नेपालमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरूको वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाण्डौं
२०७७

प्रकाशक	नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय सिंहदरवार, काठमाण्डौं
प्रकाशन मिति	मंसिर २०७७
संकलन तथा लेखन	मोहनचन्द्र विश्वकर्मा, उपसचिव (प्रा.) सहभागितामूलक वन महाशाखा, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पुनरावलोकनकर्ताहरु	डा. विश्वनाथ ओली, सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय विन्दु कुमारी मिश्र, सहसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय डा. सिन्धुप्रसाद ढुंगाना, सहसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय डा. राजेन्द्र के.सी, सहसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय पशुपतिनाथ कोइराला, सहसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय डा. विनोदप्रसाद देवकोटा, उपसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय
जि.आई.एस. नक्सा डिजाईन	सुशील भण्डारी, उपसचिव (प्रा.), वन तथा वातावरण मन्त्रालय
साभार	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७ । नेपालमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको वर्तमान अवस्था । सिंहदरवार, काठमाण्डौं ।
Preferred Citation	MoFE, 2020. Current Status of Community Based Forest Management Models in Nepal. Ministry of Forests and Environment, Singhadurbar, Kathmandu.
आवरण फोटो	अगाडी: पञ्चासे वन संरक्षण क्षेत्र, पशुपतिनाथ कोइराला पछाडी: वन व्यवस्थापन सम्बन्धि सामूहिक छलफल, पशुपतिनाथ कोइराला
विशेष आभार	सात वटै प्रदेश स्थित उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयहरु, प्रदेश वन निर्देशनालयहरु र डिभिजन वन कार्यालयहरु साथै वन तथा भू-संरक्षण विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग तथा संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरु
प्रकाशित प्रति	१०००

पत्रोत्तरमा पत्र संख्या मिति उल्लेखित हुन अपेक्षित छ ।

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

EX: पो. ब. नं. : ३९८७
सिंहदरबार, काठमाण्डौ

पत्र संख्या :-
चलानी नं. :-
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-

मन्तव्य

देशको कूल वनक्षेत्रको ४८ प्रतिशत भन्दा बढी राष्ट्रिय वनक्षेत्रको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायहरु संलग्न रहेका छन्। वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष संलग्नता भएमा मात्र वनजन्य प्राकृतिक स्रोतहरुको दिगो संरक्षण अनि स्थानीय जनताको जिविकोपार्जनमा समेत टेवा पुग्छ भन्ने मान्यताका साथ विभिन्न समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु राज्यले अवलम्वन गरेको चार दशक भन्दा बढी समय भइसकेको छ। नेपाल सरकारको सहभागितामूलक वन व्यवस्थापन नीति अनुरुप सामुदायिक वन, कबुलियती वन, साझेदारी वन लगायतका कार्यक्रमहरु देशभर प्राथमिकताका साथ लागु भइरहेका छन्।

वनमा आश्रित स्थानीय जनतालाईनै उनीहरुको वरपरको वनको व्यवस्थापनमा संलग्न गराउने, वन पैदावारको उपयोग गर्न दिने र सो बाट प्राप्त लाभमा समेत उनीहरुलाई हिस्सेदारी वनाउनु नै समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको मूलभूत सिद्धान्त हो। यसमा वन र समुदाय बीचको सम्बन्ध स्थापित हुन्छ भने वन र जनता दुबै लाभदायी हुन्छन्। वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायले खेलेको भूमिका अत्यन्तै प्रशंसनीय छ। दिगो विकासका सिद्धान्त र सहभागितामूलक पद्धति अपनाइ वन, संरक्षित क्षेत्र, जलाधार, जैविक विविधता, वन्यजन्तु र वनस्पतिको व्यवस्थापन गर्ने वर्तमान राष्ट्रिय वन नीतिको उद्देश्य रहेको छ। सहभागितामूलक पद्धतिले सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक समृद्धिमा योगदान समेत पुर्‍याउदछ। देशको कूल वनक्षेत्रको लगभग आधा जस्तो वनक्षेत्र समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा हाल सम्मका उपलब्धीहरुलाइ संस्थागत गर्दै आगामी दिनहरुमा ति वनहरुको उत्पाकत्व वृद्धि गर्दै वनको बहुआयामिक उपयोगबाट वनक्षेत्रलाई आर्थिक क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ। दिगो वन व्यवस्थापन तथा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगबाट स्थानीय जनताको वन पैदावारको आवश्यकता परिपूर्ति गर्दै स्थानीय र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान बढाउनुपर्ने अपरिहार्य भएको छ। समृद्ध नेपाल : सुखी नेपालीको राष्ट्रिय संकल्पलाई साकार वनाउन तीन वटै तहका सरकारहरु बीचको समन्वय र सहकार्यबाट वन क्षेत्रबाट योगदान पुर्‍याउने तर्फ सबै अग्रसर हुनुपर्दछ।

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको अद्यावधिक विवरण लगायत सो सम्बन्धी अन्य जानकारीहरुलाई एकीकृत गरी प्रकाशित यो पुस्तक एउटा उपलब्धिको रुपमा लिएको छु। यो पुस्तक वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित नीति तर्जूमा गर्न तथा भावी योजना तथा रणनीति तय गर्न तिन वटै तहका सरकारहरु लगायत सरोकारवाला सबैलाई उपयोगी हुने आशा राखेको छु। साथै यो पुस्तिका तयारी र प्रकाशनमा योगदान गर्नुहुने सबैलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

मा. शक्ति बहादुर बस्नेत
मन्त्री

पत्रोत्तरमा पत्र संख्या मिति उल्लेखित हुन अपेक्षित छ ।

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

EX: पो. ब. नं. : ३९८७
सिंहदरबार, काठमाण्डौ

पत्र संख्या :-
चलानी नं. :-
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं

दुई शब्द

हाल नेपालको कूल भूभागको करीब ४५ प्रतिशत वनक्षेत्रले ओगटेको छ जसमध्ये ४८ प्रतिशत भन्दा बढी वनक्षेत्र देशभर रहेका ३१ हजार भन्दा बढी स्थानीय वन समूह/समितिहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन् । नेपालसँग राष्ट्रिय वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायलाई समावेश गरेको चार दशक भन्दा बढी अनुभव रहेको छ । यी चार दशकमा हासिल उपलब्धी, सिकाइ र अनुभवका आधारमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु परिमार्जन र परिष्कृत हुदै सफलतापूर्वक कार्यान्वयन भइरहेका छन् जसमध्ये सामुदायिक वन कार्यक्रम अन्तर्राष्ट्रियस्तरमै एक सफल एवं अनुकरणीय कार्यक्रमको रुपमा समेत परिचित छ ।

वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायको सक्रिय सहभागिताले वनक्षेत्र बढाउन सहयोग पुगेको, वनको हैसियतमा सुधार आएको, भू तथा जलाधार, जैविक विविधता, वातावरणको संरक्षण भएको साथै लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण, महिला सशक्तीकरण, स्थानीय विकास निर्माणमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएको विदितै छ । समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको वनहरुमा कृषि वन, वन उद्यम सञ्चालन, पर्यापर्यटन प्रवर्द्धनका गतिविधिहरुको माध्यमबाट वनक्षेत्रलाई आर्थिक क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनुपर्ने देखिन्छ । यस्ता वनहरुको उत्पादकत्व बृद्धि, वन पैदावार तथा वातावरणीय सेवाहरुको विविधिकरण, बजारीकरण र प्रवर्द्धनको माध्यमबाट थप लाभ लिई स्थानीय र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा योगदान पुऱ्याउन सकिने सम्भावनाहरु रहेका छन् । वन उपभोक्ता समूहहरुको क्षमता अभिबृद्धि गर्दै लैगिंक तथा सामाजिक समावेशीकरण र सुशासनलाई ध्यान दिंदै वनबाट प्राप्त लाभलाई समन्यायिक बाँडफाँडको उचित व्यवस्थापन गर्दै अघि बढ्नु पर्ने देखिन्छ ।

नेपालमा लागु भइरहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित केही प्रमुख सूचकहरु र गतिविधिहरुको अद्यावधिक विवरण र सो सँग सम्बन्धित जानकारीहरुलाई एकै ठाँउमा समेटी यो पुस्तक प्रकाशन गरिएको छ । यो पुस्तक वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित नीति निर्माता, योजनाविद्, कार्यान्वयन निकायहरु तथा अनुसन्धानकर्ता लगायत सरोकारवाला सबैलाई उपयोगी हुने अपेक्षा लिएको छु । यो पुस्तक प्रकाशनका निमित्त महत्वपूर्ण समन्वयकारी एवं नेतृत्वदायी भूमिका निभाउने सहभागितामूलक वन महाशाखा प्रमुख विन्दु कुमारी मिश्र र तथ्यांक संकलन, विश्लेषण र प्रस्तुतिका लागि उपसचिव मोहनचन्द्र विश्वकर्मा लगायत आफ्ना सुझावहरु उपलब्ध गराइ सहयोग गरिदिनुहुने मन्त्रालयका सबै कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस पुस्तकको छपाईका लागि विषेश सहयोग गर्ने वन तथा भू-संरक्षण विभाग र आर्थिक सहयोग गर्ने डब्लु डब्लु एफ, नेपाललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

डा.विश्वनाथ ओली
सचिव

पत्रोत्तरमा पत्र संख्या मिति उल्लेखित हुन अपेक्षित छ ।

नेपाल सरकार

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

EX: पो. ब. नं. : ३९८७
सिंहदरबार, काठमाण्डौ

पत्र संख्या :-
चलानी नं. :-
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-

दुई शब्द

नेपालमा वन व्यवस्थापनमा जन सहभागिता परिचालन गर्ने परिकल्पना वि.सं. २०३३ को राष्ट्रिय वन योजनाले गरे पश्चात पञ्चायत तथा पञ्चायत संरक्षित वनको रुपमा जनसहभागितामा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिको कानूनन प्रारम्भ भयो। सामुदायिक वन, कबुलियती वन, साझेदारी वन, धार्मिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको प्रारम्भमा स्थानीय समुदायको घाँस, दाउरा, काठपातको आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने प्रमुख उद्देश्य थियो भने पछि जीविकोपार्जन, सुशासन तथा समाजिक समावेशीकरण जस्ता दोस्रो पुस्ताका सवालहरुलाई पनि यसले सम्बोधन गर्दै हाल वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुलाई दिगो, समावेशी, सुशासित बनाउने क्रममा विभिन्न सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षहरुको अन्वेषण र प्रयोगले दिगो वन व्यवस्थापन, वातावरणीय सेवा, वन उद्यम, पर्यापर्यटन, कृषि वन प्रवर्द्धन लगायतका सवालहरुलाई समेत समेटेको छ । यसै क्रममा नेपालको सामुदायिक वन व्यवस्थापनले विभिन्न आरोह अवरोह पार गर्दै हाल विश्वस्तरमानै एउटा अनुकरणीय पद्धतिको रुपमा पहिचान बनाउन सफल भएको छ।

सामुदायिक वन, साझेदारी वन लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनले कूल वनक्षेत्रको झण्डै आधा वनक्षेत्र ३१ हजार भन्दा बढी स्थानीय समूह/समितिबाट व्यवस्थापन हुँदै आएको छ। यी व्यवस्थापन पद्धतिहरुको मूल लक्ष्य वनको दिगो व्यवस्थापन गरी वनबाट प्राप्त हुने वनपैदावार, वस्तु र सेवाको उत्पादन बढाउनु, ती वस्तु वा सेवाको प्रशोधनबाट मूल्य अभिवृद्धि गर्नु र त्यसबाट वन व्यवस्थापनमा संलग्न घरधुरीहरुको जीविकोपार्जन र अर्थतन्त्रमा समेत योगदान पुऱ्याउने रहेको छ। यसरी वनको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दा जैविक विविधताको संरक्षण, निर्णय प्रक्रियामा महिला सहित स्थानीय समुदायको सहभागिता र लाभको न्यायोचित बाँडफाँडको सुनिश्चितताका लागि समेत एकीकृत प्रयास हुने गरेको छ।

नेपालमा सञ्चालनमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको तथ्यांकहरुको समस्टीगत रुपको अभाव र यस विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा दिगो उपयोगको लागि सूचनामूलक एवं तथ्य परक सामग्रीहरुको कमीलाई मध्यनजर गरी विभिन्न ठाँउमा रहेको जानकारीहरुलाई समय सापेक्ष बनाउने तथा लेखनको सम्पूर्ण कार्य उपसचिव मोहनचन्द्र विश्वकर्माले गर्नुभएकोले उहाँ धन्यवादको पात्र हुनुहुन्छ। यस पुस्तिका तयारीको क्रममा आवश्यक तथ्यांक तथा सूचना उपलब्ध गराउने डिभिजन वन कार्यालयहरु, वन तथा भू-संरक्षण विभाग, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग तथा सम्पूर्ण सहयोगी प्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु। यस पुस्तिका छपाईका लागि विशेष सहयोग गर्ने वन तथा भू-संरक्षण विभाग र आर्थिक सहयोग गर्ने डब्लु डब्लु एफ, नेपाल प्रति आभार प्रकट गर्दछु।

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान, नीति निर्माण र योजना तर्जुमा लगायतका काममा चासो राख्ने सम्पूर्ण सरोकारवाला तथा जिज्ञासुलाई यो पुस्तिका उपयोगी हुनेछ भन्ने विश्वास लिएको छु। साथै यस प्रकाशनमा समेटिएका जानकारी र विवरणहरुलाई समायानुकूल अद्यावधिक र परिष्कृत गर्दै लैजानका लागि सम्पूर्ण पाठकवृन्द तथा शुभेच्छुकहरुको सुझाव एवं सहयोगको अपेक्षा गरेको छु।

विन्दु कुमारी मिश्र
महाशाखा प्रमुख
सहभागितामूलक वन महाशाखा

कुलेखानी जलाशय, मकवानपुर

फोटो सौजन्य: मोहनचन्द्र विश्वकर्मा

विषय सूची

१. परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ तथ्यांक संकलन, विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण १

१.३ नेपालको वनस्रोत र संरक्षित क्षेत्रहरुको वर्तमान अवस्था २

१.४ नेपालमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको अवधारणा र विकासक्रम ७

१.५ नेपालमा हाल लागु भइरहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त जानकारी ८

१.६ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित मुख्य नीतिगत व्यवस्थाहरु ९

१.७ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका उपलब्धीहरु १४

२. समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु १७

२.१ सामुदायिक वन १७

२.२ कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) २४

२.३ साझेदारी वन २७

२.४ वन संरक्षण क्षेत्र ३०

२.५ धार्मिक वन ३३

३. समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु (मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा) ३६

३.१ मध्यवर्ती सामुदायिक वन ३९

३.२ संरक्षण सामुदायिक वन ४२

३.३ मध्यवर्ती कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) ४४

३.४ संरक्षण कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) ४५

३.५ मध्यवर्ती धार्मिक वन ४६

३.६ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन ४८

४. सारांश ५२

४. १ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त राष्ट्रिय विवरण ५२

४.२ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी तोकिएका लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था ५४

४.३ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका विद्यमान सवालहरु ५५

४.४ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौती विश्लेषण ५६

४.५ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको भावि कार्यदिशा ५७

सन्दर्भ सामाग्रीहरु ५८

चित्रहरु

चित्र २.१ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण १८

चित्र २.२ सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण १८

चित्र २.३ सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण १७

चित्र २.४: वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण २०

चित्र २.५ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण २०

चित्र २.६ : सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण २१

चित्र २.७ : वन उद्यम अनुदान सहयोग पाएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण २२

चित्र २.८ : पर्यापर्यटन अनुदान सहयोग पाएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण २३

चित्र २.९ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको प्रदेशगत विवरण २५

चित्र २.१० : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) बाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण २५

चित्र २.११ : कबुलियती वन क्षेत्रको (गरिबीको रेखामुनिका लागि) प्रदेशगत विवरण २६

चित्र २.१२ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण २६

चित्र २.१३ : साझेदारी वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण २८

चित्र २.१४ : साझेदारी वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण २८

चित्र २.१५ : साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुको हस्तान्तरण वर्ष अनुसारको प्रदेशगत विवरण २८

चित्र २.१६ : साझेदारी वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण २९

चित्र २.१७ : साझेदारी वनक्षेत्रको हस्तान्तरण वर्ष अनुसारको विवरण २९

चित्र २.१८ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका साझेदारी वनक्षेत्रको विवरण ३०

चित्र २.१९ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको प्रदेशगत विवरण ३१

चित्र २.२० : वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण ३२

चित्र २.२१ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको घोषणा वर्ष अनुसारको विवरण ३२

चित्र २.२२ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ३३

चित्र २.२३ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको वनक्षेत्रको घोषणा वर्ष अनुसारको विवरण ३३

चित्र २.२४ : धार्मिक वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण ३४

चित्र २.२५ : धार्मिक वन क्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ३४

चित्र ३.१ : मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण ४०

चित्र ३.२ : मध्यवर्ती सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण ४०

चित्र ३.३ : मध्यवर्ती सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ४१

चित्र ३.४ : संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण ४३

चित्र ३.५ : संरक्षण सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण ४३

चित्र ३.६ : संरक्षण सामुदायिक वनको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ४३

चित्र ३.७ : मध्यवर्ती सामुदायिक वन र संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण ४४

चित्र ३.८ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियी वन समूहहरुको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण ४५

चित्र ३.९ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण....................४५

चित्र ३.१० : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वनको वनक्षेत्रको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण....................४६

चित्र ३.११ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको विवरण ४६

चित्र ३.१२ : मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण ४७

चित्र ३.१३ : मध्यवर्ती धार्मिक वनको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ४८

चित्र ३.१४ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुको संरक्षण क्षेत्र अनुसारको विवरण ४९

चित्र ३.१५ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा आबद्ध घरधुरीहरुको संरक्षण क्षेत्र अनुसारको विवरण ४९

चित्र ३.१६ : संरक्षण क्षेत्रहरुमा रहेको वनक्षेत्रको विवरण....................५०

चित्र ३.१७ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको विवरण....................५०

चित्र ४.१ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौतीहरु ५६

तालिकाहरु

तालिका १.१ : वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण ३

तालिका १.२ : संरक्षित क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरुको विवरण ५

तालिका १.३ : नेपालमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु ७

तालिका १.४ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको कार्ययोजना स्वीकृति, कार्यान्वयन तथा वन पैदावार उपयोग र लाभको बाँडफाँट सम्बन्धी विवरण...... १०

तालिका ३.१ : संरक्षित क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरुको प्रदेशगत विवरण ३६

तालिका ४.१ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त राष्ट्रिय विवरण....................५२

तालिका ४.२ : व्यवस्थापन पद्धति अनुसार समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको राष्ट्रिय विवरण ५३

तालिका ४.३ : प्रदेश अनुसार समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको राष्ट्रिय विवरण....................५३

तालिका ४.४ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु र लागु भएका प्रदेशहरुको विवरण....................५४

तालिका ४.५ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी तोकिएका लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था ५४

नक्साहरु

नक्सा १: नेपालको वनक्षेत्रको नक्सा.................... ४

नक्सा २: नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरुको नक्सा ६

नक्सा ३: सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा १३१

नक्सा ४ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन र साझेदारी वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा....................१३२

नक्सा ५ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखा मुनिका लागि) समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा....................१३३

नक्सा ६ : साझेदारी वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा १३४

नक्सा ७ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको जिल्लागत वितरण नक्सा.................... १३५

नक्सा ८ : धार्मिक वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा १३६

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु मध्ये सामुदायिक वन अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै उदाहरणीय एवं सफल वन व्यवस्थापन पद्धतिको रुपमा परिचित छ। यस पद्धतिलाई विश्वका धेरै मुलुकहरुले अनुकरण समेत गरेका छन्। मूलभूतरुपमा वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन र सदुपयोगमा स्थानीय समुदायलाई प्रत्यक्षरुपमा सहभागी गराउनुनै समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धति हो। यो पद्धतिमा वन व्यवस्थापनका सबै कार्य र निर्णय प्रकृयाहरुमा वन उपभोक्ताहरुको प्रत्यक्ष एवं सक्रिय सहभागिता रहेको हुन्छ भने यसबाट उपभोक्ताहरुको जीविकोपार्जनमा समेत टेवा पुगेको हुन्छ। नेपालसँग समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धति अवलम्वन गरी वन स्रोतको व्यवस्थापन गरेको चार दशक भन्दा बढी लामो अनुभव रहेको छ। यी चार दशकमा समुदायमा आधारित फरक फरक वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु लागु भई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन समेत भइरहेका छन्। प्रचलित वन ऐन र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐनमा भएका व्यवस्था बमोजिमनै मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र र सो भन्दा बाहिरको राष्ट्रिय वनको व्यवस्थापनको लागि समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु अवलम्वन गरिएका छन् । यस्ता समुदायमा आधारित विभिन्न वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित तथ्यांक र मुख्य जानकारीहरुलाई अद्यावधिक एवं एकीकृत गरि विद्यमान संघीय संरचना अनुसारको विवरणहरु यस पुस्तकमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ। यस पुस्तकमा सामुदायिक वन, कबुलियती वन (गरिबीको रेखामूनिका लागि), साझेदारी वन, धार्मिक वन, वन संरक्षण क्षेत्र साथै मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा लागु भइरहेका सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन र संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुद्वारा व्यवस्थापन भएको वन सम्बन्धी अद्यावधिक विवरणहरु समेटिएका छन्।

यस पुस्तकले वन तथा वातावरण सम्बन्धी नीति निर्माता र योजना विद्हरुलाई पृष्ठपोषण गर्नुका साथै वन तथा वातावरण सम्बन्धी अनुसन्धानकर्ता, वन विज्ञ, प्राध्यापक एवं विद्यार्थी, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बद्ध पदाधिकारी एवं उपभोक्ता, बुद्धिजीवी र वन तथा वातावरणमा चासो राख्ने सबै महानुभावहरुलाई उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस पुस्तकमा प्रस्तुत विवरणहरुलाई आगामी दिनमा अद्यावधिक गरिदै लगिने छ।

१.२ तथ्यांक संकलन, विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण

वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट सातवटै प्रदेशका उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयहरुलाई समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित आ.व. २०७५/०७६ सम्मको अद्यावधिक विवरण तोकिएको फारममा उपलब्ध गराउन पत्राचार गरिएको थियो। त्यसैगरी मध्यवर्ती र संरक्षण क्षेत्रहरुमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित आ.व. २०७५/०७६ सम्मको अद्यावधिक विवरण उपलब्ध गराउन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागलाई पत्राचार गरिएको थियो।

प्रदेश वन निर्देशनालयहरु, डिभिजन वन कार्यालयहरु, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग तथा संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट माथि उल्लेखित विवरणहरु वन तथा वातावरण मन्त्रालयलाई प्राप्त भएका थिए। तिनै विवरणमा आधारित रहि समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित जानकारीहरु जस्तै: समूह संख्या, वनको क्षेत्रफल, लाभान्वित घरधुरी तथा जनसंख्या, कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था, वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन, वन उद्यम र पर्यापर्यटन सञ्चालन आदिको अद्यावधिक विवरण यस पुस्तकमा प्रस्तुत गरिएको छ। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको सहभागिता सम्बन्धी विवरण सबै डिभिजन वन कार्यालहरुबाट प्राप्त हुन नआएकोले प्राप्त भएका सबै विवरण (६०% भन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको) लाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ भने बाँकी विवरण मन्त्रालयलाई प्राप्त प्रत्येक वन समूहहरुको विवरणमा आधारित छन्। प्राप्त विवरणहरुलाई प्रदेश, जिल्ला, स्थानीय तह तथा डिभिजन वन कार्यालय, संरक्षित क्षेत्र र भौगोलिक क्षेत्र अनुसार विश्लेषण गरि तालिका, चित्र र नक्साको माध्यमद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ।

धेरैजसो वन उपभोक्ता समूहहरुको पूरानै ठेगाना (गाउँ विकास समिति/नगरपालिका) उल्लेख भई आएकोमा उक्त ठेगानाहरुलाई संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्रकाशित अध्यावधिक विवरणमा उल्लेखित नयाँ ठेगाना अनुसार हालको ठेगानामा (गाउँपालिका, नगरपालिका, उपमहानगरपालिका र महानगरपालिका) परिवर्तन गरिएको छ।

दुई वा दुईभन्दा बढी स्थानीय तहहरुमा फैलिएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई (यस्ता समूहहरु एकदमै न्यून संख्यामा रहेका) दोहोरोपना नहोस भन्नाका लागि कुनै एक स्थानीय तहमा मात्र समावेश गरिएको छ। प्राप्त विवरणमा वन संरक्षण क्षेत्रभित्र रहेका सामुदायिक वन, कबुलियति वन र धार्मिक वनहरु नछुट्टिएको कारण ति वनहरुको वन संरक्षण क्षेत्रसँगको विवरणमा हुने दोहोरोपना हटाउन नसकिएको साथै वन समूहहरुमा रहेको उपभोक्ता घरधुरीहरुको दोहोरोपना समेत पूर्ण रुपमा हटाउन सकिएको छैन। यस पुस्तकमा प्रस्तुत गरिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु मध्ये सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन साथै मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक वन, कबुलियती वन र धार्मिक वनहरुको विवरण आ.व. २०७५/०७६ सम्मका हुन् भने साझेदारी वन र वन संरक्षण क्षेत्रहरुको विवरण आ.व. २०७६/०७७ सम्मकै अद्यावधिक हुन्। सुर्खेत जिल्लामा तत्कालीन अवस्थामा रहेका दुई वटा डिभिजन वन कार्यालयहरु प्रदेश सरकारको निर्णयबाट एउटै कायम भएकोले र मुस्ताङ जिल्लामा सामुदायिक वनहरु नरहेकोले कुल ८२ वटा डिभिजन वन कार्यालयहरु अन्तर्गत रहेका सामुदायिक वनहरुको विवरण मात्र प्रस्तुत गरिएको हो।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को अनुसूची-१ लाई आधार मानी कुल ७७ जिल्लाहरुलाई तराईका जिल्ला (१८ जिल्ला), भित्री मधेस र पहाडी जिल्ला (३९ जिल्ला) र हिमाली जिल्ला (२० जिल्ला) गरी तीन वटा भौगोलिक क्षेत्रमा विभाजन गरी वन समूहहरुको विवरणलाई विश्लेषण गरिएको छ (अनुसूची १)। त्यसैगरि संरक्षित क्षेत्रहरुलाई तराईका संरक्षित क्षेत्रहरु (शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष) र पहाड र हिमालका संरक्षित क्षेत्रहरु (अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र, खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज, रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज, शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज, ढोरपाटन सिकार आरक्ष, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र, शिवपुरी नागार्जून राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र, सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज, मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज र कञ्चनजंङ्घा संरक्षण क्षेत्र) गरि दुई भौगोलिक क्षेत्रमा विभाजन गरी वन समूहहरुको विवरणलाई विश्लेषण गरिएको छ। यस पुस्तकमा वन क्षेत्रका नीति, रणनीति, योजना साथै सन् २०१५ को नेपालको वन स्रोत सर्वेक्षण प्रतिवेदन तथा वन तथा वातावरणसँग सम्बन्धित राष्ट्रियस्तरका विवरणलाई समेत साभार गरिएको छ।

यस पुस्तकलाई चार भागमा विभाजन गरिएको छ। नेपालमा वनस्रोतको वर्तमान अवस्था, समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको विकासक्रम, यसका नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था र उपलब्धीहरुलाई भाग १ मा प्रस्तुत गरिएको छ। मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्र बाहिर रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी विवरणलाई भाग २ मा तथा मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी विवरणलाई भाग ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ। अन्तिम तथा भाग ४ मा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको राष्ट्रिय विवरणलाई व्यवस्थापन पद्धति र प्रदेश अनुसार सारांशमा प्रस्तुत गरिएको छ।

१.३ नेपालको वनस्रोत र संरक्षित क्षेत्रहरुको वर्तमान अवस्था

वन नेपालको प्राकृतिक स्रोतहरु मध्ये एक प्रमुख नविकरणीय स्रोत हो। वन बहुमूल्य काठ, जडीबुटी र वनस्पतिको भण्डार हो भने दुर्लभ तथा संकटापन्न वन्यजन्तुको वासस्थान पनि हो। नेपालमा वनको सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक महत्व समेत रहेको छ। वनबाट काठ, दाउरा, घाँसपात लगायत विभिन्न वस्तुहरु प्राप्त हुन्छन् भने अक्सिजन उत्सर्जन, भूक्षय नियन्त्रण, पानी मुहान संरक्षण, पर्यावरण सन्तुलन, भूदृष्य सौन्दर्यीकरण जस्ता मानव जीवनोपयोगी वातावरणीय सेवाहरु समेत प्रवाह भएका हुन्छन्। हालसम्म नेपालमा ११८ प्रकारका पारस्थितिकीय प्रणाली, ३५ प्रकारका वन र ७५ प्रकारका वनस्पति समुदायहरु पहिचान भएका छन्।

वन स्रोत सर्वेक्षण २०१५ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा वनले ५९ लाख ६२ हजार हेक्टर (४०.३६%) र अन्य काष्ठ तथा बुट्यान क्षेत्रले ६ लाख ४८ हजार हेक्टर (४.३८%) ढाकेको छ। वनक्षेत्र र अन्य काष्ठ तथा बुट्यान क्षेत्र दुवैले गरी करिब ६६ लाख १० हजार हेक्टर (नेपालको कुल क्षेत्रफलको ४४.७४%) ओगटेको छ। कुल वनक्षेत्र मध्ये संरक्षित क्षेत्र भन्दा बाहिर ४९ लाख २९ हजार हेक्टर (८२.६८%) र संरक्षित क्षेत्रमा १० लाख ३३ हजार हेक्टर (१७.३२%) वन रहेको छ।

कुल वनक्षेत्रको ३७.८०% मध्यपहाडी भौगोलिक क्षेत्रमा, ३२.२५% उच्चपहाडी तथा उच्चहिमाली क्षेत्रमा, २३.०४% चुरे क्षेत्रमा र ६.९०% तराई क्षेत्रमा अवस्थित छ। यसैगरी अन्य काष्ठ तथा बुट्यान क्षेत्र मध्ये तराई, चुरे, मध्यपहाडी र उच्चपहाडी तथा उच्चहिमाली भौगोलिक क्षेत्रहरुमा क्रमशः १.४७%, ३.५०%, ९.६१%, र ८५.४२% रहेको छ। नेपालको वनमा १० से.मि. भन्दा बढी व्यास भएका रुखहरुको कुल काण्ड आयतन ९८ करोड २३ लाख ३२ हजार घन मिटर (१६४.७६ घन मिटर प्रति हेक्टर) अनुमान गरिएको छ। काण्डको औसत आयतन सबैभन्दा बढी (२२५.२४ घन मिटर प्रति हेक्टर) उच्चपहाडी तथा उच्चहिमाली भौगोलिक क्षेत्रमा रहेको छ भने मध्यपहाडी क्षेत्रमा सबैभन्दा कम (१२४.२६ घन मिटर प्रति हेक्टर) रहेको छ। तराई र चुरे भौगोलिक क्षेत्रहरुमा क्रमशः १६१.६६ र १४७.४९ घन मिटर प्रति हेक्टर काण्ड आयतन रहेको छ। वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागका अनुसार कुल ७५३ स्थानीय तहहरु मध्ये ६४७ स्थानीय तहहरुमा मात्र वन रहेको छ।

सबैभन्दा बढी वनक्षेत्र कर्णाली प्रदेशमा ११,८३,४०० हेक्टर र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा २,६३,६३० हेक्टर रहेको छ (तालिका १.१)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी वनक्षेत्र दाङमा २,००,७२० हेक्टर र सबैभन्दा कम भक्तपुर जिल्लामा २,४७० हेक्टर रहेको छ (अनुसूची २)। स्थानीय तहहरु मध्ये सबैभन्दा बढी वनक्षेत्र बाँके जिल्लाको राप्ती सोनारी गाउँपालिकामा ८६,६०० हेक्टर रहेको छ।

तालिका १.१ : वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

सि. नं.	प्रदेश	वनक्षेत्र (हेक्टर)	जिल्ला संख्या	स्थानीय तह संख्या	वनक्षेत्र नभएको स्थानीय तह संख्या
१	प्रदेश नं. १	११,३४,२५०	१४	१३७	१३
२	प्रदेश नं. २	२,६३,६३०	८	१३६	८४
३	बागमती प्रदेश	१०,९०,८८०	१३	११९	०
४	गण्डकी प्रदेश	८,१७,२९०	११	८५	०
५	लुम्बिनी प्रदेश	९,७४,३८०	१२	१०९	९
६	कर्णाली प्रदेश	११,८३,४००	१०	७९	०
७	सुदूरपश्चिम प्रदेश	११,४६,११०	९	८८	०
	जम्मा	**६६,०९,९४०**	**७७**	**७५३**	**१०६**

स्रोत: वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग, २०७५

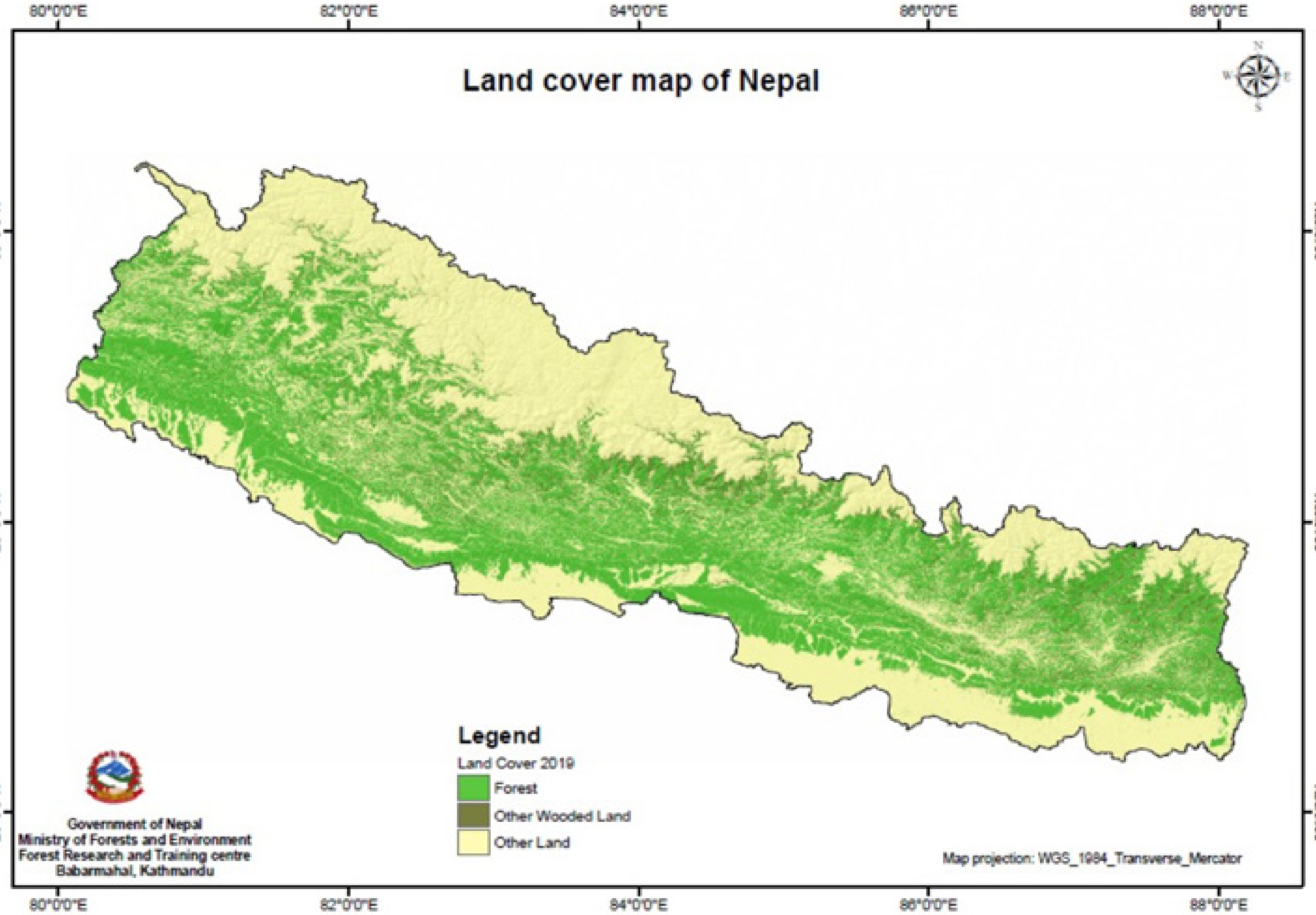

नक्सा १: नेपालको वनक्षेत्रको नक्सा स्रोत: वन अनुशन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र, २०७७

हाल नेपालमा १२ वटा राष्ट्रिय निकुञ्जहरु, १/१ वटा वन्यजन्तु आरक्ष र सिकार आरक्ष र ६ वटा संरक्षण क्षेत्रहरु गरी २० वटा संरक्षित क्षेत्रहरु रहेका छन् (तालिका १.२)। हालसम्म निकुञ्ज र आरक्षमा गरी १३ वटा संरक्षित क्षेत्रमा मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भई व्यवस्थापन कार्य भइरहेका छन्। संरक्षित क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्र दुवैले गरी देशको कुल भूभागको २३.३९% ओगटेका छन्।

तालिका १.२ : संरक्षित क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरुको विवरण

सि.नं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	संरक्षित क्षेत्र घोषणा साल (वि.सं.)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा साल (वि.सं.)	मध्यवर्ती क्षेत्रको क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जम्मा क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०३०	९५२.६३	२०५३	७२९.३७	१६८२
२	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०७३ (२०३१)	३०५	२०६१	२४३.५	५४८.५
३	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०३२	९६८	२०५३	५०७	१४७५
४	लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०३२	१७१०	२०५५	४२०	२१३०
५	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०३२	११४८	२०५८	२७५	१४२३
६	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	२०३२	१७५	२०६१	१७३	३४८
७	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०३२	१०६	२०६३	१९८	३०४
८	शे-फोक्सुन्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०४०	३५५५	२०५५	१३४९	४९०४
९	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०७४ (२०४०)	६२७.३९	२०६२	२८५.३	९१२.६९
१०	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०४२	२२५	२०६३	२२५	४५०
११	ढोरपाटन सिकार आरक्ष	२०४४	१३२५	-	-	१३२५
१२	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०४८	१५००	२०५५	८३०	२३३०
१३	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	२०४९	७६२९	-	-	७६२९
१४	कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र	२०५४	२०३५	-	-	२०३५
१५	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	२०५५	१६६३	-	-	१६६३
१६	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०५८	१५९	२०७२	११८.६१	२७७.६१
१७	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	२०६५	१६.९५	-	-	१६.९५
१८	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	२०६६	२१७९	-	-	२१७९
१९	अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्र	२०६७	१९०३	-	-	१९०३
२०	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	२०६७	५५०	२०६७	३४३	८९३
		जम्मा	**२८,७३१.९७**		**५,६९६.७८**	**३,४४२८.७५**

स्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७६

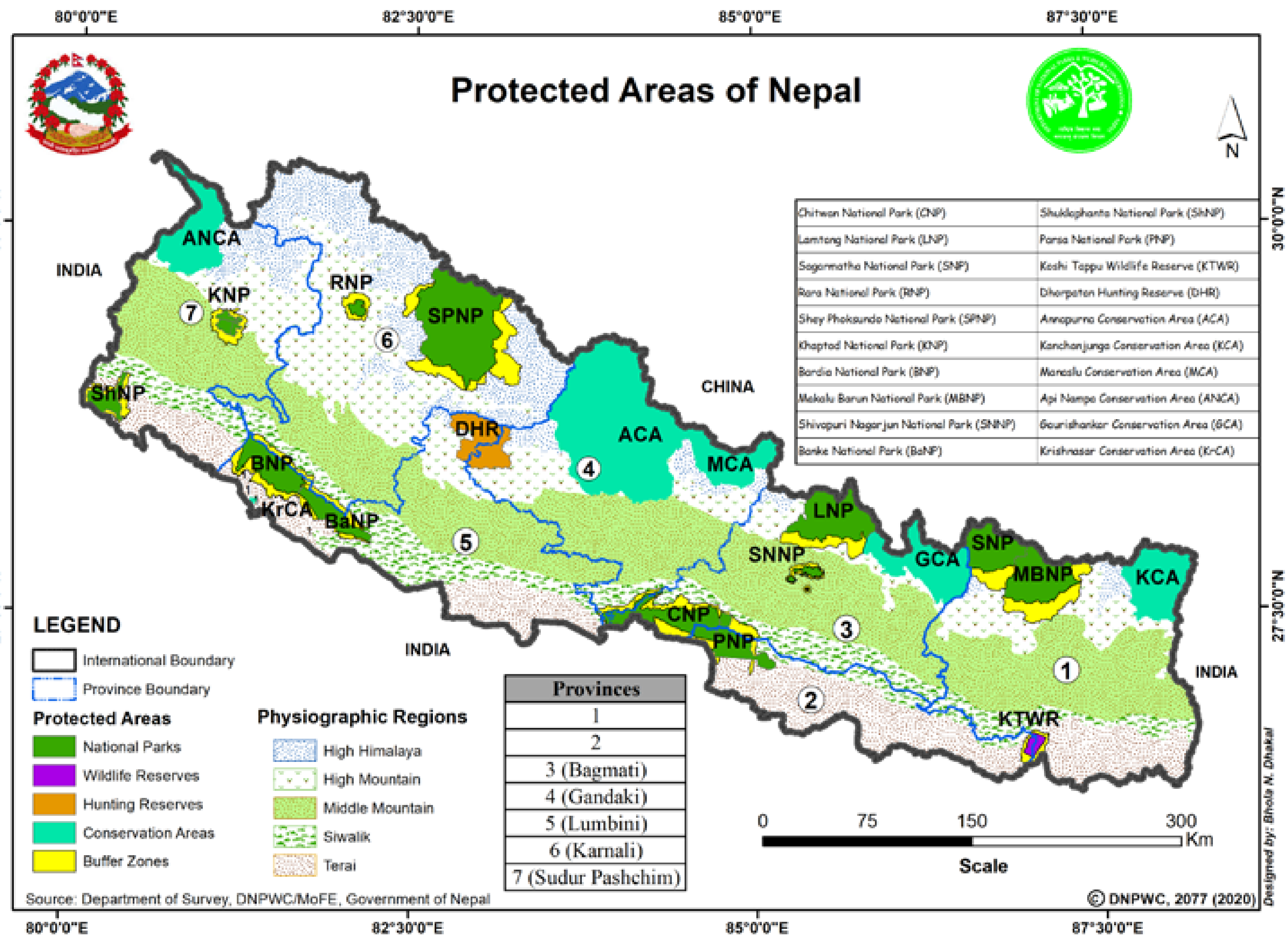

नक्सा २: नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरुको नक्सा स्रोत: राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७६

१.४ नेपालमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको अवधारणा र विकासक्रम

वि.सं. २०३० को दशकमा वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायको सहभागिता हुनु अघिसम्म देशको सम्पूर्ण वनक्षेत्र सरकारी संयन्त्रबाट व्यवस्थापन र नियन्त्रित थियो। विभिन्न तवरले व्यक्तिको हकभोगमा रहेका वनहरु वि.सं. २०१३ सालमा सरकारले निजीकरण गरेको लगायतका कारणहरुले समुदायमा वन प्रति नकारात्मक धारणाको विकास भयो जसले गर्दा वनको विनाश हुनेक्रम सुरु भयो। तत्कालीन वन प्रशासनले भइरहेको तीव्र वन विनाश तथा क्षयीकरणलाई रोक्न र वनको व्यवस्थापन गर्न अपेक्षाकृत सफलता हासिल गर्न सकेन। स्थानीय समुदायलाई वन व्यवस्थापनमा संलग्न गराउन सके मात्र जारी वन विनाश रोक्न सकिन्छ भन्ने धारणा सरकारी पक्षले बनायो। परिणामस्वरूप खासगरी पहाडी क्षेत्रमा वनको संरक्षण र नाङ्गा पाखाहरूमा वृक्षारोपण गरी पुनरुत्थान कार्यमा स्थानीय समुदायको सहभागिता गराउन सुरु गरियो। मिति २०३०/१०/२७ मा सरकारी तवरबाट सिन्धुपाल्चोक जिल्ला स्थित तत्कालीन ठोकर्पा गाउँ पञ्चायत क्षेत्रभित्रका सरकारी वन जंगलको संरक्षणका लागि १०३ सदस्यीय वन जंगल संरक्षण, संवर्द्धन तथा विकास समिति गठन गरी संरक्षणको जिम्मेवारी दिईएको थियो। त्यसताका वनको व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदायलाई संलग्न गराउनु पर्छ भन्ने अवधारणाको विकास गराउन भुमिका खेल्ने सिन्धुपाल्चोकका तत्कालीन जिल्ला वन अधिकृत डा. तेज बहादुर सिंह महत र स्थानीय समाजसेवी नीलप्रसाद भण्डारीलाई सामुदायिक वनका अभियन्ताका रुपमा र सिन्धुपाल्चोक जिल्लालाई सामुदायिक वनको उदगम स्थलको रुपमा चिनिने गरिन्छ।

वि.सं. २०३३ सालको राष्ट्रिय वन योजनाले जनसहभागितामा आधारित वन विकास कार्यक्रमको थालनी गर्नुपर्ने नीति लियो। त्यसैअनुरुप तत्कालीन वन ऐन, २०१८ लाई वि.सं. २०३४ सालमा संशोधन गरी पञ्चायती वन नियमावली, २०३५ र पञ्चायत संरक्षित वन नियमावली, २०३५ जारी गरी पञ्चायती वन र पञ्चायत संरक्षित वनको व्यवस्थापनमा स्थानीयको सहभागिता गराइयो। पञ्चायती वन र पञ्चायत संरक्षित वनलाई वि.सं. २०४७ सालमा मन्त्रिपरिषदको निर्णयबाट सामुदायिक वनका रुपमा नामकरण गरियो। वि.सं. २०४६ सालमा वन क्षेत्रको २१ वर्षीय वन विकास गुरुयोजना लागु गरियो। यस योजनाले सामुदायिक वन र कबुलियती वन लाई प्रमुख कार्यक्रमको रुपमा अगाडी सार्‍यो। वन विकास गुरुयोजनाका लक्ष्य र कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनका लागि नयाँ वन ऐन, २०४९ र वन नियमावली, २०५१ तर्जूमा गरी लागु गरियो। वन ऐन, २०४९ ले सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन र संरक्षित वनहरुको व्यवस्था गर्नुका साथै सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित र सँगठित संस्थाको रुपमा स्थापित गर्दै समूहलाई वन पैदावार उपयोग र बिक्रिवितरण गर्न सक्ने अधिकार सुनिश्चित गर्‍यो। सामुदायिक वन कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्न सामुदायिक वन निर्देशिका, २०५२ र सामुदायिक वन विकास मार्गदर्शन, २०५२ तर्जूमा गरियो। त्यसपश्चात उपभोक्ता समूहको चाहना र क्षमताको आधारमा उनीहरुले परम्परागतरुपमा उपभोग गर्दै आएको पायक पर्ने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग वनको विकास, संरक्षण, व्यवस्थापन र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहहरुलाई हस्तान्तरण गर्ने कार्यले तीव्रता पायो। खासगरी पहाडमा सामुदायिक वन कार्यक्रम सफलताका साथ कार्यान्वयन भयो। कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्न कबुलियती वन तथा चरण विकास आयोजना कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०५५ कार्यान्वयनमा ल्याईयो र पहाडी क्षेत्रमा विस्तार गरिदै लगियो। कबुलियती वन कार्यक्रमलाई थप व्यवस्थित बनाउन कबुलियती वन नीति २०६८ तर्जुमा गरि लागु गरिएको छ।

वि.सं. २०५५ सालमा सम्पन्न तेश्रो सामुदायिक वन राष्ट्रिय गोष्ठीले सामुदायिक वन विकासमा सरकारी निकायका अतिरिक्त अन्य सरोकारवालाहरूको भूमिका पहिचान गर्नुका साथै गरिबी न्यूनीकरणमा सामुदायिक वनले योगदान दिनसक्छ भन्ने नयाँ दृष्टिकोण अगाडि ल्यायो। सोही विषयहरुलाई समेटी सामुदायिक वन विकास मार्गदर्शन, २०५२ लाई वि.सं. २०५८ सालमा परिमार्जन गरी कार्यान्वयनमा ल्याईयो। दशौं योजना (आ.व. २०५८/५९ - २०६३/६४) र त्यसपछिको तीन वर्षीय अन्तरिम योजनाले (आ.व. २०६४/६५ - २०६६/६७) वनस्रोतको संरक्षण, विकास र सदुपयोगबाट गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुर्‍याउन सकिने कुरामा जोड दिए। वि.सं. २०६१ सालमा सम्पन्न चौथो सामुदायिक वन राष्ट्रिय गोष्ठीले समेत सामुदायिक वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट गरिबी न्यूनीकरण गर्न राष्ट्रिय र सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा टेवा पुर्‍याउन सकिने कुरा औंल्याउदै यसका लागि दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, जीविकोपार्जन जस्ता सामुदायिक वनको दोस्रो पुस्ताका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न सुझाव दियो। त्यसैगरी वि.सं. २०६५ सालमा सम्पन्न पाचौं सामुदायिक वन राष्ट्रिय गोष्ठीका सुझाव र प्रतिवद्धतालाई समेट्दै सामुदायिक वनस्रोतमा विपन्न, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, महिला, पिछडिएका, पछाडि पारिएका एवं परम्परागत वन उपभोक्ताहरूको सक्रिय सहभागिता तथा

अधिकार सुनिश्चित गर्न सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन, २०५२ लाई दोस्रो पटक परिमार्जन गरियो।

तराईमा वनबाट टाढा रहेका उपभोक्ताहरुलाई वन व्यवस्थापनमा सहभागी गराइ सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम अघि बढाउन कठिनाई देखियो। त्यसर्थ, वन नीति, २०५७ ले वन क्षेत्रबाट टाढा रहेका उपभोक्ताहरुलाई समेत वन व्यवस्थापनमा संलग्न गराउन समूहसँगको साझेदारीमा वनको व्यवस्थापन गर्ने अवधारणा विकास गऱ्यो र सोही अनुरुप साझेदारी वन व्यवस्थापन दिग्दर्शन, २०६० तयार गरी लागु गरियो। यसै बमोजिम वि.सं. २०६१ सालमा तराईका बारा, पर्सा र रौतहट जिल्लामा साझेदारी वन व्यवस्थापन कार्यक्रम परिक्षणको रुपमा सञ्चालन गरियो। यसरी केन्द्र सरकार, स्थानीय निकाय र वन उपभोक्ताहरुको साझेदारीमा तराई र भित्री मधेसको वनको साझेदारी व्यवस्थापन कार्य सुरु भएको हो। यस कार्यक्रमलाई थप व्यवस्थित बनाउन सरकारले साझेदारी वनको निर्देशिका, २०६८ तयार गरी लागु गरेको छ। वि.सं. २०७१ सालमा भएको साझेदारी वनको प्रथम राष्ट्रिय गोष्ठीले साझेदारी वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिदै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि आवश्यक जनशक्ति र क्षमता अभिवृद्धि गर्दै आधुनिक प्रविधि र उपकरणको प्रयोग गर्दै जानु पर्ने सुझाव दियो। वन संवर्द्धन प्रणालीमा आधारित दिगो वन व्यवस्थापनबाट वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक ठानी सबै प्रकारका सम्भव भएका वनहरुमा लागु गर्ने उद्देश्य सहित वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यविधी, २०७१ लागु गरियो जसअनुसार हाल सामुदायिक वन र साझेदारी वनमा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनको कार्य भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ मा संशोधन गरी सामुदायिक वनमा वन उद्यम र पर्यापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरी वि.सं. २०७५ सालमा सो सम्बन्धी कार्यविधिहरु निर्माण गरी लागु गरिएको छ।

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को मिति २०५०/०२/२७ मा भएको चौथो संशोधनले स्थानीय जनतालाई नियमित रुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउन सहुलियत प्रदान गर्नको लागि निकुञ्ज र आरक्षको वरिपरिको क्षेत्रलाई मध्यवर्ती क्षेत्र तोकी व्यवस्थापन गर्नसक्ने व्यवस्था गऱ्यो। मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ जारी भएपछि मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा र व्यवस्थापनका कार्यहरु सुरु भयो। यसले मध्यवर्ती क्षेत्रका जनताको वन पैदावारको आवश्यकता पूर्ति गर्न मध्यवर्ती सामुदायिक वन र परम्परागत धार्मिक कार्यका लागि मध्यवर्ती धार्मिक वनको व्यवस्थापन गर्न सकिने व्यवस्था गऱ्यो। जसअनुसार मध्यवर्ती सामुदायिक वन र मध्यवर्ती धार्मिक वनहरु दर्ता र हस्तान्तरण गर्ने कार्यहरु गरियो। मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापनलाई थप व्यवस्थित गर्न मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६ जारी गरियो। संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७ ले सरकारी व्यवस्थापनमा रहेका संरक्षण क्षेत्रहरुमा सामुदायिक वन र धार्मिक वनहरुको व्यवस्थापन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ। कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४ ले समेत स्थानीयको सहभागितामा सामुदायिक वन र धार्मिक वनहरुको व्यवस्थापन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ। संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ ले गैरसरकारी संस्थाबाट (हाल राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष) व्यवस्थापन भइरहेका संरक्षण क्षेत्रहरुमा (अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र र गौरीशंङ्कर संरक्षण क्षेत्र) संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुद्वारा आ-आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका वन तथा प्राकृतिक स्रोतहरुको स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम व्यवस्थापन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

यसरी समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु खासगरी सामुदायिक वन, कबुलियती वन र साझेदारी वन कार्यान्वयनका चरणमा हासिल गरेका उपलब्धी र सिकाईहरुलाई अंगिकार गर्दै सरकारको वन क्षेत्रका नीति, रणनीति, योजना र कार्यक्रम अनुरुप परिष्कृत हुदै व्यवस्थापन भइरहेका छन्।

१.८ नेपालमा हाल लागु भइरहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त जानकारी

नेपालमा हाल मुख्यतया मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्र बाहिर ५ प्रकारका र मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा ६ प्रकारका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु कार्यान्वयनमा रहेका छन् (तालिका १.३)। सामुदायिक वन र कबुलियती वन पहाडी क्षेत्रमा र साझेदारी वन तराई र भित्री मधेस भौगोलिक क्षेत्रमा लक्षित रहेका छन्। धार्मिक वन सबै भौगोलिक क्षेत्रमा र वन संरक्षण क्षेत्रहरु तराई र पहाडी क्षेत्रमा कार्यान्वयन भइरहेका छन्। तराई र पहाडका वातावरणीय, पारिस्थितिकीय, वैज्ञानिक वा सांस्कृतिक महत्व भएका क्षेत्रहरुलाई समेटी वन संरक्षण क्षेत्र स्थापना गरी व्यवस्थापन गरिएको छ। मध्यवर्ती क्षेत्र र वन संरक्षण क्षेत्रमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुले हिमाल, पहाड र तराई गरी तीन वटै भौगोलिक क्षेत्र समेटेका छन्।

तालिका १.३ : नेपालमा रहेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु

सि.नं.	मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्र बाहिरको राष्ट्रिय वनक्षेत्रमा	सि.नं.	मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा
१	सामुदायिक वन	१	मध्यवर्ती सामुदायिक वन
२	कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	२	संरक्षण सामुदायिक वन
३	साझेदारी वन	३	मध्यवर्ती कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)
४	वन संरक्षण क्षेत्र	४	संरक्षण कबुलियती वन
५	धार्मिक वन	५	मध्यवर्ती धार्मिक वन
		६	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन

स्रोत: वन ऐन, २०७६, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन निमयावली, २०५२, संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन निमयावली, २०५३ र संरक्षणक्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन निमयावली, २०५७

माथि उल्लेखित समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको व्यवस्थापकीय पक्षहरु फरक फरक रहेका छन्। एउटै व्यवस्थापन पद्धतिमा पनि व्यवस्थापकीय पक्षहरु फरक फरक रहेका छन्। उदाहरणका लागि मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक वनहरु खास गरी वन्यजन्तु र तिनको वासस्थान व्यवस्थापनमा केन्द्रित छन् भने सो भन्दा बाहिर रहेका सामुदायिक वनहरु वन पैदावार उत्पादनमूखी रहेका छन्। त्यस्तैगरी सरकारी व्यवस्थापनमा रहेका संरक्षण क्षेत्रहरु, गैरसरकारी संस्थाबाट व्यवस्थापन भइरहेका संरक्षण क्षेत्रहरु र समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएको कञ्चनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा समेत सामुदायिक वनको व्यवस्थापकीय पक्षहरुमा थोरै अन्तर रहेको छ। मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक वनहरुको व्यवस्थापकीय फरकपना यसै पुस्तकको भाग तीनमा थप प्रष्टसँग प्रस्तुत गरिएको छ। समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुमा वन समूहहरुलाई व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गरिएका सबै वनहरुको जग्गाको स्वामित्व नेपाल सरकारमा नै निहित रहेको हुन्छ भने यसरी हस्तान्तरण गरिने सबै वनहरु राष्ट्रिय वनकै हिस्साको रुपमा रहेका हुन्छन्। उपभोक्ताहरुले वनबाट प्राप्त गर्ने वन पैदावारको उपयोग र सोबाट प्राप्त हुने लाभको वितरण समूहको स्वीकृत कार्ययोजना अनुसार फरक फरक तरिकाले हुने गर्दछ। समूहको कार्ययोजनाको स्वीकृति प्रचलित वन ऐन र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन तथा नियमावलीहरुले तोके अनुसार तालिका १.४ मा उल्लेख भए बमोजिम वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सम्बन्धित प्रदेश वन निर्देशनालयहरु, डिभिजन वन कार्यालयहरु र संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट हुने गर्दछ। वनबाट उत्पादन हुने वन पैदावारको उपयोगमा सम्बन्धित उपभोक्ताहरुले नै पहिलो प्राथमिकता पाउँदछन् । वनको व्यवस्थापनबाट समूहलाई प्राप्त हुने वन पैदावार समूहले आफ्नो समूहभित्र स्वतन्त्र रुपले मुल्य निर्धारण गरि वितरण गर्दछन् भने समूहको आन्तरिक खपत भन्दा बढी भएको वन पैदावार समूहबाहिर नियमानुसार बिक्रिवितरण समेत गर्न सक्दछन् (तालिका १.४)।

१.६ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित मुख्य नीतिगत व्यवस्थाहरु

वनको संरक्षण र व्यवस्थापनको लागि विभिन्न समयमा वन नीति, रणनीति, ऐन, नियमहरु तर्जूमा गरी लागु गरिएका छन्। वि. सं. २०३३ सालमा पहिलो पटक राष्ट्रिय वन योजना बनाइ लागु गरिएको थियो। यसलाई परिमार्जन गरी वन नीति, २०५७ जारी गरियो। वि.सं. २०४६ सालमा २१ वर्षे वन विकास गुरुयोजना तर्जूमा गरी लागु गरियो। वन विकास गुरु योजनाको अवधि समाप्ति भए पश्चात तत्कालीन वन क्षेत्रका सवालहरुलाई सम्बोधन हुने गरी वन नीति, २०५७ लाई पुन: परिमार्जन गरी वन नीति, २०७१ ल्याईएको थियो भने वनक्षेत्रको रणनीति (सन् २०१६-२०२५) कार्यान्वयनमा ल्याईयो। नेपालको संविधान २०७२ जारी भए पश्चात संवैधानिक व्यवस्था अनुकुल बनाउन वन नीति, २०७१ लाई विस्थापित गरी नयाँ राष्ट्रिय वन नीती, २०७५ जारी गरिएको छ।

तालिका १.४ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको कार्ययोजना स्वीकृति, कार्यान्वयन तथा वन पैदावार उपयोग र लाभको बाँडफाँट सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	वन व्यवस्थापन पद्धतिको नाम	कार्ययोजना स्वीकृत गर्ने निकाय	कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय	वन पैदावार उपयोग गर्ने प्रमुख निकाय	वन पैदावारबाट प्राप्त लाभको बाँडफाँट
१	सामुदायिक वन	डिभिजन वन कार्यालय	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह (१००%)
२	कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	डिभिजन वन कार्यालय	वन समूह	वन समूह	वन समूह (१००%)
३	साझेदारी वन	प्रदेश वन निर्देशनालय	डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र वन उपभोक्ता समूह	डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र वन उपभोक्ता समूह	प्रचलित कानुनमा तोकिए बमोजिम तीन वटै साझेदारहरुमा
४	वन संरक्षण क्षेत्र	वन तथा वातावरण मन्त्रालय	वन उपभोक्ता समूहद्वारा व्यवस्थापन गरिएको वनमा उपभोक्ता समूह, सो बाहेकको वनमा डिभिजन वन कार्यालय	वन उपभोक्ता समूहद्वारा व्यवस्थापन गरिएको वनमा उपभोक्ता समूहले, सो बाहेकको वनमा डिभिजन वन कार्यालयले	वन उपभोक्ता समूहद्वारा व्यवस्थापन गरिएको वन उपभोक्ता समूह (१००%) र सो बाहेकको वन पैदावारमा प्रचलित राष्ट्रिय स्रोत तथा वित्त आयोगको कानुन बमोजिम
५	धार्मिक वन	डिभिजन वन कार्यालय	धार्मिक निकाय/ समूह/समुदाय	धार्मिक कार्यको लागि आवश्यक वन पैदावार धार्मिक निकाय/ समूह/ समुदायले र सो बाहेकको वन पैदावार डिभिजन वन कार्यालयले	धार्मिक निकाय/ समूह/समुदायले वन पैदावार धार्मिक कार्यमा मात्र प्रयोग गर्ने, बिक्रिवितरण गर्न नपाउने
६	मध्यवर्ती सामुदायिक वन	निकुञ्ज/आरक्ष कार्यालय	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह (१००%)
७	संरक्षण सामुदायिक वन	संरक्षण क्षेत्र कार्यालय	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह	वन उपभोक्ता समूह (१००%)
८	मध्यवर्ती कबुलियती वन	निकुञ्ज/आरक्ष कार्यालय	–	वन समूह	वन समूह (१००%)
९	संरक्षण कबुलियती वन	–	–	वन समूह	वन समूह (१००%)
१०	मध्यवर्ती धार्मिक वन	निकुञ्ज/आरक्ष/ संरक्षण कार्यालय	धार्मिक निकाय/ समूह/समुदाय	धार्मिक निकाय/ समूह/समुदाय	धार्मिक निकाय/ समूह/समुदायले वन पैदावार धार्मिक कार्यमा मात्र प्रयोग गर्ने, बिक्रीवितरण गर्न नपाउने
११	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन	संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी पाएको संस्थाको संरक्षण क्षेत्रको प्रधान कार्यालय	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति	वन उपभोक्ता समूह	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिमको शुल्क लिई उपभोक्ताहरुको दैनिक उपयोगको लागि मात्र वितरण हुने

स्रोत: वन ऐन, २०७६, मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२, संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ र संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७

१.६.१ राष्ट्रिय वन नीति, २०७५

व्यवस्थित वनक्षेत्र र सन्तुलित पर्यावरण मार्फत नेपालको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने वन नीति, २०७५ को दूरदृष्टि रहेको छ। त्यसैगरी संरक्षित क्षेत्र, जलाधार, जैविक विविधता, वन्यजन्तु र वनस्पतिको दिगो र सहभागितामूलक व्यवस्थापनबाट वनजन्य वस्तु तथा सेवाको उत्पादन एवं मूल्य अभिवृद्धि र तिनको न्यायोचित वितरण गर्ने वन नीतिको लक्ष्य रहेको छ। राष्ट्रिय वन नीति, २०७५ ले लिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीति/रणनीतिहरु यस प्रकार रहेका छन्।

» वनक्षेत्रको उत्पादकत्व र वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्न सबै प्रकारका वन व्यवस्थापन पद्धति र पारिस्थितिकीय प्रणालीको व्यवस्थापन गर्दा दिगो व्यवस्थापनका सिद्धान्तका आधारमा गरिनेछ ,

» सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको प्रवर्द्धन र विकास गरिनेछ ,

» वन पैदावार संकलनमा दिगोपना र प्रभावकारीताका लागि विज्ञान र प्रविधिहरुको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरी यस्ता प्रविधिहरुको थप विकास र विस्तार गर्दै लगिनेछ ,

» सबै प्रकारका वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुमा सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीय दृष्टिले दिगोपना सुनिश्चित गर्न दिगो वन व्यवस्थापनको राष्ट्रिय मापदण्डका आधारमा वन प्रमाणीकरण गर्दै लगिनेछ ,

» जडीबुटी लगायत वनमा आधारित हरित उद्योग तथा व्यावसायको प्रवर्द्धन तथा विस्तार गरिनेछ ,

» वन क्षेत्रबाट रोजगारीका अवसरहरु गुणात्मक रुपमा वृद्धि गरिनेछ ,

» संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र लगायत सबै संरक्षित क्षेत्रहरुलाई पर्यापर्यटनको आधारको रुपमा प्रवर्द्धन र विकास गरिनेछ ,

» संरक्षित क्षेत्र बाहिर रहेका सामुदायिक वन, साझेदारी वन, संरक्षित वन, धार्मिक वनहरुलाई उपलब्ध स्रोत र साधनको उपयोग गर्दै पर्यापर्यटन समेतको लागि विकसित गर्दै लगिनेछ

» जडीबुटी एवं गैरकाष्ठ वन पैदावारको संरक्षण, खेती विस्तार, संकलन, प्रशोधन, प्रमाणीकरण, व्यवसायीकरण र निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ ,

» हरित उद्योग प्रवर्द्धन र विकासका लागि निजी, सामुदायिक र सहकारी क्षेत्रको लगानी प्रोत्साहन गरिनेछ ,

» हरित उद्यम विकासका लागि वन उपभोक्ता समूहहरुको सहकारी निर्माण गरिनेछ ,

» मानव–वन्यजन्तु बिचको द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नका लागि भू–परिधिस्तरमा संरक्षित क्षेत्र र राष्ट्रिय वनमा रहेका जैविकमार्गहरुको एकीकृत र समुचित व्यवस्थापन गरिनेछ।

१.६.२ वनक्षेत्रको रणनीति (सन् २०१६ देखि २०२५)

वि.सं. २०४६ सालमा लागु गरिएको २१ वर्षे वन विकास गुरुयोजनाको अवधि समाप्त भए पछि समग्र वनक्षेत्रको विकासका लागि वनक्षेत्रको रणनीति (सन् २०१६-२०२५) तर्जूमा गरी लागु गरिएको छ । वन, वनका पारिस्थितिकीय प्रणालीहरु, जैविक विविधता र जलाधारको दिगो व्यवस्थापन गरी राष्ट्रिय समृद्धिका लागि अधिकतम उपयोग गर्ने वनक्षेत्रको रणनीतिको दूरदृष्टि रहेको छ। यसले वन, जैविक विविधता, वनस्पति, वन्यजन्तु, जलाधार र अन्य पारिस्थितिकीय प्रणालीहरुको संरक्षण साथै दिगो व्यवस्थापनबाट जलवायू परिवर्तनका असरहरु कम गर्ने र समावेशी, विकेन्द्रीकरण, प्रतिस्पर्धी र सुदृढ सुशासनको माध्यमबाट रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरहरु सृजना गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

१.६.२.१ वनक्षेत्रको रणनीतिले लिएका रणनीतिहरु

वनक्षेत्रको रणनीतिले मुख्यतया पाँच वटा परिणामहरु मार्फत वनक्षेत्रको लक्ष्य हासिल गर्ने उद्देश्य लिएको छ।ति परिणामहरु पुरा गर्न लिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित केहि रणनीतिहरु यस प्रकार रहेका छन्।

» बढी भन्दा बढी वन क्षेत्रलाई दिगो र उत्पादनशील व्यवस्थापनमा लैजाने,

» वन पैदावारको उत्पादन र सेवाहरुलाई विविधिकरण गरी वन पैदावारको बुद्धिमतापूर्ण उपयोग गर्ने,

» वनक्षेत्र र वनक्षेत्र भन्दा बाहिर रुख रोपण र जडीबुटी खेती विस्तार गर्ने,

» जैविक विविधताको वैज्ञानिक, सामाजिक-आर्थिक, सौन्दर्य एवं सांस्कृतिक पक्षहरुलाई प्रोत्साहन गर्ने,

» वन पैदावारको कटान तथा संकलनका लागि उन्नत प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

» वनस्पति र वन्यजन्तु तथा जैविक विविधता संरक्षणकालागि मानिसको भूमिकालाई केन्द्रबिन्दुमा राख्ने,

» सबै प्रकारको वन व्यवस्थापनमा पारदर्शिता, जवाफदेहिता र विधिको शासनलाई बढावा दिने,

» जलवायू परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि पारिस्थितिकीय प्रणाली र समुदायमा आधारित उपायहरुलाई प्रोत्साहन गर्ने,

» गरिब तथा विपन्न वर्गका उपभोक्ताको जीवनस्तर उकास्न समुदायमा आधारित वन उद्यम स्थापना तथा सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गर्ने,

» वन व्यवस्थापनमा समुदायको सहभागितालाई प्रोत्साहन गर्ने,

» वन उपभोक्ता समूहको वन व्यवस्थापन क्षमता अभिवृद्धि गर्दै वन पैदावारको उपयोगलाई सुदृढिकरण गर्ने।

१.६.२.२ वनक्षेत्रको रणनीतिले लिएका लक्ष्यहरु

वनक्षेत्रको रणनीतिले लिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित केहि लक्ष्यहरु यस प्रकार रहेका छन्,

» सबै प्रकारका वनका व्यवस्थापन कार्ययोजनाहरु अद्यावधिक भई सोही बमोजिम व्यवस्थापन र सार्बजनिक रुपमा उपलब्ध भएका हुनेछन्,

» तराई र भित्री मधेसमा कुल वनक्षेत्रको करिब ५०% र मध्यपहाड र हिमालको करिब २५% वनक्षेत्र दिगो वन व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका शिद्धान्तहरु अवलम्वन गरी व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» नेपालको कुल वनक्षेत्रको कम्तीमा ६०% वनक्षेत्र स्थानीय समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» करिब २३ लाख हेक्टर वनक्षेत्र (तत्कालिन अवस्थामा कायम रहेको नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४०% वन) सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४% वनक्षेत्र साझेदारी वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» नेपालको कुल वनक्षेत्रको १.५% वनक्षेत्र कबुलियती वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» सबै राष्ट्रिय निकुञ्ज र सिकार आरक्षमा मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भई मध्यवर्ती क्षेत्रको व्यवस्थापन भएको हुनेछ,

» सबै प्रकारका वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित समूह वा संस्थाहरुको प्रमुख निर्णयदायी समिति वा अन्य त्यस्तै प्रकारका सन्जालहरुको नेतृत्वदायी पदहरुमा महिला, दलित तथा जनजातिहरुको जनसंख्या अनुसारको समानुपातिक प्रतिनिधित्व भएको हुनेछ।

१.६.२.३ वनक्षेत्रको रणनीतिले पहिचान गरेका प्राथमिक कार्यहरु

वनक्षेत्रको रणनीतिले पहिचान गरेका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित केहि प्राथमिक कार्यहरु यस प्रकार रहेका छन्।

» वनको उत्पादन क्षमता र समूहको आवश्यकता बमोजिम सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको वर्गीकरण गर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई व्यावसायिक तर दिगो वन व्यवस्थापन हुने गरी व्यवस्थापन गर्दै बजारसँगको पहुँच बढाउने,

» तराई र भित्री मधेसमा सम्भावित वनक्षेत्र पहिचान गरी साझेदारी वन व्यवस्थापन लाई विस्तार गर्ने,

» साझेदारी वन व्यवस्थापनमा पारदर्शी एवं जवाफदेही निर्णय प्रक्रिया, साझेदारी वन उपभोक्ता समूहभित्र समन्यायिक लाभको बाँडफाँट तथा साझेदारहरु बिच लाभांश वितरणको साथै वनको प्राविधिक व्यवस्थापन जस्ता विषयलाई सम्बोधन गर्ने,

» विपन्न र सिमान्तकृत वर्गका उपभोक्ताहरुको जीविकोपार्जनका क्रियाकलाप र वनको व्यवस्थापन कार्यमा सामुदायिक वन समूहको कोषको उपयोग हुने ब्यवस्थालाई प्रोत्साहन गर्ने,

» सामुदायिक वनमा दिगो/वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि वनसँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैर सरकारी सेवा प्रदायकहरुको प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहभित्र विशेष रुपले वनको उपभोग गर्ने महिला, दलित, आदिवासी जनजातिहरुको उपसमूह बनाइ तिनको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका विपन्न तथा सिमान्तकृत उपभोक्ताहरुका लागि नगद आम्दानी हुने तथा रोजगारी सृजना हुने कार्यमा सहयोग तथा प्रोत्साहन गर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु र तिनका सन्जाललाई लघुउद्यम, घुम्ती कोष परिचालन गरी उद्यम विकास लगायतका व्यवसायिक गतिविधिहरुमा सहयोग गर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको व्यवस्थापन क्षमता, आर्थिक क्षमता र सुशासन अनुगमनका लागि सूचकहरु पहिचान गरी मूल्याँकन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने,

» कबुलियती वन समूहहरुलाई तीन प्रकारमा बिभाजन गर्ने (क) संस्थागत सुदृढ तर सानो सहयोग आवश्यक पर्ने, (ख) संस्थागत सुदृढ तर थप सहयोग आवश्यक पर्ने र (ग) संस्थागतनिष्कृय जसलाई पुनर्गठन गर्नु पर्ने। ति मध्ये पहिलो दुई प्रकारका समूहहरुलाई विशेष सहयोग उपलब्ध गराउने,

» खास निश्चित उत्पादनसँग सम्बन्धित कबुलियती वन समूहहरुको सन्जाल निर्माण गरी कृषि खेती प्रणाली र मूल्य श्रृखलासँग जोड्ने,

» धार्मिक वनमा जैविक विविधता र धार्मिक मूल्य मान्यताको संरक्षणका लागि धार्मिक तथा सांस्कृतिक संघ संस्था र निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने,

» धार्मिक वनमा धार्मिक महत्वका रुख विरुवाहरुको वृक्षारोपण गर्ने र त्यसको प्राविधिक सेवाको निम्ति वनसँग सम्बन्धित निकायहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

» वातावरणीय सेवा प्रवाह, जैविक विविधता संरक्षण, पानी मुहान तथा जलाधार संरक्षण गर्ने विशेष क्षेत्र पहिचान गरी संरक्षित वन (हाल वन संरक्षण क्षेत्रको रुपमा रुपान्तरण भएको) को रुपमा व्यवस्थापन गर्ने,

» वन संरक्षण क्षेत्रहरुमा समुदायमा आधारित वातावरणीय सेवाको भुक्तानीको संरचना स्थापना गरी जलवायु परिवर्तनका असरहरु न्यूनीकरण तथा माथिल्लो तटिय र तल्लो तटिय क्षेत्र बीच सम्बन्ध स्थापित गराउने।

१.६.३ पन्ध्रौं योजना (आ.व. २०७६/७७ देखि २०८०/८१)

चालु पन्ध्रौं योजनाले प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशीलता विकास गर्ने, तीव्र एवं दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि गर्ने, उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने, सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण गर्ने, गरिबी निवारण र आर्थिक सामाजिक समानता सहितको न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने लगायतका दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीति लिएको छ। यस योजनाले वन क्षेत्रलाई आर्थिक क्षेत्रको रुपमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरुपका कार्यक्रम र योजनाहरु अगाडी बढाएको छ।

१.६.३.१ पन्ध्रौं योजनाका मुख्य कार्यनीतिहरु

चालु पन्ध्रौं योजनाले लिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कार्यनीतिहरु यस प्रकार रहेका छन्।

» सामुदायिक, साझेदारी, कबुलियती वन लगायत सबै वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुमा दिगो वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयारी गरी कार्यान्वियन गरिनेछ,

» सामुदायिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन नर्सरी, कृषि वन र वनजन्य उद्यम विकासमा जोड दिईनेछ,

» सबै संरक्षित वन (हाल वन संरक्षण क्षेत्र को रुपमा रुपान्तरण भएको), सामुदायिक वन र समुदायद्वारा व्यवस्थित वनहरुलाई प्रकृतिमा आधारित पर्यटनको गन्तव्य वनाउदै गुणस्तरीय पर्यटकको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि गर्ने,

» वन उपभोक्ता समूहहरुद्वारा सहकारी निर्माण र समुदाय, सरकारी र निजी क्षेत्रको साझेदारीमा पुँजी वृद्धि गरी वन उद्यम लगायतका कार्यमा लगानी बढाउने,

» सरकार, सामुदायिक वन र निजी क्षेत्रको सहभागितामा वन्यजन्तु पालन, प्रजनन, व्यवसायीकरण र विदेश निकासीका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ,

» सामुदायिक वन लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुमा लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिकरण रणनीतिलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरी कार्यान्वियन गरिनेछ।

१.६.३.२ पन्ध्रौं योजनाका अपेक्षित उपलब्धीहरु

चालु पन्ध्रौं योजनाले लिएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित अपेक्षित उपलब्धिहरु यस प्रकार रहेका छन्।

- महिला, दलित, आदिवासी जनजाति तथा स्थानीय समुदायको सहभागितामा वन संरक्षणका सघन क्रियाकलापहरु सञ्चालन भएका हुनेछन्,
- थप २,००० वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु गठन भई नेपालमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको संख्या २४,००० पुगेको हुनेछ,
- सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियती वन लगायत समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन अन्तर्गत रहेको राष्ट्रिय वनको हिस्सा ४५% पुगेको हुनेछ,
- राष्ट्रिय वन र सामुदायिक वन तथा निजी/पारिवारिक वन दुवै तर्फ गरी १,००,००० हेक्टरमा कृषि वन विस्तार भएको हुनेछ।

१.६.४ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विद्यमान प्रमुख ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मार्गदर्शनहरु

- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९
- वन ऐन, २०७६
- राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण नियमावली, २०३०
- वन नियमावली, २०५१
- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३
- संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७
- कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४
- सामुदायिक वनको निर्देशिका, २०५२
- कबुलियती वन तथा चरण विकास आयोजना कार्यक्रम सञ्चालन निर्देशिका, २०५५
- मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६
- संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५६
- साझेदारी वन व्यवस्थापन निर्देशिका, २०६८
- सामुदायिक वनको काठ दाउरा संकलन तथा विक्री-वितरण निर्देशिका, २०७१
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको आर्थिक कार्यविधि निर्देशिका, २०७३
- वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७१
- वनजन्य उद्यम प्रवर्द्धन तथा विकास लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५
- सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन कार्यविधि, २०७५
- जडीबुटी विकासका लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५
- सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन, २०७१

१.७ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका उपलब्धीहरु

समुदायमा आधारित विभिन्न वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका प्रमुख उपलब्धीहरुलाई बूँदागत रुपमा तल उल्लेख गरिएको छ।

- समुदायको सहभागितामा वनक्षेत्रको नाङ्गो पाखाहरुमा पुनरुत्पादन संरक्षण र वृक्षारोपणको माध्यमबाट वन र हरियाली बढाउन योगदान पुऱ्याएको,
- वन व्यवस्थापनका क्रियाकलापहरुले वनको हैसियतमा सुधार आएको,
- वन स्रोतमा स्थानीय उपभोक्ताहरुको अधिकार सुनिश्चित गर्नुका साथै स्थानीय र राष्ट्रियस्तरमा वन पैदावार आपूर्ति गरेको,
- वन क्षेत्रबाट टाढा रहेका उपभोक्ताहरुलाई समेत वन व्यवस्थापनमा सहभागी गराएको,
- वन संवर्द्धन प्रणालीमा आधारित दिगो/वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वनको उचित व्यवस्थापनबाट काठ, दाउरा लगायतका वन पैदावारहरुको आपूर्ति बढेको,

- जैविक विविधता संरक्षणमा उल्लेख्य योगदान गर्नुका साथै समुदायमा आधारित जैविक विविधता संरक्षणको अवधारणा विकसित भएको,
- घाईते तथा टुहुरा वन्यजन्तुहरुका लागि उद्धार केन्द्रहरु स्थापना भई स्याहार संभार तथा उपचार सेवा उपलब्ध भएको,
- दुर्लभ र संकटापन्न वन्यजन्तुका संरक्षण एवं तिनका लागि विस्तारित वासस्थान उपलब्ध भएको,
- दुर्लभ एवं संकटापन्न वन्यजन्तुका लागि जैविक मार्गहरुको संरक्षण भएको,
- मानव वन्यजन्तु बिचको द्वन्दलाई सह-अस्तित्वमा परिणत गर्न भूमिका खेलेको,
- सामुदायिक वनहरुमा स-साना प्राणी उद्यानहरु स्थापना भई वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी जानकारी प्रवाह भएको,
- पर्यापर्यटनका गतिविधिहरु मार्फत ग्रामीण पर्यटन प्रवर्द्धनमा भूमिका खेलेको,
- कबुलियत वन (गरिबीको रेखामुनिका लागी) कार्यक्रमले पशुपालनलाई टेवा पुर्याएको,
- सहर नजिकका सामुदायिक वनहरुमा हरियाली पार्कहरु निर्माण हुदा हरित क्षेत्रको प्रबर्द्धन भएको,
- वातावरणीय सेवाहरु प्रवाह गर्नुका साथै वातावरणीय सेवाको भुक्तानी प्रणालीको विकासमा टेवा पुऱ्याएको,
- बहुमूल्य गैरकाष्ठ तथा जडीबुटीहरुको संरक्षण, संवर्द्धन, खेती विस्तार र प्रशोधन तथा विदेश निकासीबाट अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याएको,
- वन पैदावारमा आधारित लघु उद्यमहरु स्थापना तथा सञ्चालन भएको,
- वन हेरालु, वन व्यवस्थापन गतिविधिहरु, वन उद्यम सञ्चालन, पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन लगायतका गतिविधीहरुबाट स्थानीय र राष्ट्रियस्तरमा रोजगारीका अवसरहरु सृजना गरेको,
- ऐतिहासिक, पूरातात्विक तथा महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलहरुको संरक्षण, धार्मिक कार्यहरुको व्यवस्थापन तथा वरपरको वातावरणीय पर्यावरण प्रवर्द्धन र सौन्दर्यीकरणमा योगदान पुऱ्याएको,
- स्थानीयस्तरका सामुदायिक विकासका कार्यहरु खानेपानी, बाटोघाटो, पुलपुलेसा लगायतका पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरुमा सहयोग पुऱ्याएको,
- पानी मुहानका स्रोतहरुको संरक्षण, भू-क्षय नियन्त्रण तथा जलाधारहरुको संरक्षण र व्यवस्थापन भएको,
- महिला, दलित, आदिवासी जनजातिहरुको नेतृत्व विकास तथा सशक्तिकरणको माध्यमबाट सामाजिक समावेशीकरण लाई बढावा दिएको,
- गरिब तथा विपन्न वर्गका वन उपभोक्ताहरुको जीविकोपार्जनमा टेवा पुऱ्याएको,
- संघ, प्रदेश र स्थानीयस्तरमा विभिन्न सन्जालहरु जस्तै सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ, साझेदारी वन उपभोक्ता महासंघ, कबुलियती वन महासंघ सन्जालहरु निर्माण भएको।

पहाडी वन भूदृष्य, मकवानपुर

फोटो सौजन्य: मोहनचन्द्र विश्वकर्मा

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु

(मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्र बाहिरको राष्ट्रिय वनक्षेत्रमा)

२.१ सामुदायिक वन

सामुहिक हितका लागि कुनै वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन गरी वन पैदावारको उपयोग गर्न इच्छुक उपभोक्ताहरुले समूह गठन गरी सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयमा दर्ता गराउदछन्। यसरी दर्ता भएका समूहलाई सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयले समूहको चाहना, परम्परागत उपयोग र व्यवस्थापन क्षमता समेतलाई विचार गरी कार्ययोजना वनाई राष्ट्रिय वनको कुनै भाग सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गर्दछन्। स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम प्राप्त वन पैदावार प्राथमिकताका आधारमा समूहभित्र खपत गरी बाँकी रहेको वन पैदावार मात्र नियमानुसार समूहले बाहिर बिक्री वितरण गर्न गर्दछन्। उपभोक्ता समूहले स्वीकृत कार्ययोजनाले निर्दिष्ट गरेका वन उद्यम तथा पयापर्यटन कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्दछन्। उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तीमा २५% रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा ५०% रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसरी खर्च गरी बाँकी रहेको रकम उपभोक्ता समूहको हितमा प्रयोग गर्दछन्। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला एक स्वशासित र सङ्गठित संस्थाको रुपमा रहेका हुन्छन्।

सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले गरिब तथा विपन्न वर्गका उपभोक्ताहरुको जीविकोपार्जन सहयोगका लागि त्यस्ता उपभोक्ताहरुको समूह वनाई कार्ययोजनामा उल्लेख भए बमोजिमका आयआर्जन गतिविधिहरु सञ्चालन गर्न त्यस्तो समूहलाई सामुदायिक वनको कुनै भाग सम्झौता गरि व्यवस्थापन गर्न दिन सक्दछन्।

धनेश्वर बैकिवा सामुदायिक वनमा ओखरको वृक्षारोपण

२.१.१ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ सम्ममा कुल २२,५१९ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु दर्ता रहेका छन्। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सात वटै प्रदेशमा मुस्ताङ बाहेकका सबै ७६ वटा जिल्ला तथा ८२ वटा डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत र ६०८ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन्। सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु बागमती प्रदेशमा ४,४९१ (१९.९४%) वटा र सबैभन्दा कम ५२२ (२.३२%) वटा प्रदेश नं. २ मा रहेका छन् (चित्र २.१)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी ७१९ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु धादिङमा रहेका छन् भने सबैभन्दा कम पर्सा र मनाङ जिल्लामा ४/४ वटा रहेका छन् (अनुसूची ३)। कास्की जिल्लाको पोखरा महानगरपालिकामा सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह ३६९ वटा र सबैभन्दा कम १/१ वटा विभिन्न २५ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन् (अनुसूची ४)। सामुदायिक वन कार्यक्रमबाट ३०,८८,२५९ घरधुरीका १,६६,०६,१४९ जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन्। जसमध्ये सबैभन्दा बढी ६,४२,७४३ घरधुरी लुम्बिनी प्रदेशमा र सबैभन्दा कम १,०८,१०२ घरधुरी प्रदेश नं. २ मा रहेका छन् (चित्र २.२)। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुमा प्रति समूह औसतमा १३७.१४ घरधुरीहरु आबद्ध रहेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा १५,५२९ (६८.९६%) वटा, हिमाली जिल्लामा ४,८६५ (२१.६%) वटा र सबैभन्दा कम तराईका जिल्लामा २,१२५ (९.४४%) वटा रहेका छन्। पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा, हिमाली जिल्लामा र तराईका जिल्लामा क्रमश: १८,६६,७३५(६०.४५%) , ५,६५,६५६(१८.३१%) र ६,५५,८६८(२१.२४%) घरधुरीहरु सामुदायिक वन कार्यक्रमबाट लाभान्वित भएका छन्।

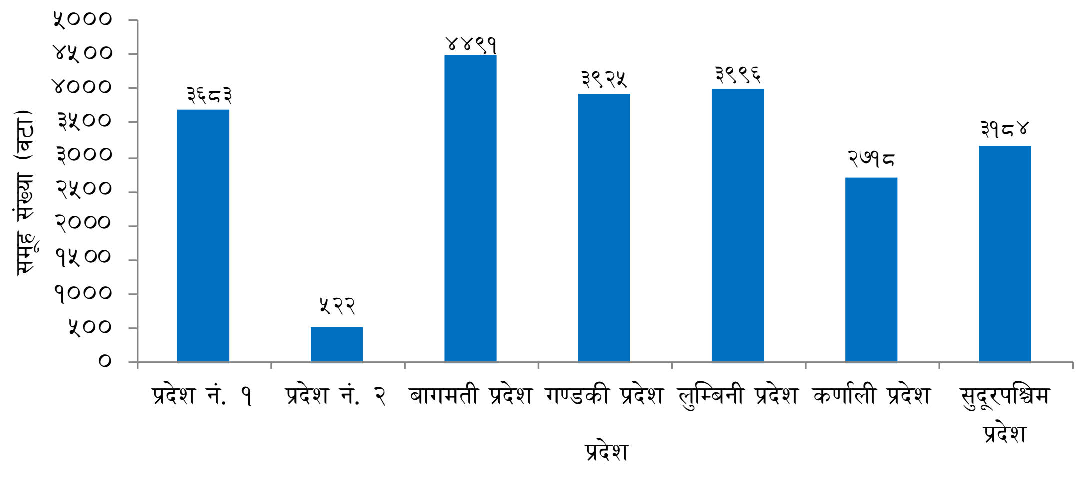

चित्र २.१ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

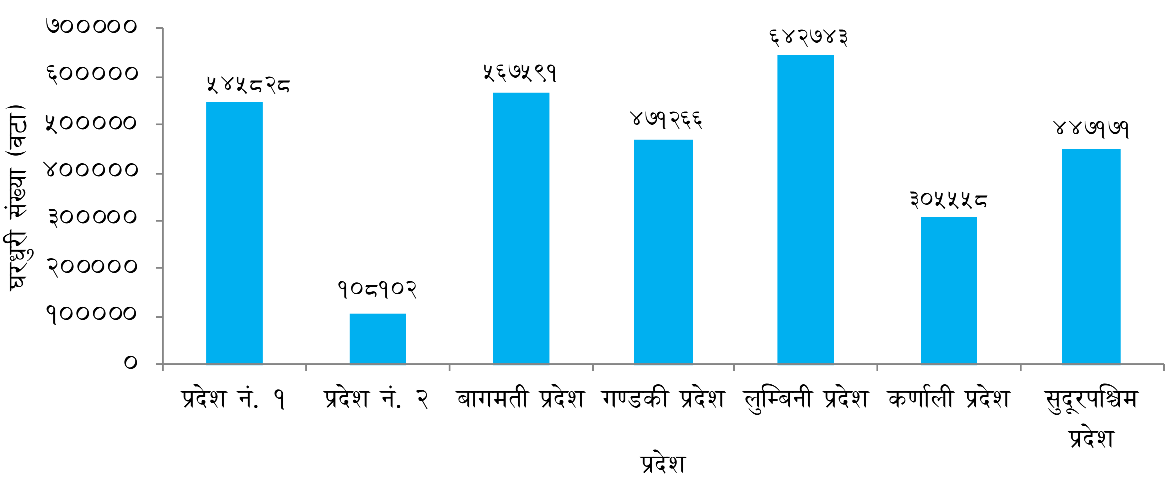

चित्र २.२ सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

२.१.२ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ सम्ममा कुल २३,५९,५७७.६० हेक्टर वनक्षेत्र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी सामुदायिक वनक्षेत्र ४,५४,१०६.०६ (१९.२४%) हेक्टर लुम्बिनी प्रदेशमा र सबैभन्दा कम ७९,१५७.१४ (३.३५%) हेक्टर प्रदेश नं. २ मा रहेको छ (चित्र २.३)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी सामुदायिक वनक्षेत्र १,०८,९०३.५८ हेक्टर दाङमा रहेको छ भने सबैभन्दा कम ७.५१ हेक्टर पर्सा जिल्लामा रहेको छ (अनुसूची ३)। सिन्धुली जिल्लाको कमलामाई नगरपालिकामा सबैभन्दा बढी २६,७७७.१७ हेक्टर सामुदायिक वनक्षेत्र रहेको छ भने सबैभन्दा कम महोत्तरी जिल्लाको लोहारपट्टी नगरपालिकामा ०.३६ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची ४)। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले ०.१४ हेक्टर देखि ५,०३२ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले औसतमा प्रति समूह १०४.७८ हेक्टर वनक्षेत्र (तराईका जिल्लामा १४४.८२ हेक्टर, पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा १०५.२७ हेक्टर र हिमाली जिल्लामा ८५.७५ हेक्टर) र प्रति घरधुरी ०.७६ हेक्टर वनक्षेत्र (तराईका जिल्लामा ०.४६ हेक्टर, पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा ०.८७ हेक्टर र हिमाली जिल्लामा ०.७३ हेक्टर) व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी सामुदायिक वनक्षेत्र १६,३४,६७७ (६९.२८%) हेक्टर पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा, हिमाली जिल्लामा ४,१७,१५१ (१७.६८%) र सबैभन्दा कम तराईका जिल्लामा ३,०७,७४८.८ (१३.०४%) हेक्टर रहेको छ।

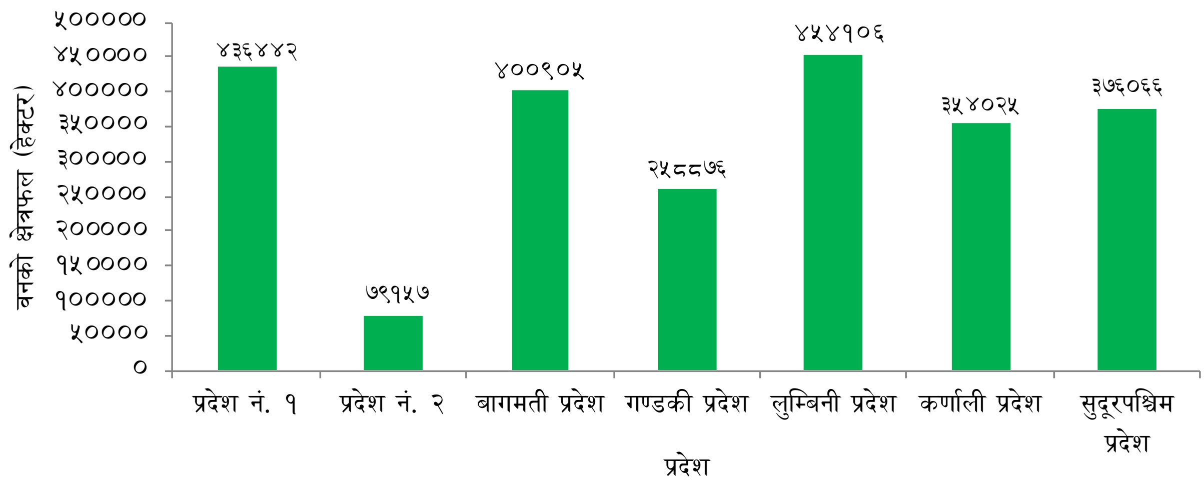

चित्र २.३ सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

२.१.३ सामुदायिक वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यविधी, २०७१ का अनुसार नेपालको कुल वनक्षेत्रको ५१% (२१,८०,००० हेक्टर) वन उत्पादनमूलक वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्न उपयुक्त रहेको छ। उक्त कार्यविधीका अनुसार १०० हेक्टर भन्दा बढी वनक्षेत्र वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्नका लागि छनौट गर्न सकिन्छ। उक्त कार्यविधीले भौगोलिक क्षेत्र र वनको अवस्था अनुसार विभिन्न वन संवर्द्धन प्रणालीहरु सिफारिस गरेको छ। सामुदायिक वनको अवस्था अनुसार उत्पादनशील वन क्षेत्रलाई छुट्टयाई सो क्षेत्रमा मात्र वार्षिक रुपमा गरिने वन संवर्द्धन क्रियाकलापहरु कार्ययोजनामा उल्लेख गरिएको हुन्छ र सोही बमोजिम वनको व्यवस्थापन कार्यहरु भइरहेका छन्। आ.व. २०६८/६९ देखि नेपालमा वन संवर्द्धन प्रणालीमा आधारित वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु भएको हो। कपिलवस्तु जिल्लास्थित तिलौराकोट साझेदारी वनबाट वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यको सुरुआत भएको हो।

आ.व. २०७६/०७७ सम्ममा सात वटै प्रदेशका ६२ जिल्ला तथा ६८ डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत ७९० वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कुल १,९७,५२४.१९ हेक्टर वनको वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाहरु स्वीकृत भएका छन्। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत अधिकांश समूहहरुमा कार्ययोजना बमोजिमका क्रियाकलापहरु सञ्चालन भइरहेका छन् भने बाँकी समूहहरुमा पनि सुरु हुने क्रममा रहेका छन्। सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक

वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु लुम्बिनी प्रदेशमा २२७ वटा र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ३१ वटा रहेका छन् (चित्र २.४)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिका वन उपभोक्ता समूहहरु कैलाली जिल्लामा ९३ वटा रहेका छन् (अनुसूची ५)।

सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वनको वनक्षेत्र लुम्बिनी प्रदेशमा ५३,६२०.२१ हेक्टर र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ६,७५०.२६ हेक्टर रहेको छ (चित्र २.५)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएको सामुदायिक वनक्षेत्र २८,१९९.३४ हेक्टर सिन्धुलीमा रहेको छ भने सबैभन्दा कम काठमाण्डौं जिल्लामा २९.५० हेक्टर रहेको छ (अनुसूची ५)।

भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम पहाड र भित्री मधेसका जिल्लाका ४४७ (५६.५८%) वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको १,१२,३९६.२८ हेक्टरमा (५६.९०%), तराईका जिल्लाका ३१३ (३९.६२%) वटा समूहहरुको ७८,३४२.२१ (३९.६६%) हेक्टरमा र सबैभन्दा कम हिमाली जिल्लाका ३० (३.८०%) वटा समूहहरुका ६,७८५.७० हेक्टर (३.४३%) वनक्षेत्रमा लागु भएको छ। देशभर १०० हेक्टर भन्दा बढी वनक्षेत्र भएका सामुदायिक वनहरु ७,९७१ (३५.४०%) वटा छन् जसले १८,६६,२५२.३५ हेक्टर वन (नेपालको कुल वनक्षेत्रको

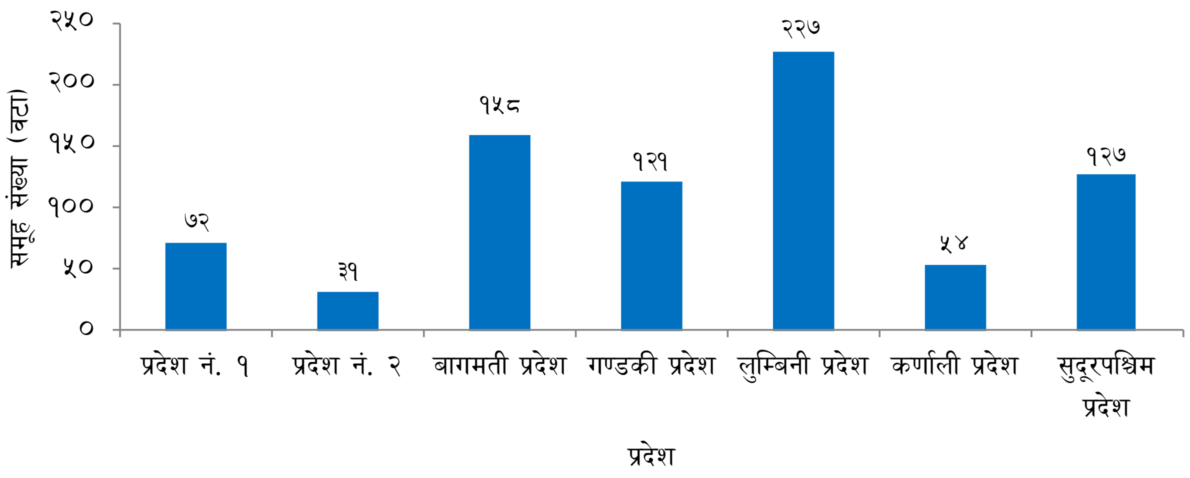

चित्र २.४: वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

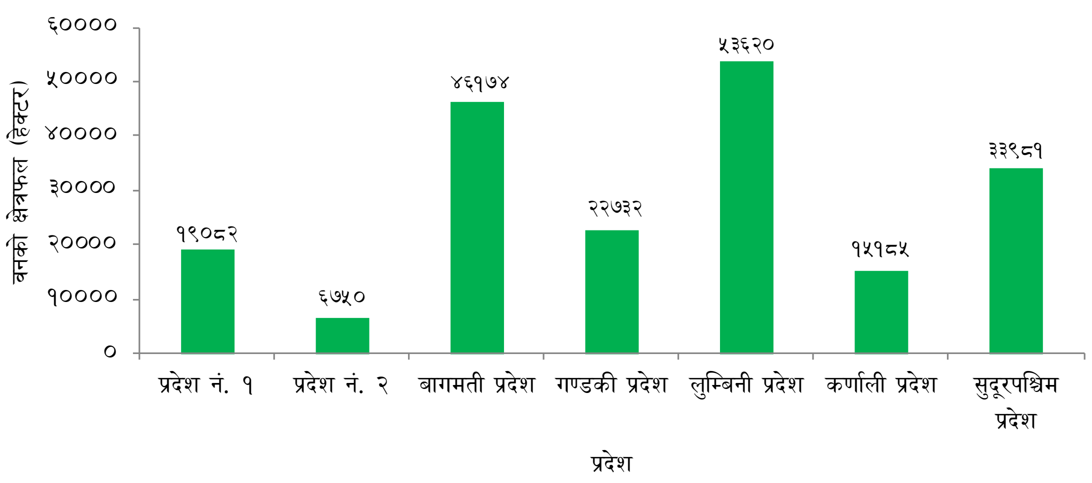

चित्र २.५ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्य

२८.२३%) ओगटेका छन् जसमध्ये पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा १३,१६,६८८.४५ हेक्टर, हिमाली जिल्लामा २,८१,८८८.३५ हेक्टर र तराईका जिल्लामा २,६७,६७५.५५ हेक्टर रहेका छन्।

२.१.४ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था

सामुदायिक वन विकास कार्यक्रम मार्गदर्शन, २०७१ ले उपभोक्ता समिति गठन गर्दा सबै वर्गका उपभोक्ताहरु जस्तै विपन्न, दलित, आदिवासी, जनजाति आदिको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। जसअनुरुप वन उपभोक्ता समूहको कार्यसमितिमा अध्यक्ष र सचिव मध्ये एक पदमा महिला अनिवार्य र समितिको सम्पुर्ण सदस्य संख्याको कम्तीमा ५०% महिलाको अनिवार्य प्रतिनिधित्व हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा समग्रमा पुरुषको प्रतिनिधित्व ५७.४९% र महिलाको प्रतिनिधित्व ४२.५१% रहेको छ। कार्यसमितिमा सबैभन्दा बढी महिलाको प्रतिनिधित्व लुम्बिनी प्रदेशमा ४८.७७% र सबैभन्दा कम बागमती प्रदेशमा ३८.१०% रहेको छ (चित्र २.६)। त्यसैगरी भौगोलिक क्षेत्र अनुसार कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व तराईका सामुदायिक वनहरुमा ४४.४६%, पहाड र भित्री मधेसका सामुदायिक वनहरुमा ४३.०८% र हिमालका सामुदायिक वनहरुमा ३८.५३% रहेको छ। कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व कुनै पनि प्रदेश र भौगोलिक क्षेत्रमा ५०% पुगेको देखिदैन।

चित्र २.६ : सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण

२.१.५ सामुदायिक वनमा वन उद्यम स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धी विवरण

सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले वन पैदावारमा आधारित साना तथा मझौला उद्यमहरु जस्तै अमिस्रोको कुचो निर्माण, वेतबाँसका सामग्री निर्माण, काठको हेन्डिक्राफ्ट निर्माण, साल र भोर्लाको पातको टपरी निर्माण, लालिगुराँस र बेलको पिउने जुस निर्माण, लोक्ता, अर्गेली र अल्लोको कागज तथा डोरी निर्माण, धसिंग्रे, पामारोजा, सिट्रोनेला र लेमनग्रासको सुगन्धित तेल प्रशोधन लगायतका वन उद्यमहरु सञ्चालन गर्दै आईरहेका छन्। समूहस्तरमा सञ्चालनमा रहेका धेरै यस्ता साना वन उद्यमहरु दर्ता समेत नरहेका कारण यकिन विवरण भेटिदैन। उद्योग विभाग र तत्कालीन साना तथा घरेलु उद्योग कार्यालयहरुले कृषि र वनसँग सम्बन्धित उद्योगहरुलाई एउटै शीर्षक अन्तर्गत दर्ता गर्ने गरेको र यी दुवै एक आपसमा अन्तरसम्बन्धित भएको कारणले पनि वन उद्यमहरुको मात्र यकिन तथ्यांक निकाल्न कठिनाई रहेको छ। आ.व. २०७५/७६ सम्ममा उद्योग विभागमा ४६९ वटा कृषि तथा वनजन्य उद्योगहरु दर्ता रहेका छन्। त्यसै गरी आ. व. २०५१/५२ देखि आ. व. २०७५/७६ सम्ममा ६३,७६२ वटा कृषि तथा वनजन्य उद्योगहरु घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरुमा दर्ता रहेका छन्। कृषि तथा वनजन्य उद्योग अन्तर्गत दर्ता रहेका खास गरी जडीबुटी खेती तथा प्रशोधन, टिस्यु कल्चरप्रविधिबाट विरुवा उत्पादन, रवर खेती, कबुलियती वन, कृषि वन, व्यवसायिक रुपमा गरिने वेतबाँस तथा निगालो खेती र सो बाट सामग्री उत्पादन, वनस्पति उद्यान स्थापना, संरक्षण तथा व्यवस्थापन लगायतका उद्योगहरु पर्दछन्। राष्ट्रिय वन नीति, २०७५ ले समुदाय, निजी, सहकारी मोडेलमा वन उद्यमहरु स्थापना तथा सञ्चालन गर्ने नीति लिएको छ। साना तथा मझौला वन उद्यमहरु स्थापना र सञ्चालनका लागि सहयोग र प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले वन तथा वातावरण मन्त्रालयले वनजन्य उद्यम प्रवर्द्धन तथा विकासका लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ र जडीबुटी विकासका लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ कार्यान्वयन गरिरहेको छ। वन तथा भू-संरक्षण विभाग र वनस्पति विभागले दर्ता भएका वन उपभोक्ता समूह, कृषि सहकारी संस्था वा त्यस्तै अन्य समूहहरुलाई वृक्षारोपण, जडीबुटी खेती, नमुना नर्सरी निर्माण तथा विरुवा उत्पादन, वनजन्य प्रशोधन केन्द्र स्थापना तथा उपकरण खरिद लगायतका कार्यहरुको लागि माथि उल्लेखीत कार्यविधिहरु बमोजिम अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउदैं आईरहेका छन्। आ. व. २०७५/७६ र आ. व. २०७६/७७ मा गरी दुवै विभागहरुबाट कुल १२१ वटा (कुल ३५७ वटा विभिन्न समूह/समितिहरुलाई अनुदान दिईएको थियो) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई माथि उल्लेखित वन उद्यमहरु सञ्चालन गर्न अनुदान रकम सहयोगस्वरुप उपलब्ध गराइएको थियो (अनुसूची ६)। अनुदान सहयोग पाउने सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु प्रदेश नं. १ मा ३७ वटा र सबैभन्दा कम १ वटा प्रदेश नं. २ मा रहेका छन् (चित्र २.७)।

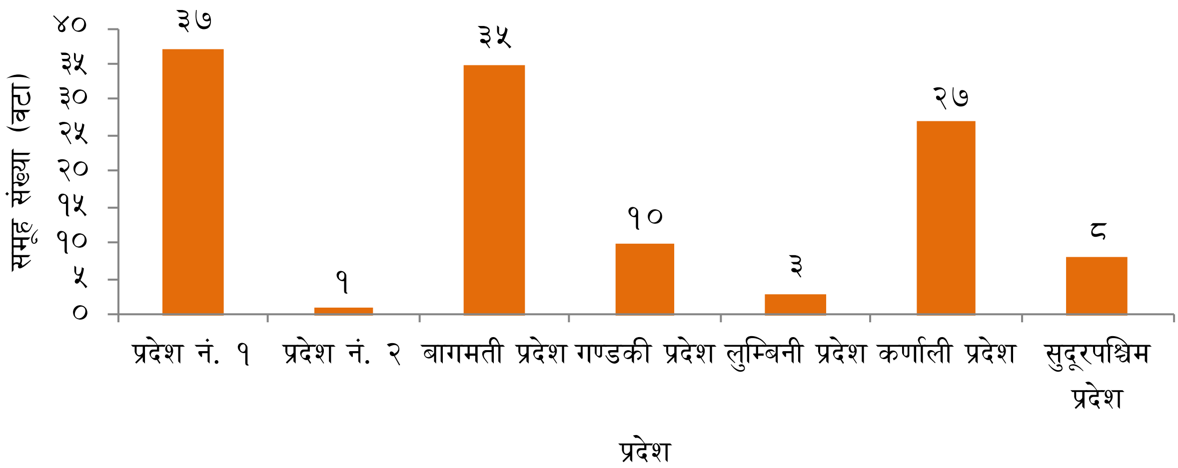

चित्र २.७ : वन उद्यम अनुदान सहयोग पाएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

वेत बाँसको सामग्री निर्माण

२.१.६ सामुदायिक वनमा पर्ययापर्यटन गतिविधिहरु सञ्चालन सम्बन्धी विवरण

सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले आफ्नो सामुदायिक वनक्षेत्रमा पर्यटकहरुका लागि विभिन्न पर्यापर्यटन गतिबिधीहरु सञ्चालन गर्दै आईरहेका छन्। समूहहरुले खास गरी सिमसार क्षेत्र र वन्यजन्तुमा आधारित उद्यान तथा मनोरञ्जन पार्कहरु निर्माण, वनभोज स्थल निर्माण त्यस्तै गरी ईको पार्क, वन बगैचा, जैविक बाल उद्यान, पुष्प बाटिका निर्माण तथा हाईकिङ्ग, ट्रेकिङ्ग, वन विहारका लागि पदमार्गहरु निर्माण तथा सञ्चालन गरिरहेका छन् जसले गर्दा पर्यटन प्रवर्द्धनमा समेत मद्दत पुगेको छ। देशभर करिब १५ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु आफैले वा स्थानीय तहसँगको साझेदारीमा मिनी चिडियाखाना तथा वन्यजन्तु उद्धार केन्द्रहरुको व्यवस्थापन मार्फत ग्रामीण पर्यटन प्रवर्द्धन एवं शैक्षिक गतिविधिहरु लाई समेत सहयोग पुऱ्याएका छन्। सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले वन तथा वातावरण मन्त्रालयले सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन कार्यविधि, २०७५ निर्माण गरि लागु गरिरहेको छ। उक्त कार्यविधि बमोजिम वन तथा भू-संरक्षण विभागले विभिन्न वन समूहहरुलाई अनुदान सहयोग उपलब्ध गराउदै आईरहेको छ। आ. व. २०७५/७६ र आ. व. २०७६/७७ मा गरी कुल ४३ वटा (कुल ५३ वटा विभिन्न समूह/समितिहरुलाई अनुदान दिईएको थियो) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुलाई माथि उल्लेखित पर्यापर्यटन गतिविधिहरु सञ्चालन गर्न अनुदान रकम सहयोगस्वरुप उपलब्ध गराइएको थियो (अनुसूची ७)। यस्तो अनुदान पाउने सबैभन्दा बढी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु लुम्बिनी प्रदेशमा १४ वटा र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा १ वटा रहेका छन् (चित्र २.८)।

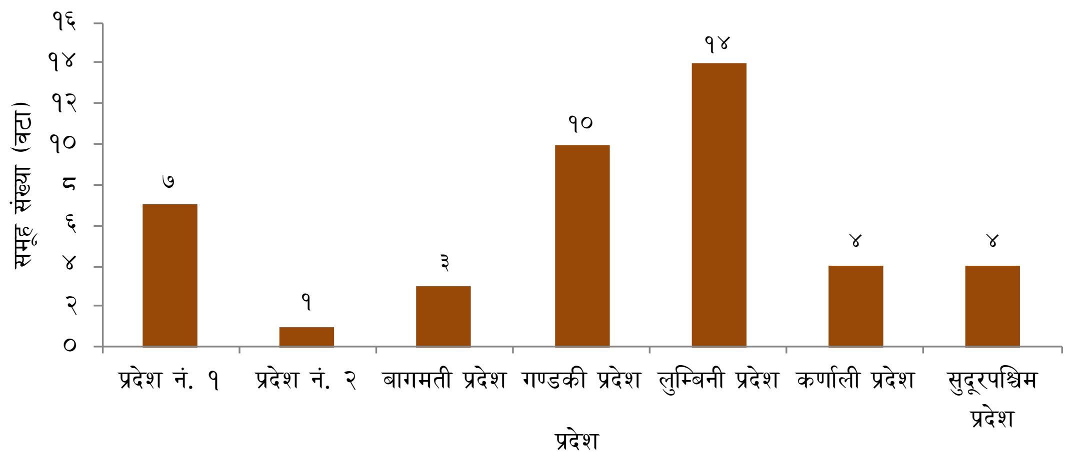

चित्र २.८ : पर्यापर्यटन अनुदान सहयोग पाएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

२.२ कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)

गरिबीको रेखामुनि रहेका उपभोक्ताहरुले समूह गठन गरी सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयमा समूह दर्ता गराउदछन्। यसरी दर्ता भएको समूहलाई सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयले समूहको कार्ययोजना बमोजिमको कार्य गर्न राष्ट्रिय वनको कुनै भाग हस्तान्तरण गर्दछन्। समूहले वनको संरक्षण र विकास समेत हुने गरी स्वीकृत कार्ययोजनाको अधिनमा रही गरिबी न्यूनीकरणका लागि आयआर्जन हुने क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दछन्।

गाडादि कबुलियती वनमा केरा लगायत फलफुल खेती

२.२.१ कबुलियती वन समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ७,६०७ वटा कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरु दर्ता रहेका छन्। कबुलियती वन समूहहरु सात वटै प्रदेशका ४४ जिल्ला तथा ४६ डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत २७४ स्थानीय तहहरुमा रहेका छन्। सबैभन्दा बढी कबुलियती वन समूहहरु बागमती प्रदेशमा ३,३०१ (४३.३९%) वटा र प्रदेश नं. २ मा सबैभन्दा कम ४९ (०.६४%) वटा रहेका छन् (चित्र २.९)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी कबुलियती वन समूहहरु धादिङ र तनहुँमा ४८५/४८५ वटा र सबैभन्दा कम ३ वटा सोलुखुम्बु जिल्लामा रहेका छन् (अनुसूची ८)। चितवन जिल्लाको ईच्छाकामना गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी २२९ वटा कबुलियती वन समूह रहेका छन् (अनुसूची ९)। कबुलियती वन कार्यक्रमबाट कुल ७४,४९५ घरधुरीका ४,२३,६७४ जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन जसमध्ये बागमती प्रदेशमा सबैभन्दा बढी २८,३८५ (३८.१०%) घरधुरीहरु र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ६१० (०.८१%) घरधुरीहरु रहेका छन् (चित्र २.१०)। कबुलियती वन समूहहरुमा प्रति समूह औसतमा ९.७९ घरधुरीहरु (तराईमा १२.४५, हिमालमा १०.९१ र पहाड र भित्री मधेसमा ९.२२ घरधुरी) संलग्न रहेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी कबुलियती वन समूहहरु पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा ५,०८१ (६६.८%) वटा, हिमाली जिल्लामा २,४७७ (३२.५६%) र सबैभन्दा कम तराईका जिल्लामा ४९ (०.६४%) वटा रहेका छन्। पहाड र भित्री मधेशका जिल्लामा, हिमाली जिल्लामा र तराईका जिल्लामा क्रमश: ४६,८४९ (६२.८९%), २७,०३६ (३६.२९%) र ६१० (०.८२%) घरधुरीहरु कबुलियत वन कार्यक्रमबाट लाभान्वित रहेका छन्।

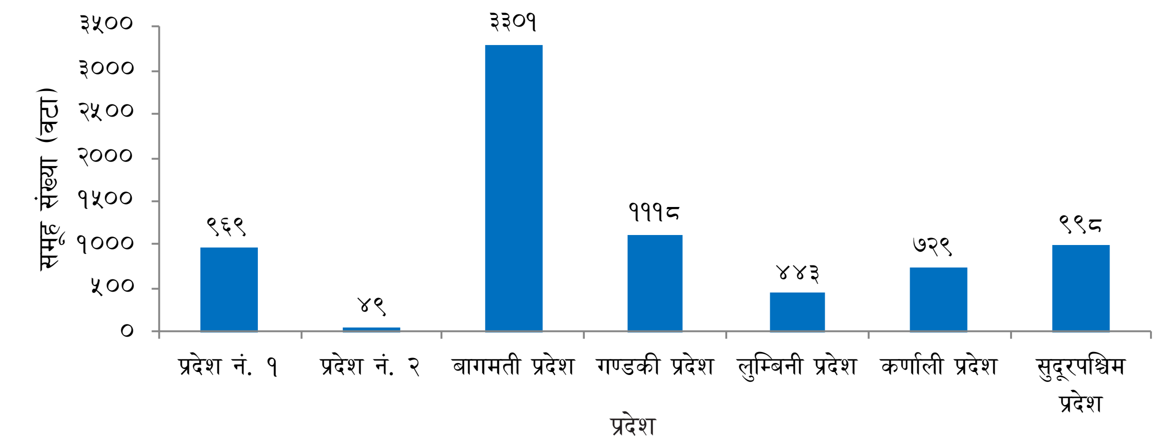

चित्र २.९ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

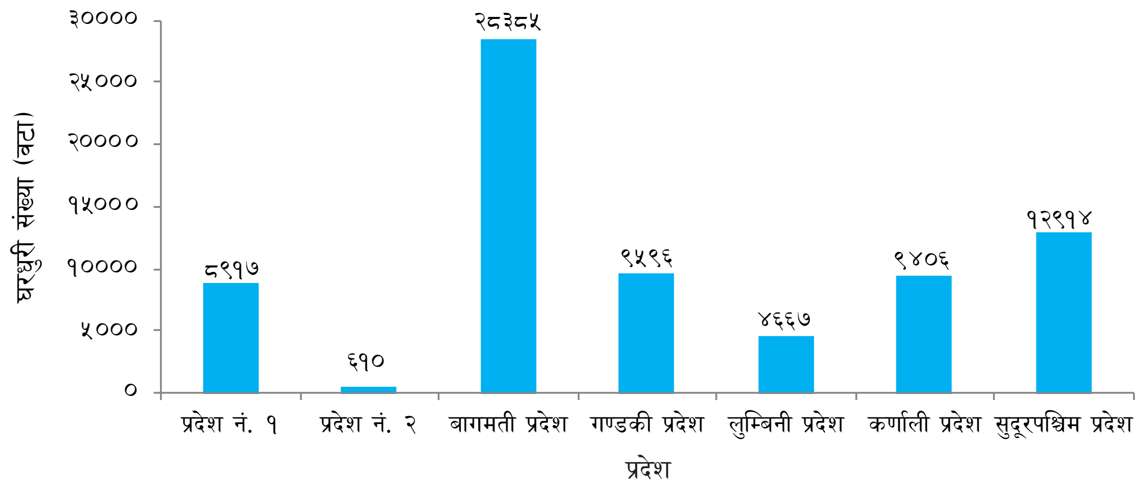

चित्र २.१० : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) बाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

२.२.२ कबुलियती वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुले ४४,०२७.८३ हेक्टर राष्ट्रिय वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी कबुलियती वनक्षेत्र बागमती प्रदेशमा १६,६४१.११ (३७.७९%) हेक्टर र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा २३६.१५ (०.५३%) हेक्टर रहेको छ (चित्र २.११)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी कबुलियती वनक्षेत्र काभ्रेपलाञ्चोकमा २,७६६.९९ हेक्टर र सबैभन्दा कम सोलुखुम्बु जिल्लामा ४.८३ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची ८)। रामेछाप जिल्लाको खाँडादेबी गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी ९७८.७६ हेक्टर कबुलियती वनक्षेत्र रहेको छ भने सबैभन्दा कम १.१५ हेक्टर खोटाङ जिल्लाको केपिलासगढी गाउँपालिकामा रहेको छ (अनुसूची ९)। कबुलियती वन समूहले ०.०४ हेक्टर देखि ४९.५ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। कबुलियती वन समूहहरुले औसतमा प्रति समूह ५.७९ हेक्टर (हिमालमा ७.४२ हेक्टर, पहाड र भित्री मधेसमा ५ हेक्टर र तराईमा ४.८२ हेक्टर) र प्रति घरधुरी ०.५९ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी कबुलियती वनक्षेत्र पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा २५,४१२.०४ (५७.७२%) हेक्टर, हिमाली जिल्लामा १८,३७९.६४ (४१.७४%) हेक्टर र सबैभन्दा कम तराईका जिल्लामा २३६.१५ (०.५४%) हेक्टर रहेको छ।

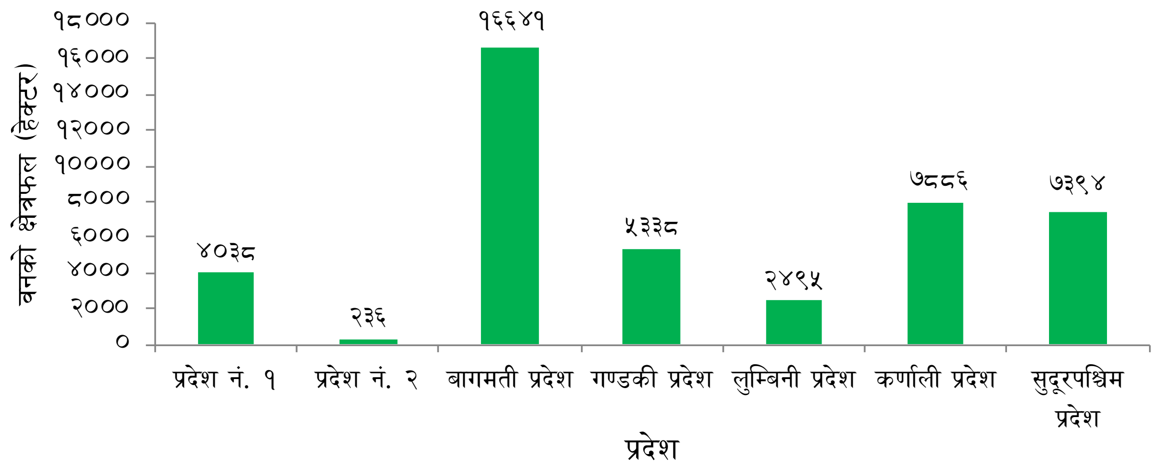

चित्र २.११ : कबुलियती वन क्षेत्रको (गरिबीको रेखामुनिका लागि) प्रदेशगत विवरण

२.२.३ कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था

कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा समग्रमा पुरुषको प्रतिनिधित्व ६०.६७% र महिलाको प्रतिनिधित्व ३९.३३% रहेको छ। कार्यसमितिमा सबैभन्दा बढी महिलाको प्रतिनिधित्व सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ५२.०९% र सबैभन्दा कम बागमती प्रदेशमा ३३.५२% रहेको छ (चित्र २.१२)। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व तराईका कबुलियती वनहरुमा ४७.४०%, पहाड र भित्री मधेसका कबुलियती वनहरुमा ४०.३४% र हिमालका कबुलियती वनहरुमा ३७.०६% रहेको छ। सुदूरपश्चिम प्रदेश बाहेक अन्य प्रदेशहरुमा र कुनै पनि भौगोलिक क्षेत्रमा कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व ५०% पुगेको देखिदैन।

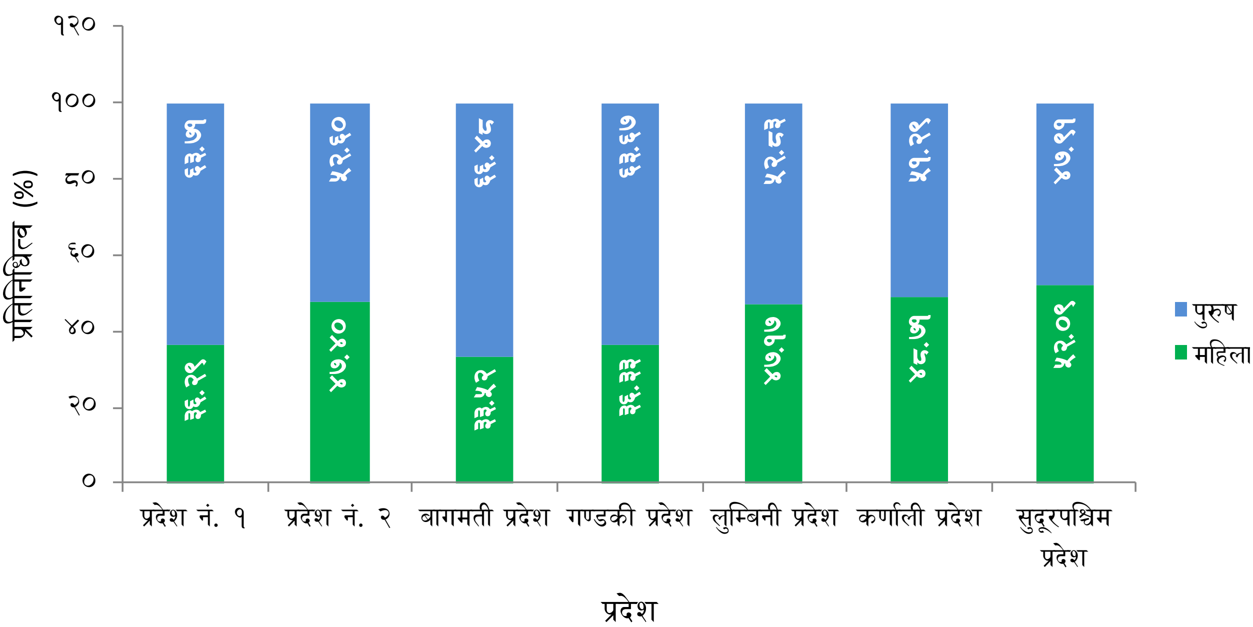

चित्र २.१२ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण

२.३ साझेदारी वन

डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र वन उपभोक्ता समूहको साझेदारीमा राष्ट्रिय वनको कुनै भाग देहाए बमोजिमका उद्देश्यका लागि स्वीकृत कार्ययोजनाको अधिनमा रही साझेदारी वनको रुपमा व्यवस्थापन गरिन्छ।

(क) वनको विकास र दिगो व्यवस्थापन गरी अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउन,

(ख) वनक्षेत्रको नजिकै वा टाढा रहेका परम्परागत उपभोक्तालाई वन संरक्षण कार्यमा सहभागी गराइ त्यस्ता उपभोक्तालाई वन पैदावार आपूर्तिको व्यवस्था गर्न,

(ग) वनक्षेत्रको उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि गर्न तथा खाली क्षेत्रको उपभोग गर्न,

(घ) जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र संवर्धन गर्न,

(ङ) उपभोक्ताको जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याउन।

वन ऐन, २०७६ ले साझेदारी वनको विकास र संरक्षणको लागि वन उपभोक्ताको तर्फबाट आवश्यक व्यवस्था गर्न एवं त्यस्तो वनबाट उपभोक्तालाई प्राप्त हुने वन पैदावारको व्यवस्थापन गर्न साझेदारी वन व्यवस्थापन क्षेत्रभित्र पर्ने सम्बन्धित परम्परागत उपभोक्ताहरुले साझेदारी वन उपभोक्ता समूह गठन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ।

वन उपभोक्ता समूहले साझेदारी वन व्यवस्थापन कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट समूहलाई प्राप्त हुने वन पैदावार आन्तरिक खपतको लागि प्राथमिकता दिई बाँकी रहेको वन पैदावार मात्र समूह बाहिर बिक्री गर्न पाउदछन्। वन पैदावारको बिक्री वितरणबाट प्राप्त रकम मध्ये कम्तीमा २५% रकम वनको विकास, संरक्षण र व्यवस्थापन कार्यमा खर्च गरी बाँकी रहेको रकमको कम्तीमा ५०% रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकासमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ। यसरी खर्च गरी बाँकी रहेको रकम उपभोक्ता समूहको हितमा खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ।

फोटो सौजन्य:डिभिजन वन कार्यालय कपिलबस्तु (गौतमबुद्ध)

साझेदारी वनमा पुनरुत्पादनका लागि झाडी सफाई

२.३.१ साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७६/७७ सम्ममा कुल ३१ वटा साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु दर्ता रहेका छन्। साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु बागमती प्रदेश र कर्णाली प्रदेश बाहेक बाँकी ५ वटै प्रदेशका १२ जिल्ला तथा १३ वटा डिभिजन वन कार्यालयहरु अन्तर्गत रहेका छन्। सबैभन्दा बढी साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु प्रदेश नं. २ मा १६ वटा र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा १ वटा रहेका छन् (चित्र २.१३)। जिल्लागत रुपले सबैभन्दा बढी साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु मोरङ र बारामा ४/४ वटा रहेका छन्। साझेदारी वन कार्यक्रमबाट ८,१२,८७० घरधुरीका ४७,१०,६८५ जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् (अनुसूची १०)। जसमध्ये सबैभन्दा बढी प्रदेश नं. २ मा ४,९४,१७५ (६०.९१%) घरधुरीहरु र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा ३,४८९ (०.४२%) घरधुरीहरु रहेका छन् (चित्र २.१४)। साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुमा प्रति समूह औसतमा २६,२२१.६१ घरधुरीहरु संलग्न रहेका छन्। वि.स.२०६८ सालमा सबैभन्दा बढी ८ वटा साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरु गठन भएका थिए। त्यसैगरी वि. स. २०७३ सालमा पनि ६ वटा समूहहरु गठन भएका थिए (अनुसूची ११, चित्र २.१५)।

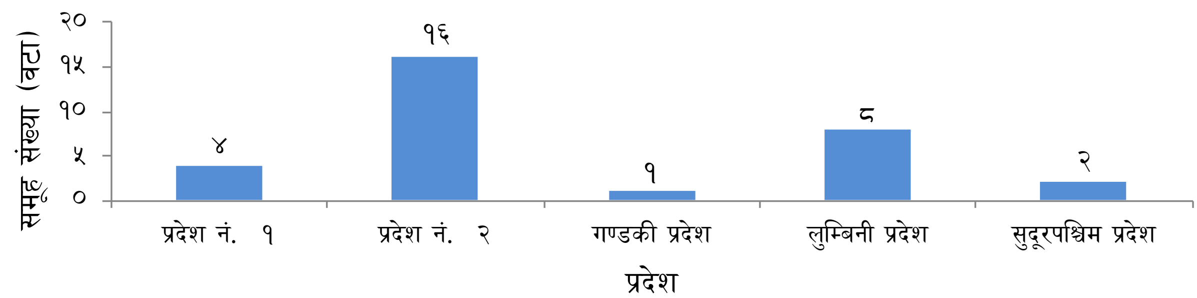

चित्र २.१३ : साझेदारी वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

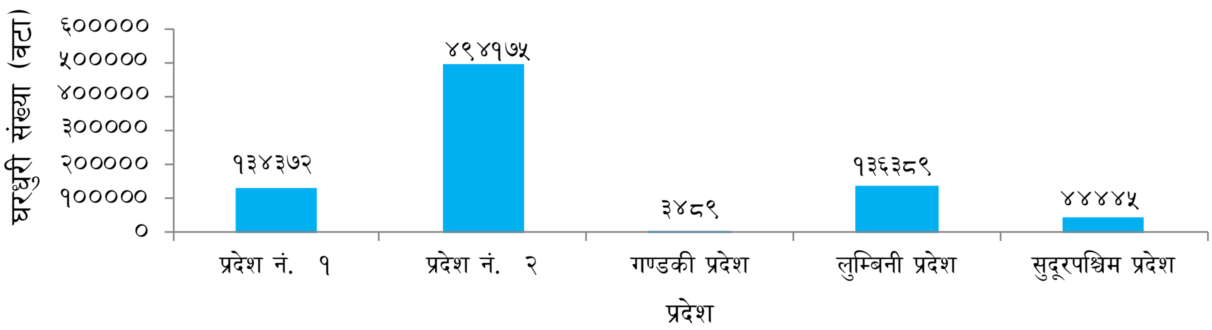

चित्र २.१४ : साझेदारी वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

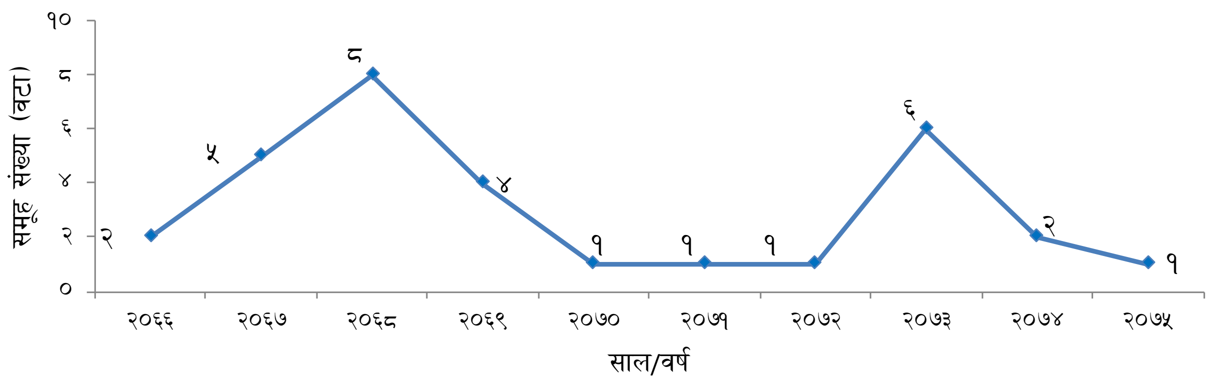

चित्र २.१५ : साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुको हस्तान्तरण वर्ष अनुसारको प्रदेशगत विवरण

२.३.२ साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७६/७७ सम्ममा कुल ७५,६५४.१७ हेक्टर वनक्षेत्र साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी साझेदारी वनक्षेत्र प्रदेश नं. २ मा ४१,४१२.२९ (५४.७४%) हेक्टर र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा ६७२.८६ हेक्टर (०.८९%) रहेको छ (चित्र २.१६)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी साझेदारी वनक्षेत्र कपिलवस्तु जिल्लामा १८,६७२.२३ (२४.६८%) हेक्टर र सबैभन्दा कम नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व) जिल्लामा ६७२.८६ (०.८९%) हेक्टर रहेको छ (अनुसूची १०)। वि.सं. २०६८ सालमा सबैभन्दा बढी १८,९०९ (२४.९९%) हेक्टर वन साझेदारी वनको रुपमा हस्तान्तरण गरिएको थियो। वि.सं. २०६७, २०६८ र २०६९ मा गरी तीन वर्षमा मात्र ५०,२९४.७० हेक्टर वन (कुल साझेदारी वनको ६६.४८%) हस्तान्तरण भएको थियो (अनुसूची ११, चित्र २.१७)। साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुमा औसतमा प्रति समूहले २४४०.४६ हेक्टर र प्रति घरधुरीले ०.०९ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्।

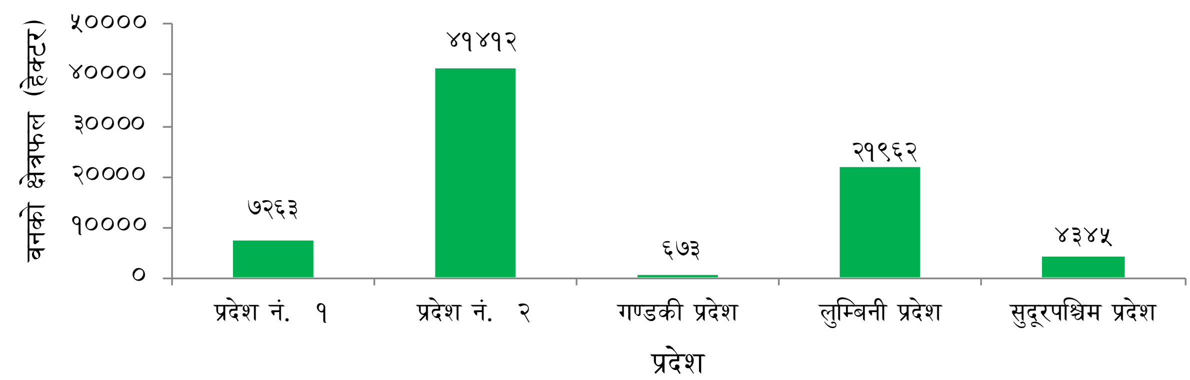

चित्र २.१६ : साझेदारी वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

चित्र २.१७ : साझेदारी वनक्षेत्रको हस्तान्तरण वर्ष अनुसारको विवरण

२.३.३ साझेदारी वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७६/७७ सम्ममा बारा जिल्लास्थित सहजनाथ साझेदारी वन, पर्सा जिल्लास्थित विन्दबासिनी कोईलाभार साझेदारी वन र धनुषा जिल्लास्थित जलाईध साझेदारी वन बाहेक बाँकी २८ वटा साझेदारी वन उपभोक्ता समूहहरुको ६४,८४८.२२ हेक्टर वनको वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भइसकेका छन् (अनुसूची ११)। सबैभन्दा बढी वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएको साझेदारी वनक्षेत्र प्रदेश नं. २ मा ३०,६०६ हेक्टर र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा ६७३ हेक्टर रहेको छ (चित्र २.१८)।

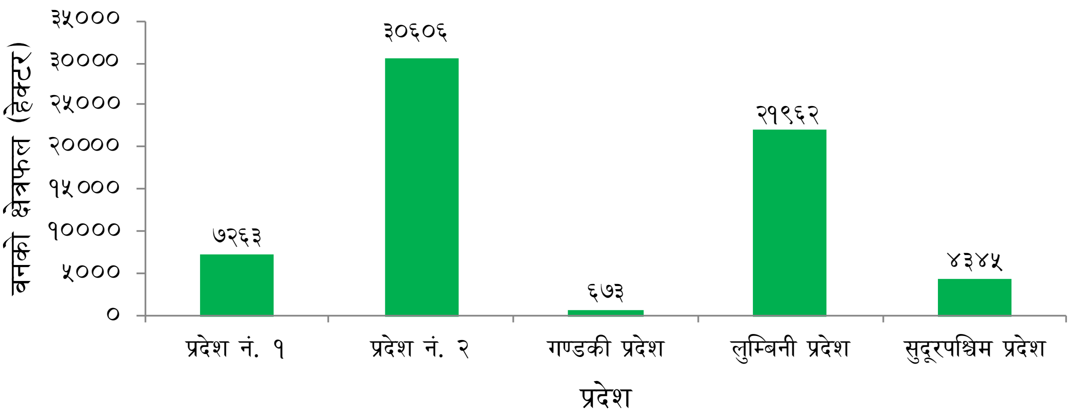

चित्र २.१८ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका साझेदारी वनक्षेत्रको विवरण

२.४ वन संरक्षण क्षेत्र

वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रदेशको वन सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालयसँगको परामर्शमा देहाएको राष्ट्रिय वनको कुनै भाग वा भूपरिधी क्षेत्र सिमांङ्कन गरी नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी विशेष कार्ययोजना बनाइ वन संरक्षण क्षेत्रको रुपमा व्यवस्थापन गर्दछ।

(क) राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय दृष्टिकोणले वातावरणीय, पारिस्थिकीय, वैज्ञानिक वा सांस्कृतिक महत्वको,

(ख) जलाधार संरक्षणको हिसाबले संवेदनशील देखिएको,

(ग) संरक्षित क्षेत्र बाहिर रहेका वन, वनस्पति तथा वन्यजन्तुको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक रहेको, वा

(घ) पर्यापर्यटन विकास गर्न उपयुक्त देखिएको।

वन ऐन, २०७६ जारी भए पश्चात साविकमा रहेका संरक्षित वनहरु हाल वन संरक्षण क्षेत्रहरुमा रुपान्तरण भएका छन्। वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन मूलतः सहभागितामूलक वन व्यवस्थापनको अवधारणा बमोजिम गरिएको हुन्छ। वन संरक्षण क्षेत्रको स्वीकृत कार्ययोजनाको कार्यान्वयन डिभिजन वन कार्यालयले गर्दछ। व्यवस्थापनको हिसावले वन संरक्षण क्षेत्रलाई मुख्यतया कोर एरिया र फ्रिन्ज एरिया गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको हुन्छ। फ्रिन्ज एरियामा सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन लगायतका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु रहेका हुन्छन् जसको व्यवस्थापन सो वन संरक्षण क्षेत्रको कार्ययोजनाको उद्देश्य अनुकुल हुने गरी गरिएको हुन्छ। वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागि स्थानीयहरुको सहभागितामा एउटा परिषद् गठन गरिएको हुन्छ। वन संरक्षण क्षेत्रलाई नेपाल सरकारले वन्यजन्तुहरुको जैविक मार्गको रुपमा घोषणा गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको छ।

वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनबाट दुर्लभ तथा संकटापन्न वन्यजन्तुहरुको वासस्थान, जैविक मार्गहरु, वन तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतहरु, जैविक विविधता र जलाधार क्षेत्रको संरक्षणमा योगदान पुगेको छ। यससँगै प्राकृतिक सौन्दर्य एवं पारिस्थिकीय प्रणालीको संरक्षणका साथै ऐतिहासिक, धार्मिक, पुरातात्विक स्थलहरुको संरक्षण र एकीकृत विकासद्वारा पर्यापर्यटनको विकासमा समेत टेवा पुगेको छ।

रेसुङ्गा वन संरक्षण क्षेत्रमा अवस्थित रेसुङ्गा पोखरी

२.४.१ वन संरक्षण क्षेत्रहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७६/७७ सम्ममा कुल १० वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरु घोषणा भइ व्यवस्थापन भइरहेका छन्। वि. स. २०५९ साल बैशाख ३० गते सुर्खेत जिल्लाको काक्रेविहार पुरातात्विक एवं धार्मिकस्थल र त्यसको वरपरको १७५ हेक्टर वन क्षेत्रलाई संरक्षित वन (हाल वन संरक्षण क्षेत्र) को रुपमा घोषणा गरी वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन कार्य सुरुआत गरिएको थियो। प्रदेश नं. १ मा बाहेक बाँकी ६ वटै प्रदेशका १० जिल्ला तथा १० वटा डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत वन संरक्षण क्षेत्रहरु रहेका छन्। सबैभन्दा बढी वन संरक्षण क्षेत्रहरु लुम्बिनी प्रदेशमा ४ वटा (मदाने, खाता, रेसुङ्गा र थाप्ले सत्यवती सालिमेदह) रहेका छन् (चित्र २.१९)। गुल्मी जिल्लामा मात्र ३ वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरु (मदाने, रेसुङ्गा र थाप्ले सत्यवती सालिमेदह) रहेका छन्। दश वटै वन संरक्षण क्षेत्रहरुको व्यवस्थापनमा करिब १,४७,५१९ घरधुरीहरु आबद्ध छन् भने ८,०६,२२० जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन्। जसमध्ये सबैभन्दा बढी सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ५६,१६३ घरधुरीहरु र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा ६,७९९ घरधुरी रहेका छन् (चित्र २.२०)। वि. स. २०६८ सालमा एकै पटक ५ वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरु (पञ्चासे, बरन्डाभार, खाता, लालझाडी-मोहना र बसन्ता) घोषणा भएका थिए (अनुसूची १२, चित्र २.२१)। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार तराईका जिल्लामा ५ वटा र पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा ५ वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरु रहेका छन्। सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ४ वटा, प्रदेश नं. १ मा ३ वटा र लुम्बिनी प्रदेशमा २ वटा गरी थप ९ वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरु घोषणाका लागि प्रस्ताव गरिएका छन् (अनुसूची १३)।

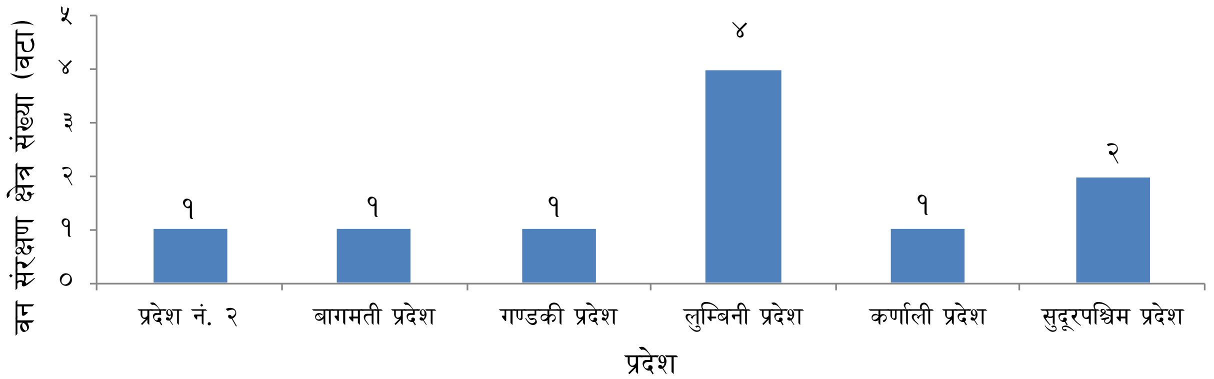

चित्र २.१९ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको प्रदेशगत विवरण

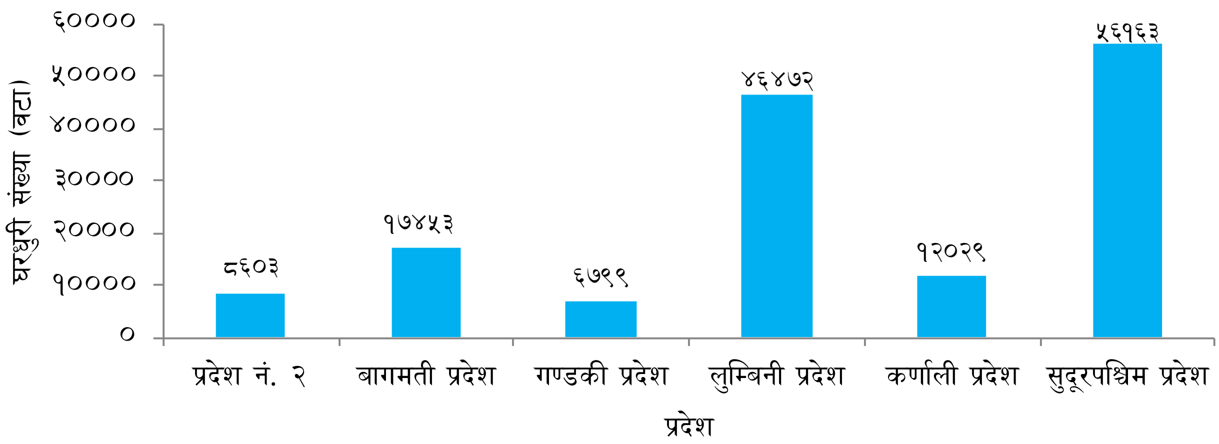

चित्र २.२० : वन संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

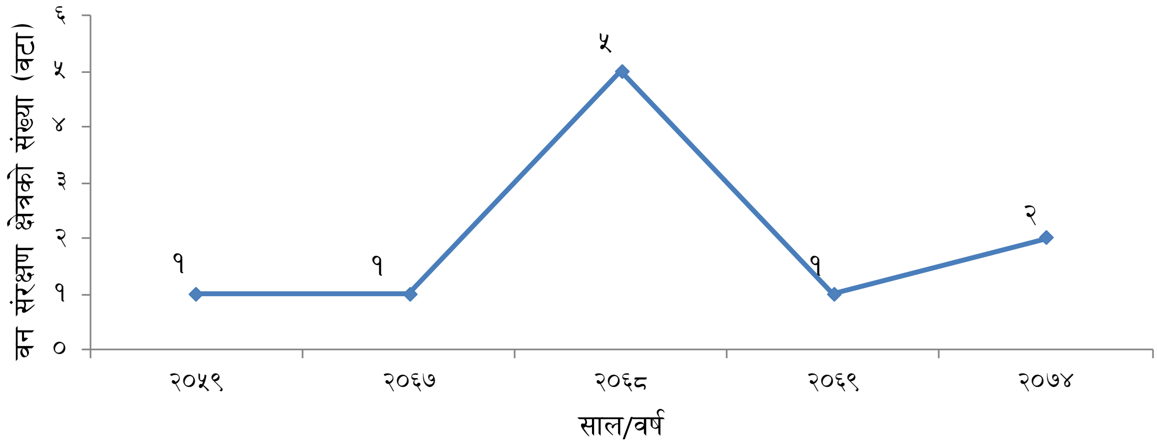

चित्र २.२१ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको घोषणा वर्ष अनुसारको विवरण

२.४.२ वन संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत व्यवस्थापन भएको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७६/७७ सम्ममा कुल १,९२,०२७.४३ हेक्टर राष्ट्रिय वनक्षेत्र (वन संरक्षण क्षेत्र भित्र रहेका सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वनहरु समेत) वन संरक्षण क्षेत्रको रुपमा व्यवस्थापन भइरहेको छ । सबैभन्दा बढी वन संरक्षण क्षेत्र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ९८,६४३ हेक्टर र सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा १७५ हेक्टर रहेको छ (चित्र २.२२)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी वन संरक्षण क्षेत्र कैलालीमा ६९,००,१ हेक्टर (लालझाडी-मोहना वन संरक्षण क्षेत्र बाहेक) र सबैभन्दा कम ३४० हेक्टर धनुषा जिल्लामा रहेको छ। सबैभन्दा सानो वन संरक्षण क्षेत्र सुर्खेत जिल्लाको काक्रेबिहार (१७५ हेक्टर) हो भने ठूलो कैलाली जिल्लाको बसन्ता (६९,००,१ हेक्टर) हो। वि. स. २०६८ सालमा सबैभन्दा बढी ५ वटा वन संरक्षण क्षेत्रहरुको (पञ्चासे, बरन्डाभार, खाता, लालझाडी-मोहना र बसन्ता) १,२०,६२७ हेक्टर वनक्षेत्र वन संरक्षण क्षेत्रको रुपमा घोषणा गरिएको थियो (अनुसूची १२, चित्र २.२३)। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार तराईका जिल्लामा १,१५,१९१ (५९.९९%) हेक्टर र पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा ७६,८३६.४३ (४०.०१%) हेक्टर वनक्षेत्र वन संरक्षण क्षेत्रको रुपमा रहेको छ। औसतमा एउटा वन संरक्षण क्षेत्रमा १९,२०२.७४ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन भइरहेको छ।

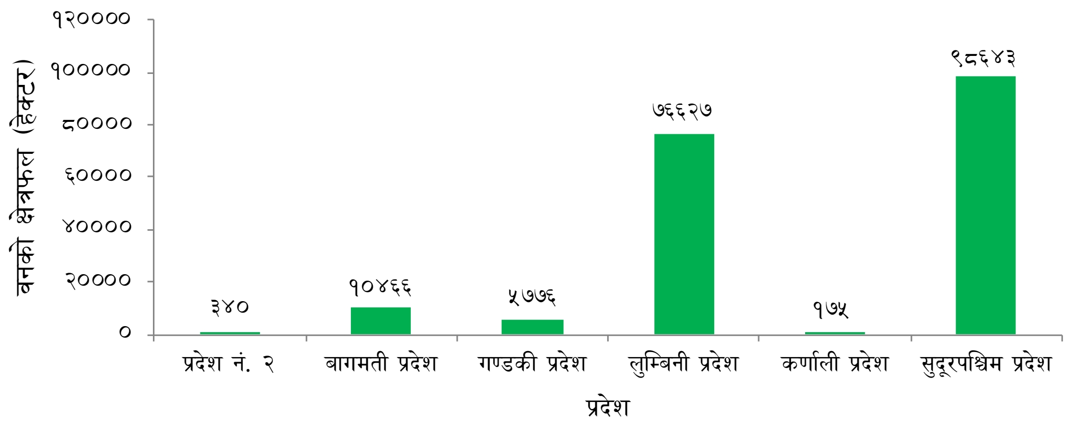

चित्र २.२२ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

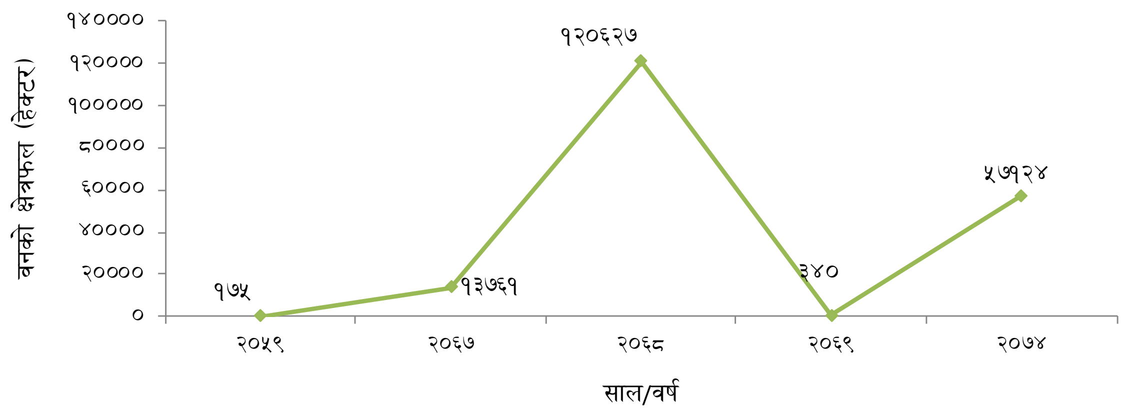

चित्र २.२३ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको वनक्षेत्रको घोषणा वर्ष अनुसारको विवरण

२.९ धार्मिक वन

प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले परापूर्व कालदेखिको धार्मिक स्थल र त्यसको वरिपरिको राष्ट्रिय वनको संरक्षण गर्न पाँउ भनी सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयमा निवेदन दर्ता गराउदछन्। यसरी निवेदन दर्ता हुन आएमा सो बारे जाँचबुझ गरी डिभिजन वन कार्यालयले त्यस्ता समूह वा निकाय वा समुदायलाई माग भएको राष्ट्रिय वनको कुनै भाग धार्मिक वनको रुपमा संरक्षण गर्न हस्तान्तरण गर्दछन। यसरी हस्तान्तरण गरिएको कारणलेमात्र त्यस्तो वन त्यस्तो धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायको नाममा हक हस्तान्तरण भएको मानिदैन। धार्मिक वनमा रहेका वन पैदावार सम्बन्धित धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न सक्दछन्। तर यसरी वन पैदावारको प्रयोग गर्दा समेत वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने गरी वा सार्वजनिक रुपमा हानि नोक्सानी नहुने गरी वा जलाधार क्षेत्रमा भूक्षय नहुने गरी गर्नुपर्ने हुन्छ। धार्मिक वनक्षेत्रमा विकास आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनको क्रममा प्राप्त भएका वन पैदावार डिभिजन वन कार्यालय र स्थानीय तहको समन्वयमा बिक्री वितरण गर्न सकिन्छ।

नुनथर धार्मिक वन

२.६.१ धार्मिक वन समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ सम्ममा कुल १७९ वटा धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले धार्मिक वनको व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। धार्मिक वन समूहहरु ७ वटै प्रदेशका ४९ जिल्ला तथा ५४ डिभिजन वन कार्यालय अन्तर्गत १०९ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन्। सबैभन्दा बढी धार्मिक वन समूहहरु सुदूरपश्चिम प्रदेशमा ३७ वटा र सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेश र प्रदेश नं. २ मा ९/९ वटा रहेका छन् (चित्र २.२४)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी मोरङमा १२ वटा धार्मिक वन समूहहरु रहेका छन् (अनुसूची १४)। कास्की जिल्लाको पोखरा महानगरपालिका र कैलाली जिल्लाको धनगढी उपमहानगरपालिकामा सबैभन्दा बढी ५/५ वटा धार्मिक वन समूह रहेका छन् (अनुसूची १५)। भौगोलिक क्षेत्रअनुसार सबैभन्दा बढी धार्मिक वन समूहहरु पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा १०१ वटा, तराईका जिल्लामा ५७ वटा र सबैभन्दा कम हिमाली जिल्लामा २१ वटा रहेका छन्।

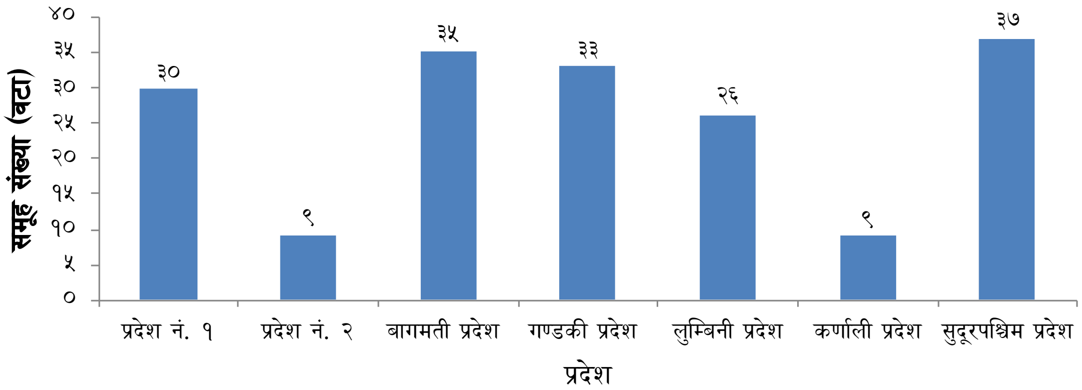

चित्र २.२४ : धार्मिक वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

२.६.२ धार्मिक वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ सम्ममा २८०९.१४ हेक्टर वनक्षेत्र धार्मिक वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी धार्मिक वनक्षेत्र लुम्बिनी प्रदेशमा ९४८.४९ हेक्टर र सबैभन्दा कम कर्णाली प्रदेशमा ४३.५९ हेक्टर रहेको छ (चित्र २.२५)। जिल्लागतरुपमा सबैभन्दा बढी धार्मिक वनक्षेत्र कपिलवस्तु जिल्लामा ३१६.६३ हेक्टर र सबैभन्दा कम बाजुरा जिल्लामा ०.३९ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची १४)। कपिलवस्तु जिल्लाको वाणगंगा नगरपालिकामा सबैभन्दा बढी धार्मिक वनक्षेत्र ३०६ हेक्टर र सबै भन्दा कम नुवाकोट जिल्लाको किस्पाङ गाउँपालिकामा ०.०७९ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची १५)। धार्मिक वन समूहले ०.०६७ देखि २०४.२८ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्। धार्मिक वन समूहहरुले औसतमा प्रति समूह १५.६९ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार सबैभन्दा बढी धार्मिक वनक्षेत्र पहाड र भित्री मधेसका जिल्लामा १५९१.३६ हेक्टर, तराईका जिल्लामा ७६७.२६ हेक्टर र सबैभन्दा कम हिमाली जिल्लामा ४५०.५२ हेक्टर रहेको छ। पचास हेक्टर भन्दा ठूला धार्मिक वनहरु १४ वटा र १०० हेक्टर भन्दा पनि ठूला धार्मिक वनहरु ६ वटा रहेका छन्।

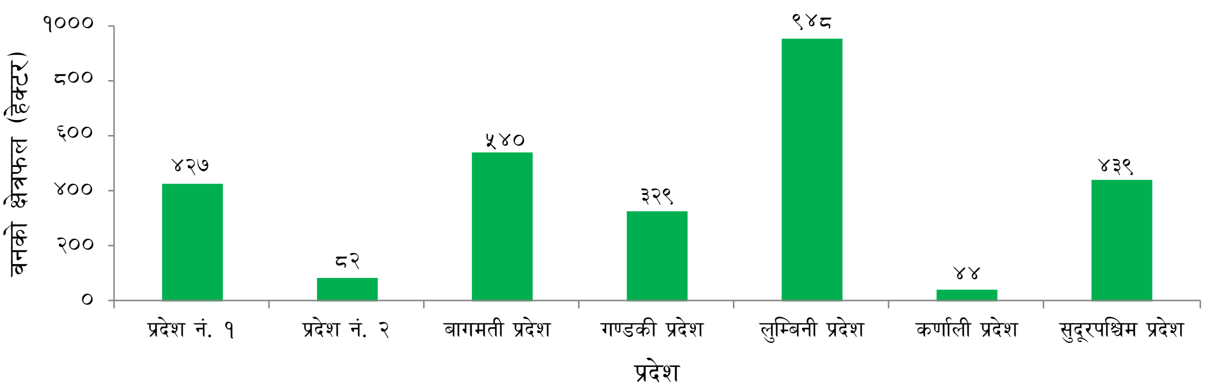

चित्र २.२५ : धार्मिक वन क्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा अवस्थित गौरीशङ्कर हिमाल

फोटो सौजन्य:गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र कार्यालय

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु

(मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा)

मध्यवर्ती क्षेत्र तथा संरक्षण क्षेत्र र यसको व्यवस्थापन सम्बन्धी जानकारी

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ को चौथो संशोधनले निकुञ्ज र वन्यजन्तु आरक्षको वरिपरिको क्षेत्रलाई मध्यवर्ती क्षेत्रको रुपमा घोषणा गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ। सोही बमोजिम मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ जारी भएपश्चात मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणाको कार्य सुरुआत भएको हो। वि.सं. २०५३ सालमा पहिलो पटक चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रहरु घोषणा गरिएको थियो। ढोरपाटन सिकार आरक्ष बाहेक हाल सबै १३ वटा निकुञ्ज र वन्यजन्तु आरक्षहरुमा मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भई तिनको व्यवस्थापन भइरहेको छ।

कुल ६ वटा संरक्षण क्षेत्रहरु मध्ये कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र र अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट भइरहेको छ। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र र गौरीशंङ्कर संरक्षण क्षेत्रहरु हाल राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष मार्फत व्यवस्थापन भइरहेका छन् भने कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन परिषद्ले राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागसँगको सहकार्यमा कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन गरिरहेको छ।

कुल संरक्षित क्षेत्रको ४४.८१% संरक्षण क्षेत्र, ३८.६५% कोर एरिया (निकुञ्ज र आरक्ष क्षेत्र) र १६.५४% मध्यवर्ती क्षेत्र रहेको छ। नेपालको वन स्रोत सर्वेक्षण, २०१५ को प्रतिवेदन अनुसार संरक्षित क्षेत्रहरुमा १० लाख ३३ हजार हेक्टर वन (कुल वनक्षेत्रको १७.३२%) रहेको छ जसमध्ये संरक्षित क्षेत्रको कोर एरियामा ७ लाख ९३ हजार हेक्टर र मध्यवर्ती क्षेत्रमा २ लाख ४० हजार हेक्टर वन रहेको छ। बागमती प्रदेशमा सबैभन्दा बढी ५ वटा संरक्षित क्षेत्रहरु र सोको भूभाग पर्दछन् भने सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र यसको मध्यवर्ती क्षेत्रको केही भूभाग मात्र पर्दछन्। चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र यसको मध्यवर्ती क्षेत्र तीनवटा प्रदेशमा (बागमती प्रदेश, गण्डकी प्रदेश र प्रदेश नं. २) पर्दछन् भने बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र लुम्बिनी प्रदेश र कर्णाली प्रदेश दुवैमा पर्दछन् (तालिका ३.१)।

तालिका ३.१ : संरक्षित क्षेत्र र मध्यवर्ती क्षेत्रहरुको प्रदेशगत विवरण

सि.नं.	प्रदेशको नाम	संरक्षित क्षेत्रको नाम (पुरै क्षेत्र वा केही भूभाग मात्र पर्ने समेत)	संरक्षित क्षेत्र संख्या (वटा)
१	प्रदेश नं. १	कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र, कोशीटप्पु वन्जन्तु आरक्ष र मध्यवर्ती क्षेत्र, मकालु बरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, शगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	४
२	प्रदेश नं. २	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	१
३	बागमती प्रदेश	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र, पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	५
४	गण्डकी प्रदेश	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र, मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	३
५	लुम्बिनी प्रदेश	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	३
६	कर्णाली प्रदेश	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, शे-फोक्सुन्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	४
७	सुदूरपश्चिम प्रदेश	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र, खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज र मध्यवर्ती क्षेत्र	३

स्रोत: संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट प्राप्त विवरण, २०७७

मध्यवर्ती क्षेत्रमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था

मध्यवर्ती क्षेत्रको व्यवस्थापन तथा संरक्षण सम्बन्धी कार्य संरक्षकले (निकुञ्ज वा आरक्ष कार्यालयको प्रमुख) सम्बन्धित उपभोक्ता समितिसँगको परामर्शमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट स्वीकृत सम्बन्धित निकुञ्ज/आरक्षको व्यवस्थापन योजना बमोजिम गर्दछन्। मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ अनुसार संरक्षकले मध्यवर्ती क्षेत्रको स्वरुप, विस्तार र उपभोक्ताहरुको बसोबास क्षेत्र समेतलाई आधार मानी स्थानीय निकाय तथा उपभोक्तासँग समन्वय राखी मध्यवर्ती क्षेत्रलाई विभिन्न इकाईहरुमा विभाजन गर्दछन्। संरक्षकले मध्यवर्ती क्षेत्र इकाई अन्तर्गतका गाउँ, टोल वा बस्तीका प्रत्येक घरधुरीबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी आवश्यक संख्यामा उपभोक्ता समूहहरु गठन गर्दछन्। वन्यजन्तु, जैविक विविधता, वन जंगल, सामुदायिक विकास लगायत वन पैदावारको सन्तुलित उपयोगको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउन संरक्षकले स्थानीय निकायसँग समन्वय राखी आवश्यकता अनुसार मध्यवर्ती क्षेत्र उपभोक्ता समितिहरु (बढीमा २१ वटा) गठन गर्दछन्। उपभोक्ता समितिले आफ्नो क्षेत्रमा आफूलाई तोकिएका कार्यहरु सुचारु रुपले सञ्चालन गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमितिहरु गठन गर्न सक्दछन्। मध्यवर्ती क्षेत्रलाई सामुदायिक विकासको लागि प्राप्त रकम इकाईहरु लाई बाँडफाँट लगायतका कार्यहरु गर्न निकुञ्ज/आरक्षमा प्रत्येक उपभोक्ता समितिका अध्यक्षहरु र सम्बन्धित निकुञ्ज/आरक्षको संरक्षक समेत रहने गरी एउटा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समिति गठन गरिएको हुन्छ। उपभोक्ता समितिले मध्यवर्ती क्षेत्रको स्वीकृत व्यवस्थापन योजना बमोजिम आफ्नो क्षेत्रमा गरिने सामुदायिक विकास, प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र वन पैदावारको उपयोग सम्बन्धी कार्यको लागि कार्ययोजना तयार गरी संरक्षकबाट स्वीकृत गराइ लागु गर्दछन्।

मध्यवर्ती क्षेत्र भित्रको कुनै वनक्षेत्र लाई मध्यवर्ती सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने वन उपभोक्ता समूहले सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिसमा संरक्षकबाट कार्ययोजना स्वीकृत गराइ व्यवस्थापन गर्न सक्दछन् । मध्यवर्ती सामुदायिक वनको संरक्षणबाट प्राप्त हुन आएका वन पैदावारको उपयोग कार्ययोजना बमोजिमको मात्रा र परिमाणमा नबढ्ने गरी तोकिएको दस्तुर तिरी उक्त सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरुले गर्दछन्। यसरी प्राप्त काठ र दाउरा बाहेकका अन्य वन पैदावार उपभोक्ताहरुले मध्यवर्ती क्षेत्र भन्दा बाहिरको क्षेत्रमा ओसारपसार गर्न पाउँदछन्। त्यसरी ओसारपसार गर्नु अघि उपभोक्ताहरुले संरक्षकबाट अनुमति लिनु पर्दछ। मध्यवर्ती क्षेत्र भित्र परापूर्वकालदेखि रहेको धार्मिक स्थल वा त्यसको वरिपरिको वनक्षेत्रको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न चाहने कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले संरक्षकको स्वीकृति लिई त्यस्तो वनलाई धार्मिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न सक्दछन्। धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले मध्यवर्ती धार्मिक वनमा रहेका काठ, दाउरा सम्बन्धित धार्मिक स्थलको धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न पाउँदछन् । मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ ले कबुलियती वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै पनि व्यवस्था गरेको छैन।

सरकारी व्यवस्थापनमा रहेका संरक्षण क्षेत्रहरुमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कानुनी व्यवस्था

संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य संरक्षकले (संरक्षण क्षेत्र कार्यालयको प्रमुख) सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्र उपभोक्ता समितिसँगको परामर्शमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट स्वीकृत सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना बमोजिम गर्दछन्। संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७ अनुसार संरक्षकले संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि स्थानीय निकाय तथा उपभोक्ता समितिसँग समन्वय राखी संरक्षण क्षेत्रलाई आवश्यकता अनुसार विभिन्न संरक्षण इलाकाहरुमा विभाजन गर्दछन्। संरक्षकले संरक्षण क्षेत्रबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने सम्बन्धित गाउँ विकास समिति (हाल गाउँपालिका/ नगरपालिका) अन्तर्गतका घरधुरीका सदस्यहरु मध्येबाट प्रतिनिधित्व हुने गरी आवश्यक संख्यामा उपभोक्ता समूहहरु गठन गर्दछन्। संरक्षकले स्थानीय निकायसँग समन्वय राखी एक गाउँ विकास समितिमा बढीमा दुईवटा उपभोक्ता समितिहरु गठन गर्दछन्। उपभोक्ता समितिले आफूलाई सुम्पिएको कार्यहरु व्यवस्थित रुपले सञ्चालन गर्न आवश्यक संख्यामा उपसमितिहरु गठन गर्न सक्दछन्। संरक्षण क्षेत्रमा प्रत्येक उपभोक्ता समितिका अध्यक्षहरु र सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्रको संरक्षक समेत रहने गरी एउटा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन परिषद् गठन गरिएको हुन्छ। प्रत्येक उपभोक्ता समितिले आफू मातहत रहेका उपभोक्ता समूहहरुसँग छलफल गरी आफ्नो क्षेत्रभित्रको प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक स्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि कार्ययोजना बनाइ संरक्षकबाट स्वीकृत गराइ लागु गर्दछन्।

संरक्षण क्षेत्र भित्रको कुनै वनक्षेत्रलाई संरक्षण सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने वन उपभोक्ता समूहले सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिसमा संरक्षकबाट कार्ययोजना स्वीकृत गराइ व्यवस्थापन गर्न सक्दछन्। संरक्षण सामुदायिक वनको संरक्षणबाट प्राप्त हुन आएको वन पैदावारको उपयोग कार्ययोजना बमोजिमको मात्रा र परिमाणमा नबढ्ने गरी तोकिएको दस्तूर तिरी उक्त सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरुले गर्दछन्। संरक्षण क्षेत्र भित्रको वनक्षेत्रलाई संरक्षण धार्मिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने कुनै धार्मिक संस्था, समूह वा समुदायले संरक्षकबाट कार्ययोजना स्वीकृत गराइ व्यवस्थापन गर्न सक्दछन्। धार्मिक संस्था, समूह वा समुदायले संरक्षण धार्मिक वनमा रहेका काठ, दाउरा धार्मिक स्थलको धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न पाउँदछन् । संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७ ले कबुलियती वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै पनि व्यवस्था गरेको छैन।

संरक्षण संस्थाद्वारा व्यवस्थापन भइरहेका संरक्षण क्षेत्रहरुमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कानुनी व्यवस्था

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ ले कुनै संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी सो सूचनामा तोकिएको अवधिसम्मको लागि प्रकृति तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने उद्देश्य लिई स्थापना भएको संस्थालाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। यसरी संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न जिम्मेवारी पाएको संस्थाले (हाल राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष) राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट स्वीकृत सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना बमोजिम संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन र विकासका कार्यहरु गर्दछ। संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ अनुसार संस्थाले संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन तथा विकासको निमित्त संरक्षण क्षेत्रको प्रधान कार्यालयको स्थापना गर्दछ। संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनको लागि प्राकृतिक सिमानाको आधारमा संरक्षण क्षेत्रलाई आवश्यकता अनुसार विभिन्न संरक्षण इलाकाहरुमा विभाजन गरिएको हुन्छ। यसरी विभाजन गरिएका प्रत्येक इलाकामा संस्थाले एउटा इलाका संरक्षण कार्यालय स्थापना गर्दछ र सो कार्यालयको प्रमुखको रुपमा कार्य गर्ने गरी एक जना संरक्षण अधिकृत नियुक्त गर्दछ। संरक्षण अधिकृतले संरक्षण क्षेत्रमा गरिने सामुदायिक विकास सम्बन्धी निर्माण कार्य, प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक सम्पदाको सन्तुलित उपयोगका लागि आफ्नो इलाका क्षेत्रभित्रको प्रत्येक गाउँ विकास समितिमा (हाल गाउँपालिका/नगरपालिका) एउटा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति गठन गर्दछन्। व्यवस्थापन समितिले आफूले गर्नुपर्ने काम व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमितिहरु गठन गर्न सक्दछन्। प्रत्येक व्यवस्थापन समितिले आफ्नो क्षेत्रमा उपयोग गरिने प्राकृतिक स्रोत, वन्यजन्तु संरक्षण, सामुदायिक विकास तथा स्थानीय उपभोक्ताहरुको हित अभिबृद्धि सम्बन्धी कार्यको कार्ययोजना बनाइ संरक्षण अधिकृत मार्फत संरक्षण क्षेत्रको प्रधान कार्यालयको प्रमुखबाट स्वीकृत गराइ लागु गर्दछन् । संरक्षण क्षेत्र भित्रबाट दैनिक उपयोगका लागि आवश्यक पर्ने वन पैदावार उपयोग गर्दा वा अन्य प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गर्दा लाग्ने दस्तूर व्यवस्थापन समितिले संरक्षण क्षेत्रको प्रधान कार्यालयको प्रमुखको स्वीकृति लिई निर्धारण गर्दछन्। संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ ले सामुदायिक वन, कबुलियती वन र धार्मिक वनको व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै पनि व्यवस्था गरेको छैन् ।

कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन सम्बन्धि कानुनी व्यवस्था

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ ले कुनै संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी सो सूचनामा तोकिएको अवधिसम्मको लागि प्रकृति तथा प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने उद्देश्य लिई स्थापना भएको संस्थालाई सुम्पन सक्ने व्यवस्था गरेको छ। जसअनुरुप कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापनको जिम्मेवारी हाल स्थानीय कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन परिषद् लाई दिईएको छ। परिषद्को गठन कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४ मा उल्लेख भएको व्यवस्था बमोजिम हुने गर्दछ। संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले संरक्षण अधिकृत र आवश्यक संख्यामा थप प्राविधिक कर्मचारीहरु खटाउदछ। संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य परिषद्ले सम्बन्धित उपभोक्ता समूह र समितिसँगको परामर्शमा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागबाट स्वीकृत कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रको व्यवस्थापन योजना बमोजिम गर्दछ। परिषद्ले संरक्षण क्षेत्रको संरक्षण कार्यमा सक्रिय रुपमा सहभागी गराउन र सो क्षेत्रबाट प्रत्यक्ष लाभ पाउने संरक्षण क्षेत्र भित्रका सम्बन्धित गाउँ विकास समिति (हाल गाउँपालिका/ नगरपालिका) अन्तर्गत बसोबास गरेका प्रत्येक घरधुरीको प्रतिनिधित्व हुने गरी उपभोक्ता समूहहरु गठन गर्दछ। परिषद्ले स्थानीय

उपभोक्ता समूहहरु र स्थानीय गाउँपालिकासँग समन्वय राखी एक गाउँपालिकामा बढीमा दुई वटा उपभोक्ता समितिहरु गठन गर्दछ। उपभोक्ता समितिले आफूलाई सुम्पिएको कार्यलाई व्यवस्थित रुपमा सम्पादन गर्न गराउन आवश्यकता अनुसार बिषयगत उपसमितिहरु गठन गर्न सक्दछन्। उपभोक्ता समितिले आफू मातहतका उपभोक्ता समूहसँग छलफल गरी आफ्नो क्षेत्रभित्रको प्राकृतिक स्रोत र वातावरणको संरक्षण, प्राकृतिक सम्पदाको सन्तुलित उपयोग तथा सामुदायिक विकासको लागि कार्ययोजना बनाइ परिषदबाट स्वीकृत गराइ लागु गर्दछन्।

प्रचलित कानुन बमोजिम निषेध गरिएका वन पैदावार बाहेक संरक्षण क्षेत्रभित्र पाइने गैर काष्ठ वन पैदावार र जडीबुटीको दिगो संकलन, उपयोग गर्न र संरक्षण क्षेत्र बाहिर लैजान स्वीकृत व्यवस्थापन योजना र प्राविधिक प्रतिवेदनका आधारमा परिषद्को अध्यक्षले इजाजत दिन सक्दछन्। संरक्षण क्षेत्रबाट संकलन र उपयोग गर्न तथा संरक्षण क्षेत्र बाहिर लैजान पाइने गैर काष्ठ वन पैदावार र जडीबुटीको सूची परिषद्ले निर्धारण गर्दछ। परिषद्ले गैर काष्ठ वन पैदावार र जडीबुटीको संकलन गर्न र संरक्षण क्षेत्र बाहिर लैजान इजाजत बापत लाग्ने दस्तुर तोक्दछ तर त्यसरी तोकिने दस्तुर प्रचलित वन नियमावलीमा तोकिएको दस्तुर भन्दा कम हुने गरि तोक्न पाउँदैन। संरक्षण क्षेत्र भित्रको कुनै वनक्षेत्रलाई संरक्षण सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने वन उपभोक्ता समूहले सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिसमा परिषदबाट कार्ययोजना स्वीकृत गराइ व्यवस्थापन गर्न सक्दछन्। संरक्षण सामुदायिक वनको रुपमा कुनै वनक्षेत्र संरक्षण गरी प्राप्त हुन आएको वन पैदावारको उपयोग कार्ययोजना बमोजिमको मात्रा र परिमाणमा नवढने गरी तोकिएको दस्तुर तिरी उक्त सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरुले गर्दछन्। संरक्षण सामुदायिक वनका गैर काष्ठ वन पैदावार र जडीबुटीको दिगो संकलन, उपयोग गर्न र संरक्षण क्षेत्र बाहिर लैजान सम्बन्धित उपभोक्ता समितिका अध्यक्षको सिफारिस र नेपाल सरकारले खटाएको संरक्षण अधिकृतको प्रतिवेदनको आधारमा परिषद्को अध्यक्षले इजाजत दिन सक्दछ। संरक्षण क्षेत्र भित्रको वनक्षेत्रलाई संरक्षण धार्मिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न चाहने कुनै धार्मिक संस्था, समूह वा समुदायले परिषदबाट वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत गराइ व्यवस्थापन गर्न सक्दछन्। धार्मिक संस्था, समूह वा समुदायले संरक्षण धार्मिक वनमा रहेका काठ, दाउरा धार्मिक स्थलको धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न पाउँदछन् । कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४ ले कबुलियती वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै पनि व्यवस्था गरेको छैन।

३.१ मध्यवर्ती सामुदायिक वन

मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रको कुनै वनको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी वन पैदावारको उपयोग गर्न इच्छुक मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रका उपभोक्ताहरुले समूह गठन गरी सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिस साथ सम्बन्धित निकुञ्ज/आरक्ष कार्यालयमा समूह दर्ता गराउदछन्। यसरी दर्ता भएका समूहलाई सम्बन्धित निकुञ्ज/आरक्ष कार्यालयले कार्ययोजना बनाइ मध्यवर्ती क्षेत्रभित्रको वनको कुनै भाग उपभोक्ता समिति मार्फत सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गर्दछन्।

मध्यवर्ती सामुदायिक वनमा हात्ति सफारी

३.१.१ मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ७१६ वटा मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु दर्ता रहेका छन्। सात वटै प्रदेशका २७ जिल्ला र ७७ स्थानीय तहहरुमा मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु दर्ता रहेका छन्। हालसम्म घोषणा भएका सबै १३ वटै मध्यवर्ती क्षेत्रहरुमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन्। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु बागमती प्रदेशमा २०६ वटा र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा २१ वटा रहेका छन् (चित्र ३.१)। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा १३३ वटा र सबैभन्दा कम ९ वटा सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेका छन्। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु बर्दियामा १११ वटा रहेका छन् भने सबैभन्दा कम उदयपुर र धादिङ जिल्लामा १/१ वटा रहेका छन् (अनुसूची १६)। मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्र अन्तर्गतको संखुवासभा जिल्लाको सिलिचोङ गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी ४३ वटा मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन् (अनुसूची १७)। मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुमा प्रति समूह औसतमा १९५ घरधुरीहरु (पहाड र हिमालको मध्यवर्ती क्षेत्रमा ९३ घरधुरीहरु र तराईका मध्यवर्ती क्षेत्रमा २८५ घरधुरीहरु) संलग्न रहेका छन्। मध्यवर्ती क्षेत्रका १,३९,४६८ घरधुरीका ७,४५,२१५ जनसंख्या यो कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन्। जसमध्ये बागमती प्रदेशमा सबैभन्दा बढी ५३,८२८ घरधुरीहरु र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ५,७३८ घरधुरीहरु रहेका छन् (चित्र ३.२)। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार पहाड र हिमालका ७ वटा निकुञ्जहरुको (खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज, रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज, शे-फोक्सुण्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज, शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज र सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज) मध्यवर्ती क्षेत्रमा ३३७ वटा (४७.०७%) र तराईका ६ वटा निकुञ्ज/आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रमा (चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज, पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज, बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज, शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज र कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष) ३७९ वटा (५२.९३%) मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन्। कुल लाभान्वित घरधुरीहरु मध्ये ७७.५५% तराईका निकुञ्ज/आरक्षहरुको मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेका छन् भने बाँकी २२.४५% पहाड र हिमालका निकुञ्जहरुको मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेका छन्।

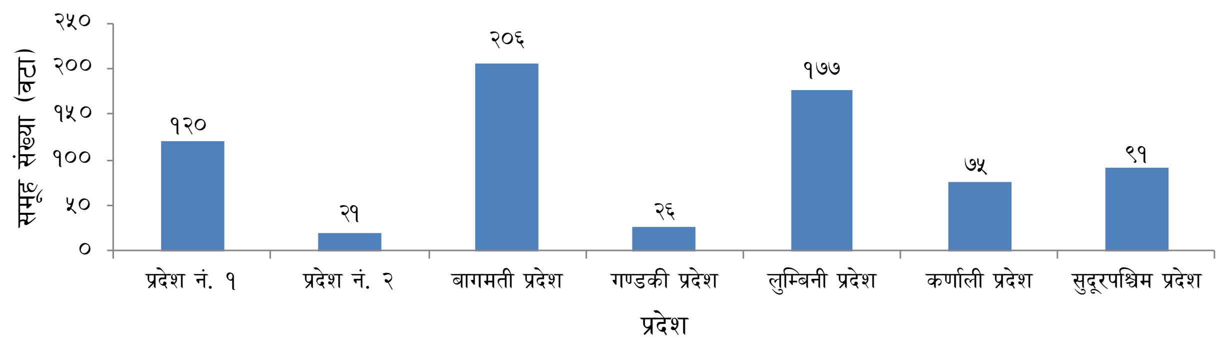

चित्र ३.१ : मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

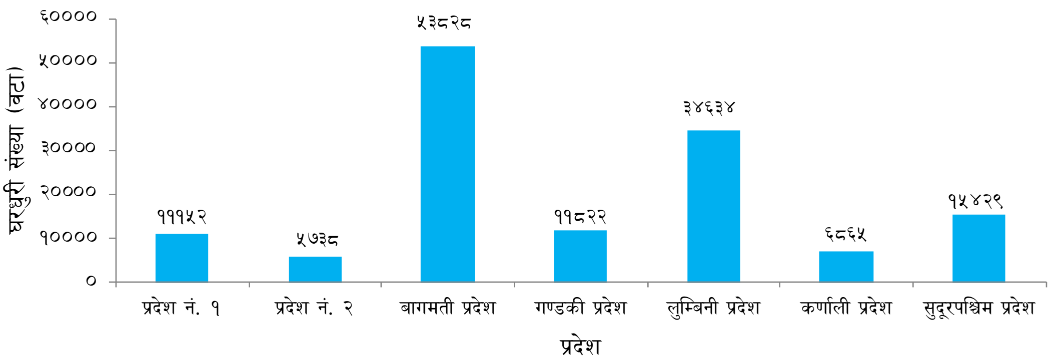

चित्र ३.२ : मध्यवर्ती सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

३.१.२ मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल १,०४,६८२.९१ हेक्टर वनक्षेत्र मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वनक्षेत्र २९,७१८ हेक्टर प्रदेश नं. १ मा र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ४,७११ हेक्टर रहेको छ (चित्र ३.३)। सबैभन्दा बढी सामुदायिक वनक्षेत्र मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा २५,७२०.४८ हेक्टर र सबैभन्दा कम कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षको मध्यवर्ती क्षेत्रमा १५७.६२ हेक्टर रहेको छ। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वनक्षेत्र संखुवासभामा २१,५४५.९६ हेक्टर र सबैभन्दा कम धादिङ जिल्लामा १०.७४ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची १६)। संखुवासभा जिल्लाको सिलिचोङ गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती सामुदायिक वनक्षेत्र ११,५७९.१७ हेक्टर रहेको छ भने सबैभन्दा कम १०.७४ हेक्टर धादिङ जिल्लाको धुनीबेशी नगरपालिका रहेको छ (अनुसूची १७)। मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले ०.२२ हेक्टर देखि १,३२६ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्। मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले प्रति समूह औसतमा १४६ हेक्टर र प्रति घरधुरी ०.७५ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्। भौगोलिक क्षेत्र अनुसार पहाड र हिमालका मध्यवर्ती क्षेत्रहरुमा ५२,५५७.७८ हेक्टर (५०.२०%) र तराईका मध्यवर्ती क्षेत्रहरुमा ५२,१२५.१४ हेक्टर (४९.८०%) सामुदायिक वनक्षेत्र रहेको छ। पहाड र हिमालका मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेका सामुदायिक वन समूहमा प्रति समूहले औसतमा १५५.९५ हेक्टर र प्रति घरधुरीले १.६७ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन् भने तराईका मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेका मध्यवर्ती सामुदायिक वन समूहमा प्रति समूहले औसतमा १३७.५३ हेक्टर र प्रति घरधुरीले औसतमा ०.४८ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्।

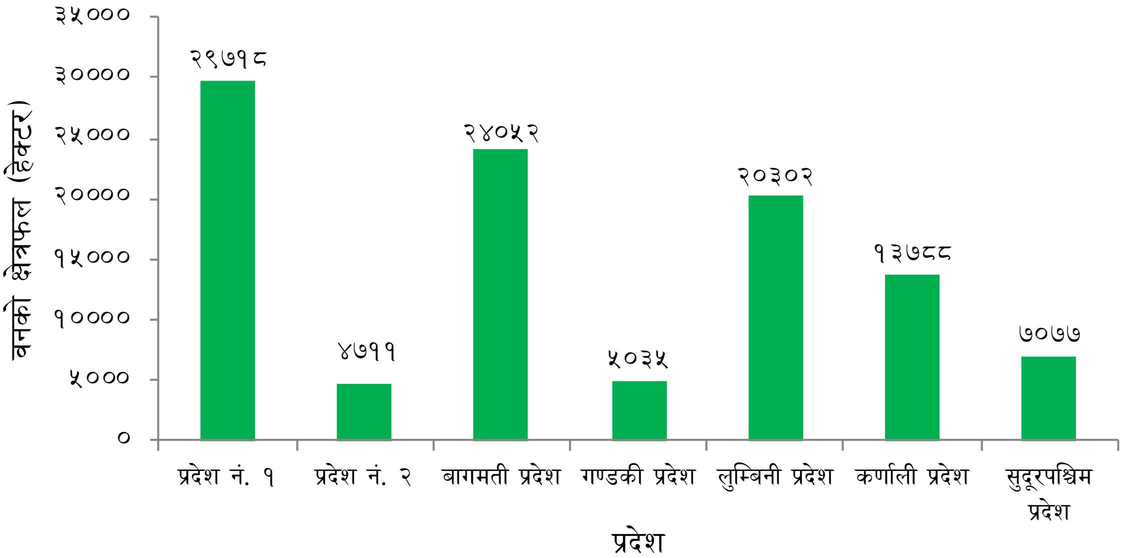

चित्र ३.३ : मध्यवर्ती सामुदायिक वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

संरक्षण सामुदायिक वनमा वन व्यवस्थापन कार्य

३.२ संरक्षण सामुदायिक वन

संरक्षण क्षेत्रभित्रको कुनै वनको संरक्षण र व्यवस्थापन गरी वन पैदावारको उपयोग गर्न इच्छुक संरक्षण क्षेत्रभित्रका उपभोक्ताहरुले समूह गठन गरी सम्बन्धित उपभोक्ता समितिको सिफारिस साथ सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्र कार्यालयमा समूह दर्ता गराउदछन्। यसरी दर्ता भएका समूहलाई सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्र कार्यालयले कार्ययोजना बनाइ संरक्षण क्षेत्रभित्रको वनको कुनै भाग उपभोक्ता समिति मार्फत संरक्षण सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन गर्न हस्तान्तरण गर्दछन्।

३.२.१ संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल २४० वटा संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु दर्ता रहेका छन्। चार वटा प्रदेशका ६ जिल्लाका १८ वटा स्थानीय तहहरुमा संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन्। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र र मनास्लु संरक्षण क्षेत्र बाहेकका अन्य ४ वटा संरक्षण क्षेत्रहरुमा संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन्। सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु सुदूरपश्चिम प्रदेशमा १३३ वटा र सबैभन्दा कम १ वटा लुम्बिनी प्रदेशमा रहेका छन् (चित्र ३.४)। सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्रमा १३३ वटा, गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा ८० वटा, कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रमा २६ वटा र सबैभन्दा कम १ वटा कृष्णसार संरक्षण क्षेत्रमा रहेका छन् (अनुसूची १८)। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु दार्चुलामा १३३ वटा र सबैभन्दा कम बर्दिया जिल्लामा १ वटा रहेका छन्। दार्चुला जिल्लाको अपिहिमाल गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी ३२ वटा संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु रहेका छन् (अनुसूची १९)। संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुमा प्रति समूह औसतमा ११४ घरधुरीहरु संलग्न रहेका छन्। संरक्षण क्षेत्रका २७,३८९ घरधुरीका करिब १,३९,७९३ जनसंख्या यो कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् जसमध्ये सबैभन्दा बढी १४,१४१ घरधुरीहरु बागमती प्रदेशमा र सबैभन्दा कम लुम्बिनी प्रदेशमा १३५ घरधुरीहरु रहेका छन् (चित्र ३.५)।

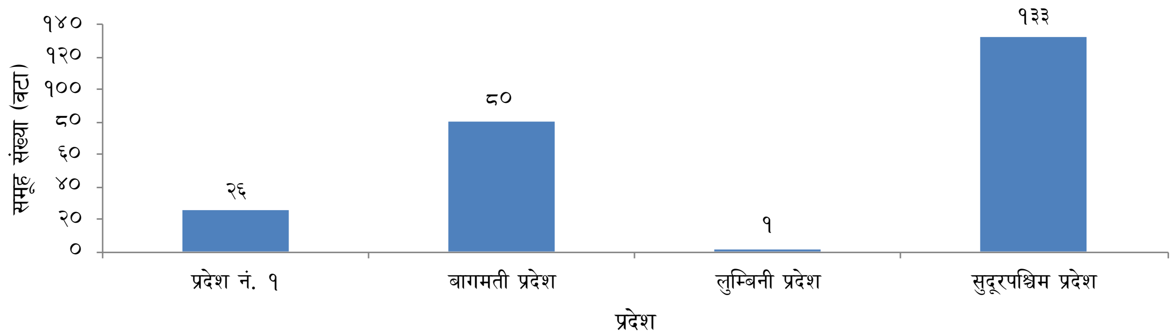

चित्र ३.४ : संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

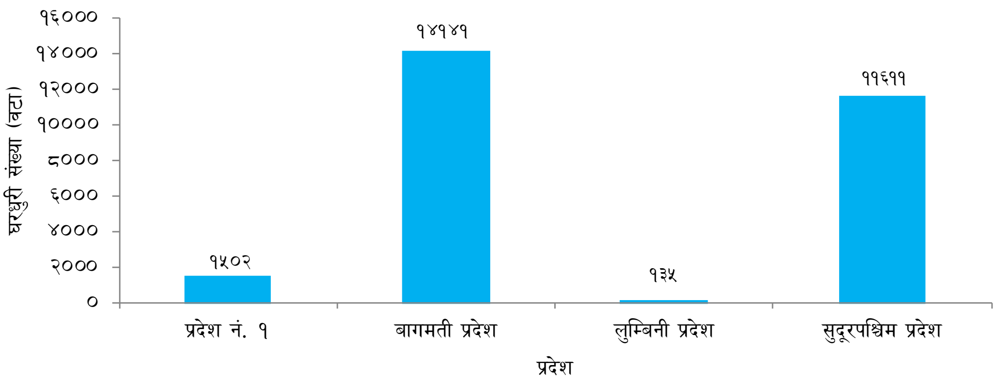

चित्र ३.५ : संरक्षण सामुदायिक वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको प्रदेशगत विवरण

३.२.२ संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ.व. २०७५/७६ सम्ममा कुल १,२४,६६१.५९ हेक्टर वनक्षेत्र संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वनक्षेत्र ७३,९०४.२९ (५९.२८%) हेक्टर प्रदेश नं. १ मा र सबैभन्दा कम लुम्बिनी प्रदेशमा १११.०५ हेक्टर रहेको छ (चित्र ३.६)। सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वनक्षेत्र कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्रमा ७३,९०४.२९ हेक्टर, गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा ३७,०३०.११ हेक्टर, अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्रमा १३,६१६.१४ हेक्टर र सबैभन्दा कम कृष्णसार संरक्षण क्षेत्रमा १११.०५ हेक्टर रहेको छ। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वनक्षेत्र ताप्लेजुङमा ७३,९०४.२९ हेक्टर र सबैभन्दा कम बर्दिया जिल्लामा १११.०५ हेक्टर रहेको छ (अनुसूची १८)। ताप्लेजुङ जिल्लाको फक्ताङलुङ गाउँपालिकामा सबैभन्दा बढी संरक्षण सामुदायिक वनक्षेत्र ६,६४,०८१.८८ हेक्टर रहेको छ भने सबैभन्दा कम १११.०५ हेक्टर बर्दिया जिल्लाको गुलरिया नगरपालिकामा रहेको छ (अनुसूची १९)। संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुले २.२१ हेक्टर देखि २६,५०८ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्। संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुमा प्रति समूहले औसतमा ५१९.४२ हेक्टर वनक्षेत्र र प्रति घरधुरीले औसतमा ४.५५ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्।

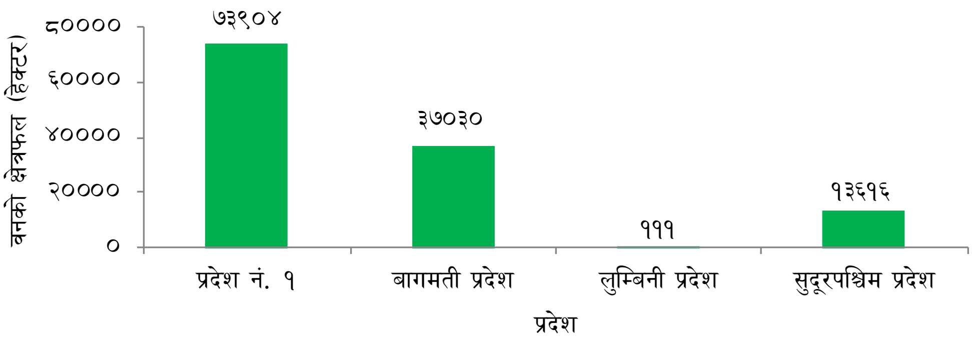

चित्र ३.६ : संरक्षण सामुदायिक वनको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

३.२.३ मध्यवर्ती सामुदायिक वन र संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था

मध्यवर्ती सामुदायिक वन र संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा समग्रमा ५६.२४% पुरुष र ४३.८६% महिलाको प्रतिनिधित्व रहेको छ। कार्यसमितिमा सबैभन्दा बढी महिलाको प्रतिनिधित्व बागमती प्रदेशमा ५१.२७% र सबैभन्दा कम गण्डकी प्रदेशमा ३०.६९% रहेको छ (चित्र ३.७)। संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व ४८.४७% र मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा ४२.१४% रहेको छ। त्यसैगरी भौगोलिक क्षेत्र अनुसार कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व पहाड र हिमालका संरक्षित क्षेत्रमा ४५.४३% र तराईका संरक्षित क्षेत्रहरुमा ४२.०८% रहेको छ।

चित्र ३.७ : मध्यवर्ती सामुदायिक वन र संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको प्रदेशगत विवरण

३.३ मध्यवर्ती कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)

मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५२ मा कबुलियती वनको हस्तान्तरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छैन तर मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा हुनु अघि साबिकका जिल्ला वन कार्यालयहरुबाट वन ऐन, २०४९ बमोजिम हस्तान्तरण भएका कबुलियती वन समूहहरु सम्बन्धित निकुञ्ज कार्यालयहरुलाई हस्तान्तरण भएकोले हाल पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा मात्र मध्यवर्ती कबुलिती वन समूहहरु रहेका छन् र तिनको व्यवस्थापन सम्बन्धित निकुञ्ज कार्यालयहरुबाटै भइरहेको छ।

फोटो सौजन्य:गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र कार्यालय

कबुलियती वनका सदस्यहरुका लागि तालिम सञ्चालन

३.३.१ मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ५४ वटा मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरु दर्ता रहेका छन्। सबै मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरु बागमती प्रदेश अन्तर्गतको मकवानपुर जिल्लाका २ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन् जुन पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा पर्दछन्। पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा ५१ वटा र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा ३ वटा मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरु रहेका छन् (अनुसूची २०, चित्र ३.८)। मकवानपुर जिल्लाको मनहरी गाउँपालिकामा ३१ वटा र हेटौडा उपमहानगरपालिकामा २३ वटा मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरु रहेका छन्। मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरुमा ७ घरधुरी देखि १० घरधुरीहरु संलग्न रहेका छन्। पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रका ४५२ घरधुरीहरु र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रका २१ घरधुरीहरु गरी कूल ४७३ घरधुरीका कुल २,०४० जनसंख्या मध्यवर्ती कबुलियती वनबाट लाभान्वित भएका छन् (अनुसूची २०, चित्र ३.९)।

३.३.२ मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरेका वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल २४२.८३ हेक्टर वनक्षेत्र मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबै मध्यवर्ती कबुलियती वनक्षेत्र बागमती प्रदेश अन्तर्गत मकवानपुर जिल्लाका २ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन्। पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा २२३.१५ हेक्टर र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा १९.६८ हेक्टर मध्यवर्ती कबुलियती वनक्षेत्र रहेको छ (चित्र ३.१०)। मकवानपुर जिल्लाको मनहरी गाउँपालिकामा १४७.१५ हेक्टर र हेटौडा उपमहानगरपालिकामा ९५.६८ हेक्टर मध्यवर्ती कबुलियती वनक्षेत्र रहेको छ (अनुसूची २०)। मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरुमा प्रति समूहले औसतमा ४.४९ हेक्टर र प्रति घरधुरी ०.५१ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरेका छन्।

३.४ संरक्षण कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)

संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ संरक्षण क्षेत्र सरकारी व्यवस्थापन नियमावली, २०५७ र कञ्चनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०६४ मा कबुलियती वनको हस्तान्तरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था रहेको छैन। तर संरक्षण क्षेत्र घोषणा हुनु अघि साबिकका जिल्ला वन कार्यालयहरुबाट वन ऐन, २०४९ बमोजिम हस्तान्तरण भएका कबुलियती वन समूहहरु सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्र कार्यालयलाई हस्तान्तरण भएकोले हाल गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा मात्र संरक्षण कबुलिती वन समूहहरु रहेका छन् र तिनको व्यवस्थापन गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र कार्यालयबाटै भइरहेको छ।

३.४.१ संरक्षण कबुलियती वन समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल २१ वटा संरक्षण कबुलियती वन समूहहरु दर्ता रहेका छन्। सबै संरक्षण कबुलियती वन समूहहरु बागमती प्रदेशको गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत दोलखा जिल्लाको गौरीशङ्कर गाउँपालिकामा रहेका छन् (अनुसूची २१, चित्र ३.८)। संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुमा ७ घरधुरी देखि १५ घरधुरीहरु संलग्न रहेका छन्। संरक्षण कबुलियती वन कार्यक्रमबाट २२९ घरधुरीका १,०७५ जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् (अनुसूची २१, चित्र ३.९)।

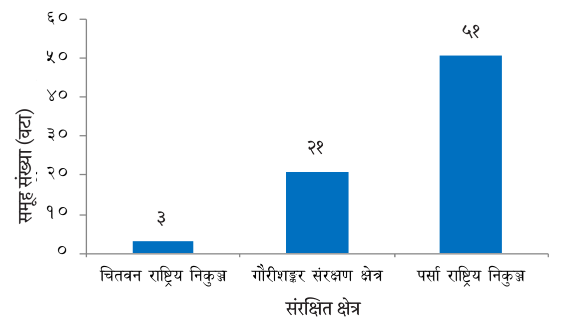

चित्र ३.८ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियी वन समूहहरुको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण

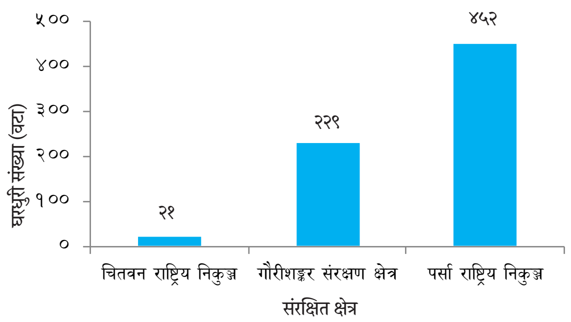

चित्र ३.९ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वनबाट लाभान्वित घरधुरीहरुको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण

३.४.२ संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ५७.१८ हेक्टर वनक्षेत्र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबै संरक्षण कबुलियती वनक्षेत्र बागमती प्रदेशको गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र अन्तर्गत दोलखा जिल्लाको गौरीशङ्कर गाउँपालिकामा पर्दछन् (अनुसूची २१, चित्र ३.१०)। संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुले प्रति समूह औसतमा २.७२ हेक्टर र प्रति घरधुरी ०.२५ हेक्टर वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेका छन्।

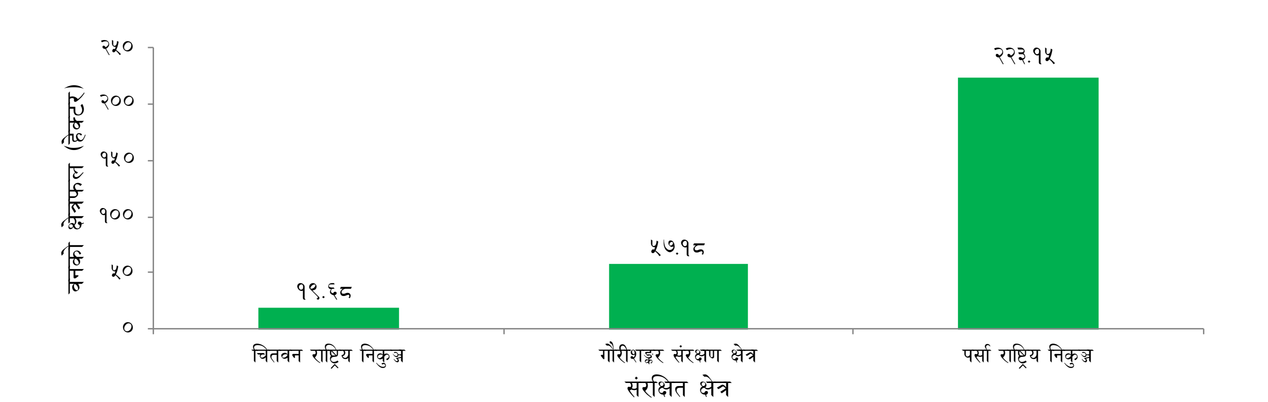

चित्र ३.१० : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वनको वनक्षेत्रको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण

३.४.३ मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था

मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसिमितिमा समग्रमा पुरुषको ५१.८४% र महिलाको ४८.१६% प्रतिनिधित्व रहेको छ (चित्र ३.११)। मध्यवर्ती कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व ६३.४१% र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व २५.४१% रहेको छ।

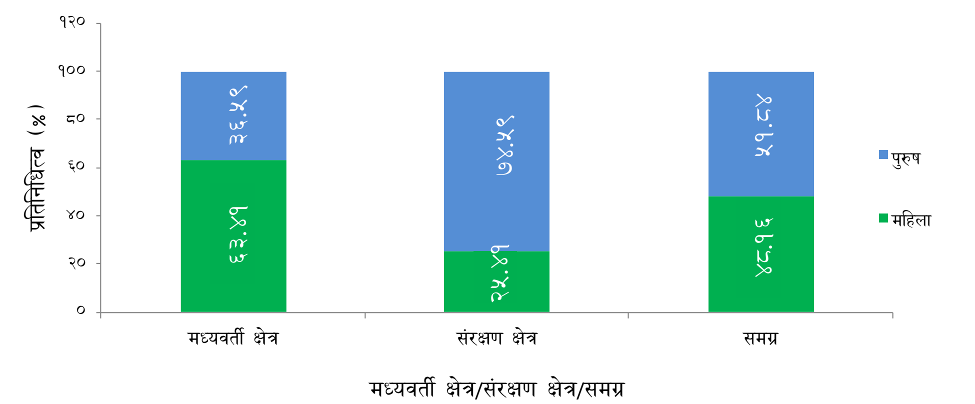

चित्र ३.११ : मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वन समूहहरुको कार्यसमितिमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको विवरण

३.५ मध्यवर्ती धार्मिक वन

मध्यवर्ती क्षेत्रभित्र परापूर्वकालदेखि रहेको धार्मिक स्थल र त्यसको वरिपरिको वनक्षेत्रको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न चाहने कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायले त्यस्तो वनको चारकिल्ला, क्षेत्रफल र त्यस वनमा गरिने कार्यहरु खुलाई सम्बन्धित निकुञ्ज र आरक्ष कार्यालयमा निवेदन दर्ता गराउदछन्। यसरी निवेदन प्राप्त हुन आएमा सम्बन्धित निकुञ्ज र आरक्ष कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी उक्त वन सोही समूहलाई धार्मिक वनको रुपमा हस्तान्तरण गर्दछन्। समूहले मध्यवर्ती धार्मिक वनक्षेत्रमा रहेका काठ, दाउरा सम्बन्धित धार्मिक स्थलको धार्मिक कार्यमा मात्र उपयोग गर्न सक्दछन् तर वातावरणमा असर पर्ने गरी वा सार्वजनिक रुपमा हानी नोक्सानी हुने गरी वा जलाधार क्षेत्रमा भू-क्षय हुन सक्ने गरी रुख कटान गर्न भने पाउँदैनन् ।

कालिकामाई मध्यवर्ती धार्मिक वन

३.५.१ मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा मध्यवर्ती क्षेत्रमा कुल ६ वटा मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरु (धार्मिक निकाय, समूह वा समुदाय) दर्ता रहेका छन्। मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरु प्रदेश नं. २, बागमती प्रदेश र लुम्बिनी प्रदेशका ६ वटा स्थानीय तहहरुमा रहेका छन्। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरु बागमती प्रदेशमा ३ वटा र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा १ वटा रहेका छन् (चित्र ३.१२)। पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा २ वटा र अन्य ४ वटा राष्ट्रिय निकुञ्जहरुको (शिवपुरी नागर्जून राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाङ्गटाङ्ग राष्ट्रिय निकुञ्ज, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज र बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज) मध्यवर्ती क्षेत्रमा १/१ वटा धार्मिक वन समूह रहेका छन्। काठमाण्डौं जिल्लाको तारकेश्वर नगरपालिका, रसुवा जिल्लाको कालिका गाउँपालिका, पर्सा जिल्लाको ठोरी गाउँपालिका, मकवानपुर जिल्लाको हेटौडा उपमहानगरपालिका, बाँके जिल्लाको कोहलपुर नगरपालिका र बर्दिया जिल्लाको ठाकुरबाबा नगरपालिकामा १/१ वटा धार्मिक वन समूहहरु रहेका छन् (अनुसूची २२)।

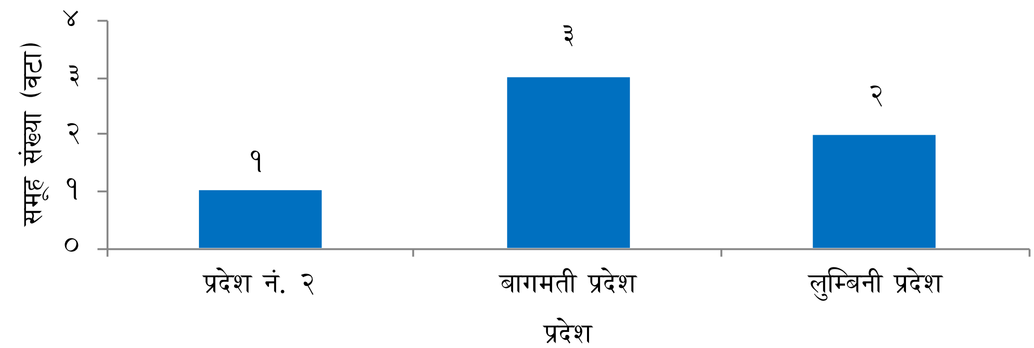

चित्र ३.१२ : मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुको प्रदेशगत विवरण

३.५.२ मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ८५.३२ हेक्टर वनक्षेत्र मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती धार्मिक वनक्षेत्र बागमती प्रदेशमा ५९.३ हेक्टर र सबैभन्दा कम प्रदेश नं. २ मा ७.७६ हेक्टर रहेको छ (चित्र ३.१३)। सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती धार्मिक वनक्षेत्र पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा ६१.६२ हेक्टर, बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा १७.४३ हेक्टर, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा ३.५६ हेक्टर र सबैभन्दा कम ०.८३ हेक्टर बाँके राष्ट्रिय निकुञ्जको मध्यवर्ती क्षेत्रमा रहेको छ। जिल्लागत रुपमा सबैभन्दा बढी मध्यवर्ती धार्मिक वनक्षेत्र ५३.८६ हेक्टर मकवानपुर जिल्लामा र सबैभन्दा कम ०.८३ हेक्टर बाँके जिल्लामा रहेको छ (अनुसूची २२)। मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुले ०.८३ हेक्टर देखि ५३.८६ हेक्टर सम्मको वनक्षेत्रको व्यवस्थापन गरेका छन्। मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुले प्रति समूह औसतमा १४.२२ हेक्टर वनक्षेत्रको व्यवस्थापन गरेका छन्।

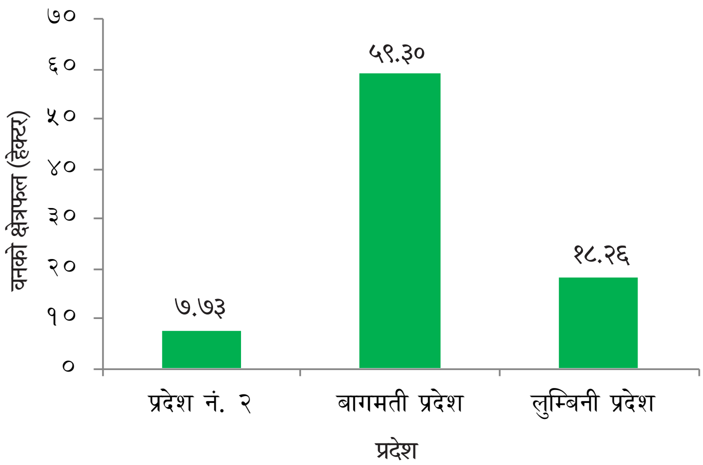

चित्र ३.१३ : मध्यवर्ती धार्मिक वनको वनक्षेत्रको प्रदेशगत विवरण

३.६ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन

संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ बमोजिम संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन गर्न जिम्मेवारी पाएको संस्थाले (हाल राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष) संरक्षण क्षेत्रभित्रका स्थानीय बासिन्दाहरुलाई समावेश गरी गठन गरेका संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले आफ्नो क्षेत्रभित्रको प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण तथा वन र अन्य प्राकृतिक सम्पदाको सन्तुलित उपयोग हुने गरी सम्बन्धित संरक्षण क्षेत्रको प्रधान कार्यालयको प्रमुखबाट स्वीकृत व्यवस्थापन कार्ययोजनाको अधिनमा रहि वनको व्यवस्थापन गरिरहेका छन्।

संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली, २०५३ मा सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै व्यवस्था रहेको छैन। तर पनि वि.सं. २०६६ सालमा स्थापना भएको गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा साबिकका जिल्ला वन कार्यालयहरुबाट वन ऐन, २०४९ बमोजिम दर्ता भएका सामुदायिक र कबुलियती वन समूहहरु संरक्षण क्षेत्र कार्यालयलाईनै हस्तान्तरण भएकोले उक्त समूहहरु हाल गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र कार्यालयबाटै व्यवस्थापन भइरहेका छन्। गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा यसरी हस्तान्तरण भएका संरक्षण सामुदायिक वन र संरक्षण कबुलियती वनहरु बाहेकको वनक्षेत्र साथै अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र र मनास्लु संरक्षण क्षेत्रमा रहेका वनहरुको व्यवस्थापन त्यहाँको स्थानीय संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले गर्दै आएका छन्।

संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिद्वारा वृक्षारोपणका लागि उपभोक्ताहरुलाई बिरुवा वितरण

३.६.१ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरु सम्बन्धी विवरण

आ. व. २०७५/७६ सम्ममा कुल ८५ वटा संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरु गठन भएका छन्। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्रमा ५७ वटा, गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा २१ वटा र मनास्लु संरक्षण क्षेत्रमा ७ वटा व्यवस्थापन समितिहरु रहेका छन्। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र र मनास्लु संरक्षण क्षेत्र गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत पर्दछन भने गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र बागमती प्रदेश अन्तर्गत पर्दछ (अनुसूची २३, चित्र ३.१४)। अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र कास्की, लमजुङ, म्याग्दी, मुस्ताङ र मनाङ जिल्लाका १४ वटा स्थानीय तहहरुमा र मनास्लु संरक्षण क्षेत्र गोरखा जिल्लाको चुमनुब्री गाउँपालिकामा पर्दछ। त्यसैगरी गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रले सिन्धुपाल्चोक, दोलखा र रामेछाप जिल्लाका ८ वटा स्थानीय तहहरुलाई समेटेको छ (अनुसूची २४)। तीनवटै संरक्षण क्षेत्रका ३३,६८५ घरधुरीका (गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा संरक्षण सामुदायिक वन र संरक्षण कबुलियती वनमा आबद्ध रहेका घरधुरीहरु समेत) करिब १,७१,९४९ जनसंख्या यस पद्धतिबाट लाभान्वित भएका छन् (चित्र ३.१५)। संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरु सामुदायिक विकासका गतिविधिहरुमा समेत सक्रिय सहभागिता जनाईरहेका छन्।

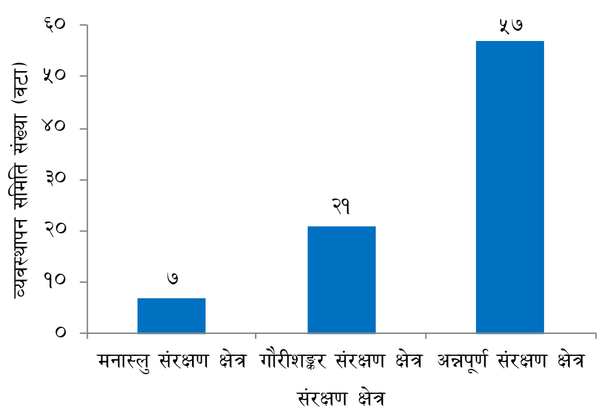

चित्र ३.१४ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुको संरक्षण क्षेत्र अनुसारको विवरण

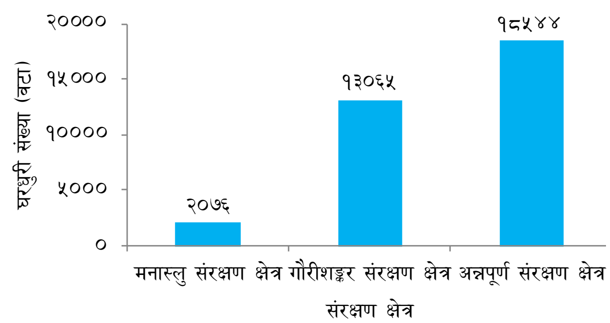

चित्र ३.१५ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा आबद्ध घरधुरीहरुको संरक्षण क्षेत्र अनुसारको विवरण

३.६.२ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वनक्षेत्र सम्बन्धी विवरण

तीनवटै संरक्षण क्षेत्रहरुमा वन र बुट्यान क्षेत्र गरी कुल २,७७,१४० हेक्टर वनक्षेत्र रहेको छ। तीनवटै संरक्षण क्षेत्रको २,७७,१४० हेक्टर वनक्षेत्र (गौरीशंङ्कर संरक्षण क्षेत्रमा रहेका संरक्षण सामुदायिक वन र संरक्षण कबुलियती वनहरु समेत) संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरिरहेका छन् (अनुसूची २३, चित्र ३.१६)। संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले आफ्नो क्षेत्र भित्र वृक्षारोपण, वन पैदावारको संरक्षण, प्राकृतिक स्रोत तथा वन्यजन्तुको संरक्षण, वातावरणीय सफाई, पहिरो, भू–क्षय नियन्त्रण जस्ता गतिविधिहरुमा संलग्न भई सो बाट प्राप्त हुने वन पैदावारको उपयोग समेत गरिरहेका छन्।

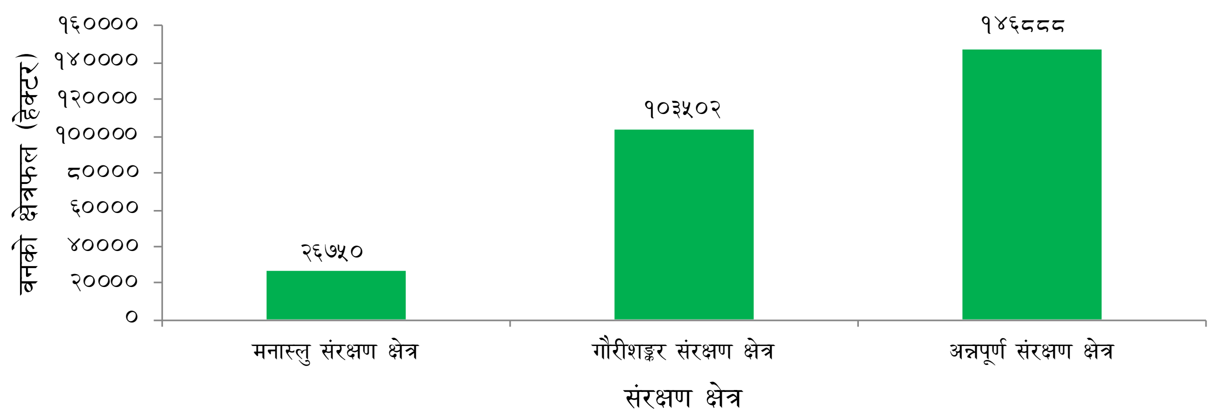

चित्र ३.१६ : संरक्षण क्षेत्रहरुमा रहेको वनक्षेत्रको विवरण

३.६.३ संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको अवस्था

संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा समग्रमा पुरुषको ८२.८०% र महिलाको १७.५२% प्रतिनिधित्व रहेको छ (चित्र ३.१७)। संरक्षण क्षेत्रहरुमध्ये सबैभन्दा बढी महिलाको प्रतिनिधित्व अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्रमा २०.०२% रहेको छ। यस पुस्तकमा समावेश भएका समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु मध्ये सबैभन्दा कम महिलाको प्रतिनिधित्व संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा रहेको देखिन्छ।

चित्र ३.१७ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुमा महिला र पुरुषको प्रतिनिधित्वको विवरण

श्रीअन्तु डाँडा सामुदायिक वनमा सूर्योदय अवलोकन पर्यापर्यटन सञ्चालन, इलाम

फोटो सौजन्य:विन्दु कुमारी मिश्र

सारांश

४. १ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त राष्ट्रिय विवरण

मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र र सो भन्दा बाहिरको राष्ट्रिय वनक्षेत्रमा गरी विभिन्न समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुमा ३१,४६८ वटा समूह/समितिहरु संलग्न रहेका छन् जसले ३१,८०,९६६ हेक्टर वनक्षेत्र (नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४८.१२%) व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। यसबाट ४३,२४,३८७ घरधुरीका करिब २,३६,०६,८०० जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् (तालिका ४.१)।

तालिका ४.१ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको संक्षिप्त राष्ट्रिय विवरण

सि.नं.	वन व्यवस्थापन पद्धतिको नाम	समूह/ समिति संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या	नेपालको कुल वनक्षेत्रको %	लागु प्रदेश संख्या	लागु जिल्ला संख्या	डिभिजन वन कार्यालय/ संरक्षित क्षेत्र कार्यालय संख्या	लागु स्थानीय तह संख्या
१	सामुदायिक वन	२२,५१९	२३,५९,५७७.६०	३०,८८,२५९	१,६६,०६,१४९	३५.७	७	७६	८२	६०८
२	कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	७,६०७	४४,०२७.८३	७४,४९५	४,२३,६७४	०.६७	७	४४	४६	२७४
३	साझेदारी वन	३१	७५,६५४.१७	८,१२,८७०	४७,१०,६८५	१.१४	५	१२	१३	-
४	वन संरक्षण क्षेत्र	१०	१,९२,०२७.४३	१,४७,५१९	८,०६,२२०	२.९१	६	१०	१०	
५	धार्मिक वन	१७९	२,८०९.१४	-	-	०.०४	७	४९	५४	१०९
६	मध्यवर्ती सामुदायिक वन	७१६	१,०४,६८२.९१	१,३९,४६८	७,४५,२१५	१.५८	७	२७	१३	७७
७	संरक्षण सामुदायिक वन	२४०	१,२४,६६१.५९	२७,३८९	१,३९,७९३	१.८८	४	६	४	१८
८	मध्यवर्ती कबुलियती वन	५४	२४२.८३	४७३	२,०४०	०.००३	१	१	२	२
९	संरक्षण कबुलियती वन	२१	५७.१८	२२९	१,०७५	-	१	१	१	१
१०	मध्यवर्ती धार्मिक वन	६	८५.३२	-	-	०.००१	३	६	५	६
११	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन	८५	२,७७,१४०	३३,६८५	१,७१,९४९	४.१९	२	९	३	२३
	जम्मा	**३१,४६८**	**३१,८०,९६६.०१**	**४३,२४,३८७**	**२,३६,०६,८००**	**४८.१२**				

स्रोत: डिभिजन वन कार्यालयहरु र संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट प्राप्त विवरण, २०७७

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतीहरुमा आधरित समूह/ समिति मध्ये सबैभन्दा धेरै २३,४५७ वटा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु (मध्यवर्ती क्षेत्र र संरक्षण क्षेत्रमा समेत) रहेका छन् जसले २५,८८,९२२.१० हेक्टर वनक्षेत्रको व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सामुदायिक वन कार्यक्रमबाट ३२,५५,११६ घरधुरीका १,७४,९१,१५७ जनसंख्या प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन्। सामुदायिक वनहरुले कुल वनक्षेत्रको ३९.१७% र समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको कुल वनक्षेत्रको ८१.३९% हिस्सा ओगटेको छ। त्यसैगरी १८५ वटा धार्मिक वनहरुले (मध्यवर्ती क्षेत्रमा समेत) सबैभन्दा कम वनक्षेत्र २,८९४.४६ हेक्टर (कुल वनक्षेत्रको ०.०४% र समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको कुल वनक्षेत्रको ०.०९%) व्यवस्थापन गरिरहेका छन् (तालिका ४.२)।

तालिका ४.२ : व्यवस्थापन पद्धति अनुसार समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको राष्ट्रिय विवरण

सि.नं.	वन व्यवस्थापन पद्धतिको नाम	समूह/समिति संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या	समुदायले व्यवस्थापन गरेको कुल वनक्षेत्रको %	नेपालको कुल वनक्षेत्रको %
१	सामुदायिक वन (मध्यवर्ती र संरक्षण सामुदायिक वन समेत)	२३,४७५	२५,८८,९२२.१०	३२,५५,११६	१,७४,९१,१५७	८१.३९	३९.१७
२	कबुलियती वन-गरिबीको रेखामुनिका लागि (मध्यवर्ती र संरक्षण कबुलिती वन समेत)	७,६८२	४४,३२७.८४	७५,१९७	४,२६,७८९	१.३९	०.६७
३	साझेदारी वन	३१	७५,६५४.१७	८,१२,८७०	४७,१०,६८५	२.३८	१.१४
४	वन संरक्षण क्षेत्र	१०	१,९२,०२७.४३	१,४७,५१९	८,०६,२२०	६.०४	२.९१
५	धार्मिक वन (मध्यवर्ती धार्मिक वन समेत)	१८५	२,८९४.४६	-	-	०.०९	०.०४
६	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन	८५	२,७७,१४०	३३,६८५	१,७१,९४९	८.७१	४.१९
	जम्मा	**३१,४६८**	**३१,८०,९६६.०१**	**४३,२४,३८७**	**२,३६,०६,८००**	**१००**	**४८.१२**

स्रोत: डिभिजन वन कार्यालयहरु र संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट प्राप्त विवरण, २०७७

सात वटा प्रदेशहरु मध्ये सबैभन्दा बढी समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूह र वनक्षेत्र बागमती प्रदेशमा रहेका छन् जहाँ कुल ८,२१३ वटा वन समूहहरुले ५,९३,४९५.०६ हेक्टर वनक्षेत्र (कुल वनक्षेत्रको ८.९८% र समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको कुल वनक्षेत्रको १८.६६%) व्यवस्थापन गरिरहेका छन्। सबैभन्दा कम समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन समूह र वनक्षेत्र प्रदेश नं. २ मा रहेका छन्। प्रदेश नं. २ मा सबै गरी ६१९ वटा मात्र वन समूहहरु रहेका छन् जसले १,२५,९४६.५६ हेक्टर वनक्षेत्र (कुल वनक्षेत्रको १.९१% र समुदायले व्यवस्थापन गरेको कुल वनक्षेत्रको ३.९६%) व्यवस्थापन गरिरहेका छन् (तालिका ४.३)।

तालिका ४.३ : प्रदेश अनुसार समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको राष्ट्रिय विवरण

सि.नं.	प्रदेश	समूह/ समिति संख्या	वनको क्षेत्रफल (हे.)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या	प्रदेशको कुल वनक्षेत्रको %	समुदायले व्यवस्थापन गरेको कुल वनक्षेत्रको %	नेपालको कुल वनक्षेत्रको %
१	प्रदेश नं. १	४,८३२	५,५१,७९१.०६	७,०१,७७१	३६,२१,३६०	४८.६५	१७.३५	८.३५
२	प्रदेश नं. २	६१९	१,२५,९४६.५६	६,१७,२२८	३६,११,२४२	४७.७७	३.९६	१.९०
३	बागमती प्रदेश	८,२१३	५,९३,४९५.०६	६,९५,१६५	३४,८३,५५२	५४.४१	१८.६६	८.९८
४	गण्डकी प्रदेश	५,१६८	४,४९,६६५.४३	५,२३,५९२	२९,१९,८९७	५५.०२	१४.१४	६.८०
५	लुम्बिनी प्रदेश	४,६५७	५,७६,५६९.६१	८,६५,०४०	४७,५३,८६०	५९.१७	१८.१२	८.७२
६	कर्णाली प्रदेश	३,५३२	३,७५,९१८.३५	३,३३,८५८	१८,४६,७४५	३१.७७	११.८२	५.६९
७	सुदूरपश्चिम प्रदेश	४,४४७	५,०७,५७९.९४	५,८७,७३३	३३,७०,१४४	४४.२९	१५.९६	७.६८
	जम्मा	**३१,४६८**	**३१,८०,९६६.०१**	**४३,२४,३८७**	**२,३६,०६,८००**		**१००**	**४८.१२**

स्रोत: डिभिजन वन कार्यालयहरु र संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट प्राप्त विवरण, २०७७

सामुदायिक वन, मध्यवर्ती सामुदायिक वन, कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) र धार्मिक वनहरु सात वटै प्रदेशहरुमा रहेका छन्। मध्यवर्ती कबुलियती वन र संरक्षण कबुलियती वनहरु (गरिबीको रेखामुनिका लागि) भने बागमती प्रदेशमा मात्र रहेका छन् (तालिका ४.४)।

तालिका नं. ४.४ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु र लागु भएका प्रदेशहरुको विवरण

सि. नं.	वन व्यवस्थापन पद्धतिको नाम	प्रदेश नं. १	प्रदेश नं. २	बागमती प्रदेश	गण्डकी प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश	कर्णाली प्रदेश	सुदूरपश्चिम प्रदेश
१	सामुदायिक वन	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२	कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३	साझेदारी वन	✓	✓	✗	✓	✓	✗	✓
४	वन संरक्षण क्षेत्र	✗	✓	✓	✓	✓	✓	✓
५	धार्मिक वन	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
६	मध्यवर्ती सामुदायिक वन	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
७	संरक्षण सामुदायिक वन	✓	✗	✓	✗	✓	✗	✓
८	मध्यवर्ती कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗
९	संरक्षण कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि)	✗	✗	✓	✗	✗	✗	✗
१०	मध्यवर्ती धार्मिक वन	✗	✓	✓	✗	✓	✗	✗
११	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुले व्यवस्थापन गरेको वन	✗	✗	✓	✓	✗	✗	✗

स्रोत: डिभिजन वन कार्यालयहरु र संरक्षित क्षेत्र कार्यालयहरुबाट प्राप्त विवरण, २०७७

४.२ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी तोकिएका लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था

वनक्षेत्रको रणनीति (सन् २०१६ देखि २०२५) र चालु पन्ध्रौं योजना (आ.व. २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्म) ले समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित रहि लिएका लक्ष्य र हालसम्मको प्रगतिको अवस्था तलको तालिका ४.५ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ४.५ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी तोकिएका लक्ष्य र प्रगतिको अवस्था

सि. नं.	लक्ष्य	प्रगतिको अवस्था
	वनक्षेत्रको रणनीति (सन् २०१६-२०२५) को लक्ष्य सन् २०२५ (वि.सं. २०८२ पौष) सम्ममा	**सन् २०२० (वि.सं. २०७७ आषाढ) सम्मको**
१	नेपालको कुल वनक्षेत्रको कम्तीमा ६०% वनक्षेत्र स्थानीय समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	हाल नेपालको कुल वनक्षेत्रको करिब ४८.१२% वनक्षेत्र स्थानीय समुदायद्वारा व्यवस्थापन भइरहेको छ ।
२	करिब २३ लाख हेक्टर वनक्षेत्र (नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४०%) सामुदायिक वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	हाल २५ लाख ८९ हजार ९ सय हेक्टर वनक्षेत्र (हालको नेपालको कुल वनक्षेत्रको ३९.१७%) सामुदायिक वनको रुपमा (मध्यवर्ती र संरक्षण सामुदायिक वनहरु समेत) व्यवस्थापन भइरहेको छ ।
३	नेपालको कुल वनक्षेत्रको १.५% वनक्षेत्र कबुलियती वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	हाल नेपालको कुल वनक्षेत्रको करिब ०.६७% वनक्षेत्र कबुलिती वनको रुपमा (गरिबीको रेखामुनिका लागि) व्यवस्थापन भइरहेको छ ।
४	नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४% वनक्षेत्र साझेदारी वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	हाल नेपालको कुल वनक्षेत्रको करिब १.१४% वनक्षेत्र साझेदारी वनको रुपमा व्यवस्थापन भइरहेको छ ।
५	सबै प्रकारका वन व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित समूह वा संस्थाहरुको प्रमुख निर्णयदायी समिति वा अन्य त्यस्तै प्रकारका फोरमहरुको नेतृत्वदायी पदहरुमा महिला, दलित तथा जनजातिहरुको जनसंख्या अनुसारको समानुपातिक प्रतिनिधित्व भएको हुनेछ ।	हाल समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिको समूह/समितिहरुको कार्य समितिमा महिलाको प्रतिनिधित्व समग्रमा ३८.२९% (५०% नीतिगत व्यवस्था रहेको) रहेको छ ।
	पन्ध्रौं योजनाको (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) को लक्ष्य वि.सं. २०८१ आषाढ सम्ममा	**प्रगतिको अवस्था**
१	पन्ध्रौं योजनाको अन्त्य सम्ममा कुल २४, ००० सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु गठन भएका हुनेछन् ।	हाल करिब २३,४७५ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरु (मध्यवर्ती र संरक्षण सामुदायिक वनहरु समेत) गठन भई क्रियाशिल रहेका छन ।

४.३ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका विद्यमान सवालहरु

वर्तमान राष्ट्रिय वन नीति, वनक्षेत्रको रणनीति तथा यस पुस्तकमा प्रस्तुत गरिएका विवरणहरुको आधारमा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुसँग सम्बन्धित विद्यमान केही प्रमुख सवालहरुलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ।

» समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका सम्भव भएका सबै वनहरुको दिगो विकासका सिद्धान्तका आधारमा व्यवस्थापन गरी काष्ठ र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्नुपर्ने,

» समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका सबै वनहरुबाट उत्पादित वन पैदावारको विविधिकरण र नविनतम प्रविधिको प्रयोगद्वारा गुणस्तरीकरण गरी बजारीकरण गर्नुपर्ने,

» समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका सम्भव भएका सबै वनहरुमा वन उद्यम स्थापना र सञ्चालन गर्ने र खासगरी बहुमूल्य जडीबुटी उत्पादन र प्रशोधनलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने,

» समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका सम्भव भएका सबै वनहरुमा प्रकृतिमा आधारित पर्यटन प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने,

» समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका सम्भव भएका सबै वनहरुमा कृषि वन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने,

» ठुलाठुला धार्मिक वनहरुको (५० हेक्टर, १०० हेक्टर भन्दा पनि ठुला धार्मिक वनहरु रहेका छन्) व्यवस्थापन प्रभावकारीता अध्ययन गर्नुपर्ने,

» निष्कृय एवं पछाडी परेका वन समूहहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने,

» सबै प्रकारका वन समूहहरुको (खासगरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको) वनको कार्ययोजनाहरु समयमै नवीकरण तथा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने,

» सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको व्यवस्थापन क्षमता र ति समूहलाई हस्तान्तरण गरिने सामुदायिक वनको क्षेत्रफल बिच सन्तुलन मिलाउनु पर्ने (किन कि पहाडी र हिमाली क्षेत्रमा थोरै उपभोक्ताहरुले ठूलो वनक्षेत्र र तराई र भित्री मधेसमा धेरै उपभोक्ताहरुले सानो वनक्षेत्र व्यवस्थापन गरिरहेको अवस्था रहेको छ),

» वन समूहहरुमा खासगरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुमा उपभोक्ताहरुको दोहोरोपना हटाउनुपर्ने,

» सबै प्रकारका वन समूहहरुको कार्यसमितिमा कम्तीमा ५०% महिला सहभागिता पुऱ्याउन महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने,

» तराई र भित्री मधेसमा साझेदारी वन विकास कार्यक्रम विस्तार गर्नुपर्ने,

» सबै प्रकारका वन समूहहरुमा महिला, दलित, आदिवासी जनजातिहरुको नेतृत्वदायी भूमिकामा अझै पहुँच वृद्धि गर्नुपर्ने,

» भौगोलिक अवस्थिति र उपभोक्ताहरुको चाहनालाई समेत विचार गरी सम्भव भएका साना साना सामुदायिक वनहरुलाई एकीकृत गरी वनको व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने,

» वन उपभोक्ता समूहहरुले वनजन्य उद्यम स्थापना गर्दा वनक्षेत्र र उद्यम बिच कायम गर्नु पर्ने दुरी घटाउने वा हटाउनुपर्ने,

» डिभिजन वन कार्यालयहरुले एकै प्रकारको फर्मेटमा नविनतम सूचनाप्रविधिको (वेभ बेस्ड रियल टाईम डाटा अर्काईभ) प्रयोग गरी वन समूहहरुको विवरण ईन्ट्री गर्ने तथा ति विवरणहरु तत्काल सार्वजनिक हुने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने।

४.४ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौती विश्लेषण

समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु सम्बन्धी नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था, व्यवस्थापन संरचना तथा हालसम्मका उपलब्धि र सिकाईका आधारमा यसका सबल पक्षहरु, सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु, अवसर र चुनौतीहरुलाई समग्रतामा छोटकरीमा तलको चित्र ४.१ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

सबल पक्षहरु:

- सकारात्मक नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था
- नेपाल सरकारको प्राथमिक कार्यक्रम
- नेपालको वनक्षेत्र बढाउन योगदान पुर्याएको
- देशको कुल वनक्षेत्रको ४८% भन्दा बढी राष्ट्रिय वनको संरक्षण र व्यवस्थापन भएको
- वन पैदावारको उत्पादन र वातावरणीय सेवाहरुको उपयोगमा बृद्धि भएको
- जैविक विविधताको संरक्षण भएको
- ३१००० भन्दा बढी स्थानीय वन समूहहरुको सहभागिता रहेको
- विपन्न र गरिबको जीविकोपार्जनमा टेवा पुर्याएको
- लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणको प्रवर्द्धन भएको
- वन समूहहरुको विभिन्न संजाल निर्माण भएको (फेकोफन, एकोफन आदि)

सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु:

- वन पैदावारको उत्पादन र वातावरणीय सेवाहरुमा अझै बढोत्तरी हुने गरी वनको दिगो व्यवस्थापन हुनुपर्ने
- वन समूहहरुलाई अझ गुणस्तरीय प्राविधिक सेवा प्रवाह गर्नुपर्ने
- वन समूहहरुको क्षमता अभिवृद्धिका लागि निरन्तर सबलीकरण कार्यक्रम गर्नुपर्ने
- निष्कृय वन समूहहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने
- विपन्न, गरिब, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, तथा पिछडिएका वर्गहरुको निर्णायक र नेतृत्व तहमा पहुँच वृद्धि गर्नुपर्ने
- वन समूहहरुको राष्ट्रिय अध्यावधिक विवरण समयमै सावर्जनिकीकरण हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने

अवसरहरु:

- दिगो वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट वनको उत्पादकत्व वृद्धि र वातावरणीय सेवाहरुको प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- वन पैदावार र वातावरणीय सेवाहरुको विविधिकरण, गुणस्तरीकरण, प्रशोधन, बजारीकरण तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिने
- वन उद्यम सञ्चालन, पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन र कृषिवनको प्रवर्द्धनको माध्यमबाट आर्थिक गतिविधिहरुमा बढोत्तरी गर्न सकिने
- थप रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्न सकिने
- स्थानीय र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा थप योगदान गर्न सकिने
- वनमा आर्थिक र सामाजिक गतिविधिहरु र वातावरण व्यवस्थापन मार्फत "समृद्ध नेपाल: सुखी नेपाली" वनाउने अभियानमा थप योगदान दिन सकिने

चुनौतीहरु:

- वनको व्यवस्थापनका निम्ति तीन तहका सरकारहरु, वन समूहहरु र निजी क्षेत्रबीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य निर्माण गर्नु
- वनबाट प्राप्त लाभको वर्गीय, लैंगिक तथा सामाजिक रुपमा समन्यायिक बाँडफाँट गर्नु
- सबै उपभोक्ताहरुको सक्रिय एवं अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता गर्नु
- वन प्रशासन र वन समूहहरु दुवैको प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धि गर्नु
- वन प्रशासन र वन समूहहरु दुवैमा सुशासन कायम गर्नु
- दिगो वन व्यवस्थापनको लक्ष्य प्राप्त गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्नु

चित्र ४.१ : समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुका सबल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौतीहरु

४.८ समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको भावि कार्यदिशा

राष्ट्रिय वन नीति २०७५, वनक्षेत्रको रणनीतिक योजना (सन् २०१६ देखि २०२५), वन ऐन, २०७६, पन्ध्रौं योजना (आ.व. २०७६/७७ देखि २०८०/८१) तथा नेपाल सरकारका नीति तथा कार्यक्रमहरुले लिएका नीति, रणनीति, कार्यनीति, लक्ष्य, योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई मध्यनजर गर्दै तथा नेपालको कुल वनक्षेत्रको ४८% भन्दा बढी वनक्षेत्र समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेको यथार्थता र यसका हालसम्मको उपलब्धी समेतलाई विचार गर्दा समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरुको आगामी कार्यदिशा संक्षिप्तरुपमा निम्न बमोजिम हुनुपर्ने देखिन्छ।

- समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन पद्धतिहरु खास गरी सामुदायिक वन, साझेदारी वन र कबुलियती वन कार्यक्रमलाई विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने,
- दिगो वन व्यवस्थापन मार्फत समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुको उत्पादकत्व वृद्धि गरी काष्ठजन्य वन पैदावारको आन्तरिक मागलाई पूर्ति गर्दै विदेशबाट हुने काठ आयातलाई प्रतिस्थापन गर्दै यहाँका बहुमूल्य काठ र जडीबुटी विश्व बजारमा निर्यात गर्न योगदान दिनुपर्ने,
- सार्वजनिक, सामुदायिक, सहकारी तथा नीजि क्षेत्रको साझेदारीमा समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुमा वनजन्य उद्यम सञ्चालन र पर्यापर्यटनको प्रवर्द्धनको माध्यमबाट रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्दै अधिकतम लाभ लिई स्थानीय र राष्ट्रियस्तरमा वनक्षेत्रको योगदान बढाउनुपर्ने,
- नविनतमप्रविधिको प्रयोग गर्दै समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुबाट उत्पादित हुने वस्तुको विविधिकरण, गुणस्तरीकरण र बजारीकरण तथा वातावरणीय सेवाको प्रवर्द्धनबाट अधिकत लाभ लिनुपर्ने,
- समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुमा कृषि वन कार्यक्रम मार्फत वनको उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै लाभ लिनुपर्ने,
- समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुमा आर्थिक गतिविधिहरु बढाई वनलाई आर्थिक क्षेत्रको रुपमा स्थापित गर्न योगदान दिनुपर्ने,
- वन समूहहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै दिगो वन व्यवस्थापन कार्यमा थप सक्रियता बढाउनुपर्ने,
- वनबाट प्राप्त लाभको समूह भित्र र सम्बन्धित सरोकारवालाहरु बिच न्यायोचित बाँडफाँटको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने,
- वन प्रशासन र वन समूहहरु दुबैमा सुशासन सुदृढ बनाउनुपर्ने,
- तीन तहका सरकार (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह), वन समूहहरु र निजी क्षेत्र बीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्यमा वनको उचित व्यवस्थापन गर्दै वन पैदावारको उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुपर्ने,
- समुदायले व्यवस्थापन गरिरहेका वनहरुमा आर्थिक र सामाजिक गतिविधिहरु साथै वातावरण व्यवस्थापनको माध्यमबाट "समृद्ध नेपाल: सुखी नेपाली" को राष्ट्रिय संकल्पलाई साकार बनाउने अभियानमा योगदान दिनुपर्ने।

------ • ------

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

कानून किताब व्यवस्था समिति, २०७६. *वन, राष्ट्रिय निकुञ्ज, भू-संरक्षण वातावरण तथा सङ्कटापन्न वन्यजन्तु सम्बन्धी ऐन तथा नियमावलीहरुको सँग्रह.* नेपाल सरकार, कानुन न्याय तथा संसदिय मामिला मन्त्रालय, कानून किताब व्यवस्था समिति, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०६५. *वन विभागसँग सम्बन्धित निर्देशिकाहरुको सँगालो.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७१. *सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन, २०७१.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७३. *नेपालका संरक्षित वनहरु.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७३ (क). *सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको आर्थिक कार्यविधी निर्देशिका, २०७३.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७४. *प्रथम राष्ट्रिय साझेदारी वन गोष्ठीको प्रतिवेदन.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७५. *वनजन्य उद्यम प्रवर्द्धन तथा विकास लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधी, २०७५.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७५ (क). *सामुदायिक वनमा पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन कार्यविधी, २०७५.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७५ (ख). *सामुदायिक वन बुलेटिन (आ.व.२०७४/०७५). अंक १८.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वन विभाग, २०७६. *हाम्रो वन, (बार्षिक प्रतिवेदन आ.व. २०७४/०७५).* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन विभाग, ववरमहल काठमाण्डौं.

वन तथा भू-संरक्षण विभाग, २०७७. *सामुदायिक वन/स्थानीय निकायमा भएका प्राणी उद्यानहरुको अभिलेख.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वन तथा भू-संरक्षण विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

वनस्पति विभाग, २०७५. *जडीबुटी विकासका लागि अनुदान सम्बन्धी कार्यविधी, २०७५.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, वनस्पति विभाग, थापाथली काठमाण्डौं.

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय, २०७१. *वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७१.* नेपाल सरकार, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौं.

वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७५. *राष्ट्रिय वन नीति, २०७५.* नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौं.

वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७६. *वार्षिक प्रतिवेदन (२०७५/०७६).* नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौं.

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७५ (क). *नेपालमा संरक्षित क्षेत्र व्यवस्थापन र वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी नीति तथा कार्यनीति, निर्देशिका, मापदण्ड, कार्यविधि, दिग्दर्शन, रणनीति तथा विवध प्रकाशनको सँगालो.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७६. *नेपालका संरक्षित क्षेत्रहरु.* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, २०७६ (क). *वार्षिक प्रतिवेदन (आ.व. २०७५/०७६).* नेपाल सरकार, वन तथा वतावरण मन्त्रालय, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग, ववरमहल, काठमाण्डौं.

राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७६. *पन्ध्रौं योजना (आ.व.२०७६/७७-२०८०/८१).* नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरवार, काठमाण्डौं.

संङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७४. *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४.* नेपाल सरकार, संङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाण्डौं.

CBS, 2011. *National Population and Housing Census: General and Social Characteristic Tables.* Government of Nepal, National Planning Commission, Central Bureau of Statistics, Thapathali, Kathmandu.

DFRS, 2015. *State of Nepal's Forests. Forest Resource Assessment (FRA) Nepal.* Government of Nepal, Ministry of Forests and Soil Conservation, Department of Forest Research and Survey, Babermahal Kathmandu.

DFRS, 2018. *Forest Cover Maps of Local Levels (753) of Nepal. Volume I-VII: Forest Cover Maps of Seven Provinces.* Government of Nepal, Ministry of Forests and Soil Conservation, Department of Forest Research and Survey, Babermahal Kathmandu.

DoF, 2004. *Proceedings of the Fourth National Workshop on Community Forestry. 25 Years of Community Forestry in Nepal: Contributing to Millennium Development Goals.* Government of Nepal, Ministry of Forests and Soil Conservation, Department of Forests, Babermahal, Kathamandu.

DoI, (2075/076). *Industrial Statistics.* Government of Nepal, Ministry of Industry, Commerce and Supplies, Department of Industry, Tripureshwor, Kathmandu.

MoFE, 2016. *Forestry Sector Strategy (2016-2025)*. Government of Nepal, Ministry of Forests and Soil Conservation, Singhadarbar, Kathmandu.

NTCN, 2008. *Management Plan of Annapurna Conservation Area (2009-2012)*. National Trust for Nature Conservation, Khumaltar, Lalitpur, Nepal.

NTNC, 2019. *Gaurishankar Conservation Area Management Plan-Draft (2076/77-2081/82)*. National Trust for Nature Conservation, Khumaltar, Lalitpur, Nepal.

NTNC, 2019. *Manasalu Conservation Area Management Plan-Draft (2020-2024)*. National Trust for Nature Conservation, Khumaltar, Lalitpur, Nepal.

अनुसूची १ : जिल्लागत आधारमा भौगोलिक क्षेत्र विभाजन

सि.नं.	तराईका जिल्ला	सि.नं.	पहाड र भित्री मधेसका जिल्ला	सि.नं.	पहाड र भित्री मधेसका जिल्ला	सि.नं.	हिमाली जिल्ला
१	झापा	१	जाजरकोट	२०	पाँचथर	१	कालिकोट
२	मोरङ	२	दैलेख	२१	भोजपुर	२	जुम्ला
३	सुनसरी	३	रुकुम (पश्चिम भाग)	२२	अर्घाखाँची	३	डोल्पा
४	धनुषा	४	सल्यान	२३	गुल्मी	४	मुगु
५	पर्सा	५	सुर्खेत	२४	दाङ	५	हुम्ला
६	बारा	६	कास्की	२५	पाल्पा	६	गोरखा
७	महोत्तरी	७	तनहुँ	२६	प्यूठान	७	मनाङ
८	रौतहट	८	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व)	२७	रोल्पा	८	मुस्ताङ
९	सप्तरी	९	पर्वत	२८	काठमाण्डौं	९	ताप्लेजुङ
१०	सर्लाही	१०	बाग्लुङ	२९	काभ्रेपलाञ्चोक	१०	संखुवासभा
११	सिरहा	११	म्याग्दी	३०	चितवन	११	सोलुखुम्बु
१२	कपिलवस्तु	१२	लमजुङ	३१	नुवाकोट	१२	रुकुम (पूर्वी भाग)
१३	नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम)	१३	स्याङ्जा	३२	भक्तपुर	१३	दोलखा
१४	बर्दिया	१४	इलाम	३३	मकवानपुर	१४	धादिङ
१५	बाँके	१५	उदयपुर	३४	ललितपुर	१५	रसुवा
१६	रुपन्देही	१६	ओखलढुंगा	३५	सिन्धुली	१६	रामेछाप
१७	कन्चनपुर	१७	खोटाङ	३६	अछाम	१७	सिन्धुपाल्चोक
१८	कैलाली	१८	तेह्रथुम	३७	डडेलधुरा	१८	दार्चुला
		१९	धनकुटा	३८	डोटी	१९	बझाङ
				३९	बैतडी	२०	बाजुरा

स्रोत : स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

अनुसूची २: वनक्षेत्र, घरधुरी र जनसंख्याको जिल्लागत विवरण

सि.नं.	जिल्ला	वनक्षेत्र (हेक्टर)	वनक्षेत्र %	घरधुरी संख्या	जनसंख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
			प्रदेश नं १			
१	इलाम	९४५२०	५५.९०	६४५०२	२९०२५४	१७०३००
२	उदयपुर	१५००७०	६५.२४	६६५५७	३१७५३२	२०६३००
३	ओखलढुंगा	५२७५०	४८.९६	३२५०२	१४७९८४	१०७४००
४	खोटाङ	७४९३०	४७.०७	४२६६४	२०६३१२	१५९१००
५	झापा	१७७१०	११.०४	१८४५५२	८१२६५०	१६०६००
६	ताप्लेजुङ	१५७६१०	४३.२५	२६५०९	१२७४६१	३६४६००
७	तेह्रथुम	३३१७०	४९.३३	२२०९४	१०१५७७	६७९००
८	धनकुटा	३७०२०	४१.०९	३७६३७	१६३४१२	८९१००
९	पाँचथर	७२६८०	५८.०६	४११९६	१९१८१७	१२४१००
१०	भोजपुर	७३७२०	४८.२८	३९४१९	१८२४५९	१५०७००
११	मोरङ	४४५१०	२४.४२	२१३९९७	९६५३७०	१८५५००
१२	संखुवासभा	१९२०३०	५५.२३	३४६२४	१५८७४२	३४८०००
१३	सुनसरी	२२६३०	१८.९९	१६२४०७	७६३४८७	१२५७००
१४	सोलुखुम्बु	११०९२०	३३.०२	२३७८५	१०५८८६	३३१२००
			प्रदेश नं २			
१५	धनुषा	२७१५०	२२.८४	१३८२४९	७५४७७७	११८०००
१६	पर्सा	७६२३०	५४.१९	९५५३६	६०१०१७	१३५३००
१७	बारा	४६६३०	३६.६४	१०८६३५	६८७७०८	११९०००
१८	महोत्तरी	२२२४०	२२.२३	१११३१६	६२७५८०	१००२००
१९	रौतहट	२६२९०	२५.३२	१०६६६८	६८६७२२	११२६००
२०	सप्तरी	२११४०	१६.५०	१२१०९८	६३९२८४	१३६३००
२१	सर्लाही	२५७७०	२०.४०	१३२८४४	७६९७२९	१२५९००
२२	सिराहा	१८१९०	१५.९७	११७९६२	६३७३२८	११८८००

सि.नं.	जिल्ला	वनक्षेत्र (हेक्टर)	वनक्षेत्र %	घरधुरी संख्या	जनसंख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
			बागमती प्रदेश			
२३	काठमाण्डौं	१५२८०	३६.९४	४३६३४४	१७४४२४०	३९५००
२४	काभ्रेपलाञ्चोक	७५३१०	५४.०१	८०७२०	३८१९३७	१३९६००
२५	चितवन	१४७४९०	६५.८५	१३२४६२	५७९९८४	२२१८००
२६	दोलखा	१०७८४०	५०.१९	४५६८८	१८६५५७	२१९१००
२७	धादिङ	९२७४०	४८.६४	७३८५१	३३६०६७	१९२६००
२८	नुवाकोट	५२०४०	४३.६१	५९२१५	२७७४७१	११२१००
२९	भक्तपुर	२४७०	२०.१०	६८६३६	३०४६५१	११९००
३०	मकवानपुर	१६६५३०	६८.१५	८६१२७	४२०४७७	२४२६००
३१	रसुवा	५४७६०	३६.४७	९७७८	४३३००	१५४४००
३२	रामेछाप	६९३७०	४४.३१	४३९१०	२०२६४६	१५४६००
३३	ललितपुर	२४४६०	६१.६४	१०९७९७	४६८१३२	३८५००
३४	सिन्धुपाल्चोक	११५८८०	४६.५३	६६६८८	२८७७९८	२५४२००
३५	सिन्धुली	१६६७००	६७.०५	५७५८१	२९६१९२	२४९१००
			गण्डकी प्रदेश			
३६	कास्की	९३४४०	४५.२१	१२५६७३	४९२०९८	२०१७००
३७	गोरखा	१३२११०	३६.२४	६६५०६	२७१०६१	३६१०००
३८	तनहुँ	८३०५०	५२.८४	७८३०९	३२३२८८	१५४६००
३९	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	८३५४०	५८.४९	१२८७९३	६४३५०८	२१६२००
४०	पर्वत	२७६५०	५१.०६	३५७१९	१४६५९०	४९४००
४१	बाग्लुङ	९२६७०	५०.४८	६१५२२	२६८६१३	१७८४००
४२	मनाङ	२७८९०	१२.०२	१४८०	६५३८	२२४६००
४३	मुस्ताङ	२८४९०	८.००	३३५४	१३४५२	३५७३००
४४	म्याग्दी	१०८४१०	४७.४५	२७७६२	११३६४१	२२९७००
४५	लमजुङ	९२०६०	५५.३८	४२०७९	१६७७२४	१६९२००
४६	स्याङजा	४७९८०	४६.२५	६८८८१	२८९१४८	११६४००

सि.नं.	जिल्ला	वनक्षेत्र (हेक्टर)	वनक्षेत्र %	घरधुरी संख्या	जनसंख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
			लुम्बिनी प्रदेश			
४७	अर्घाखाँची	७३९६०	५९.६९	४६८३५	१९७६३२	११९३००
४८	कपिलवस्तु	६०९६०	३६.९२	९१३२१	५७१९३६	१७३८००
४९	गुल्मी	४६३४०	४१.८३	६४९२१	२८०१६०	११४९००
५०	दाङ	२००७२०	६५.६०	११६४१५	५५२५८३	२९५५००
५१	नवलपरासी (ब.सु.प.)	२२०००	८१.३०	नवलपरासी (ब.सु.पू.) मा उल्लेख भएको छ ।		
५२	पाल्पा	८२७७०	५६.६२	५९२९१	२६११८०	१३७३००
५३	प्यूठान	६४६७०	४८.९५	४७७३०	२२८१०२	१३०९००
५४	बर्दिया	११३६९०	५६.८२	८३१७६	४२६५७६	२०२५००
५५	बाँके	११७९९०	६२.७०	९४७७३	४९१३१३	२३३७००
५६	रुकुम (पूर्वी भाग)	६६२५०	३९.३९	४१८५६	२०८५६७	२८७७००
५७	रुपन्देही	२५५१०	१९.५४	१६३९१६	८८०१९६	१३६०००
५८	रोल्पा	९९६००	५२.८२	४३७५७	२२४५०६	१८७९००
			कर्णाली प्रदेश			
५९	कालिकोट	११५७९०	७०.५५	२३०१३	१३६९४८	१७४१००
६०	डोल्पा	१२१६१०	१५.३१	७४८८	३६७००	७८८९००
६१	दैलेख	७८१६०	५२.६१	४८९१९	२६१७७०	१५०२००
६२	रुकुम (पश्चिम भाग)	६५०७०	५३.७४	रुकुम (पूर्वी भाग) मा उल्लेख भएको छ ।		
६३	सल्यान	१२५०६०	६६.४८	४६५५६	२४२४४४	१४६२००
६४	हुम्ला	१२७६६०	२१.२३	९४७९	५०८५८	५६५५००
६५	जाजरकोट	१३४४८०	६०.४८	३०४७२	१७१३०४	२२३०००
६६	मुगु	११९६८०	३७.००	९६१९	५५२८६	३५३५००
६७	सुर्खेत	१७४५८०	७०.१५	७२८६३	३५०८०४	२४५१००
६८	जुम्ला	१२१३३०	४७.४८	१९३०३	१०८९२१	२५३१००

सि.नं.	जिल्ला	वनक्षेत्र (हेक्टर)	वनक्षेत्र %	घरधुरी संख्या	जनसंख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
६९	अछाम	१०८९१०	६३.९६	४८३५१	२५७४७७	१६८०००
७०	कन्चनपुर	७८८००	४८.७२	८२१५२	४५१२४८	१६१०००
७१	कैलाली	२००५७०	६१.०२	१४२४८०	७७५७०९	३२३५००
७२	डडेलधुरा	११३३१०	७५.२३	२७०४५	१४२०९४	१५३८००
७३	डोटी	१५३०००	७४.४७	४१४४०	२११७४६	२०२५००
७४	दार्चुला	१०७७५०	४५.९६	२४६१८	१३३२७४	२३२२००
७५	बझाङ	१५५३६०	४४.८५	३३७८६	१९५१५९	३४२२००
७६	बाजुरा	१३५२३०	५८.७९	२४९०८	१३४९१२	२१८८००
७७	बैतडी	९३१८०	६२.२७	४५१९१	२५०८९८	१५१९००
	जम्मा	**६६,०९,९८०**		**५४,२७,३०२**	**२,६४,९४,५०४**	**१,४७,१८,१००**

स्रोत : वन अनुसन्धान तथा स्रोत सर्वेक्षण विभाग, २०७६ र केन्द्रिय तथ्यांक विभाग,२०६८

अनुसूची ३ : सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको डिभिजन वन कार्यालय/जिल्लागत विवरण

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
प्रदेश नं १						
१	इलाम	ईलाम	२४०	४९९५८.५६	३५३३७	१८८१४१
२	उदयपुर (गाईघाट)	उदयपुर	२०२	४६९२९.५७	४२७६९	२११९९४
३	उदयपुर (त्रिवेणी)	उदयपुर	१५१	३२८१८.६३	१९८८७	१०३६११
४	ओखलढुंगा	ओखलढुंगा	३५५	३०२२६.५३	४७०८६	२२०२७३
५	खोटाङ	खोटाङ	४१९	४९११३.५३	५०३६४	२८९८०९
६	झापा	झापा	५९	१५८५६.३२	४६८५५	२३७५४७
७	ताप्लेजुङ	ताप्लेजुङ	११६	७४९२.४७	८०४०	४६६६६
८	तेह्रथुम	तेह्रथुम	३३९	१९१२४.७७	२८५४६	१५८६४१
९	धनकुटा	धनकुटा	३८७	२९८०६.४९	४५३२५	२५१२७७
१०	पाँचथर	पाँचथर	१८१	१६१७४.९९	१८५२२	१०५११६
११	भोजपुर	भोजपुर	५६४	४२६४३.६३	५१७८१	२८१०५७
१२	मोरङ	मोरङ	१३४	२१३६५.४१	६०७३०	३११९५०
१३	संखुवासभा	संखुवासभा	२८९	३१९३३.५२	२९१४६	१६२०२९
१४	सुनसरी	सुनसरी	६८	९८३१.९६	३४४२२	१७४८९९
१५	सोलुखुम्बु	सोलुखुम्बु	१७९	३३१६५.४९	२७०१८	१३९०११
प्रदेश नं २						
१६	धनुषा	धनुषा	४१	७८३४.४७	७७९०	४४२८२
१७	पर्सा	पर्सा	४	७.५१	८६९	५५१४
१८	बारा	बारा	४१	९७००.६१	१२८८०	६९३३४
१९	महोत्तरी	महोत्तरी	७५	७०९५.११	१२३८३	७११५३
२०	रौतहट	रौतहट	४३	७५६५.१४	११५६५	६७४४१
२१	सप्तरी	सप्तरी	१३४	१८५५६.४०	३२४५४	१३२६२३
२२	सर्लाही	सर्लाही	८०	१३७३७.७७	१४२८३	८३७६८
२३	सिरहा	सिरहा	१०४	१४६६०.१२	१५८७८	८६२७३

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			बागमती प्रदेश			
२४	काठमाण्डौं	काठमाण्डौं	१४४	५३६७.६८	१७४५६	८७१४८
२५	काभ्रेपलाञ्चोक	काभ्रेपलान्चोक	५७७	२९६९७.६३	५८८३४	३४२७३३
२६	चितवन	चितवन	९१	२२५९५.५५	४५२५०	२२८६३५
२७	दोलखा	दोलखा	३८३	२९०१६.९२	५४२६६	२१९७८७
२८	धादिङ	धादिङ	७१९	३१००१.४१	७४००७	३३३१५६
२९	नुवाकोट	नुवाकोट	३७९	२६३८४.६६	३९५५८	१८३९१४
३०	भक्तपुर	भक्तपुर	५६	१६४४.२३	८७५८	४३८२३
३१	मकवानपुर (हेटौडा)	मकवानपुर	२११	४५१३७.०४	३६८९४	१८४२९०
३२	मकवानपुर, राप्ती	मकवानपुर	१९०	३३२८७.८२	२८६४४	१६९०२४
३३	रसुवा	रसुवा	७२	६४४१.६८	५४६९	२५२६२
३४	रामेछाप	रामेछाप	४२७	३२२६८.७८	५७६८२	३२३५५०
३५	ललितपुर	ललितपुर	२०४	११४६२.३५	१६२२०	७४६०८
३६	सिन्धुपाल्चोक	सिन्धुपाल्चोक	५२८	३०११७.०३	६५४०८	२८०७९३
३७	सिन्धुली (मरिण)	सिन्धुली	२०७	३५६६८.००	१९५०१	१०८२५१
३८	सिन्धुली (सिन्धुली)	सिन्धुली	३०३	६०८१३.७१	३९६४४	२१९९६३
			गण्डकी प्रदेश			
३९	कास्की	कास्की	५०४	२००८८.४८	४७४८६	२४०६५३
४०	गोरखा	गोरखा	५०१	३२४३१.६१	६३६००	३५६४९४
४१	तनहुँ	तनहु	६२६	५७१७३.३५	६७९६४	३८७६७२
४२	नवलपुर	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२०८	३४४८५.२८	५४४३६	२९७३६२
४३	पर्वत	पर्वत	३८७	१४३७२.७८	४४०२०	२४८२६३
४४	बाग्लुङ	बाग्लुङ	५२६	३३०२१.८५	७११२७	४२५१५७
४५	मनाङ	मनाङ्ग	४	३४८२.६४	२१८	१०८६
४६	म्याग्दी	म्याग्दी	३१४	२५३५३.३८	३७२८७	२०२०६४
४७	लमजुङ	लमजुङ्ग	३३९	२२५०४.७१	२६८१०	१४७६६५
४८	स्याङजा	स्याङजा	५१६	१५९६२.१६	५८३१८	३४१८४५

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
लुम्बिनी प्रदेश						
४९	अर्घाखाँची	अर्घाखाँची	४४६	३०१६६.०९	४८५६३	२८४८४७
५०	कपिलवस्तु (कपिलबस्तु)	कपिलवस्तु	६८	१०८८२.३३	२७८१८	१४१५३८
५१	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलवस्तु	५१	८१२६.०३	९५१४	५१३९८
५२	गुल्मी	गुल्मी	४५३	१८५२२.८८	६१७५६	३८४५५१
५३	दाङ (घोराही)	दाङ	३७४	५७४३१.८७	७६१२०	४०८६६९
५४	दाङ (देउखुरी)	दाङ	१४८	५१४७१.७१	३७५६९	२०५२८४
५५	परासी	नवलपरासी (ब.सु.प.)	४०	८३९६.५२	३७५०१	२११७६८
५६	पाल्पा	पाल्पा	७०२	४०९३४.३७	६०७८४	२७३०१४
५७	प्यूठान	प्यूठान	४४४	१०२७४५.६६	५८२१४	३४५११०
५८	बर्दिया	बर्दिया	२८१	२०३५२.१७	५४७५०	२७३५९८
५९	बाँके	बाँके	१२०	२४२८०.२३	३२३५७	१९५३३२
६०	रुकुम (पूर्वी भाग)	रुकुम (पूर्वी भाग)	१३६	१२६०४.०२	१४३७९	७६६३७
६१	रुपन्देही	रुपन्देही	१०५	१५८४०.६१	६५९२२	३२९६१०
६२	रोल्पा	रोल्पा	६२८	५२३५१.५७	५७३३६	२८९०४८
कर्णाली प्रदेश						
६३	कालिकोट	कालिकोट	२१९	२०५०८.७४	२८११४	१६७१६३
६४	डोल्पा	डोल्पा	५३	१२००७.२१	५३६८	२२१७८
६५	दैलेख	दैलेख	३८३	३६०६६.२८	४६४५४	२७३७५१
६६	रुकुम (पश्चिम भाग)	रुकुम (पश्चिम भाग)	३७८	२२९६६.९३	३८१४९	१९२४६२
६७	सल्यान	सल्यान	६००	६००९१.२२	५६८११	३२९१९१
६८	हुम्ला	हुम्ला	८४	३१७५५.७३	७५३१	४७२६०
६९	जाजरकोट	जाजरकोट	२७६	४९६३५.३२	२९११२	१६७७३२
७०	मुगु	मुगु	८९	१११८६.७८	९६३३	५२०८२
७१	सुर्खेत	सुर्खेत	४३२	७८५२८.७५	६१२०८	३२९११२
७२	जुम्ला	जुम्ला	२०४	३१२७८.४८	२३०९८	१२९८१०

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
७३	अछाम	अछाम	४०४	४२७७२.४६	६३७७१	२५५८५७
७४	कन्चनपुर	कन्चनपुर	१३९	२०३८५.५३	५००५५	२८८०९३
७५	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	२९३	४३५३८.०४	६५८४०	३७८२२२
७६	कैलाली (पहलमानपुर)	कैलाली	२४५	२९७३६.५५	६१९२२	३९१६९५
७७	डडेलधुरा	डडेलधुरा	४९३	६४३२९.५४	३९११०	२३५०९९
७८	डोटी	डोटी	३९१	८१९३९.०४	३७०९७	२०८६२८
७९	दार्चुला	दार्चुला	१७०	७१८९.७१	११०४६	७३३३५
८०	बझाङ	बझाङ	३८६	३३४२७.११	४०९४४	२२३५६५
८१	बाजुरा	बाजुरा	३०६	१९८४२.१०	४०६०९	२१९७७४
८२	बैतडी	बैतडी	३५७	३२९०६.३२	३६७७७	२३४४०९
		जम्मा	२२,५१९	२३,५९,५७७.६०	३०,८८,२५९	१,६६,०६,१४९

अनुसूची ४ : सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको स्थानीय तह अनुसारको विवरण

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			प्रदेश नं १			
१	इलाम नगरपालिका	इलाम	२७	१३७०.६४	३११६	१७२५२
२	चुलाचुली गाउँपालिका	इलाम	१२	६५२५.५७	३९६२	२२८३९
३	देउमाई नगरपालिका	इलाम	२६	२२५६.७७	२११४	१२५८०
४	फाकफोकथुम गाउँपालिका	इलाम	१३	४०५.०४	११४२	६३१९
५	माई नगरपालिका	इलाम	६०	१९८२०.६६	१०४८४	५४९८४
६	माईजोगमाई गाउँपालिका	इलाम	१७	२२२८.६७	१५४५	७८०८
७	माङसेबुङ गाउँपालिका	इलाम	१२	३८७६.०३	१८८५	९८९६
८	रोङ गाउँपालिका	इलाम	३१	७६४९.१२	६०९७	३१५८७
९	सन्दकपुर गाउँपालिका	इलाम	२५	४४५७.२९	२६६०	१३६८३
१०	सूर्योदय नगरपालिका	इलाम	१७	१३६८.७५	२२५२	११११३
११	उदयपुरगढी गाउँपालिका	उदयपुर	४८	९५९२.५५	५०५४	२८५३३
१२	कटारी नगरपालिका	उदयपुर	६१	१६१६४.१२	१०१०२	४९९७१
१३	चौदण्डीगढी नगरपालिका	उदयपुर	६१	१३४३९.३४	१२१८८	६१३८४
१४	ताप्ली गाउँपालिका	उदयपुर	११	११७०.६१	१४०३	८१३५
१५	त्रियुगा नगरपालिका	उदयपुर	८५	२२३११.२४	१९५४१	९०२७४
१६	रौतामाई गाउँपालिका	उदयपुर	२८	४७१८.०५	३०७३	१५२२८
१७	लिम्चुङबुङ गाउँपालिका	उदयपुर	४	५९४.००	३११	२४३६
१८	वेलका नगरपालिका	उदयपुर	५५	१०९५८.२९	१०९०४	५९६४४
१९	खिजिदेम्बा गाउँपालिका	ओखलढुंगा	३४	४२६८.५७	३३७२	१३५३०
२०	चम्पादेवी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	३१	३७१७.५२	५९८०	२७८७५
२१	चिशंखुगढी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	४१	१७४२.५२	३९८४	२४७०१
२२	मानेभञ्याङ गाउँपालिका	ओखलढुंगा	५५	५४८४.२८	८४४५	३९०७३
२३	मोलुङ गाउँपालिका	ओखलढुंगा	३६	२००८.७०	४७०९	२१२३१
२४	लिखु गाउँपालिका	ओखलढुंगा	२८	२८९७.९४	३९१३	१८३२८
२५	सिद्दिचरण नगरपालिका	ओखलढुंगा	७७	५५०६.७२	७८४१	३६०३२
२६	सुनकोशी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	५३	४६००.२४	८८४२	३९५०३
२७	ऐसेलुखर्क गाउँपालिका	खोटाङ	४९	३०९४.३५	५४२९	२८८४१
२८	केपिलासगढी गाउँपालिका	खोटाङ	३३	२९५९.६५	३४५७	१८९५८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२९	खोटेहाङ गाउँपालिका	खोटाङ	४३	५७९०.९४	५४७१	२९५७९
३०	जन्तेढुंगा गाउँपालिका	खोटाङ	३६	५४५४.४६	३०४४	२०२९१
३१	दिक्तेल रुपाकोट मझुवागढी नगरपालिका	खोटाङ	७३	६२२८.०८	९८१४	५९३१४
३२	दिप्रुङ चुइचुम्मा गाउँपालिका	खोटाङ	४३	३२५५.२७	४६३१	२६३११
३३	रावा बेसी गाउँपालिका	खोटाङ	२९	२८६९.३८	४८४२	२७४४१
३४	वराहपोखरी गाउँपालिका	खोटाङ	१८	५४४९.७७	२१९७	१२६११
३५	साकेला गाउँपालिका	खोटाङ	२२	१४८५.०७	२३९३	१५४०९
३६	हलेसी तुवाचुङ नगरपालिका	खोटाङ	७३	१२५२६.५५	९०८६	५१०५४
३७	अर्जुनधारा नगरपालिका	झापा	६	२९९७.६९	७२७५	३५९२५
३८	कचनकवल गाउँपालिका	झापा	७	१६७४.८१	४८१०	२६४६१
३९	कन्काई नगरपालिका	झापा	४	१८६१.३७	५०४२	२३३९०
४०	गौरीगंज गाउँपालिका	झापा	१	१.१८	४७	२३३
४१	झापा गाउँपालिका	झापा	१	१०४.४२	९४३	४२९९
४२	दमक नगरपालिका	झापा	२	६३७.०३	४३६६	२६२३५
४३	बुद्धशान्ति गाउँपालिका	झापा	८	१७९२.७३	६६६९	३४२८६
४४	भद्रपुर नगरपालिका	झापा	७	१७९८.३२	५०१७	२८५४६
४५	मेचीनगर नगरपालिका	झापा	१३	२१४५.८६	६५६१	२९५११
४६	विर्तामोड नगरपालिका	झापा	३	७४४.४३	१८२५	९५१२
४७	हल्दिवारी गाउँपालिका	झापा	७	२०९८.४८	४३००	१९०६९
४८	आठराई त्रिवेणी गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१२	२४९.३३	८११	४५४१
४९	पाथीभरा याङवरक गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१७	७६७.९१	१०६४	६४२५
५०	फक्ताङलुङ गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	५	६०८.४०	४१५	२५५५
५१	फुङलिङ नगरपालिका	ताप्लेजुङ	११	१०७१.७४	१०९०	६००७
५२	मिक्वाखोला गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१९	१७५९.९८	१६१९	९१२९
५३	मेरिङदेन गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१७	३४३.६५	१०८९	६३०८
५४	मैवाखोला गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	७	६३६.४२	३७६	२३१३
५५	सिदिङ्वा गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१८	१२९७.०७	१००६	५९८८
५६	सिरीजङ्घा गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	१०	७५७.९७	५७०	३४००
५७	आठराई गाउँपालिका	तेहथुम	११२	३२६६.९३	७०६०	३८६६५
५८	छथर गाउँपालिका	तेहथुम	५७	३७८९.९६	५५९७	३०६६४
५९	फेदाप गाउँपालिका	तेहथुम	५३	२५३९.२५	४१२७	२३०४६
६०	मेन्छयायेम गाउँपालिका	तेहथुम	२२	३०२९.०५	२२६२	१२६७०

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
६१	म्याङलुङ नगरपालिका	तेहथुम	४८	३६७५.३८	४५१२	२६६०७
६२	लालीगुराँस नगरपालिका	तेहथुम	४७	२८२४.२०	४९८८	२६९८९
६३	चौविसे गाउँपालिका	धनकुटा	७०	६०९६.९२	७१६९	३८९५४
६४	छथर जोरपाटी गाउँपालिका	धनकुटा	२६	१८९५.७७	३८३९	२१६७९
६५	धनकुटा नगरपालिका	धनकुटा	५०	३५११.६१	६७६२	३८१०२
६६	पाख्रिबास नगरपालिका	धनकुटा	६२	४३०४.४०	५०८६	२९३४१
६७	महालक्ष्मी नगरपालिका	धनकुटा	५८	३७२६.२७	७२९४	४१४४१
६८	सहिदभूमि गाउँपालिका	धनकुटा	३८	३२२९.७२	६६८१	३७२११
६९	साँगुरीगढी गाउँपालिका	धनकुटा	८३	७०४१.८०	८४९४	४४५४९
७०	कुम्मायक गाउँपालिका	पाँचथर	२०	७९१.९४	१७०५	९६२७
७१	तुम्बेवा गाउँपालिका	पाँचथर	२०	१४५२.६३	२३५२	१४५४७
७२	फालेलुङ गाउँपालिका	पाँचथर	२२	२९५१.२८	२२७९	१२८०१
७३	फाल्गुनन्द गाउँपालिका	पाँचथर	२५	१०७२.८६	२५५०	१३५२७
७४	फिदिम नगरपालिका	पाँचथर	३५	२२६०.२४	३४०२	१८६९४
७५	मिक्लाजुङ गाउँपालिका	पाँचथर	३२	३००३.६५	२८८४	१६२७३
७६	याङवरक गाउँपालिका	पाँचथर	१०	२९७४.१८	६२४	३५९४
७७	हिलिहाङ गाउँपालिका	पाँचथर	१७	१६६८.२१	२७२६	१६०५३
७८	अरुण गाउँपालिका	भोजपुर	८१	४४३०.१७	६३३३	३३६६८
७९	आमचोक गाउँपालिका	भोजपुर	५६	६९११.८१	६६४५	३९२२८
८०	टेम्केमैयुङ गाउँपालिका	भोजपुर	७६	४७४३.७७	७७८४	४६६६८
८१	पौवादुङमा गाउँपालिका	भोजपुर	४७	१९०१.९८	३७१३	१७३३७
८२	भोजपुर नगरपालिका	भोजपुर	८५	५४८६.०८	७२०८	३९६०९
८३	रामप्रसाद राई गाउँपालिका	भोजपुर	५५	५३५०.८४	५३६३	२९३८२
८४	षडानन्द नगरपालिका	भोजपुर	१००	६१४७.८९	७९४१	४२०६२
८५	साल्पासिलिछो गाउँपालिका	भोजपुर	१८	३२३६.८८	१६२३	८०५४
८६	हतुवागढी गाउँपालिका	भोजपुर	४६	४४३४.२१	५१७१	२५०४९
८७	उर्लावारी नगरपालिका	मोरङ	८	१४१७.५२	४७३२	२३६६०
८८	कटहरी गाउँपालिका	मोरङ	१	६.७५	१७१	११४४
८९	कानेपोखरी गाउँपालिका	मोरङ	६	१२१६.२७	६९९९	३३५०३
९०	केरावारी गाउँपालिका	मोरङ	३१	४५३८.५६	६१६६	३४००१
९१	ग्रामथान गाउँपालिका	मोरङ	१	२.००	४३५	२३१७
९२	जहदा गाउँपालिका	मोरङ	१	१.३५	२०२	१५००

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
९३	धनपालथान गाउँपालिका	मोरङ	१	४.००	२२३	११४६
९४	पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	मोरङ	११	१६६०.६६	५७६०	३१०८२
९५	बेलवारी नगरपालिका	मोरङ	९	२०७०.७६	१०८३८	५४१९६
९६	मिक्लाजुङ गाउँपालिका	मोरङ	१७	२६१४.२७	६९१३	३०५७५
९७	रंगेली नगरपालिका	मोरङ	६	७७.३६	३२९०	२०२६७
९८	रतुवामाई नगरपालिका	मोरङ	१	५.४७	२२५	११८३
९९	लेटाङ नगरपालिका	मोरङ	३२	६३६०.५५	७३८२	३८७०५
१००	सुन्दरहरैचा नगरपालिका	मोरङ	९	१३८९.८९	७३९४	३८६७१
१०१	खाँदवारी नगरपालिका	संखुवासभा	५१	३२४९.७०	६०७२	३२७१३
१०२	चिचिला गाउँपालिका	संखुवासभा	२७	३२१२.२७	२३५३	१४०१४
१०३	चैनपुर नगरपालिका	संखुवासभा	५८	३३७०.५८	५२०२	२९५६५
१०४	धर्मदेवी नगरपालिका	संखुवासभा	३२	३४३१.८२	४०३५	२२०१५
१०५	पाँचखपन नगरपालिका	संखुवासभा	३८	४०९३.३९	४०५६	२३७५१
१०६	भोटखोला गाउँपालिका	संखुवासभा	१०	२५७६.७४	८२२	३७७६
१०७	मकालु गाउँपालिका	संखुवासभा	१८	६४३८.७७	१३२६	७०८०
१०८	मादी नगरपालिका	संखुवासभा	२६	८४९.३४	२२४६	१२१४८
१०९	सभापोखरी गाउँपालिका	संखुवासभा	२९	४७१०.९२	३०३४	१६९६७
११०	ईटहरी उपमहानगरपालिका	सुनसरी	६	१०१८.८२	६४८४	३०६२८
१११	ईनरुवा नगरपालिका	सुनसरी	१	२.१४	७६	४४७
११२	दुहवी नगरपालिका	सुनसरी	१	६.७५	८२	३८६
११३	देवानगञ्ज गाउँपालिका	सुनसरी	२४	३९४०.५८	९४१९	४३०५४
११४	धरान उपमहानगरपालिका	सुनसरी	२३	३५२२.६६	१२७७८	६९५६२
११५	भोक्राहा नरसिंह गाउँपालिका	सुनसरी	३	६५.९०	९२०	५३६६
११६	रामधुनी नगरपालिका	सुनसरी	१०	१२७५.११	४६६३	२५४५६
११७	खुम्बु पासाङल्हमु गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	२	६१६.६०	३७७	१४९७
११८	थुलुङ दुधकोशी गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	३६	२९३४.९८	५२७१	२६०५४
११९	नेचासल्यान गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	१७	१५९६.४४	३१८८	१७३०८
१२०	माप्य दुधकोशी गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	२८	५१२९.६१	४०६३	२२४७६
१२१	माहाकुलुङ गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	१४	४३४७.८०	३२४६	१७०१२
१२२	लिखु पिके गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	५	१६३६.१०	४५०	२३३८
१२३	सोताङ गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	२७	४८४६.४२	४२४९	२१२३९
१२४	सोलुदुधकुण्ड नगरपालिका	सोलुखुम्बु	५०	१२०५७.५४	६१७४	३१०८७

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			प्रदेश नं २			
१२५	क्षिरेश्वरनाथ नगरपालिका	धनुषा	१	८.८६	१५९	११०५
१२६	गणेशमान चारनाथ नगरपालिका	धनुषा	११	१३४२.२२	१७०६	९५०५
१२७	धनुषाधाम नगरपालिका	धनुषा	५	५७१.०८	७४८	३९६६
१२८	मिथिला नगरपालिका	धनुषा	२२	५८७३.३५	४४५३	२५४१२
१२९	शहीदनगर नगरपालिका	धनुषा	१	५.५०	२६०	१४९०
१३०	सबैला नगरपालिका	धनुषा	१	३३.४६	४६४	२८०४
१३१	छिपहरमाई गाउँपालिका	पर्सा	२	३.६९	४३४	२९०७
१३२	पटेर्वा सुगौली गाउँपालिका	पर्सा	१	२.७२	२१८	१३०१
१३३	पर्सागढी नगरपालिका	पर्सा	१	१.१०	२१७	१३०६
१३४	औरही नगरपालिका	महोत्तरी	१	४.००	१३५	३००
१३५	गौशाला नगरपालिका	महोत्तरी	१५	१५९.३०	१७१४	१०००७
१३६	बर्दिबास नगरपालिका	महोत्तरी	५४	६७०१.४५	९०७०	५२४३१
१३७	भँगाहा नगरपालिका	महोत्तरी	२	२१३.५०	३१३	१८५२
१३८	मनरा शिसवा नगरपालिका	महोत्तरी	१	२.५०	१०३	८०८
१३९	रामगोपालपुर नगरपालिका	महोत्तरी	१	१४.००	१०००	५५००
१४०	लोहरपट्टी नगरपालिका	महोत्तरी	१	०.३६	४८	२५५
१४१	गुजरा नगरपालिका	रौतहट	८	९४३.५६	२२२२	१२७६८
१४२	चन्द्रपुर नगरपालिका	रौतहट	३४	६१४३.४८	७९४६	४६१७३
१४३	फतुवाबिजयपुर नगरपालिका	रौतहट	१	४७८.१०	१३९७	८५००
१४४	कलैया उपमहानगरपालिका	वारा	१	७.५०	३१५	११००
१४५	जीतपुरसिमरा उपमहानगरपालिका	वारा	११	२३६३.२८	३१३१	१७१५४
१४६	निजगढ नगरपालिका	वारा	२८	७३०९.८३	९३४५	५०५१५
१४७	प्रसौनी गाउँपालिका	वारा	१	२०.००	८९	५६५
१४८	अग्निसाइर कृष्णासरवन गाउँपालिका	सप्तरी	२७	४०९८.१२	३४७७	१७६६८
१४९	कञ्चनरुप नगरपालिका	सप्तरी	२७	३५४१.२२	१४०५६	३४९५९
१५०	खडक नगरपालिका	सप्तरी	१६	२२२२.८०	२६४२	१५९८९
१५१	तिरहुत गाउँपालिका	सप्तरी	४	१२२.५०	९५८	५४०४
१५२	रुपनी गाउँपालिका	सप्तरी	७	११२१.२१	१६५५	८६५०
१५३	शम्भुनाथ नगरपालिका	सप्तरी	१८	२१४८.८३	२४९९	१४३३१
१५४	सप्तकोशी नगरपालिका	सप्तरी	१०	१८०१.१५	२६८०	१४६४१
१५५	सुरुङ्गा नगरपालिका	सप्तरी	२५	३५००.५७	४४८७	२०९८१

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
१५६	ईश्वरपुर नगरपालिका	सर्लाही	६	२२९७.५५	८५५	४१६३
१५७	बरहथवा नगरपालिका	सर्लाही	२	११४.८२	२५४	१६७२
१५८	बागमती नगरपालिका	सर्लाही	१३	१३४२.३५	२९८३	१५९८९
१५९	लालबन्दी नगरपालिका	सर्लाही	३९	७९७१.१४	६७६४	४३२४३
१६०	हरिपुर नगरपालिका	सर्लाही	८	३३१.०९	११२०	६०२६
१६१	हरिवन नगरपालिका	सर्लाही	१२	१६८०.८२	२३०७	१२६७५
१६२	कर्जन्हा नगरपालिका	सिराहा	१०	१८७८.२५	२४९७	१२२०७
१६३	गोलबजार नगरपालिका	सिराहा	२१	१५८०.१२	३०६६	१४८६०
१६४	धनगढीमाई नगरपालिका	सिराहा	१८	४०१६.६१	१९३९	१२०५२
१६५	मिर्चैयाँ नगरपालिका	सिराहा	१४	३४६४.२८	२९३७	१६५८०
१६६	लक्ष्मीपुर पतारी गाउँपालिका	सिराहा	१	१.००	३५	१५०
१६७	लहान नगरपालिका	सिराहा	३६	३६७१.७१	४७७२	२५९३३
१६८	सखुवानान्कारकट्टी गाउँपालिका	सिराहा	३	४४.६५	२९६	११२६
१६९	सुखीपुर नगरपालिका	सिराहा	१	३.५०	३३६	३३६५

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			बागमती प्रदेश			
१७०	कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका	काठमाण्डौ	१३	२९.६९	७२५	४१२६
१७१	काठमाण्डौं महानगरपालिका	काठमाण्डौ	१	६.००	३८	१४६
१७२	कीर्तिपुर नगरपालिका	काठमाण्डौ	६	३५०.२९	८१८	४२८५
१७३	गोकर्णेश्वर नगरपालिका	काठमाण्डौ	४	९८.५९	७०४	३९७८
१७४	चन्द्रागिरी नगरपालिका	काठमाण्डौ	२३	११७५.४४	३८७५	१८३११
१७५	टोखा नगरपालिका	काठमाण्डौ	३	७.२८	१२१	६३९
१७६	तारकेश्वर नगरपालिका	काठमाण्डौ	१२	२७.३३	७९२	४५४८
१७७	दक्षिणकाली नगरपालिका	काठमाण्डौ	३३	१७६४.७०	४६८७	२२७१७
१७८	नागार्जुन नगरपालिका	काठमाण्डौ	१४	३३५.७३	१५४०	६५५७
१७९	बुढानिलकण्ठ नगरपालिका	काठमाण्डौ	६	१४६.४०	७४८	४०४४
१८०	शङ्खरापुर नगरपालिका	काठमाण्डौ	२९	१४२६.२३	३४०८	१७७९७
१८१	खानीखोला गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	२८	२०९८.६५	१६४५	११६९४
१८२	चौंरीदेउराली गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	२२	१५८३.२०	२०७४	१४३७४
१८३	तेमाल गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	२५	५६२.६८	२२४५	१६१५१
१८४	धुलिखेल नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	३७	८७८.९७	३१८३	१८५३१
१८५	नमोबुद्ध नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	७०	२२४५.६५	६२७२	३६८४९
१८६	पनौती नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	६५	१८६१.६२	८६२४	४३३८९
१८७	पाँचखाल नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	५४	३०१२.५१	८११६	४४५१९
१८८	बनेपा नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	४७	१३९२.१४	५९८३	३४६८९
१८९	बेथानचोक गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	३३	४३७२.५४	४२७०	२५१३७
१९०	भुम्लु गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	३८	१८५४.७१	३९२७	२०३८०
१९१	मण्डनदेउपुर नगरपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	५२	१४८६.३९	५४१७	३१९०८
१९२	महाभारत गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	५९	५८२०.२०	३७६६	२५०५७
१९३	रोशी गाउँपालिका	काभ्रेपलाञ्चोक	४७	२५२८.३८	३३१२	२००५५
१९४	इच्छाकामना गाउँपालिका	चितवन	२१	२९८६.६५	२००२	१०६२२
१९५	कालिका नगरपालिका	चितवन	२३	४६८७.५७	१२७३०	५७५४९
१९६	खैरहनी नगरपालिका	चितवन	२	१०२८.११	३१८१	१४८२७
१९७	भरतपुर महानगरपालिका	चितवन	१९	२९९४.५१	१५६०४	७६१३५
१९८	राप्ती नगरपालिका	चितवन	२६	१०८९८.७१	११७३३	६९५०२
१९९	कालिन्चोक गाउँपालिका	दोलखा	५३	४०३९.८४	८२५२	३४७४१
२००	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	दोलखा	२२	३३७५.९३	४१०२	१७२२८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२०१	जिरी नगरपालिका	दोलखा	३७	३१६९.१४	३८०६	१५३३८
२०२	तामाकोशी गाउँपालिका	दोलखा	५८	२४३४.४२	५९६२	२५८७६
२०३	भिमेश्वर नगरपालिका	दोलखा	६९	५८८६.३०	९२३०	३४७०५
२०४	मेलुङ्ग गाउँपालिका	दोलखा	३३	२४१५.३१	५६४९	२३५५६
२०५	विगु गाउँपालिका	दोलखा	६	५५७.१०	१०१२	४२३०
२०६	वैतेश्वर गाउँपालिका	दोलखा	४५	३१७९.८५	६८५२	२६७९१
२०७	शैलुङ्ग गाउँपालिका	दोलखा	६०	३९५९.०३	९४०१	३७३२२
२०८	खनियाबास गाउँपालिका	धादिङ	१५	१०१७.२५	१७१८	८२६४
२०९	गङ्गाजमुना गाउँपालिका	धादिङ	३१	१०४३.७८	२८९६	१२९७४
२१०	गजुरी गाउँपालिका	धादिङ	६४	३४३५.१९	५६६२	२७४०४
२११	गल्छी गाउँपालिका	धादिङ	७१	४४०४.९३	६१६९	२९२४१
२१२	ज्वालामूखी गाउँपालिका	धादिङ	८३	२५५५.०८	९४८१	३९६३१
२१३	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	धादिङ	५०	१७९३.७१	३९०८	१६७६५
२१४	थाक्रे गाउँपालिका	धादिङ	५७	१८२१.४०	६५७८	३११८०
२१५	धुनीबेंशी नगरपालिका	धादिङ	३८	१०६२.०६	४१२४	१८९२९
२१६	निलकण्ठ नगरपालिका	धादिङ	१५८	५६७९.१९	१६३९५	६८५३१
२१७	नेत्रावती डबजोङ गाउँपालिका	धादिङ	२८	७९५.४४	२९३२	१२०८०
२१८	बेनीघाट रोराङ्ग गाउँपालिका	धादिङ	५७	३९९५.४३	६१२०	३१२१२
२१९	रुवी भ्याली गाउँपालिका	धादिङ	७	९६३.८४	८९६	४०१४
२२०	सिद्धलेक गाउँपालिका	धादिङ	६०	२४३४.११	७१२८	३२९३१
२२१	ककनी गाउँपालिका	नुवाकोट	३५	१२८९.४३	३६५७	१८५४१
२२२	किस्पाङ गाउँपालिका	नुवाकोट	३३	२७३८.२०	३३५१	१४९१२
२२३	तादी गाउँपालिका	नुवाकोट	१४	५८५.६२	१८९१	९४७४
२२४	तारकेश्वर गाउँपालिका	नुवाकोट	२५	३२०९.८०	२६४५	११८५०
२२५	दुप्चेश्वर गाउँपालिका	नुवाकोट	२२	१९०६.१३	१५७६	७८३३
२२६	पञ्चकन्या गाउँपालिका	नुवाकोट	२२	१३४५.४८	२२०८	१०५९८
२२७	बेलकोटगढी नगरपालिका	नुवाकोट	४८	३४२५.०६	५७४०	२८८७२
२२८	म्यगङ गाउँपालिका	नुवाकोट	२३	२५९४.२९	२००१	७९६४
२२९	लिखु गाउँपालिका	नुवाकोट	२१	१७४१.३०	३०४८	१४१४३
२३०	विदुर नगरपालिका	नुवाकोट	६९	४४२१.४२	८७२१	३७९३६
२३१	शिवपुरी गाउँपालिका	नुवाकोट	३४	१५५७.४५	२३३७	१०३७७
२३२	सुर्यगढी गाउँपालिका	नुवाकोट	३३	१५७०.४८	२३८३	११४१४

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२३३	चाँगुनारायण नगरपालिका	भक्तपुर	२४	८३७.२८	४५४५	२१८९३
२३४	मध्यपुर थिमी नगरपालिका	भक्तपुर	३	३०.१३	४३८	२०९७
२३५	सूर्यविनायक नगरपालिका	भक्तपुर	२९	७७६.८२	३७७५	१९८३३
२३६	इन्द्रसरोबर गाउँपालिका	मकवानपुर	२८	१७७६.१०	२२४९	१३७८९
२३७	कैलाश गाउँपालिका	मकवानपुर	१९	४२३८.०५	२०८५	१३०८५
२३८	थाहा नगरपालिका	मकवानपुर	५४	५६५५.९६	८१८१	५२१४३
२३९	बकैया गाउँपालिका	मकवानपुर	६०	१६१६६.१४	९००८	४७३८२
२४०	बाग्मति गाउँपालिका	मकवानपुर	७५	१३८७७.५०	१०५४५	५६०९९
२४१	भिमफेदी गाउँपालिका	मकवानपुर	३४	१००५३.३३	४४५३	२३०३४
२४२	मकवानपुरगढी गाउँपालिका	मकवानपुर	२९	३०३७.११	४२६१	२१५६१
२४३	मनहरी गाउँपालिका	मकवानपुर	१९	४१०६.०५	४५०४	२३७९३
२४४	राक्सिराङ्ग गाउँपालिका	मकवानपुर	३४	७४४८.६५	४६८१	२८८०३
२४५	हेटौडा उपमहानगरपालिका	मकवानपुर	४९	१२०६५.९६	१५५७१	७३६२५
२४६	आमाछोदिङमो गाउँपालिका	रसुवा	३१	३१७१.५७	२४४४	१०५९५
२४७	उत्तरगया गाउँपालिका	रसुवा	३३	२२३५.०५	२५५२	१२६५७
२४८	गोसाईकुण्ड गाउँपालिका	रसुवा	८	१०३५.०६	४७३	२०१०
२४९	उमाकुण्ड गाउँपालिका	रामेछाप	२४	१६४३.९९	२६९८	१४८७७
२५०	खाँडादेवी गाउँपालिका	रामेछाप	५२	३२६०.०२	७०६१	३९०९५
२५१	गोकुलगङ्गा गाउँपालिका	रामेछाप	३९	२५७४.६३	५५९२	२८७६३
२५२	दोरम्बा गाउँपालिका	रामेछाप	५६	६११५.०७	८४२२	४९०९६
२५३	मन्थली नगरपालिका	रामेछाप	८५	६३०६.६२	११९६५	७२४९७
२५४	रामेछाप नगरपालिका	रामेछाप	८८	७९७७.१८	१०९०१	५२५९६
२५५	लिखु तामाकोशी गाउँपालिका	रामेछाप	५९	३२२७.२३	७६४३	४७३४३
२५६	सुनापती गाउँपालिका	रामेछाप	२४	११६४.०६	३४००	१९२८३
२५७	कोन्ज्योसोम गाउँपालिका	ललितपुर	२६	१९३९.९८	२२६७	१०९९५
२५८	गोदावरी नगरपालिका	ललितपुर	६५	३७३७.१३	६५२६	२८७७९
२५९	बागमती गाउँपालिका	ललितपुर	५२	२५१६.३७	३०४७	१५२०४
२६०	महाङ्काल गाउँपालिका	ललितपुर	३५	२६२१.६५	२१६४	१०५४०
२६१	महालक्ष्मी नगरपालिका	ललितपुर	१३	५६८.७१	९३०	३८६९
२६२	ललितपुर महानगरपालिका	ललितपुर	१३	७८.५१	१२८६	५२२१
२६३	ईन्द्रावती गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	५५	२१४३.४३	६६९४	३०७२५
२६४	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	९६	५९१२.८६	१४५००	६१७७०

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२६५	जुगल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	२२	२१५५.६८	२७३८	१३३६१
२६६	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१७	२४७९.५३	३०५५	११८८४
२६७	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	४०	२६२१.२७	४८८६	२०३७५
२६८	बलेफी गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	३७	१८६८.२३	५९८७	२५५६४
२६९	बाह्रविसे नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	५५	३४८४.८०	६६५५	२८३५०
२७०	मेलम्ची नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	७९	२२४६.५७	९०७४	४०७४२
२७१	लिसङ्खु पाखर गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	५५	३१५७.४८	४०७०	१६७२८
२७२	सुनकोशी गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	४३	२५१६.९६	५२२१	२०६७६
२७३	हेलम्बु गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	२९	१५३०.२३	२५२८	१०६१८
२७४	कमलामाई नगरपालिका	सिन्धुली	१२७	२६७७७.१७	१६३०८	८४७२०
२७५	गोलन्जर गाउँपालिका	सिन्धुली	३८	५६८४.४६	२६९९	१८४८२
२७६	घ्याङलेख गाउँपालिका	सिन्धुली	१६	२६८२.४०	१२९६	७२५८
२७७	तीनपाटन गाउँपालिका	सिन्धुली	५४	९७७०.८५	६५४८	३४७१८
२७८	दुधौली नगरपालिका	सिन्धुली	८३	१९०५४.४३	१४४२६	८०३६७
२७९	फिक्कल गाउँपालिका	सिन्धुली	२२	२८५३.६१	१५८९	१०३४३
२८०	मरिण गाउँपालिका	सिन्धुली	५७	१०५१४.३१	६२४०	३५६३०
२८१	सुनकोशी गाउँपालिका	सिन्धुली	२७	३८५५.९५	३०१५	१४२०१
२८२	हरिहरपुरगढी गाउँपालिका	सिन्धुली	८६	१५२८८.५३	७०२४	४२४९५
			गण्डकी प्रदेश			
२८३	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	कास्की	२९	१०४८.७२	३९१८	१९१०२
२८४	पोखरा महानगरपालिका	कास्की	३६९	११६३३.९२	३३६०६	१६८३३०
२८५	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	कास्की	१२	१७४.८८	६४१	३३७९
२८६	मादी गाउँपालिका	कास्की	३३	२७२७.७१	२७५३	१४८२८
२८७	रुपा गाउँपालिका	कास्की	६१	४५०३.२५	६५६८	३५०१४
२८८	अजिरकोट गाउँपालिका	गोरखा	३८	२६९०.११	४४१३	२६१२९
२८९	आरुघाट गाउँपालिका	गोरखा	५२	२९९५.४९	५३६७	२९६५८
२९०	गण्डकी गाउँपालिका	गोरखा	५५	२०१७.८७	५५७७	३२६३२
२९१	गोरखा नगरपालिका	गोरखा	७६	४१९२.४१	१०८८४	६२१३१
२९२	धार्चे गाउँपालिका	गोरखा	२०	३४५४.३१	४०९२	२१३०९
२९३	पालुङटार नगरपालिका	गोरखा	७१	४०१६.००	९३३५	५२९४०
२९४	बारपाक सुलिकोट गाउँपालिका	गोरखा	५६	४६२६.१०	८२३४	४२५७९
२९५	भिमसेनथापा गाउँपालिका	गोरखा	३८	३३६९.७०	५७७६	३२०९९

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२९६	शहिद लखन गाउँपालिका	गोरखा	५३	३९८६.६२	६८२८	४०९३५
२९७	सिरानचोक गाउँपालिका	गोरखा	४२	१०८३.००	३०९४	१६०८२
२९८	आँबुखैरेनी गाउँपालिका	तनहुँ	३६	४६५५.५१	३२०९	१७५२३
२९९	ऋषिङ्ग गाउँपालिका	तनहुँ	६५	९५३८.१२	६९५६	४७२०३
३००	घिरिङ गाउँपालिका	तनहुँ	४९	३९३६.६६	४१८८	२६२८१
३०१	देवघाट गाउँपालिका	तनहुँ	३९	६०४२.७३	३११६	१९७९३
३०२	भानु नगरपालिका	तनहुँ	९६	५८५२.९२	१०५४६	५९५४४
३०३	भिमाद नगरपालिका	तनहुँ	४९	२४२७.५३	५०४५	२७३९३
३०४	म्याग्दे गाउँपालिका	तनहुँ	५६	४६९१.३५	६३९९	३४६३६
३०५	वन्दिपुर गाउँपालिका	तनहुँ	३८	३८८४.६०	४४५३	२५०२२
३०६	व्यास नगरपालिका	तनहुँ	१०९	९७९४.९३	१३८०६	७२६१२
३०७	शुक्लागण्डकी नगरपालिका	तनहुँ	८९	६३४९.००	१०२४६	५७६६५
३०८	कावासोती नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	१९	३४५६.३६	८१२८	४१९५९
३०९	गैडाकोट नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२३	६७३८.४७	१२८२७	६७३८२
३१०	देवचुली नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२०	४०८३.१३	९००९	४९९६१
३११	बुलिङटार गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	३५	१४१३.५४	२५००	१३९४८
३१२	बौदीकाली गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	१५	९३५.९९	९९९	५८५६
३१३	मध्यविन्दु नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	३१	५८७६.७८	९२४८	४९०२४
३१४	विनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	४३	८२५९.९०	६८४४	४१३४६
३१५	हुप्सेकोट गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२२	३७२१.११	४८८१	२७८८६
३१६	कुश्मा नगरपालिका	पर्वत	९८	२५४५.३६	९८५८	४८५४०
३१७	जलजला गाउँपालिका	पर्वत	६८	३२५९.०६	८९७९	४७८३३
३१८	पैयूं गाउँपालिका	पर्वत	२५	५०९.४१	२४५२	१५७३७
३१९	फलेवास नगरपालिका	पर्वत	८२	१७२८.९४	७४६९	४५५३८
३२०	महाशिला गाउँपालिका	पर्वत	३२	८७२.७४	३४४२	२२०७५
३२१	मोदी गाउँपालिका	पर्वत	६२	४३५८.३३	८२२०	४५१७८
३२२	विहादी गाउँपालिका	पर्वत	२०	१०९८.९४	३६००	२३३६२
३२३	नासौँ गाउँपालिका	मनाङ	४	३४८२.६४	२१८	१०८६
३२४	अन्नपुर्ण गाउँपालिका	म्याग्दी	२९	४३४१.४७	२६६५	१४३३८
३२५	धवलागिरी गाउँपालिका	म्याग्दी	४३	५०३१.९३	५३६२	२७६७८
३२६	बेनी नगरपालिका	म्याग्दी	१०१	३०३९.४०	११६०७	६२२५६
३२७	मंगला गाउँपालिका	म्याग्दी	४५	३३८४.९२	४८९४	२८९५८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
३२८	मालिका गाउँपालिका	म्याग्दी	४१	५००९.२६	५३६९	३१६३४
३२९	रघुगंगा गाउँपालिका	म्याग्दी	५५	४५४६.४०	७३९०	३७२००
३३०	क्व्होलासोथार गाउँपालिका	लमजुङ	१५	३०६८.६५	१११९	६१६४
३३१	दूधपोखरी गाउँपालिका	लमजुङ	३२	२४७३.०६	१९११	११४७७
३३२	दोर्दी गाउँपालिका	लमजुङ	३९	२०४२.४७	३१४३	१७९९५
३३३	बेसीशहर नगरपालिका	लमजुङ	६१	३७९५.५१	५६५८	३००२६
३३४	मध्यनेपाल नगरपालिका	लमजुङ	७४	४२५०.१६	५१७७	२९२७८
३३५	मर्स्याङदी गाउँपालिका	लमजुङ	२६	३५२६.९२	२१०६	१११४
३३६	राईनास नगरपालिका	लमजुङ	३९	१८७८.०२	४०८७	२२०५०
३३७	सुन्दरबजार नगरपालिका	लमजुङ	५३	१४६९.९२	३६०९	१९५६१
३३८	काठेखोला गाउँपालिका	वाग्लुङ	५१	२४२९.१०	१०८६१	६३२१९
३३९	गल्कोट नगरपालिका	वाग्लुङ	९०	४४७५.८८	१२६२१	७७९५१
३४०	जैमूनी नगरपालिका	वाग्लुङ	४६	१८४३.४६	५७०७	३५५६४
३४१	ढोरपाटन नगरपालिका	वाग्लुङ	४७	४८३१.१५	४९२८	२८७६२
३४२	तमानखोला गाउँपालिका	वाग्लुङ	२९	२८२२.४६	२९६६	१७८६७
३४३	ताराखोला गाउँपालिका	वाग्लुङ	२८	३७९०.६६	३१५८	२०९९९
३४४	निसीखोला गाउँपालिका	वाग्लुङ	४१	५९०५.४३	७३५५	४४७१०
३४५	बागलुङ नगरपालिका	वाग्लुङ	९७	१७१०.७७	१३८०१	७२५०१
३४६	वडिगाड गाउँपालिका	वाग्लुङ	६४	३८५८.३९	६८०७	४५०५८
३४७	वरेङ गाउँपालिका	वाग्लुङ	३३	१३५४.५६	२९२३	१८५२६
३४८	अर्जुनचौपारी गाउँपालिका	स्याङ्जा	२३	१०३५.७५	४२०१	२३५८३
३४९	आँधिखोला गाउँपालिका	स्याङ्जा	४४	२१७१.२७	५१९२	३१५०१
३५०	कालीगण्डकी गाउँपालिका	स्याङ्जा	९	१२०.६५	१६१३	८३३१
३५१	गल्याङ नगरपालिका	स्याङ्जा	३८	६०१.६१	४७३१	३०६४३
३५२	चापाकोट नगरपालिका	स्याङ्जा	५५	३००२.७४	५८७८	३४४९७
३५३	पुतलीबजार नगरपालिका	स्याङ्जा	८७	२८१८.७१	१०७४१	५९८१६
३५४	फेदीखोला गाउँपालिका	स्याङ्जा	४७	१३७५.१९	४२४३	२३०७३
३५५	बिरुवा गाउँपालिका	स्याङ्जा	४०	८३२.५२	३८४५	२३०५७
३५६	भीरकोट नगरपालिका	स्याङ्जा	५२	१४१९.६६	५६८८	३३६४०
३५७	वालिङ नगरपालिका	स्याङ्जा	९१	१६२९.८८	९०३५	५४२८७
३५८	हरिनास गाउँपालिका	स्याङ्जा	३०	९५४.१८	३१५१	१९४१७

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			लुम्बिनी प्रदेश			
३५९	छत्रदेव गाउँपालिका	अर्घाखाँची	५७	१३५७.२१	६५१५	३१४८८
३६०	पाणिनी गाउँपालिका	अर्घाखाँची	५७	३२७९.८२	५५१३	३३७११
३६१	भूमिकास्थान नगरपालिका	अर्घाखाँची	५२	३४८३.८६	६७०२	३७९५६
३६२	मालारानी गाउँपालिका	अर्घाखाँची	६६	१६८८.५३	८१९३	४७७२९
३६३	शितगंगा नगरपालिका	अर्घाखाँची	१२९	१७२१३.००	११४२०	६८२४९
३६४	सन्धिखर्क नगरपालिका	अर्घाखाँची	८५	३१४३.६७	१०२२०	५७७१४
३६५	कपिलवस्तु नगरपालिका	कपिलबस्तु	७	३१४.८१	१६००	७६३५
३६६	बाणगंगा नगरपालिका	कपिलबस्तु	३३	६८४६.१६	१८८७१	९७१६९
३६७	बुद्धभुमी नगरपालिका	कपिलबस्तु	५५	७३८३.१४	११२०९	५६६०२
३६८	विजयनगर गाउँपालिका	कपिलबस्तु	९	१११८.३०	१७३३	८०७१
३६९	शिवराज नगरपालिका	कपिलबस्तु	१५	३३४५.९५	३९९९	२२४५९
३७०	ईस्मा गाउँपालिका	गुल्मी	४४	२०७५.२९	७२२२	४६५८३
३७१	कालीगण्डकी गाउँपालिका	गुल्मी	२२	११०३.००	२९७५	१७४११
३७२	गुल्मी दरबार गाउँपालिका	गुल्मी	३४	९४०.६८	४४७४	२८५७६
३७३	चन्द्रकोट गाउँपालिका	गुल्मी	३७	१३५७.९५	३७८६	२०९५३
३७४	छत्रकोट गाउँपालिका	गुल्मी	२२	६४३.८७	२६१८	१५३३९
३७५	धुर्कोट गाउँपालिका	गुल्मी	५४	२००९.२१	६५२४	३९९२१
३७६	मदाने गाउँपालिका	गुल्मी	४८	१७८२.२१	६२७३	३८८४६
३७७	मालिका गाउँपालिका	गुल्मी	४२	२२०५.९१	५६६१	३७३६८
३७८	मुसिकोट नगरपालिका	गुल्मी	५९	२०२६.४१	८१३३	५५५००
३७९	रुरुक्षेत्र गाउँपालिका	गुल्मी	२१	४६३.०९	३४९९	२१०५८
३८०	रेसुङ्गा नगरपालिका	गुल्मी	५०	३३७३.६९	८०७८	४८७१७
३८१	सत्यवती गाउँपालिका	गुल्मी	२०	५४१.५७	२५१३	१४२७९
३८२	गढवा गाउँपालिका	दाङ	४१	११२७६.६२	१२०००	६७२७२
३८३	घोराही उपमहानगरपालिका	दाङ	१५०	२०२४३.४२	२९७२१	१६१२४२
३८४	तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	दाङ	१०६	१४५२२.४९	२१४४१	१०९९०१
३८५	दंगीशरण गाउँपालिका	दाङ	३१	३३९५.९६	७२२८	४१०२६
३८६	बंगलाचुली गाउँपालिका	दाङ	३७	९१३२.३३	५९५४	३३२४३
३८७	बबई गाउँपालिका	दाङ	१७	५५५४.२२	४९९८	२७३१५
३८८	राजपुर गाउँपालिका	दाङ	४३	१६९८४.८६	७१९४	३५७९९

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
३८९	राप्ती गाउँपालिका	दाङ	१५	७४६३.५६	७६९२	४३६०१
३९०	लमही नगरपालिका	दाङ	४९	१५७४६.६८	१०६८३	५८६१२
३९१	शान्तिनगर गाउँपालिका	दाङ	३३	४५८३.४६	६७७८	३५९४२
३९२	बर्दघाट नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.प.)	१३	२९७९.४२	१७४६०	९७४९६
३९३	रामग्राम नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.प.)	३	२५.५६	१६१	१०५१
३९४	सरावल गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.प.)	४	७०७.१६	३३३९	२०९०७
३९५	सुनवल नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.प.)	२०	४६८४.३८	१६५४१	९२३१४
३९६	तानसेन नगरपालिका	पाल्पा	८९	२९४८.८४	१०४८५	३८६९०
३९७	तिनाउ गाउँपालिका	पाल्पा	८६	८८९९.०९	६१४०	३०१४७
३९८	निस्दी गाउँपालिका	पाल्पा	१०८	५७७३.९२	७०००	४०६७०
३९९	पूर्वखोला गाउँपालिका	पाल्पा	३८	२२३५.३०	३०१६	१४४७७
४००	बगनासकाली गाउँपालिका	पाल्पा	३४	५५३.४८	४३४४	१७५९३
४०१	माथागढी गाउँपालिका	पाल्पा	९१	५६७८.७९	५७४५	२८३८०
४०२	रम्भा गाउँपालिका	पाल्पा	४४	१५६०.००	३७२५	१६२४१
४०३	रामपुर नगरपालिका	पाल्पा	६९	२७६९.६३	७२१०	३१४३६
४०४	रिब्दिकोट गाउँपालिका	पाल्पा	६८	३७८९.०२	६५१०	२६३००
४०५	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	पाल्पा	७५	६७२६.३०	६६०९	२९०८०
४०६	ऐरावती गाउँपालिका	प्यूठान	५३	११८००.६२	७०८७	४२३२५
४०७	गौमुखी गाउँपालिका	प्यूठान	४१	८३२५.४६	५०८३	३११३४
४०८	झिमरुक गाउँपालिका	प्यूठान	५१	२१९९७.७९	९०३७	५६०५२
४०९	नौवहिनी गाउँपालिका	प्यूठान	५१	१२७९३.९६	७४३१	४३२७३
४१०	प्यूठान नगरपालिका	प्यूठान	७८	१२१६०.६३	९०२७	४९५०८
४११	मल्लरानी गाउँपालिका	प्यूठान	३८	६६८३.५५	४४६१	२६५१९
४१२	माण्डवी गाउँपालिका	प्यूठान	३७	७६१८.६२	४५८१	२८२४३
४१३	सरुमारानी गाउँपालिका	प्यूठान	३७	१२५३३.४०	४३२९	२८१४०
४१४	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	प्यूठान	५८	८८३१.६३	७२५८	३९११६
४१५	गुलरिया नगरपालिका	बर्दिया	३०	८७५.८५	३४३९	१७५३९
४१६	ठाकुरबाबा नगरपालिका	बर्दिया	१६	१९२१.१२	२७८१	१४२३९
४१७	बढैयाताल गाउँपालिका	बर्दिया	३६	२१८२.५४	९८८५	४५७६७
४१८	बाँसगढी नगरपालिका	बर्दिया	४४	३७७३.२८	११९२७	५९३९७
४१९	बारबर्दिया नगरपालिका	बर्दिया	५६	५७६३.९५	१२६६२	६४९५६
४२०	मधुवन नगरपालिका	बर्दिया	५६	५०६०.३३	८२७२	४०११९

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
४२१	राजापुर नगरपालिका	बर्दिया	४३	७७५.११	५७८४	३१५८१
४२२	कोहलपुर नगरपालिका	बाँके	२०	३०१२.७६	५११९	२८४३०
४२३	खजुरा गाउँपालिका	बाँके	३	१८९.२६	९७२	५४९८
४२४	डुडुवा गाउँपालिका	बाँके	९	२४४८.१७	२७७६	२६८६३
४२५	नरैनापुर गाउँपालिका	बाँके	१५	३८१४.९९	५३३२	३६२०७
४२६	नेपालगंज उपमहानगरपालिका	बाँके	५	९२१.६६	२१७६	९६३६
४२७	बैजनाथ गाउँपालिका	बाँके	११	६१०.८३	३५८९	१८५१०
४२८	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	बाँके	५७	१३२८२.५६	१२३९३	७०१८८
४२९	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	रुकुम (पूर्वी भाग)	२७	३६२८.२२	३१९१	१७२६६
४३०	भूमे गाउँपालिका	रुकुम (पूर्वी भाग)	५०	४४५३.५३	५३३२	३०१९८
४३१	सिस्ने गाउँपालिका	रुकुम (पूर्वी भाग)	५९	४५२२.२७	५८५६	२९१७३
४३२	ओमसतिया गाउँपालिका	रुपन्देही	५	२२०.३०	४२१	२१०५
४३३	कन्चन गाउँपालिका	रुपन्देही	५	९२३.०३	६११९	३०५९५
४३४	गैडहवा गाउँपालिका	रुपन्देही	१०	७६२.९६	३८९२	१९४६०
४३५	तिलोत्तमा नगरपालिका	रुपन्देही	११	१३९९.५२	१९०६६	९५३३०
४३६	देवदह नगरपालिका	रुपन्देही	२८	३३८७.५८	७५५४	३७७७०
४३७	बुटवल उपमहानगरपालिका	रुपन्देही	१७	४४२९.०४	१४२२४	७११२०
४३८	रोहिणी गाउँपालिका	रुपन्देही	५	१११.२६	३२१९	१६०९५
४३९	शुद्धोधन गाउँपालिका	रुपन्देही	६	५७.३५	९२९	४६४५
४४०	सम्मरीमाई गाउँपालिका	रुपन्देही	३	१२.५३	३०१	१५०५
४४१	सैनामैना नगरपालिका	रुपन्देही	१५	४५३७.०४	१०१९७	५०९८५
४४२	गंगादेव गाउँपालिका	रोल्पा	३६	२७६८.५१	३८९२	२२५३५
४४३	त्रिवेणी गाउँपालिका	रोल्पा	८२	७६४९.४७	७५५८	३८२४३
४४४	थवाङ गाउँपालिका	रोल्पा	३०	२३६०.४६	१८९२	९४७९
४४५	परिवर्तन गाउँपालिका	रोल्पा	५३	४३६०.०९	३७०९	१९१७५
४४६	माडी गाउँपालिका	रोल्पा	६१	५०९५.२८	५२२५	२५७०७
४४७	रुन्टीगढी गाउँपालिका	रोल्पा	९५	११५१७.११	८३९१	४१२००
४४८	रोल्पा नगरपालिका	रोल्पा	१२५	८३९३.१३	९६०२	४४०७३
४४९	लुङग्री गाउँपालिका	रोल्पा	४९	३५३५.२८	६४९२	३४८६२
४५०	सुनछहरी गाउँपालिका	रोल्पा	३६	१८५४.५६	३०४४	१६१९४
४५१	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	रोल्पा	६१	४८१७.६८	७५३१	३७५८०

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			कर्णाली प्रदेश			
४५२	खाँडाचक्र नगरपालिका	कालिकोट	३४	३५१८.३९	४५८९	२४९७८
४५३	तिलागुफा नगरपालिका	कालिकोट	२८	४६३२.८८	३४५७	१९८३०
४५४	नरहरिनाथ गाउँपालिका	कालिकोट	३१	२१४८.४०	४६८९	२७९४५
४५५	पचालझरना गाउँपालिका	कालिकोट	१०	११५४.४०	१५७५	९७७६
४५६	पलाता गाउँपालिका	कालिकोट	२६	२९४६.५३	२४६०	१५१४३
४५७	महावै गाउँपालिका	कालिकोट	१२	१६५७.०२	२११७	१२१७३
४५८	रास्कोट नगरपालिका	कालिकोट	३२	१३६६.९२	३९१०	२६१०७
४५९	शुभ कालीका गाउँपालिका	कालिकोट	३०	२०१४.०२	३००१	१७०८३
४६०	सान्नी त्रिवेणी गाउँपालिका	कालिकोट	१६	१०७०.१८	२३१६	१४१२८
४६१	कुसे गाउँपालिका	जाजरकोट	३९	७१६४.४९	३८५६	२२८६७
४६२	छेडागाड नगरपालिका	जाजरकोट	८०	१४०७६.७६	८९५६	५२४३३
४६३	जुनीचाँदे गाउँपालिका	जाजरकोट	२९	४७०९.१६	२९४०	१६९३८
४६४	नलगाड नगरपालिका	जाजरकोट	२८	४२६०.२८	२९०६	१६१२०
४६५	बारेकोट गाउँपालिका	जाजरकोट	१८	२६३८.५४	२२६६	१२१६८
४६६	भेरी नगरपालिका	जाजरकोट	५७	९९६४.३८	५६१८	३०६८७
४६७	शिवालय गाउँपालिका	जाजरकोट	२५	६८२१.७१	२५७०	१६५१९
४६८	कनकासुन्दरी गाउँपालिका	जुम्ला	२९	३४६२.१७	२४७१	१४५२९
४६९	गुठिचौर गाउँपालिका	जुम्ला	२२	२८२१.९९	२१२९	११३६९
४७०	चन्दननाथ नगरपालिका	जुम्ला	२१	१८७७.७९	३७२६	१७७७४
४७१	तातोपानी गाउँपालिका	जुम्ला	२७	१७७३.४३	३४८५	१८८५४
४७२	तिला गाउँपालिका	जुम्ला	२८	१७६४.०३	२९१२	१७६१७
४७३	पातारासी गाउँपालिका	जुम्ला	२९	१३७२७.६७	३६७७	२११०६
४७४	सिंजा गाउँपालिका	जुम्ला	३१	३३१९.७७	२५२१	१५१५१
४७५	हिमा गाउँपालिका	जुम्ला	१७	२५३१.६३	२१७७	१३४१०
४७६	काईके गाउँपालिका	डोल्पा	१२	२०४९.७८	९३५	३५४३
४७७	छार्का ताङसोङ गाउँपालिका	डोल्पा	२	३४७.००	१३७	२९२
४७८	ठूली भेरी नगरपालिका	डोल्पा	१७	४४३३.४८	१८५१	७३४१
४७९	त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका	डोल्पा	१४	२१४२.९०	१३०६	५४१५
४८०	मुड्केचुला गाउँपालिका	डोल्पा	८	३०३४.०५	११३९	५५८७
४८१	आठबीस नगरपालिका	दैलेख	३६	६२३६.१९	६६३३	३८१२९
४८२	गुराँस गाउँपालिका	दैलेख	६७	९४४२.६५	६३२६	३६६३६

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
४८३	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	दैलेख	१२	१४२०.०७	१९३३	११२४५
४८४	डुंगेश्वर गाउँपालिका	दैलेख	२३	९२८.८४	११७७	६६२८
४८५	दुल्लु नगरपालिका	दैलेख	५३	४४२०.४१	८४०८	४९०३२
४८६	नारायण नगरपालिका	दैलेख	४६	२६०२.००	४८९३	२७३३५
४८७	नौमुले गाउँपालिका	दैलेख	६१	२८०७.०५	५५९०	३५१५८
४८८	भगवतीमाई गाउँपालिका	दैलेख	२६	३४३७.६६	४०५६	२५३२२
४८९	भैरवी गाउँपालिका	दैलेख	१७	१६१९.९०	२०३१	११८९५
४९०	महावु गाउँपालिका	दैलेख	४२	३१५१.५२	५४०७	३२३७१
४९१	खत्याड गाउँपालिका	मुगु	२८	२४२५.००	२३१८	१४८३४
४९२	छायाँनाथ रारा नगरपालिका	मुगु	३३	४९९०.११	४५०९	२०७९५
४९३	मुगुम कार्मारोंग गाउँपालिका	मुगु	१२	२१०८.६१	१३७६	७८९२
४९४	सोरु गाउँपालिका	मुगु	१६	१६६३.०६	१४३०	८५६१
४९५	आठबिसकोट नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	६८	६६४५.९३	८११२	४२४२६
४९६	चौरजहारी नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	५९	३२३७.५४	६४४०	३२५८६
४९७	त्रिवेणी गाउँपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	५३	२३४४.७४	४७२६	२५४२६
४९८	बाँफिकोट गाउँपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	५८	२८७१.६१	५५९३	२७९०९
४९९	मुसिकोट नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	९६	५३३६.४३	८४१५	३७९५२
५००	सानी भेरी गाउँपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	४४	२५३०.६८	४८६३	२६१६३
५०१	कपुरकोट गाउँपालिका	सल्यान	५३	६७४८.६४	५७०१	३११३७
५०२	कालिमाटी गाउँपालिका	सल्यान	६२	६६५४.८९	५२१४	२९४०६
५०३	कुमाख गाउँपालिका	सल्यान	६९	५९०१.६९	५७८६	३२९६३
५०४	छत्रेश्वरी गाउँपालिका	सल्यान	५६	६०२६.७७	६१२३	३५६२३
५०५	त्रिवेणी गाउँपालिका	सल्यान	४९	६१८४.३८	५१९७	२९७९९
५०६	दार्मा गाउँपालिका	सल्यान	३६	२१६९.५४	३९०७	२२४५६
५०७	बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका	सल्यान	७०	८१६६.३१	५५९०	३२६२८
५०८	बागचौर नगरपालिका	सल्यान	७५	५१०५.९६	७९३१	५१७५१
५०९	शारदा नगरपालिका	सल्यान	९४	९८५४.८१	८८४१	४८००२
५१०	सिद्ध कुमाख गाउँपालिका	सल्यान	३६	३२७८.२३	२५२१	१५४२६
५११	गुर्भाकोट नगरपालिका	सुर्खेत	४१	३७०२.९२	४१५२	२१३९५
५१२	चिङ्गाड गाउँपालिका	सुर्खेत	२५	३६०७.२९	२३२१	१४६८६
५१३	चौकुने गाउँपालिका	सुर्खेत	४९	१०७४३.४८	६२६६	३७३१७

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
५१४	पञ्चपुरी नगरपालिका	सुर्खेत	५३	११००६.९०	७१७६	३९४९९
५१५	बराहताल गाउँपालिका	सुर्खेत	६९	१२७४३.४२	७७१५	४०२९६
५१६	बीरेन्द्रनगर नगरपालिका	सुर्खेत	७५	१२६७८.८५	१५०३९	७८३३७
५१७	भेरीगंगा नगरपालिका	सुर्खेत	३४	७२१८.२५	६१७५	३०७७२
५१८	लेकवेशी नगरपालिका	सुर्खेत	३८	५६८०.५६	५७१२	३१४०५
५१९	सिम्ता गाउँपालिका	सुर्खेत	४८	१११४७.०८	६६५२	३६२०५
५२०	अदानचुली गाउँपालिका	हुम्ला	५	१२१८.६७	७४०	६०४५
५२१	खार्पुनाथ गाउँपालिका	हुम्ला	१२	५४०४.१०	९१२	५४३९
५२२	चंखेली गाउँपालिका	हुम्ला	१२	९८७३.६७	७७९	४१०९
५२३	ताँजाकोट गाउँपालिका	हुम्ला	४	२६७.१०	२९५	१७२०
५२४	नाम्खा गाउँपालिका	हुम्ला	८	१२१०.०३	३६४	२२२४
५२५	सर्केगाड गाउँपालिका	हुम्ला	२३	१०११८.८६	२२८६	१४६३२
५२६	सिमकोट गाउँपालिका	हुम्ला	२०	३६६३.३०	२१५५	१३०९१
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
५२७	कमलबजार नगरपालिका	अछाम	२९	४९५७.१६	५८६४	२३४५६
५२८	चौरपाटी गाउँपालिका	अछाम	३७	४२६१.५७	८६९५	३४८१०
५२९	ढकारी गाउँपालिका	अछाम	४१	६९२६.२४	५२६१	२२९३९
५३०	तुर्माखाँद गाउँपालिका	अछाम	३१	६३१४.६४	५८२६	२३३०४
५३१	पन्चदेवल विनायक नगरपालिका	अछाम	५५	३५३१.५६	६८२७	२७३०८
५३२	बान्निगढी जयगढ गाउँपालिका	अछाम	२९	२०६८.७८	३०५५	११९८२
५३३	मंगलसेन नगरपालिका	अछाम	५२	६६३३.४१	९१७२	३६८०८
५३४	मेल्लेख गाउँपालिका	अछाम	२५	२०४६.२६	५५०२	२२००८
५३५	रामारोशन गाउँपालिका	अछाम	३६	३२४०.८०	४८७०	१९४५०
५३६	साँफेबगर नगरपालिका	अछाम	६९	२७९२.०५	८६९९	३४५९२
५३७	कृष्णपुर नगरपालिका	कञ्चनपुर	४४	७६६८.४५	१८९९०	११४९६८
५३८	पुर्नवास नगरपालिका	कञ्चनपुर	२४	२२८४.५१	८१८७	४८५११
५३९	बेलौरी नगरपालिका	कञ्चनपुर	१	२५.९५	५५	३७५
५४०	भीमदत्त नगरपालिका	कञ्चनपुर	१०	१९१८.९७	३५५९	२१८३२
५४१	लालझाडी गाउँपालिका	कञ्चनपुर	२५	२३४७.८३	५५२८	३००६१
५४२	वेदकोट नगरपालिका	कञ्चनपुर	१६	२७१८.२९	७३२३	४०६१२

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
५४३	शुक्लाफाँटा नगरपालिका	कञ्चनपुर	१९	३४२१.५३	६४१३	३१७३४
५४४	कैलारी गाउँपालिका	कैलाली	७७	४०६८.४४	८५७२	५०९१३
५४५	गोदावरी नगरपालिका	कैलाली	६६	१२६५५.५९	२००५६	११९७३१
५४६	गौरीगंगा नगरपालिका	कैलाली	४८	८६८४.३६	१४५६५	८४८४२
५४७	घोडाघोडी नगरपालिका	कैलाली	७८	५३६१.०७	१३४४५	८४०८४
५४८	चुरे गाउँपालिका	कैलाली	४९	१२७६९.८७	७१५२	३५९५९
५४९	जानकी गाउँपालिका	कैलाली	२१	६१८३.६२	१२१५८	८०५६४
५५०	जोशीपुर गाउँपालिका	कैलाली	११	८३६.८६	३९५५	२५०७३
५५१	टिकापुर नगरपालिका	कैलाली	५	७७८.३१	३९६६	२९२०९
५५२	धनगढी उपमहानगरपालिका	कैलाली	५४	५५५२.९४	१६३३७	९१९६२
५५३	बर्दगोरिया गाउँपालिका	कैलाली	१५	१५४७.७६	४८६५	२८८९६
५५४	भजनी नगरपालिका	कैलाली	३५	३३८७.०६	६६०४	४२०१५
५५५	मोहन्याल गाउँपालिका	कैलाली	६५	९८५१.३५	८०८०	४४३५३
५५६	लम्कीचुहा नगरपालिका	कैलाली	१४	१५९७.३६	८००७	५२२३६
५५७	अजयमेरु गाउँपालिका	डडेलधुरा	५८	३८४९.७५	४६०७	२४२६४
५५८	अमरगढी नगरपालिका	डडेलधुरा	६३	४८२८.३९	५९५८	३२५७९
५५९	आलिताल गाउँपालिका	डडेलधुरा	७३	९११९.९८	३८३४	२३५४३
५६०	गन्यापधुरा गाउँपालिका	डडेलधुरा	७७	११९५०.२५	६५४५	३९६२६
५६१	नवदुर्गा गाउँपालिका	डडेलधुरा	५०	४३१६.००	६२४५	३४६५०
५६२	परशुराम नगरपालिका	डडेलधुरा	१२३	२१०१०.९३	८३९८	६१०९७
५६३	भागेश्वर गाउँपालिका	डडेलधुरा	४९	१००५४.२४	३५२३	१९३४०
५६४	आदर्श गाउँपालिका	डोटी	२४	४०६३.८३	२७२६	१४३३४
५६५	के.आई.सिं. गाउँपालिका	डोटी	२२	३१५९.२४	२७५५	१५२३२
५६६	जोरायल गाउँपालिका	डोटी	७५	२०५२३.३१	५७१८	३२५१०
५६७	दिपायल सिलगढी नगरपालिका	डोटी	४०	५९१७.१४	५७५८	३२३१०
५६८	पूर्वीचौकी गाउँपालिका	डोटी	३३	४०७२.४६	४०९७	२०८५८
५६९	बडीकेदार गाउँपालिका	डोटी	८६	१८२७४.१५	४१८५	२६८९६
५७०	बोगटान फुड्सिल गाउँपालिका	डोटी	३६	१४०६३.५३	३६११	२१५५९
५७१	शिखर नगरपालिका	डोटी	५३	८५१९.३७	५९३५	३२५६४
५७२	सायल गाउँपालिका	डोटी	२२	३३४६.०१	२३१२	१२३६५
५७३	नौगाड गाउँपालिका	दार्चुला	७	६२०.३६	४२९	२८२९
५७४	महाकाली नगरपालिका	दार्चुला	३३	२३३२.२८	२२४८	१५२७३

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
५७५	मालिकार्जुन गाउँपालिका	दार्चुला	५१	२०५५.८०	२९०२	१९३८८
५७६	लेकम गाउँपालिका	दार्चुला	३१	९८०.१६	१६३१	१०५८१
५७७	शैल्यशिखर नगरपालिका	दार्चुला	४८	१२०१.११	३८३६	२५२६४
५७८	केदारस्युँ गाउँपालिका	बझाङ	४१	१६९६.२०	३५२१	२१५२५
५७९	खप्तडछान्ना गाउँपालिका	बझाङ	३५	३३३६.७४	३१३५	१८२७७
५८०	छबिसपाथिभेरा गाउँपालिका	बझाङ	३४	१९४४.१५	४३८५	२४२८२
५८१	जयपृथ्वी नगरपालिका	बझाङ	४२	६७५७.०९	४२९४	३०५४९
५८२	तलकोट गाउँपालिका	बझाङ	४०	२८१३.४८	२७६८	१६३४३
५८३	थलारा गाउँपालिका	बझाङ	३६	१८५९.२३	२५९०	१६३८६
५८४	दुर्गाथली गाउँपालिका	बझाङ	१७	२१५३.७७	२७००	१५२८२
५८५	बुंगल नगरपालिका	बझाङ	४७	१६७०.२०	३३८०	२००१८
५८६	मष्टा गाउँपालिका	बझाङ	४६	६५९९.१९	६१७६	२५०७१
५८७	वित्थडचिर गाउँपालिका	बझाङ	१८	१६७८.२०	२६७९	१६७४४
५८८	साइपाल गाउँपालिका	बझाङ	१३	९५९.६७	५९१	३३७०
५८९	सूर्मा गाउँपालिका	बझाङ	१७	१९५९.१९	४७२५	१५७१८
५९०	खप्तड छेडेदह गाउँपालिका	बाजुरा	५३	२४९५.८५	५७६६	३३७३१
५९१	गौमुल गाउँपालिका	बाजुरा	२९	१८०६.२२	२८०५	१५३१५
५९२	जगन्नाथ गाउँपालिका	बाजुरा	१४	५७७.६३	१४८५	८३१६
५९३	त्रिवेणी नगरपालिका	बाजुरा	३७	१३३३.९०	३५४९	१९४४९
५९४	बडीमालिका नगरपालिका	बाजुरा	३२	४६०४.८०	४३६५	२१३०१
५९५	बुढीगंगा नगरपालिका	बाजुरा	५०	२२६७.५१	५४९७	२७८७०
५९६	बुढीनन्दा नगरपालिका	बाजुरा	३९	२५१८.४१	४२१५	२२९३०
५९७	स्वामीकार्तिक खापर गाउँपालिका	बाजुरा	२३	११५८.२९	७७४१	४३११७
५९८	हिमाली गाउँपालिका	बाजुरा	२९	३०७९.४९	५१८६	२७७४५
५९९	डीलासैनी गाउँपालिका	बैतडी	३४	३२६५.४४	३४७७	२०६९८
६००	दशरथचन्द नगरपालिका	बैतडी	४५	१२०२.२३	४१३६	२५५६७
६०१	दोगडाकेदार गाउँपालिका	बैतडी	३३	१६४३.०७	३६०७	२४६६७
६०२	पञ्चेश्वर गाउँपालिका	बैतडी	२०	१४८९.९०	१५६१	९९२६
६०३	पाटन नगरपालिका	बैतडी	७९	८४८३.२१	६६४०	४३५१९
६०४	पुर्चौडी नगरपालिका	बैतडी	३७	२९४०.८५	३२४६	२१४७४
६०५	मेलौली नगरपालिका	बैतडी	२९	३८१६.६४	५८५८	३६७७६
६०६	शिवनाथ गाउँपालिका	बैतडी	११	१३९८.६९	२२४६	१५३४३
६०७	सिगास गाउँपालिका	बैतडी	३३	५९५१.९८	३०१४	१८३६३
६०८	सुर्नया गाउँपालिका	बैतडी	३६	२७१४.३२	२९९२	१८०७६
		जम्मा	**२२,५१९**	**२३,५९,५७७.६०**	**३०,८८,२५९**	**१,६६,०५,१४९**

अनुसूची ५ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको जिल्लागत विवरण

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		प्रदेश नं १		
१	इलाम	इलाम	३	१२७७.२९
२	उदयपुर (गाईघाट)	उदयपुर	७	२४१५.६०
३	उदयपुर (त्रिवेणी)	उदयपुर	९	२७९१.४३
४	खोटाङ	खोटाङ	१	१८४.९३
५	झापा	झापा	६	२१९४.१८
६	ताप्लेजुङ	ताप्लेजुङ	१	३२५.२०
७	तेह्रथुम	तेह्रथुम	१	५३.३७
८	धनकुटा	धनकुटा	३	५१३.४३
९	पाँचथर	पाँचथर	१	११९.७४
१०	भोजपुर	भोजपुर	१	१३१.९४
११	मोरङ	मोरङ	३५	७४९५.८५
१२	सुनसरी	सुनसरी	२	५८२.२५
१३	सोलुखुम्बु	सोलुखुम्बु	२	९९६.६०
		प्रदेश नं २		
१४	धनुषा	धनुषा	२	९५१.५७
१५	बारा	बारा	१०	२६३९.९८
१६	महोत्तरी	महोत्तरी	२	४७८.०३
१७	रौतहट	रौतहट	७	१६१४.०६
१८	सर्लाही	सर्लाही	६	७५८.९१
१९	सिराहा	सिराहा	४	३०७.७१
		बागमती प्रदेश		
२०	काठमाण्डौं	काठमाण्डौं	१	२९.५९
२१	काभ्रेपलाञ्चोक	काभ्रेपलाञ्चोक	१२	९३९.३८
२२	चितवन	चितवन	१७	६६२३.६१
२३	दोलखा	दोलखा	३	६३५.९८
२४	धादिङ	धादिङ	१	२२३.५०
२५	नुवाकोट	नुवाकोट	२	५४२.८७
२६	मकवानपुर (राप्ती)	मकवानपुर	२०	६६३५.४३
२७	मकवानपुर (हेटौडा)	मकवानपुर	६	१९६२.३३
२८	रामेछाप	रामेछाप	१	९२.५०
२९	ललितपुर	ललितपुर	१	६५.५८
३०	सिन्धुपाल्चोक	सिन्धुपाल्चोक	२	२२४.१२
३१	सिन्धुली (मरिण)	सिन्धुली	४५	१३४६६.९३
३२	सिन्धुली (सिन्धुली)	सिन्धुली	४७	१४७३२.३८

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		गण्डकी प्रदेश		
३३	कास्की	कास्की	९	१७१८.५२
३४	गोरखा	गोरखा	१३	२८१९.१०
३५	तनहुँ	तनहुँ	१६	४५२०.७३
३६	नवलपुर	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	५०	१०००६.४९
३७	बाग्लुङ	बाग्लुङ	३	४३०.१४
३८	म्याग्दी	म्याग्दी	३	४२३.७७
३९	लमजुङ	लमजुङ्ग	१८	१७४२.७३
४०	स्याङजा	स्याङजा	९	१०६९.२०
		लुम्बिनी प्रदेश		
४१	अर्घाखाँची	अर्घाखाँची	२५	३५९७.२६
४२	कपिलवस्तु (कपिलवस्तु)	कपिलवस्तु	४०	८५२३.६९
४३	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलवस्तु	१३	४५६९.९७
४४	गुल्मी	गुल्मी	७	४५४.०४
४५	दाङ (घोराही)	दाङ	१२	३८२२.१४
४६	दाङ (देउखुरी)	दाङ	२०	८२०५.७९
४७	परासी	नवलपरासी (ब.सु.प.)	१४	४३२३.७४
४८	पाल्पा	पाल्पा	२१	२२२८.४७
४९	प्यूठान	प्यूठान	६	१९६०.४२
५०	बर्दिया	बर्दिया	२५	४९४०.९३
५१	बाँके	बाँके	१७	४७१९.७०
५२	रुपन्देही	रुपन्देही	२५	५९६४.०५
५३	रोल्पा	रोल्पा	२	३१०.०१
		कर्णाली प्रदेश		
५४	जाजरकोट	जाजरकोट	४	१३४०.१९
५५	डोल्पा	डोल्पा	३	४४५.००
५६	दैलेख	दैलेख	४	५०४.६२
५७	मुगु	मुगु	१	२३९.४६
५८	रुकुम (पश्चिम भाग)	रुकुम	२	७६७.३७
५९	सल्यान	सल्यान	६	१६०६.२१
६०	सुर्खेत	सुर्खेत	३४	१०२८२.२८

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		सुदूरपश्चिम प्रदेश		
६१	अछाम	अछाम	४	४६५.३२
६२	कन्चनपुर	कन्चनपुर	१२	३०९८.७६
६३	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	४७	१३१०४.५७
६४	कैलाली (पहलमानपुर)	कैलाली	४६	१२०७४.२६
६५	डडेलधुरा	डडेलधुरा	५	१३१५.४६
६६	डोटी	डोटी	८	२५२५.८७
६७	बाजुरा	बाजुरा	३	७८३.४४
६८	बैतडी	बैतडी	२	६१३.४३
		जम्मा	**७९०**	**१,९७,५२४.१९**

अनुसूची : ६ वन तथा भूसंरक्षण विभाग र वनस्पती विभागबाट वनउद्यम अनुदान सहयोग गराइएका वन समूहहरुको विवरण

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
(क) सामुदायिक वन					
१. वन तथा भूसंरक्षण विभाग तर्फ					
प्रदेश नं १					
१	रानीधारा सा.व.उ.स.	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	कृषि वन क्रार्यक्रम	२०७५/७६
२	देबिधारा सा.व.उ.स.	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	कृषि वन क्रार्यक्रम	२०७५/७६
३	कमल सा.व.उ.स.	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	कृषि वन क्रार्यक्रम	२०७५/७६
४	रमिते सा.व.उ.स.	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	कृषि वन क्रार्यक्रम	२०७५/७६
५	वुकुवा सा.व.उ.स	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	कृषि वन क्रार्यक्रम	२०७५/७६
६	एकपाईले सा.व.उ.स.	इलाम	चुलाचुली गाउँपालिका	फलफुल विरुवा रोपण	२०७५/७६
७	चियावारी सा.व.उ.स.	उदयपुर	उदयपुरगढी गाउँपालिका	वास रोपण तथा संरक्षण उद्यम कार्यक्रम	२०७५/७६
८	आम सा.व.उ.स.	उदयपुर	बेलका नगरपालिका	पर्यापर्यटन प्रवर्धन कार्यक्रम र जडीबुटी कार्यक्रम	२०७५/७६ (दुबै विभाग)
९	लुकुवा सौरैनी सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	चम्पादेवी गाउँपालिका	नर्सरी सुधार तथा विस्तार	२०७५/७६
१०	कोफेपाखा सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	खिजिदेम्बा गाउँपालिका	बेत बाँस रोपण	२०७५/७६
११	रजाय सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	लिखु गाउँपालिका	फलफुल विरुवा रोपण	२०७५/७६
१२	बिष्णे खोप सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	सिद्धिचरण नगरपालिका	नमुना नर्सरी स्थापना	२०७५/७६
१३	धिमिले सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	मानेभञ्याङ गाउँपालिका	बाँस रोपण	२०७५/७६
१४	डाडाँखर्क सौरैनी भंञ्याङ्ग सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	सुनकोशी गाउँपालिका	सामुदायिक र निजी वनमा जडिबुटि कार्यक्रम	२०७५/७६ र २०७६/७७ (दुबै विभागबाट)
१५	आदर्श नमूना सा.व.उ.स.	झापा	बुद्धशान्ति गाउँपालिका	सिमसार व्यवस्थापन र पर्यापर्यटन	२०७५/७६
१६	पाथिभरा कालिका सा.व.उ.स.	झापा	कचनकवल गाउँपालिका	सिमसार व्यवस्थापन र पर्यापर्यटन	२०७५/७६
१७	जामुनाबारी सा.व.उ.स.	झापा	कन्काई नगरपालिका	वन्यजन्तुको पालन तथा प्रजनन सम्बन्धि	२०७५/७६
१८	दुर्गाभिट्टा सा.व.उ.स.	झापा	कचनकवल गाउँपालिका	सिमसार व्यवस्थापन र पर्यापर्यटन	२०७५/७६
१९	पाचँपोखरी सा.व.उ.स.	झापा	बुद्धशान्ति गाउँपालिका	सिमसार व्यवस्थापन तथा पर्यापर्यटन	२०७५/७६
२०	मागुरमाडी सा.व.उ.स.	झापा	मेचीनगर नगरपालिका	आधुनिक प्रविधियुक्त नर्सरी स्थाना र सञ्चालन	२०७५/७६
२१	रातामाटे सा.व.उ.स.	झापा	हल्दिवारी गाउँपालिका	सिमसार व्यवस्थापन र पर्यापर्यटन	२०७५/७६
२२	प्रजापति सा.व.उ.स.	झापा	कन्काई नगरपालिका	वनजन्य फलफूल, जडिबुटि रोपण तथा उद्यम स्थापना	२०७५/७६
२३	हलुवागढ सा.व.उ.स	झापा	अर्जुनधारा नगरपालिका	सिमसार तथा पर्यापर्यटन	२०७५/७६
२४	प्रगती सा.व.उ.स.	झापा	मेचीनगर नगरपालिका	सिमसार व्यवस्थापन तथा पर्यापर्यटन	२०७५/७६
२५	तेलपानी सा.व.उ.स.	झापा	मेचीनगर नगरपालिका	सालको पात र सुपारीबाट टपरा निर्माण (उपकरण खरीद)	२०७५/७६

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
२६	जुकेखाडी सा.व.उ.स.	झापा	अर्जुनधारा नगरपालिका	फर्निचर तथा काष्ठ प्रविधिका सुधारका कार्यक्रम	२०७५/७६
२७	दियालो सा.व.उ.स.	झापा	भद्रपुर नगरपालिका	सिमसार व्यवस्थापन र पर्यापर्यटन	२०७५/७६
२८	बतासे सल्लेरी सा.व.उ.स	भोजपुर	टेम्केमैयुङ गाउँपालिका	फर्नीचर तथा काष्ठप्रविधिका सुधारका कार्यक्रम	२०७५/७६
२९	चन्द्रगढी सा.व.उ.स.	झापा	भद्रपुर नगरपालिका	सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा वृक्षारोपण	२०७६/७७
३०	थोप्लेविरान सा.व.उ.स.	झापा	मेचीनगर नगरपालिका	सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा वृक्षारोपण	२०७६/७७
३१	नमुना सा.व.उ.स,	झापा	अर्जुनधारा नगरपालिका	सिमसार क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन	२०७६/७७
३२	रमिते फेदी सा.व.उ.स.,	ताप्लेजुङ	मैवाखोला गाउँपालिका	लोक्ता अर्गेली फिट्ने मेसिन उपकरण खरिद	२०७६/७७
३३	जनजागृति सा.व.उ.स,	सुनसरी	बराहक्षेत्र नगरपालिका	जडिबुटि प्रशोधन	२०७६/७७
			बागमती प्रदेश		
३४	वोसन सा.व.उ.स.	काठमाडौं	दक्षिणकाली नगरपालिका	टिमुर खेती	२०७५/७६
३५	नारायणस्थान सा.व.उ.स.	काभ्रेपलाञ्चोक	बेथानचोक गाउँपालिका	टिमुर खेती	२०७५/७६
३६	लेकपाखा सा.व.उ.स.	काभ्रेपलाञ्चोक	तेमाल गाउँपालिका	बोधचित्त माला लगायत अन्य जडीबुटी सम्बन्धी	२०७५/७६ र २०७६/७७
३७	बेलापाखा सा.व.उ.स.	काभ्रेपलाञ्चोक	पाँचखाल नगरपालिका	टिमुर खेती (सार्वजनिक तथा निजी जग्गामा	२०७५/७६
३८	इन्द्रेश्वरी थल्पु सा.व.उ.स	काभ्रेपलाञ्चोक	पनौती नगपालिका	टिमुर तथा दाँते ओखर खेती र जडीबुटी रोपण	२०७५/७६ र २०७६/७७
३९	उदयपुर सा.व.उ.स.	चितवन	कालिका नगरपालिका	फर्नीचर तथा काष्ठ प्रविधि सुधार कार्यक्रम	२०७५/७६
४०	देउरालीपाखा सा.व.उ.स.	दोलखा	तामाकोशी गाउँपालिका	पल्प पेपर तथा लोक्ता सम्बन्धी उद्योग	२०७५/७६
४१	शंखदेवी सा.व.उ.स.	दोलखा	भीमेश्वर नगरपालिका	जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन उदम प्रवद्धन र जडीबुटी नर्सरी	२०७५/७६ (दुबै विभागबाट)
४२	सिंखर्क सा.व.उ.स.	धादिङ	रुवी भ्याली गाउँपालिका	वनजन्य फलफुल तथा जडीबुटी विरुवा रोपण र उद्यम स्थापना	२०७५/७६
४३	नलाङ्ग ठुलोवन सा.व.उ.स.	धादिङ	सिद्धलेक गाउँपालिका	वनजन्य फलफुल तथा जडीबुटी विरुवा रोपण र उद्यम स्थापना	२०७५/७६
४४	बुङदल सा.व.उ.स.	मकवानपुर	मकवानपुरगढी गाउँपालिका	फर्नीचर तथा काष्ठ प्रविघिमा सुधार	२०७५/७६ र २०७६/७७
४५	चुच्चेखोला सा.व.उ.स.	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	फर्नीचर तथा काष्ठ सुधारात्मक कार्यक्रम र सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन	२०७५/७६ र २०७६/७७
४६	सिमपानी सा.व.उ.स.	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको विकास	२०७५/७६
४७	पिप्ले पोखरा सा.व.उ.स.	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	वेत ,बास रोपण र उद्यम प्रवर्दन बिकास	२०७५/७६
४८	ढुँगा गाडे लुकुवा सा.व.उ.स.	रामेछाप	गोकुलगङ्गा गाउँपालिका	पल्प पेपर तथा लोक्ता सम्बन्धी उद्योग र जडीबुटी नर्सरी	२०७५/७६ (दुबै विभागबाट)
४९	छाप देउराली सा.व.उ.स.	सिन्धुपाल्चोक	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	रेशम खेतीका लागि किम्बु रोपण	२०७५/७६
५०	ताम्चे सा.व.उ.स.	सिन्धुपाल्चोक	लिसङ्खु पाखर गाउँपालिका	पल्प पेपर तथा लोक्ता सम्बन्धी उद्योग	२०७५/७६

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
५१	पारिजात सा.व.उ.स.	सिन्धुली	गोलन्जर गाउँपालिका	वेत वाँस तथा मसला रोपण	२०७५/७६
५२	सरस्वती सा.व.उ.स.	सिन्धुली	हरिहरपुरगढी गाउँपालिका	फर्निचर तथा चिरान मिल	२०७५/७६
५३	कमला सा.व.उ.स.	सिन्धुली	कमलामाई नगरपालिका	वनजन्य फलफूल तथा जडिबुटि रोपण	२०७५/७६
५४	गोसाइकुन्ड सा.व.उ.स,	काभ्रेपलाञ्चोक	वनेपा नगपालिका	रुद्राक्ष खेती	२०७६/७७
५५	पालेको सा.व.उ.स,	काभ्रेपलाञ्चोक	वनेपा नगपालिका	टिमुर तथा दाँतेओखर खेती	२०७६/७७
५६	बालकुमारी महिला सा.व.उ.स,	काभ्रेपलाञ्चोक	वनेपा नगपालिका	तेजपात तथा दाँतेओखर खेती	२०७६/७७
५७	वेलापाखा सा.व.उ.स,	काभ्रेपलाञ्चोक	पाँचखाल नगरपालिका	टिमुर खेती विकास तथा विस्तार	२०७६/७७
५८	सल्मिटार सा.व.उ.स,	काभ्रेपलाञ्चोक	पनौती नगपालिका	टिमुर खेती	२०७६/७७
५९	नवलपुर सरस्वती (वसामाडी) सा.व.उ.स.	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	बेत बाँस तथा तेजपात रोपण	२०७६/७७
६०	न्युरेनी चिसापानी सा.व.उ.स.	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	दुना टपरी निर्माण कार्यक्रम	२०७६/७७
६१	लामिटार मध्यवर्ती सा.व.उ.स,	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	जडिबुटि नर्सरी स्थापना	२०७६/७७
६२	रातोमाटे सा.व.उ.स,	ललितपुर	महाङ्काल गाउँपालिका	जडिबुटि विरुवा उत्पादन तथा खेती विस्तार	२०७६/७७
			गण्डकी प्रदेश		
६३	रुप्सीताल सा.व.उ.स.	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	नर्सरी स्थापना	२०७५/७६
६४	ठुलो वन सा.व.उ.स.	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	मिनी चिडियाघर स्थापना	२०७५/७६
६५	नारायणी सा.व.उ.स.	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	गैडाकोट नगरपालिका	सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन तथा पर्यावरण कार्यक्रम र बेतबाँस फर्निचर	२०७५/७६ र २०७६/७७
६६	अमर सा.व.उ.स.	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	देवचुली नगरपालिका	फर्नीचरको उपकरण खरिद र काष्ठकला मेशीनरी	२०७५/७६ र २०७६/७७
६७	मुसेडाँडा सा.व.उ.स.	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	हुप्सेकोट गाउँपालिका	सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन तथा पर्यापर्यटन कार्यक्रम र बेतबाँस फर्निचर	२०७५/७६ र २०७६/७७
६८	गलेश्वर ठूलो सल्लेरी सा.व.उ.स.	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	उपकरण खरिद	२०७५/७६
६९	बराहपाखो सा.व.उ.स.	म्याग्दी	बेनी नगरपालिका	सिमसार क्षेत्र तथा पर्यापर्यटन	२०७५/७६
७०	गुङगाङ सा.व.उ.स.	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	जडिबुटि विरुवा उत्पादन	२०७६/७७
७१	भोमे मन्टुली देविस्थान सा.व.उ.स.	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	नमुना नर्सरी स्थापना तथा विरुवा उत्पादन	२०७६/७७
७२	ठूलढुगां सा.व.उ.स.	पर्वत	कुश्मा नगरपालिका	वनजन्य फलफूल तथा जडिबुटिको विरुवा वृक्षारोपण	२०७६/७७

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
			लुम्बिनी प्रदेश		
७३	बागेश्वरी सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बाणगंगा नगरपालिका	फर्निचर तथा काष्ठप्रविधिमा सुधार	२०७५/७६
७४	चिसापानी सा.व.उ.स.	नवलपरासी (ब.सु.प.)	बर्दघाट नगरपालिका	जडिबुटि बृक्षारोपण र जडीबुटी खेती	२०७५/७६ (दुबै विभागबाट)
७५	कोटिहवा सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	वाणगंगा नगपालिका	सिमसार संरक्षण तथा वेत बाँस उत्पादन तथा प्रवद्र्धन	२०७६/७७
			कर्णाली प्रदेश		
७६	क्वार्ज पानिमुल सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनीचाँदे गाउँपालिका	बृक्षारोपण र खेती विस्तार	२०७५/७६ र २०७६/७७
७७	स्यालापाखा कालेगाउ सा.व.उ.स.	जाजरकोट	भेरी नगरपालिका	खाली वनक्षेत्रमा वृक्षारोपण र जडीबुटी नर्सरी	२०७५/७६ र २०७६/७७ (दुबै विभागबाट)
७८	सालिम डाँडा ठारीचौर सा.व.उ.स.	जाजरकोट	भेरी नगरपालिका	जडिबुटी नर्सरी स्थापना	२०७५/७६
७९	बैराखेपानी सन्जोला सा.व.उ.स.	जाजरकोट	नलगाड नगरपालिका	फर्निचर तथा काष्ठप्रविधि सुधार	२०७५/७६
८०	रनखाया बाँम्नी सुनखानी सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनीचाँदे गाउँपालिका	फर्नीचर तथा काष्ठप्रविधिका सुधारका कार्यक्रम र सार्वजनिक क्षेत्रमा बृक्षारोपण	२०७५/७६ र २०७६/७७
८१	इरुपानी कोशीदह सा.व.उ.स.	दैलेख	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	आधुनीकप्रविधियुक्त नमु द दना नर्सरी स्थापना र सञ्चालन	२०७५/७६ र
८२	गादापाङ्ना सा.व.उ.स,	कालीकोट	सान्नी त्रिबेणी गाउँपालिका	जडिबुटि खेतीका लागि नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
८३	छहरेखोला जलुके सा.व.उ.स.	जाजरकोट	शिवालय गाउँपालिका	टिमुर, तेजपात तथा ओखर रोपण	२०७६/७७
८४	फूलबारी खाली सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनिचाँदे गाउँपालिका	दाँतेओखर रोपण	२०७६/७७
८५	लालीगुँरास सा.व.उ.स.	जाजरकोट	छेडागाड नगरपालिका	नमुना नर्सरी स्थापना र सञ्चालन	२०७६/७७
८६	साँगवारी सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनिचाँदे गाउँपालिका	टिमुर, ओखर, पाखनवेद नर्सरी स्थापना	२०७६/७७
८७	हिले सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनिचाँदे गाउँपालिका	वनजन्य फलफूल तथा जडिबुटिका विरुवा उत्पादन	२०७६/७७
८८	जालटाँग सा.व.उ.स.	जुम्ला	पातारासी गाउँपालिका	वनजन्य फलफूल तथा जडिबुटिको विरुवा वृक्षारोपण	२०७६/७७
८९	दिउरा माई सा.व.उ.स.	जुम्ला	पातारासी गाउँपालिका	वनजन्य फलफूल तथा जडिबुटिको विरुवा वृक्षारोपण	२०७६/७७
			सुदूरपश्चिम प्रदेश		
९०	सत्ती कर्णाली सा.व.उ.स.	कैलाली	टिकापुर नगरपालिका	वाँस र बेत सम्बन्धी उद्योग	२०७५/७६
९१	तुल्सीपुर सा.व.उ.स.	कैलाली	घोडाघोडी नगपालिका	समिल निर्माण तथा उद्यम स्थापना	२०७६/७७

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
			२. वनस्पति विभाग तर्फ		
			प्रदेश नं १		
९२	जनजाती सा.व.उ.स.	ओखलढुंगा	खिजिदेम्वा गाउँपालिका	जडीबुटी भण्डारण	२०७५/७६
९३	राईभिर कागथला सा.व.उ.स.	खोटाङ	दिप्रुङ चुइचुम्मा गाउँपालिका	जडीबुटी प्रशोधन सामग्री	२०७५/७६
९४	दिपज्योती सा.व.उ.स	झापा	कचनकवल गाउँपालिका	जडीबुटी व्यवसायिक खेती	२०७६/७७
९५	संसारी सुकेपोखरी सा.व.उ.स	धनकुटा	निगाले गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
			प्रदेश नं २		
९६	पथरुदह सा.व.उ.स	सप्तरी	अग्नीसाईर कृष्णासवरन गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
			बागमती प्रदेश		
९७	पशुपति सा.व.उ.स.	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
९८	खोरथली सा.व.उ.स.	दोलखा	भिमेश्वर नगरपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
९९	गोरखनाथ सा.व.उ.स	काभ्रेपलाञ्चोक	बेथानचोक गाउँपालिका	जडीबुटी व्यवसायिक खेती	२०७६/७७
१००	मितेरीपाखा सा.व.उ.स	दोलखा	भिमेश्वर नगरपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
१०१	देउराली सालघारी सा.व.उ.स	नुवाकोट	ताँदी गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
१०२	भर्याङ्गकाली सा.व.उ.स	मकवानपुर	राक्सीराङ गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
			कर्णाली प्रदेश		
१०३	लामाचौर सा.व.उ.स.	जाजरकोट	कुशे गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
१०४	सानीपातल सा.व.उ.स.	जुम्ला	तातोपानी गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
१०५	जनचेतना सा.व.उ.स.	रुकुम (पश्चिम भाग)	मुसिकोट नगरपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
१०६	गोगनपानी सा.व.उ.स.	रुकुम (पश्चिम भाग)	मुसिकोट नगरपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
१०७	भिमाचुलिंगा सा.व.उ.स.	कालिकोट	महावै गाउँपालिका	जडीबुटी सुकाउने यार्ड	२०७६/७७
१०८	बढीखोला थाग्ना तितेपातल भोटैचुली सा.व.उ.स	जाजरकोट	कुसे गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
१०९	महारुद्र सा.व.उ.स.	जुम्ला	पातारासी गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
११०	धौलि भिड सा.व.उ.स.	जुम्ला	तातोपानी गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
१११	मुल भगवती सा.व.उ.स.	जुम्ला	पातारासी गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
११२	मालिका महिला सा.व.उ.स.	जुम्ला	तिलागुफा नगरपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
११३	फूर्कीसल्ला सा.व.उ.स.	जुम्ला	पातारासी गाउँपालिका	जडीबुटी प्रशोधन सामग्री	२०७६/७७
११४	आरुखोला सा.व.उ.स.	रुकुम (पश्चिम भाग)	चौरजहारी नगरपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
११५	सगुन सिमाजीत सा.व.	रुकुम (पश्चिम भाग)	आठविसकोट नगरपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	अनुदान क्रियाकलाप	आ.व.
सुदूरपश्चिम प्रदेश					
११६	चाल्ले चुत्ताज सा.व.उ.स.	कालिकोट	खाँडचक्र गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
११७	जिल्ला त्रिवेणी पादम सा.व.उ.स.	कालिकोट	महावै गाउँपालिका	जडीबुटी भण्डारण	२०७५/७६
११८	सयपत्री सा.व.उ.स.	कैलाली	कैलारी गाउँपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
११९	तपोवन मन्टरोरा सा.व.उ.स.	बझाङ	तलकोट गाउँपालिका	जडीबुटी साना नर्सरी निर्माण	२०७५/७६
१२०	सुरक्षा महिला सा.व.उ.स	कैलाली	गोदावरी नगरपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
१२१	भुजन्तोला खिरिडो सा.व.उ.स	बाजुरा	बडीमालिका नगरपालिका	जडीबुटी नमुना नर्सरी निर्माण	२०७६/७७
(ख) साझेदारी वन (वन तथा भूसंरक्षण विभाग तर्फ)					
प्रदेश नं २					
१	रंगपुर साझेदारी वन व्यवस्थापन समूह	रौतहट		सिमसार व्यवस्थापन तथा पर्यापर्यटन	२०७६/७७
लुम्बिनी प्रदेश					
२	तिलौराकोट साझेदारी वन व्यवस्थापन समिति	कपिलबस्तु		वनजन्य उद्यम स्थापना (चिरान मील)	२०७५/७६
३	मायादेवी साझेदारी वन व्यवस्थापन समिति	कपिलबस्तु		वनजन्य उद्यम स्थापना (चिरान मील)	२०७५/७६
४	कपिलबस्तु साझेदारी वन व्यवस्थापन समूह	कपिलबस्तु		स:मिल निर्माण तथा उद्यम स्थापना	२०७६/७७
५	तिलौराकोट साझेदारी वन व्यवस्थापन समूह	कपिलबस्तु		फर्निचर तथा काष्ठ प्रविधिमा सुधार	२०७६/७७
(ग) कबुलियती वन (वन तथा भूसंरक्षण विभाग तर्फ)					
१	शितलपुर कवुलियती वन समूह	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	बौदीकाली गाउँपालिका	वनजन्य जडिबुटि तथा कृषि नर्सरी स्थापना	२०७६/७७
(घ) मध्यवर्ती सामुदायिक वन (वन तथा भूसंरक्षण विभाग तर्फ)					
१	जनजागृति मध्यवर्ती सा.व.उ.स,	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	वेत बाँस वृक्षारोपण तथा सोबाट निर्मित बाँस फर्निचर	२०७६/७७
(ङ) धार्मिक वन (वन तथा भूसंरक्षण विभाग तर्फ)					
१	कपिल आरोग्य मन्दिर, कपिलधाम (धार्मिक वन)	कपिलबस्तु	वाणगंगा नगपालिका	सिमसार संरक्षण तथा जडिबुटि उत्पादन	२०७६/७७

अनुसूची : ७ वन तथा भूसंरक्षण विभागबाट पर्यापर्यटन अनुदान सहयोग उपलब्ध गराइएका वन समूहहरुको विवरण

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	क्रियाकलाप	आ.व.
			(क) सामुदायिक वन		
			प्रदेश नं १		
१	वेलका नमूना सा.व.उ.स.	उदयपुर	बेलका नगरपालिका	सिमसार क्षेत्र प्रर्बद्धन	२०७५/७६
२	देउराली मित्री सा.व.उ.स.	ताप्लेजुङ	फुङलिङ नगरपालिका	रेडपाण्डा सुचना केन्द्र निर्माण	२०७५/७६ र २०७६/७७
३	जौटार सा.व.उ.स.	धनकुटा	पाख्रिबास गाउँपालिका	पिकनिक स्पट निर्माण	२०७५/७६
४	देवीथान सा.व.उ.स.	मोरङ	बेलबारी नगरपालिका	जैविक वाल उद्यान निर्माण	२०७५/७६
५	हिले सा.व.उ.स.	इलाम	सन्दकपुर गाउँपालिका	वृक्षारोपण, पानी मुहान संरक्षण, हाबे्र बसोबार क्षेत्र संरक्षण	२०७६/७७
६	जुकेखाडी सा.व.उ.स.	झापा	अर्जूनधारा नगरपालिका	वनस्पति उद्यान निर्माण	२०७६/७७
७	कुमरखत सा.व.उ.स.	सुनसरी	रामधुनी नगरपालिका	डुङ्गा व्यवस्थापन, ट्रेकिङ पथ निर्माण कार्यक्रम	२०७६/७७
			प्रदेश नं २		
८	कोईरालो खोला नमुना सा.व.उ.स.	सिरहा	लहान नगरपालिका	डुङ्गा खरिद, पिकनिक स्पोट निर्माण कार्यक्रम, प्राणि उद्यान निर्माण	२०७६/७७
			बागमती प्रदेश		
९	खोरथली सा.व.उ.स.	दोलखा	भिमसेन नगरपालिका	हाइकिङ रुट निर्माण	२०७५/७६
१०	कालिका वहाल सा.व.उ.स.	भक्तपुर	चाँगुनारायण नगरपालिका	पिकनिक स्पट निर्माण	२०७५/७६
११	रातोमाटो सा.व.उ.स.	ललितपुर	महाँकाल नगरपालिका	पिकनिक स्पट निर्माण	२०७५/७६
			गण्डकी प्रदेश		
१२	देवीथान दोभानडाँडा सा.व.उ.स.	गोरखा	गोरखा नगरपालिक	मन्दिर संरक्षण	२०७५/७६
१३	अन्नपूर्ण देवीस्थान सा.व.उ.स.	गोरखा	पालुङटार नगरपालिका	मन्दिर संरक्षण	२०७५/७६ र २०७६/७७
१४	भोमे मन्टुली देवीस्थान सा.व.उ.स.	गोरखा	धार्चे गाउँपालिका	पदयात्रा निर्माण निर्माण	२०७५/७६
१५	माझाङ्ग सा.व.उ.स.	गोरखा	आरुघाट गाउँपालिका	पुश्प पार्क निर्माण	२०७५/७६
१६	टक्सारटारी सा.व.उ.स.	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	पार्क निर्माण	२०७५/७६
१७	स्थानेश्वरी सा.व.उ.स.	गोरखा	भिमसेनथापा गाउँपालिका	बगैचा निर्माण	२०७५/७६
१८	विरिन्चोक सा.व.उ.स.	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	सामुदयिक होमस्टे प्रवर्धन	२०७५/७६ र २०७६/७७
१९	बज्रभैरब सा.व.उ.स.	गोरखा	गोरखा नगरपालिका	भ्यू टावर,मचान, पिकनिङ स्पोट,बाल उधान निर्माण	२०७६/७७
२०	किम्लाखर्क सा.व.उ.स.	म्याग्दी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	वनस्पति उध्यान	२०७६/७७
२१	गुन्द्रही ढकाहा मध्यवर्ती सा.व.उ.स.	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	कावासोती नगरपालिका	वन्यजन्तु उद्धार केन्द« स्थापना	२०७६/७७

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	क्रियाकलाप	आ.व.
			लुम्बिनी प्रदेश		
२२	बसन्तपुर सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बुद्धभूमि नगरपालिका	वाल उद्यान निर्माण	२०७५/७६
२३	मनकामना सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बाणगंगा नगरपालिका	इको पार्क निर्माण	२०७५/७६ र २०७६/७७
२४	खक्सेनी	गुल्मी	रेसुङ्गा नगरपालिका	गोलघर र पोखरी निर्माण	२०७५/७६
२५	मुलगैरा सा.व.उ.स,	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	वाल उद्यान, पिकनिक स्पट निर्माण	२०७५/७६
२६	ध्रुवघाट	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	बुद्धमूर्ति स्थापना र पिकनिकद स्थल	२०७५/७६
२७	कैलाश बसन्त	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	ढुंगा रंगरोगन तथा फुलका विरुवा रोपण	२०७५/७६
२८	बराडदी कोहल	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	बिश्राम कुर्सि, ढुंगा छाप्ने	२०७५/७६
२९	भूसलडाँडा	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	उद्यान निर्माण	२०७५/७६
३०	केवरे भाईडाँडा	पाल्पा	तानसेन नगरपालिका	उद्यान निर्माण	२०७५/७६
३१	मधौलिया सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बाणगंगा नगरपालिका	पिकनिक स्पोट निर्माण तथा सञ्चालन	२०७६/७७
३२	लक्ष्मणघाट सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बाणगंगा नगरपालिका	पिकनिक स्पोट निर्माण तथा सञ्चालन	२०७६/७७
३३	भृकुटी सा.व.उ.स.	कपिलबस्तु	बुद्धभूमी नगरपालिका	गिद्ध संरक्षण प्रचारप्रसार सामाग्री, अग्निरेखा तथा वन पथ निर्माण, मचान निर्माण	२०७६/७७
३४	बदेल पोखरी सा.व.उ.स.	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	होमस्टे निर्माण तथा प्रवर्धन	२०७६/७७
३५	भूतखोला सा.व.उ.स.	पाल्पा	तिनाउ गाउँपालिका	भुतेरह संरक्षण, पैदल बाटो निर्माण,भ्यूटावर निर्माण	२०७६/७७
			कर्णाली प्रदेश		
३६	भैरब सा.व.उ.स.	सुर्खेत	बिरेन्द्रनगर नगरपालिका	चौतारी निर्माण	२०७५/७६
३७	शिवशक्ति सा.व.उ.स.	सुर्खेत	बीरेन्द्रनगर नगरपालिका	पर्यटकिय पार्क निर्माण कार्यक्रम	२०७६/७७
३८	भेरी कर्णाली मष्टा सा.व.उ.स.	जाजरकोट	जुनीचाँदे गाउँपालिका	घाँस रोपण, जडिबुटि उध्यान	२०७६/७७
३९	सालिमे डाँडा ठरीचौर सा.व.उ.स.	जाजरकोट	भेरी नगरपालिका	बौद्ध चमेरे गुफा पुर्वाधार निर्माण	२०७६/७७
			सुदूरपश्चिम प्रदेश		
४०	गोरिल सा.व.उ.स.	डडेल्धुरा	भागेश्वर गाउँपालिका	धार्मिक क्षेत्रको घेराबारा, क्याम्पीङ	२०७६/७७
४१	चेतना सा.व.उ.स.	कैलाली	लम्कीचुहा नगरपालिका	ताल संरक्षण, डुङा खरिद	२०७६/७७
४२	नुवापानी वाच्यान्थेथला सा.व.उ.स.	बझाङ	खप्तडछान्ना गाउँपालिका	पानी मुहान संरक्षण, पिकनिक स्पोट निर्माण	२०७६/७७
४३	नाटेश्वरी सा.व.उ.स.	बाजुरा	त्रिवेणी नगरपालिका	धार्मिक क्षेत्रको घेरावारा, क्याम्पीङ्ग	२०७६/७७

सि.नं.	वन समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	क्रियाकलाप	आ.व.
			(ख) कबुलियती वन समूह		
१	घाटडांडा क.व.उ.स.	खोटाङ	खोटेहाङ गाउँपालिका	पोखरी संरक्षण तथा व्यबस्थापन	२०७६/७७
२	कोलबिडी क.व.उ.स.	खोटाङ	खोटेहाङ गाउँपालिका	वनभोज स्थल निर्माण	२०७६/७७
३	सन्दकपुर आहल चौरीपालक क.व.उ.स.	पाँचथर	फालेलुङ गाउँपालिक	गाठ स्टे (गोठबास) निर्माण तथा प्रबर्धन	२०७६/७७
			(ग) धार्मिक वन समूह		
१	रानीवन धार्मिक वन समूह	गोरखा	गोरखा नगरपालिक	नक्षत्र वाटिका निमार्ण	२०७५/७६

अनुसूची ८ : कबुलियती वन समूहहरुको डिभिजन वन कार्यालय/जिल्लागत विवरण

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			प्रदेश नं १			
१	ओखलढुंगा	ओखलढुंगा	१९३	१२५६.८५	२०९०	१२२८९
२	खोटाङ	खोटाङ	२३३	८९७.२९	२२९५	१३७७२
३	तेहथुम	तेहथुम	११७	३२८.२४	१२४८	७६०३
४	पाँचथर	पाँचथर	२२८	७८८.६५	१५६१	८९११
५	भोजपुर	भोजपुर	१९५	७६१.८१	१६९०	९४३०
६	सोलुखुम्बु	सोलुखुम्बु	३	४.८३	३३	१९८
			प्रदेश नं. २			
७	धनुषा	धनुषा	२५	१५३.६६	३१०	१८६९
८	महोत्तरी	महोत्तरी	५	१८.३५	८७	४३४
९	सर्लाही	सर्लाही	१९	६४.१४	२१३	१०३३
			बागमती प्रदेश			
१०	काभ्रेपलाञ्चोक	काभ्रेपलाञ्चोक	४६०	२७६६.९९	४७९८	२९६७३
११	चितवन	चितवन	४३१	१५३१.८६	२८२३	१५८५५
१२	दोलखा	दोलखा	१५४	७९०.९९	१६४८	८७४८
१३	धादिङ	धादिङ	४८५	१९२०.०७	४३२४	१९६३७
१४	मकवानपुर (राप्ती)	मकवानपुर	२५७	१२३१.५४	१७५२	१०७६०
१५	मकवानपुर (हेटौडा)	मकवानपुर	१९४	८८१.३३	१३१६	७९४१
१६	रामेछाप	रामेछाप	४५१	२६४९.७१	३८९६	१८१७२
१७	सिन्धुपाल्चोक	सिन्धुपाल्चोक	४१३	२०१०.०२	३६४०	१६२८२
१८	सिन्धुली (मरिण)	सिन्धुली	२३८	१४७९.९५	२१८३	१४३७९
१९	सिन्धुली (सिन्धुली)	सिन्धुली	२१८	१३७८.६५	२००५	११८१७

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			गण्डकी प्रदेश			
२०	गोरखा	गोरखा	२८३	९८३.६३	२३६१	१४९९८
२१	तनहुँ	तनहुँ	४८५	२०५६.५६	३६६०	२४३०२
२२	नवलपुर	नपलपरासी (ब. सु.पू.)	१५३	१४९८.१९	१७४४	१३००१
२३	पर्वत	पर्वत	६	१३.४९	५१	२६७
२४	बागलुङ	बागलुङ	४	७.४४	३८	१६६
२५	लमजुङ	लमजुङ	१७३	६८०.८४	१५७०	९२७८
२६	स्याङजा	स्याङजा	१४	९७.९७	१७२	१०३७
			लुम्बिनी प्रदेश			
२७	गुल्मी	गुल्मी	८	४३.३०	८४	५४४
२८	पाल्पा	पाल्पा	११४	१०३४.६९	१४४०	१०२७९
२९	प्यूठान	प्यूठान	१८४	८०६.७६	१७४६	१०६६५
३०	रुकुम (पश्चिम भाग)	रुकुम (पश्चिम भाग)	६७	३३८.५२	६२०	३१६१
३१	रुकुम (पुर्बि भाग)	रुकुम (पुर्बि भाग)	१५	४९.५६	१८६	८८६
३२	रोल्पा	रोल्पा	५५	२२२.००	५९१	३६७७
			कर्णाली प्रदेश			
३३	कालिकोट	कालिकोट	४३	४७९.७६	६६०	४०८५
३४	जाजरकोट	जाजरकोट	७०	८२३.१७	८६४	५१३२
३५	जुम्ला	जुम्ला	१२७	१९१६.०३	१९१२	११०८२
३६	डोल्पा	डोल्पा	६६	३४४.६७	९२५	४५११
३७	दैलेख	दैलेख	६६	३९४.७०	७५८	४०१४
३८	मुगु	मुगु	२९	४१८.७२	५०४	२५११
३९	सल्यान	सल्यान	२०४	१०८७.१९	१८९८	११४६१
४०	हुम्ला	हुम्ला	१२४	२४२२.०५	१८८५	९८७७
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
४१	अछाम	अछाम	१६३	७२१.०६	२१०९	१११७३
४२	डडेलधुरा	डडेलधुरा	१७२	८८३.७३	१९२१	११९०५
४३	डोटी	डोटी	२१५	९४१.४३	२०२४	१२२२५
४४	बझाङ	बझाङ	११९	२१५१.८६	२२९३	१३२५३
४५	बाजुरा	बाजुरा	१६५	२२३७.७४	२७६९	११८७५
४६	बैतडी	बैतडी	१६४	४५७.८३	१७९८	१०२२६
		जम्मा	**७,६०७**	**४४,०२७.८३**	**७४,४९६**	**४,२३,६७४**

अनुसूची ९ : कबुलियती वन समूहहरुको स्थानीय तह अनुसारको विवरण

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
			प्रदेश नं १			
१	खिजीदेम्बा गाउँपालिका	ओखलढुंगा	१४	१०३.७२	१६५	८२१
२	चम्पादेवी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	१३	१४०.४५	१८५	१०६१
३	चिशंखुगढी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	२८	१६५.३९	२६१	१४५१
४	मानेभञ्ज्याङ गाउँपालिका	ओखलढुंगा	३४	१७१.६७	२७५	१७४०
५	मोलुङ गाउँपालिका	ओखलढुंगा	१६	७५.२५	१७६	९७६
६	लिखु गाउँपालिका	ओखलढुंगा	३२	२२५.२१	३७७	२२७३
७	सिद्धिचरण नगरपालिका	ओखलढुंगा	१	४.००	१०	४५
८	सुनकोशी गाउँपालिका	ओखलढुंगा	५५	३७१.१६	६४१	३९२२
९	ऐसेलुखर्क गाउँपालिका	खोटाङ	६	१२.८८	७४	४२०
१०	केपिलासगढी गाउँपालिका	खोटाङ	१	१.१५	७	५४
११	खेटेहाङ गाउँपालिका	खोटाङ	२१	८२.६३	२७१	१६९२
१२	जन्तेढुंगा गाउँपालिका	खोटाङ	२०	५५.१६	२१६	१३३१
१३	दिक्तेल रुपाकोट मझुवाकोट नगरपालिका	खोटाङ	४३	१२२.९५	३८६	२२४२
१४	दिप्रुङ चुइचम्मा गाउँपालिका	खोटाङ	३५	२४२.७३	३६५	२०५५
१५	रावा बेसी गाउँपालिका	खोटाङ	१८	३६.७२	१४०	७६१
१६	साकेला गाउँपालिका	खोटाङ	९	२५.२४	९१	५२६
१७	हलेसी तुवाचुङ नगरपालिका	खोटाङ	८०	३१७.८३	७४५	४६९१
१८	आठराई गाउँपालिका	तेहथुम	२३	६०.१९	२१२	१२४१
१९	छथर गाउँपालिका	तेहथुम	५२	११८.७५	५३१	३२२८
२०	फेदाप गाउँपालिका	तेहथुम	१८	७७.६२	२३९	१४१३
२१	मेन्छयायेम गाउँपालिका	तेहथुम	१३	३७.६३	१४२	८९२
२२	म्याङलुङ नगरपालिका	तेहथुम	५	१६.००	५९	३८४
२३	लालीगुराँस नगरपालिका	तेहथुम	६	१८.०५	६५	४४५
२४	कुम्मायक गाउँपालिका	पाँचथर	३५	७९.२८	२४६	१३०८
२५	तुम्बेवा गाउँपालिका	पाँचथर	३	१४.१५	२४	१७५
२६	फालेलुङ गाउँपालिका	पाँचथर	९	६५.९३	८२	२२६
२७	फाल्गुनन्द गाउँपालिका	पाँचथर	२३	१२४.९५	२०३	१२३१
२८	फिदिम नगरपालिका	पाँचथर	२३	५६.२६	१३१	७०७
२९	मिक्लाजुङ गाउँपालिका	पाँचथर	११४	३७४.८०	७३७	३७०३
३०	हिलिहाङ गाउँपालिका	पाँचथर	२१	७३.२८	१३८	८४१

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
३१	अरुण गाउँपालिका	भोजपुर	४२	१८७.९५	४१२	२३४८
३२	आमचोक गाउँपालिका	भोजपुर	३३	१०२.१८	२१२	१२४३
३३	टेम्केमैयुङ गाउँपालिका	भोजपुर	२	६.३२	१८	१२९
३४	पौवादुङमा गाउँपालिका	भोजपुर	३४	१२१.९६	३३६	१८६४
३५	भोजपुर नगरपालिका	भोजपुर	१४	४७.२८	१२२	७३२
३६	षडानन्द नगरपालिका	भोजपुर	५	१५.९७	४०	२३२
३७	हतुवागढी गाउँपालिका	भोजपुर	६५	२८०.१५	५५०	२८८२
३८	थुलुङ दुधकोशी गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	३	४.८३	३३	१९८
			प्रदेश नं २			
३९	गणेशमान चारनाथ नगरपालिका	धनुषा	११	६१.५०	१३५	७७७
४०	धनुषाधाम नगरपालिका	धनुषा	७	५४.४०	८४	४९२
४१	मिथिला नगरपालिका	धनुषा	७	३७.७६	९१	६००
४२	बर्दिबास नगरपालिका	महोत्तरी	३	१०.६०	५९	२८७
४३	भँगाहा नगरपालिका	महोत्तरी	२	७.७५	२८	१४७
४४	लालबन्दी नगरपालिका	सर्लाही	१९	६४.१४	२१३	१०३३
			बागमती प्रदेश			
४५	खानीखोला गाउँपालिका	काभ्रेपलान्चोक	१५५	९७९.०३	१४७९	९४११
४६	धुलिखेल नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	२१	९०.४०	२२९	१२६१
४७	नमोबुद्ध नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	३४	१५४.८०	३८५	२२१८
४८	पनौती नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	५१	३५८.११	५३६	३२७८
४९	पाँचखाल नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	३६	१७९.१५	२७५	१५१४
५०	बेथानचोक गाउँपालिका	काभ्रेपलान्चोक	५	२९.००	३१	१८६
५१	मन्डनदेउपुर नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	१०	५३.६०	१०४	५८१
५२	महाभारत गाउँपालिका	काभ्रेपलान्चोक	७८	५१०.०२	८४७	५८४१
५३	रोशी गाउँपालिका	काभ्रेपलान्चोक	३७	२५२.३१	५००	३१०५
५४	वनेपा नगरपालिका	काभ्रेपलान्चोक	३३	१६०.५७	४१२	२२७८
५५	ईच्छाकामना गाउँपालिका	चितवन	२२९	८०८.७१	१४७१	८२५७
५६	कालिका नगरपालिका	चितवन	९१	३२८.९४	६८३	३७१३
५७	भरतपुर महानगरपालिका	चितवन	२२	८४.४३	१२५	७७४
५८	राप्ती नगरपालिका	चितवन	८९	३०९.७८	५४४	३१११
५९	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	दोलखा	३०	१२१.३३	३४४	१९५८
६०	जिरी नगरपालिका	दोलखा	३५	१७०.९६	३५२	१६८८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
६१	तामाकोशी गाउँपालिका	दोलखा	२८	११७.६१	२८९	१६४८
६२	भिमेश्वर नगरपालिका	दोलखा	४०	२२२.८७	४२१	२१३६
६३	शैलुङ्ग गाउँपालिका	दोलखा	२१	१५८.२२	२४२	१३१८
६४	खनियाबास गाउँपालिका	धादिङ	६५	२६४.४५	५५९	२६८९
६५	गङ्गाजमुना गाउँपालिका	धादिङ	२३	१०९.८७	१८८	८४२
६६	गजुरी गाउँपालिका	धादिङ	२२	६७.८७	१४९	७२१
६७	गल्छी गाउँपालिका	धादिङ	२४	५२.५६	१८९	८९६
६८	ज्वालामूखी गाउँपालिका	धादिङ	३२	६१.८८	२८२	११८०
६९	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	धादिङ	१४	५२.५२	१२१	५१९
७०	थाक्रे गाउँपालिका	धादिङ	१०	२७.२४	९०	४२७
७१	धुनीबेंशी नगरपालिका	धादिङ	१९	६८.०१	१६०	७३४
७२	निलकण्ठ नगरपालिका	धादिङ	८८	३८६.१५	९७६	४०८०
७३	नेत्रावती डबजोङ गाउँपालिका	धादिङ	३५	१७७.२३	३८५	१५८६
७४	बेनीघाट रोराङ्ग गाउँपालिका	धादिङ	८८	४१६.५७	६८६	३४९९
७५	रुवी भ्याली गाउँपालिका	धादिङ	२०	६८.३८	१८०	८०६
७६	सिद्धलेक गाउँपालिका	धादिङ	४५	१६७.३४	३५९	१६५८
७७	ईन्द्रसरोवर गाउँपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	१४	७३.८३	१०३	६५८
७८	कैलाश गाउँपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	४८	२१०.१६	३२५	१८६८
७९	थाहा नगरपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	२३	९०.७२	१२८	६७९
८०	बकैया गाउँपालिका	मकवानपुर (हेटौडा)	४४	१६०.१०	२५१	१६४५
८१	भिमफेदी गाउँपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	१२	३६.६०	६०	३३२
८२	भीमफेदी गाउँपालिका	मकवानपुर (हेटौडा)	१५	५९.००	८८	५६५
८३	मकवानपुरगढी गाउँपालिका	मकवानपुर (हेटौडा)	२८	१०७.६१	१५७	९३८
८४	राक्सिराङ्ग गाउँपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	१५७	८१०.७३	११२१	७१३८
८५	वागमती गाउँपालिका	मकवानपुर (हेटौडा)	९२	४७६.२५	७२९	४३३६
८६	हेटौडा उपमहानगरपालिका	मकवानपुर	१८	८७.८७	१०६	५४२
८७	उमाकुण्ड गाउँपालिका	रामेछाप	६	१९.३६	३४	१५५
८८	खाँडादेबी गाउँपालिका	रामेछाप	१६२	९८७.७६	१४००	६७२०
८९	दोरम्बा गाउँपालिका	रामेछाप	१३८	८३०.६६	१२५४	५७०५
९०	मन्थली नगरपालिका	रामेछाप	३६	२२५.४४	३०२	१३५९
९१	रामेछाप नगरपालिका	रामेछाप	९७	५२८.४७	८१०	३७८३
९२	लिखु तामाकोशी गाउँपालिका	रामेछाप	१२	५८.०२	९६	४५०

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
९३	ईन्द्रवती गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	४६	२२४.५२	३९०	१७९०
९४	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	९६	३११.०२	७३६	३१३५
९५	जुगल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१०९	६०२.८१	१०४६	५१०४
९६	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	५९	३१५.६९	५५७	२३२३
९७	बाह्रविसे नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	३८	२२१.९१	२९६	१२६१
९८	मेलम्ची नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	३१	१०८.६२	२९६	१३२९
९९	हेलेम्बु गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	३४	२२५.४५	३१९	१३४०
१००	कमलामाई नगरपालिका	सिन्धुली (सिन्धुली)	५०	३०९.६३	४५२	२४३४
१०१	गोलन्जर गाउँपालिका	सिन्धुली (सिन्धुली)	३०	२२२.१६	३०३	१७१३
१०२	घ्याङलेख गाउँपालिका	सिन्धुली (मरिण)	६५	३०७.७०	५८१	३६९०
१०३	तीनपाटन गाउँपालिका	सिन्धुली (सिन्धुली)	८४	५८३.१२	७०५	४८६४
१०४	दुधौली नगरपालिका	सिन्धुली (सिन्धुली)	३३	१३२.२०	२८५	१७३७
१०५	फिक्कल गाउँपालिका	सिन्धुली (सिन्धुली)	२१	१३१.५४	२६०	१०६९
१०६	सुनकोशी गाउँपालिका	सिन्धुली (मरिण)	११९	७६५.५४	१०२६	६८२५
१०७	हरीहरपुरगढी गाउँपालिका	सिन्धुली (मरिण)	५४	४०६.७१	५७६	३८६४
			गण्डकी प्रदेश			
१०८	अजिरकोट गाउँपालिका	गोरखा	१८	७७.७१	१८८	११७२
१०९	गण्डकी गाउँपालिका	गोरखा	१११	३१४.०५	८२४	५२७५
११०	गोरखा नगरपालिका	गोरखा	८	४२.०१	८४	४९२
१११	पालुङटार नगरपालिका	गोरखा	४६	१३६.१६	४०२	२३१८
११२	भिमसेनथापा गाउँपालिका	गोरखा	२२	८५.०१	२००	११८१
११३	शहिद लखन गाउँपालिका	गोरखा	७८	३२८.६९	६६३	४५६०
११४	आँबुखैरेनी गाउँपालिका	तनहु	५७	२४०.६१	४४४	३१५२
११५	ऋषिङ्ग गाउँपालिका	तनहु	९३	५१७.९०	८१०	५८२६
११६	देवघाट गाउँपालिका	तनहु	४७	२५०.९४	३८८	२७७६
११७	बन्दिपुर गाउँपालिका	तनहु	४३	१५१.४५	२८८	१९३६
११८	ब्यास नगरपालिका	तनहु	८५	२८५.८८	५३३	३३९८
११९	भानु नगरपालिका	तनहु	७२	२५४.२१	५११	३१७७
१२०	भिमाद नगरपालिका	तनहु	२६	१०९.८६	१८६	१२९३
१२१	म्याग्दे गाउँपालिका	तनहु	३७	१६८.४५	३५६	१८६१
१२२	शुक्लागण्डकी नगरपालिका	तनहु	२५	७७.२६	१४४	८८३
१२३	गैडाकोट नगरपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	२२	१५२.०५	२०१	१५१६

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
१२४	देवचुली नगरपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	३	२४.००	४७	२९४
१२५	बुलिङटार गाउँपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	२२	१६६.२३	२५६	२२४७
१२६	बौंदीकाली गाउँपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	२७	३५३.५८	३११	२५९२
१२७	मध्यविन्दु नगरपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	२६	२४९.९४	२८८	२००३
१२८	विनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	३	३०.७५	३७	३५६
१२९	हुप्सेकोट गाउँपालिका	नपलपरासी (ब.सु.पू.)	५०	५२१.६४	६०४	३९९३
१३०	मोदी गाउँपालिका	पर्वत	६	१३.४९	५१	२६७
१३१	बागलुङ नगरपालिका	बागलुङ	४	७.४४	३८	१६६
१३२	दूधपोखरी गाउँपालिका	लमजुङ	१५	७१.३५	११९	७३६
१३३	दोर्दी गाउँपालिका	लमजुङ	६३	३३३.०१	५८४	३५४८
१३४	बेसिशहर नगरपालिका	लमजुङ	१६	३५.६७	१४०	७५२
१३५	मध्यनेपाल नगरपालिका	लमजुङ	२६	७७.९०	२१६	१४५४
१३६	मर्स्याङदी गाउँपालिका	लमजुङ	३८	११०.११	३४३	१९२८
१३७	राईनास नगरपालिका	लमजुङ	१५	५२.८०	१६८	८६०
१३८	बिरुवा गाउँपालिका	स्याङजा	३	१०.०४	४५	२६४
१३९	हरिनास गाउँपालिका	स्याङजा	११	८७.९३	१२७	७७३
			लुम्बिनी प्रदेश			
१४०	मदाने गाउँपालिका	गुल्मी	८	४३.३०	८४	५४४
१४१	तिनाउ गाउँपालिका	पाल्पा	९	४२.६२	१३४	७२५
१४२	निस्दी गाउँपालिका	पाल्पा	६४	६९०.७६	७५७	६०६१
१४३	पूर्वखोला गाउँपालिका	पाल्पा	१५	१५२.६४	१८२	१३८०
१४४	माथागढी गाउँपालिका	पाल्पा	१५	१००.६९	१८६	१००३
१४५	रिब्दिकोट गाउँपालिका	पाल्पा	११	४७.९८	१८१	१११०
१४६	ऐरावती गाउँपालिका	प्यूठान	४२	१४०.९१	३१५	२०१९
१४७	गौमुखी गाउँपालिका	प्यूठान	३९	१८४.०४	४३५	२६०४
१४८	झिमरुक गाउँपालिका	प्यूठान	३८	१६३.६६	३९१	२४७१
१४९	नौबहिनी गाउँपालिका	प्यूठान	२२	९४.७८	२१५	१२९०
१५०	प्यूठान नगरपालिका	प्यूठान	१४	५४.१८	१२१	७५४
१५१	मल्लरानी गाउँपालिका	प्यूठान	१	२.०८	५	४१
१५२	सरुमारानी गाउँपालिका	प्यूठान	२	६.२०	१२	८२
१५३	स्वर्गद्वारी नगरपालिका	प्यूठान	२६	१६०.९१	२५२	१४०४
१५४	आठबिसकोट नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	८	७२.९०	९०	४७१

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
१५५	पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	रुकुम (पुर्बि भाग)	२	३.६२	२१	९७
१५६	बाँफिकोट गाउँपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	२६	९४.३१	२१७	१०८३
१५७	भूमे गाउँपालिका	रुकुम (पुर्बि भाग)	७	१३.३१	८५	४१२
१५८	मुसिकोट नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	१६	३५.४३	८८	३९७
१५९	सानी भेरी गाउँपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	१७	१३५.८८	२२५	१२१०
१६०	सिस्ने गाउँपालिका	रुकुम (पुर्बि भाग)	६	३२.६३	८०	३७७
१६१	त्रिवेणी गाउँपालिका	रोल्पा	८	३७.४३	९२	५३८
१६२	थवाङ गाउँपालिका	रोल्पा	९	३३.१०	१२२	६२६
१६३	परिवर्तन गाउँपालिका	रोल्पा	१०	४८.३४	११२	७९२
१६४	माडी गाउँपालिका	रोल्पा	३	३७.२५	२५	१५१
१६५	रोल्पा नगरपालिका	रोल्पा	१४	२५.४९	११७	७५३
१६६	सुनछहरी गाउँपालिका	रोल्पा	६	२३.१९	६८	४८४
१६७	सुनिल स्मृति गाउँपालिका	रोल्पा	५	१७.२०	५५	३३३
			कर्णाली प्रदेश			
१६८	खाँडाचक्र नगरपालिका	कालिकोट	२	११.२५	३६	२०२
१६९	तिलागुफा नगरपालिका	कालिकोट	१	२.००	५	२९
१७०	पचालझरना गाउँपालिका	कालिकोट	१०	१२७.४७	१५६	९६३
१७१	पलाता गाउँपालिका	कालिकोट	२२	३०५.२२	३४६	२१८७
१७२	महावै गाउँपालिका	कालिकोट	२	४.६२	१६	९२
१७३	रास्कोट गाउँपालिका	कालिकोट	२	१३.५३	३३	२००
१७४	शुभ कालीका गाउँपालिका	कालिकोट	४	१५.६७	६८	४१२
१७५	छेडागाड नगरपालिका	जाजरकोट	३	१५.८४	३५	२४५
१७६	जुनीचाँदे गाउँपालिका	जाजरकोट	२३	५४३.०१	३०४	१८४६
१७७	नलगाड नगरपालिका	जाजरकोट	१९	११९.२०	२४३	१४३४
१७८	बारेकोट गाउँपालिका	जाजरकोट	२१	१२८.३२	२४१	१३७८
१७९	भेरी नगरपालिका	जाजरकोट	३	१३.००	२६	१४४
१८०	शिवालय गाउँपालिका	जाजरकोट	१	३.८०	१५	८५
१८१	कनकासुन्दरी गाउँपालिका	जुम्ला	७	६३.७७	६८	४००
१८२	गुठिचौर गाउँपालिका	जुम्ला	३	१६.३१	६३	३३६
१८३	चन्दननाथ नगरपालिका	जुम्ला	१५	१३९.५०	१६९	८०६
१८४	तातोपानी गाउँपालिका	जुम्ला	८	४१.२६	७६	४११
१८५	तिला गाउँपालिका	जुम्ला	३४	७५१.२०	६५९	३९८७

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
१८६	पातारासी गाउँपालिका	जुम्ला	३८	४९३.०९	५१०	२९२७
१८७	सिंजा गाउँपालिका	जुम्ला	१८	३६६.०५	३१२	१८७६
१८८	हिमा गाउँपालिका	जुम्ला	४	४४.८५	५५	३३९
१८९	काईके गाउँपालिका	डोल्पा	१९	७७.६२	२५७	१३३१
१९०	छार्का ताङसोङ गाउँपालिका	डोल्पा	६	११.०५	७४	३६६
१९१	ठूली भेरी नगरपालिका	डोल्पा	१९	१५०.०२	२८०	१४१०
१९२	त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका	डोल्पा	३	५.४५	४९	१७५
१९३	मुड्केचुला गाउँपालिका	डोल्पा	१९	१००.५३	२६५	१२२९
१९४	आठबीस नगरपालिका	दैलेख	४	१६.९५	३३	१८३
१९५	गुराँस गाउँपालिका	दैलेख	११	८१.८६	१६८	९०४
१९६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	दैलेख	१	४.५०	९	५१
१९७	डुंगेश्वर गाउँपालिका	दैलेख	१९	१०८.९९	२०९	१०९१
१९८	दुल्लु नगरपालिका	दैलेख	१२	८५.८९	१४६	७४३
१९९	नारायण नगरपालिका	दैलेख	३	१६.३६	२८	१३१
२००	नौमुले गाउँपालिका	दैलेख	८	३९.८४	८६	४८२
२०१	भगवतीमाई गाउँपालिका	दैलेख	२	१४.८४	२२	१२३
२०२	भैरवी गाउँपालिका	दैलेख	४	१६.८७	३९	२०८
२०३	महाबु गाउँपालिका	दैलेख	२	८.६०	१८	९८
२०४	खत्याड गाउँपालिका	मुगु	५	११५.७३	८३	४१४
२०५	छाँयानाथ रारा नगरपालिका	मुगु	६	४३.१२	१०१	५०६
२०६	मुगुम कार्मारोग गाउँपालिका	मुगु	९	८९.११	१६९	८४३
२०७	सोरु गाउँपालिका	मुगु	९	१७०.७६	१५१	७४८
२०८	कालिमाटि गाउँपालिका	सल्यान	२६	१३०.९३	२१३	१३०५
२०९	कुमाख गाउँपालिका	सल्यान	१३	६४.३३	१०८	६९९
२१०	त्रिवेणी गाउँपालिका	सल्यान	१	४.४०	७	३०
२११	दार्मा गाउँपालिका	सल्यान	८	५०.४४	९५	५७८
२१२	बनगाड कुपिण्डे नगरपालिका	सल्यान	५९	४१३.१०	६३५	३८९३
२१३	बागचौर नगरपालिका	सल्यान	४८	२३६.१९	४४४	२६५४
२१४	शारदा नगरपालिका	सल्यान	४८	१८४.२०	३९१	२२६२
२१५	सिद्ध कुमाख गाउँपालिका	सल्यान	१	३.६०	५	४०
२१६	अदानचुली गाउँपालिका	हुम्ला	१०	१५०.७३	१७५	११११
२१७	खार्पुनाथ गाउँपालिका	हुम्ला	२७	६०१.१६	४४५	२३६३

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२१८	चंखेली गाउँपालिका	हुम्ला	३	४७.००	५५	३१५
२१९	ताँजाकोट गाउँपालिका	हुम्ला	१२	१९२.५४	२०१	११६८
२२०	नाम्खा गाउँपालिका	हुम्ला	२७	५६७.०१	३१९	१४९०
२२१	सर्केगाड गाउँपालिका	हुम्ला	१८	२७६.७६	३२५	१७८७
२२२	सिमकोट गाउँपालिका	हुम्ला	२७	५८६.८५	३६५	१६४३
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
२२३	कमलबजार नगरपालिका	अछाम	७	४९.५१	९०	४७८
२२४	चौरपाटी गाउँपालिका	अछाम	६	३५.१६	९०	४४३
२२५	ढकारी गाउँपालिका	अछाम	१०	८१.०६	१३९	७८९
२२६	तुर्माखाँद गाउँपालिका	अछाम	१५	१२२.७७	५०४	२७२६
२२७	पन्चदेवल विनायक नगरपालिका	अछाम	३५	१३१.६५	४०६	२२४५
२२८	बान्नीगढी गाउँपालिका	अछाम	५	१९.३९	४७	२४२
२२९	मंगलसेन नगरपालिका	अछाम	३१	६५.४२	३०५	१५००
२३०	मेल्लेख गाउँपालिका	अछाम	६	३४.५८	५८	३२८
२३१	रामरोशन गाउँपालिका	अछाम	६	२६.८८	६६	३८२
२३२	साँफेवगर नगरपालिका	अछाम	४२	१५४.६४	४०४	२०४०
२३३	अजयमेरु गाउँपालिका	डडेलधुरा	३२	२२३.२६	४३३	२६८६
२३४	अमरगढी नगरपालिका	डडेलधुरा	२७	८५.८५	२६४	१६७६
२३५	आलिताल गाउँपालिका	डडेलधुरा	४२	२६९.८५	४९१	३०९६
२३६	गन्यापधुरा गाउँपालिका	डडेलधुरा	१५	४७.३१	१४२	८९९
२३७	नवदुर्गा गाउँपालिका	डडेलधुरा	३६	१७४.९४	३८१	२३०७
२३८	परशुराम नगरपालिका	डडेलधुरा	१०	५०.००	९२	६१९
२३९	भागेश्वर गाउँपालिका	डडेलधुरा	१०	३२.५२	११८	६२२
२४०	के आई सिं गाउँपालिका	डोटी	२०	७४.५६	२१६	११७३
२४१	जोरायल गाउँपालिका	डोटी	२३	११६.३५	२२८	१३६५
२४२	दिपायल सिलगढी नगरपालिका	डोटी	५१	१८५.२२	४३४	२५८५
२४३	पूर्वीचौकी गाउँपालिका	डोटी	२९	१२२.५२	३३७	१९२५
२४४	बडीकेदार गाउँपालिका	डोटी	६३	२९६.०२	४६२	३०३७
२४५	शिखर नगरपालिका	डोटी	१७	८०.६५	२००	१३६३
२४६	सायल गाउँपालिका	डोटी	१२	६६.११	१४७	७७७
२४७	केदारस्युँ गाउँपालिका	बझाङ	४	९१.३८	५९	३४१
२४८	खप्तडछान्ना गाउँपालिका	बझाङ	२६	४१७.७२	५५५	३२०८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या
२४९	छबिसपाथिभेरा गाउँपालिका	बझाङ	७	१५८.८७	११८	६८२
२५०	जयपृथ्वी नगरपालिका	बझाङ	५	१०४.५२	८२	४७५
२५१	तलकोट गाउँपालिका	बझाङ	२८	५२३.५३	५४८	३१६७
२५२	थलारा गाउँपालिका	बझाङ	११	१३७.८९	१६९	९७७
२५३	दुर्गाथली गाउँपालिका	बझाङ	१२	१७६.५३	२४२	१३९८
२५४	बित्थडचिर गाउँपालिका	बझाङ	७	८६.४२	१५१	८७३
२५५	बुंगल नगरपालिका	बझाङ	४	४६.७८	७८	४५१
२५६	मष्टा गाउँपालिका	बझाङ	६	११८.८७	१०७	६१८
२५७	साइपाल गाउँपालिका	बझाङ	९	२८९.३५	१८४	१०६३
२५८	खप्तड छेडेदह गाउँपालिका	बाजुरा	५	४६.७५	८३	३८३
२५९	गौमुल गाउँपालिका	बाजुरा	२१	२६२.५४	३१७	१४८०
२६०	जगन्नाथ गाउँपालिका	बाजुरा	३	२४.३८	५३	२३८
२६१	त्रिवेणी नगरपालिका	बाजुरा	३०	२९०.२६	५००	२०७९
२६२	बडीमालिका नगरपालिका	बाजुरा	२	१०.३२	३१	१४६
२६३	बुढीगंगा नगरपालिका	बाजुरा	४१	५१७.५४	६१०	२६९१
२६४	बुढीन्दा नगरपालिका	बाजुरा	४३	७७८.२५	८२७	३४५७
२६५	स्वामीकार्तिक खापर गाउँपालिका	बाजुरा	२	२४.००	३६	१४६
२६६	हिमाली गाउँपालिका	बाजुरा	१८	२८३.७०	३१२	१२५५
२६७	डिलासैनी गाउँपालिका	बैतडी	७	३८.०६	१००	४८७
२६८	दशरथचन्द नगरपालिका	बैतडी	६१	१५१.१४	६२८	३४०९
२६९	दोगडाकेदार गाउँपालिका	बैतडी	१२	३८.५२	१३८	७९७
२७०	पञ्चेश्वर गाउँपालिका	बैतडी	१०	२९.१९	१०९	६०७
२७१	पाटन नगरपालिका	बैतडी	३९	९१.५२	३९६	२१४२
२७२	पुर्चौंडी नगरपालिका	बैतडी	१०	५९.१३	१०६	६९५
२७३	मेलौली नगरपालिका	बैतडी	१४	३४.२७	१६५	१०७९
२७४	सुर्नया गाउँपालिका	बैतडी	११	१६.००	१५६	१०१०
		जम्मा	**७,६०७**	**४४,०२७.८३**	**७४,४९५**	**४,२३,६७४**

अनुसूची १० : साझेदारी वनसमूहहरुको डिभिजन वन कार्यालय/जिल्लागत विवरण

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या
			प्रदेश नं १			
१	मोरङ	मोरङ	४	७२६२.७६	१३४३७२	६२८३३२
			प्रदेश नं २			
२	धनुषा	धनुषा	१	२१९०.७३	२७१२३	१४८००३
३	महोत्तरी	महोत्तरी	३	४४३८.७७	११११९७	६२३७३५
४	सर्लाही	सर्लाही	३	५५३४.३४	११८४६६	७०७९७६
५	पर्सा	पर्सा	२	७४४७.५५	६१४८०	३८२६४३
६	वारा	वारा	४	९८७२.९३	८०८४५	५०७९८३
७	रौतहट	रौतहट	३	११९२७.९७	९५०६४	५९७९३४
			गण्डकी प्रदेश			
८	नवलपुर	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	१	६७२.८६	३४८९	१६२७४
			लुम्बिनी प्रदेश			
९	परासी	नवलपरासी (ब.सु.प.)	१	१२०४.२०	११४२२	६३७७६
१०	रुपन्देही	रुपन्देही	२	२०८५.२४	५०४५६	२८७३७९
११	कपिलवस्तु (कपिलबस्तु)	कपिलवस्तु	२	८३३१.८८	४१०००	२७८५४७
१२	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलवस्तु	३	१०३४०.३५	३३५११	२३०५७१
			सुदूरपश्चिम प्रदेश			
१३	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	२	४३४४.५९	४४४४५	२३७५३२
		जम्मा	**३१**	**७५,६५४.१७**	**८,१२,८७०**	**४७,१०,६८५**

अनुसूची ११ : साझेदारी वन समूहहरुको विवरण

सि.नं.	साझेदारी वनको नाम	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	पहिलो कार्ययोजना स्वीकृत मिति	संशोधन/ कार्ययोजना नविकरण मिति	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	बैज्ञानिक वन कार्ययोजना स्वीकृतिको अवस्था
प्रदेश नं १									
१	लाटीझोडा	मोरङ	मोरङ	२०७१।०१।२५	-	१६८४.७४	१४२०६	५५६४७	भएको
२	पथरी शनिश्चरे	मोरङ	मोरङ	२०७३।०६।११	-	२३१५.९६	५१३३३	२२७७१५	भएको
३	लोहान्द्रा केरावारी	मोरङ	मोरङ	२०७३।०९।२१	-	१६१५.४२	३२८३६	१५१६०९	भएको
४	वेलवारी चिसाङ	मोरङ	मोरङ	२०७४।०७।२२	-	१६४६.६४	३५९९७	१९३३६१	भएको
प्रदेश नं २									
५	सहजनाथ	वारा	वारा	२०६६।०१।०६	२०७१।११।१०	४३५६.२७	१९४४८	१३०९०२	नभएको
६	हलखोरिया	वारा	वारा	२०६६।०१।०६	२०७१।१०।१९	१९३८.४६	२७१०८	१७६७०६	भएको
७	तामागढी	वारा	वारा	२०६९।०३।१८	-	२५७९.८८	१८०३२	९११२५	भएको
८	गढीमाई	वारा	वारा	२०७३।०२।०२	-	९९८.३२	१६२५७	१०९२५०	भएको
९	सवैया	पर्सा	पर्सा	२०६७।०१।२७	२०७२।०९।०८	३१८८.६	३९७७४	२४१८०८	भएको
१०	विन्दवासिनी कोईलाभार	पर्सा	पर्सा	२०६७।०१।२७	-	४२५८.९५	२१७०६	१४०८३५	नभएको
११	रंगपूर	रौतहट	रौतहट	२०६८।०९।११	२०७६।०३।१७	३४६२.९१	३३२९८	२०५२४२	भएको
१२	जंगलसहिया	रौतहट	रौतहट	२०६७।०४।०५	-	४०९६.७९	३४९५६	२२३४४०	भएको
१३	रामलाल वृन्दावन	रौतहट	रौतहट	२०६८।०९।११	-	४३६८.२७	२६८१०	१६९२५२	भएको
१४	वांकेमरहा	महोत्तरी	महोत्तरी	२०६८	२०७४।११।१६	२२६३.४६	४८४९७	२८३९०३	भएको
१५	टुटेश्वरनाथ	महोत्तरी	महोत्तरी	२०६८	२०७४।११।१६	९९८.०९८	३०५४४	१६७३६५	भएको
१६	गढन्ता-वर्दिवास	महोत्तरी	महोत्तरी	२०६८	२०७४।११।१६	११७७.२१५	३२१५६	१७२४६७	भएको
१७	फूलजोरवावा	सर्लाही	सर्लाही	२०६७।०१।०२	२०७३।०२।२३	२५८९.५७	२७९५३	१६१७३०	भएको
१८	लालबन्दी	सर्लाही	सर्लाही	२०६९।०८।०१	-	१६५०.५	४०७७०	२३८२३८	भएको
१९	जानकीनगर	सर्लाही	सर्लाही	२०७४।०८।२८	-	१२९४.२७	४९७४३	३०८००८	भएको
२०	जलाइध	धनुषा	धनुषा	२०७३।०३।१३	-	२११०.७३	२७१२३	१४८००३	नभएको
गण्डकी प्रदेश									
२१	मध्यविन्दु	नवलपुर	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२०७२।०२।१४	-	६७२.८६	३४८९	१६२७४	भएको

सि.नं.	साझेदारी वनको नाम	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	पहिलो कार्ययोजना स्वीकृत मिति	संशोधन/ कार्ययोजना नविकरण मिति	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	बैज्ञानिक वन कार्ययोजना स्वीकृतिको अवस्था
लुम्बिनी प्रदेश									
२२	वुद्धशान्ति	परासी	नवलपरासी (ब.सु.प.)	२०६८।०२।२९	२०७२।०१।३०	१२०४.२०	११४२२	६३७७६	भएको
२३	तिलौराकोट	कपिलवस्तु (कपिलबस्तु)	कपिलबस्तु	२०६९।१०।०९	-	६६१२.६२	२२०००	१७५०००	भएको
२४	मायादेवी	कपिलवस्तु (कपिलबस्तु)	कपिलबस्तु	२०७०।१२।१०	२०७४।०७।२३	१७१९.२६	१९०००	१०३५४७	भएको
२५	गौतमवुद्ध	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलबस्तु	२०६८।०६।०४	-	३७४३.४२	८९१९	६२२२६	भएको
२६	कपिलवस्तु	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलबस्तु	२०६९।१०।१५	-	५०८७.४३	१५९४०	१०५३६५	भएको
२७	शिवराज	कपिलवस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलबस्तु	२०७३।०७।०७	-	१५०९.५	८६५२.००	६२९८०	भएको
२८	लुम्विनी	रुपन्देही	रुपन्देही	२०६७।०४।०५	२०७१।१०।२९	१३२१	२५९३४.००	१६५१५७	भएको
२९	देवदह	रुपन्देही	रुपन्देही	२०७३।१०।२८	-	७६४.२४	२४५२२.००	१२२२२२	भएको
सुदूरपश्चिम प्रदेश									
३०	वाह्रवन	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	२०६८।१२।२९	२०७३।११।३०	१६९१.७९	३१२७२.००	१६३६५७	भएको
३१	भारताल	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	२०७५।०६।२३	-	२६५२.८	१३१७३.००	७३८७५	भएको
					जम्मा	**७६,६५४.१७**	**८,१२,८७०**	**४७,१०,६८६**	

अनुसूची १२ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको विवरण

सि.नं.	वन संरक्षण क्षेत्रको नाम	जिल्ला	घोषणा/ लागु मिति	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	व्यवस्थापनको उद्देश्य
प्रदेश नं २							
१	धनुषाधाम	धनुषा	२०६९।१०।०४	३४०	८६०३	४५००८	ऐतिहासिक, धार्मिक एवं वातावरणीय क्षेत्रको एकीकृत विकासद्वारा धार्मिक एवं पर्यापर्यटन क्षेत्रको प्रवद्र्धन गर्ने
बागमती प्रदेश							
२	बरण्डाभार	चितवन	२०६८।११।१५	१०४६६	१७४५३	७२२४०	वनको अवस्था र वन्यजन्तुहरुको बासस्थान सुधार ल्याउनुको साथै जैविक मार्गहरुको पुर्नस्थापना र पर्यापर्यटनको विकास गर्ने
गण्डकी प्रदेश							
३	पञ्चासे	कास्की, पर्वत, स्याङ्जा	२०६८।११।१५	५७७६	६७९९	२६०२५	जैविक विविधता, जल स्रोत र पर्यापर्यटनको दीगो व्यवस्थापन एवं वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने
लुम्बिनी प्रदेश							
४	मदाने	गुल्मी	२०६७।११।१६	१३७६१	६८३६	३२२७८	प्राकृतिक सौन्दर्य एवं पारिस्थितिकीय प्रणालीको संरक्षण गर्ने
५	रेसुङ्गा	गुल्मी	२०७४।११।२८	१९२८१.३७	१४७२६	६२१०१	प्राकृतिक स्रोत, जैविक विविधता, जलाधारीय र पुरातात्विक महत्वको संरक्षण गर्ने
६	थाप्ले सत्यवती सालिमेदह	गुल्मी	२०७४।११।२८	३७८४३.०६	१८१४६	७२५८४	जैविक विविधता, वन् स्रोत, जलस्रोत र प्राकृतिक एवम् धार्मिक सम्पदाको संरक्षण गर्ने
७	खाता	बर्दिया	२०६८।११।१५	५७४२	६७६४	४०७०३	वन व्यवस्थापनद्वारा ठूला वन्यजन्तुहरुको बासस्थान र जैविकमार्गहरुको पूर्नस्थापन गर्ने
कर्णाली प्रदेश							
८	काक्रेविहार	सुर्खेत	२०५९।०१।३०	१७५	१२०२९	४७९१४	जैविक विविधता, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक एवं वातावरणीय क्षेत्रको संरक्षण तथा विकासद्वारा पर्यटन क्षेत्रको प्रबर्धन गर्ने
सूदूरपश्चिम प्रदेश							
९	लालझाडी–मोहना	कंचनपुर, कैलाली	२०६८।११।१५	२९६४२	३१३२१	२२९१९८	वन व्यवस्थापनद्वारा ठूला वन्यजन्तुहरुको बासस्थान र जैविकमार्गहरुको पूर्नस्थापन
१०	बसन्ता	कैलाली	२०६८।११।१५	६९००१	२४८४२	१७८१६९	वन व्यवस्थापनद्वारा ठूला वन्यजन्तुहरुको बासस्थान र जैविकमार्गहरुको पूर्नस्थापन
			जम्मा	**१,९२,०२७.४३**	**१,४७,५१९**	**८,०६,२२०**	

अनुसूची १३ : प्रस्तावित वन संरक्षण क्षेत्रहरुको विवरण

सि.नं.	वन संरक्षण क्षेत्रको नाम	जिल्ला	वनको क्षेत्रफल (हे.)	प्रस्तावित मिति	व्यवस्थापनको उदेष्य
			प्रदेश नं १		
१	तिनजुरे मिल्के जलजले	तेह्रथुम, संखुवासभा, ताप्लेजुङ	५८२३३	२०७१।०३।२५	लालीगुरांसको वंशाणु संरक्षणका साथै वातावरण संरक्षण र सम्बर्धनद्वारा पर्यापर्यटनको विकास गर्ने
२	रामधुनी	सुनसरी	२०४५	२०७१।०३।२५	ऐतिहासिक, धार्मिक महत्वलाई संरक्षण र सम्बर्धन गर्न भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी धार्मिक पर्यापर्यटनको विकास गर्ने
३	रौता	उदयपुर	१३४२	२०७१।१०।२८	वन्यजन्तु, तिनीहरुको बासस्थान, सूक्ष्म पारिस्थितिकीय प्रणालीहरु र प्राकृतिक सौन्दर्य क्षेत्रहरुको उचित संरक्षण, सम्बर्धन र पर्यटन विकास गर्ने
			लुम्बिनी प्रदेश		
४	शिवगढी सुराईनाका	कपिलबस्तु	५१५२.४९	२०७१।१०।२८	जलाधार संरक्षण, जैविक मार्ग, जैविक विविधता, धार्मिक एंव ऐतिहासिक स्थलको संरक्षण तथा विकास गर्ने
५	गौमुखी	प्यूठान	१८०३८	२०७१।०३।२५	धार्मिक पर्यापर्यटनको विकासबाट यस क्षेत्रलाई परिचित गराइ विकास गर्ने
			सूदूरपश्चिम प्रदेश		
६	महाभारत	डडेलधुरा	५३०१४	२०७१।०३।२५	ऐतिहासिक, धार्मिक, प्राकृतिक सौन्दर्य र पर्यटन क्षेत्रको लागि पूर्वाधार निर्माण गरी पर्यापर्यटनको विकास गर्ने
७	ग्वालेक	बैतडी	-	-	-
८	सिगास	बैतडी	-	-	-
९	रामरोशन	अछाम	-	-	-

स्रोत: वन विभाग, २०७३

अनुसूची १४ : धार्मिक वन समूहहरुको डिभिजन वन कार्यालय/जिल्लागत विवरण

सि.नं.	डिभिजन वन कार्यालय	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		प्रदेश नं १		
१	इलाम	इलाम	२	२१६.४९
२	उदयपुर (गाईघाट)	उदयपुर	१	२.००
३	उदयपुर (त्रिवेणी)	उदयपुर	२	७.७०
४	धनकुटा	धनकुटा	३	३०.४१
५	पाँचथर	पाँचथर	२	३२.३७
६	भोजपुर	भोजपुर	३	८.१६
७	मोरङ	मोरङ	१२	४७.१२
८	संखुवासभा	संखुवासभा	२	११.३०
९	सोलुखुम्बु	सोलुखुम्बु	३	७१.१३
		प्रदेश नं २		
१०	पर्सा	पर्सा	३	२८.५०
११	महोत्तरी	महोत्तरी	१	२१.५०
१२	रौतहट	रौतहट	३	२६.३९
१३	सर्लाही	सर्लाही	२	६.०६
		बागमती प्रदेश		
१४	काठमाण्डौ	काठमाण्डौ	९	१८७.६१
१५	काभ्रेपलान्चोक	काभ्रपलान्चोक	१	१.६७
१६	चितवन	चितवन	५	१३.७७
१७	दोलखा	दोलखा	१	२.०१
१८	नुवाकोट	नुवाकोट	३	५.३६
१९	भक्तपुर	भक्तपुर	३	८.९१
२०	मकवानपुर (राप्ती)	मकवानपुर	१	१५.४४
२१	मकवानपुर (हेटौडा)	मकवानपुर	१	५.००
२२	रामेछाप	रामेछाप	३	२१३.९८
२३	ललितपुर	ललितपुर	६	८२.५४
२४	सिन्धुपाल्चोक	सिन्धुपाल्चोक	२	३.४५
		गण्डकी प्रदेश		
२५	कास्की	कास्की	५	११.२०
२६	गोरखा	गोरखा	५	६१.०१
२७	तनहुँ	तनहु	८	२३.८१
२८	नवलपुर	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	८	१९८.१७
२९	म्याग्दी	म्याग्दी	१	९.३५
३०	लमजुङ	लमजुङ	१	२.०३
३१	वागलुङ	वागलुङ	३	११.२२
३२	स्याङ्जा	स्याङ्जा	२	१२.११
		लुम्बिनी प्रदेश		
३३	कपिलबस्तु (कपिलबस्तु)	कपिलबस्तु	४	३०६.००
३४	कपिलबस्तु (गौतमबुद्ध)	कपिलबस्तु	१	१०.६३
३५	गुल्मी	गुल्मी	२	१६६.८८
३६	दाङ (घोराही)	दाङ	५	११५.५२
३७	दाङ (देउखुरी)	दाङ	१	३८.५०
३८	पाल्पा	पाल्पा	४	२६१.११
३९	बर्दिया	बर्दिया	४	२१.६३
४०	रुपन्देही	रुपन्देही	४	२७.४७
४१	रोल्पा	रोल्पा	१	०.७५
		कर्णाली प्रदेश		
४२	दैलेख	दैलेख	२	३.४४
४३	रुकुम (पश्चिम भाग)	रुकुम (पश्चिम भाग)	१	४.००
४४	सल्यान	सल्यान	१	४.४०
४५	सुर्खेत	सुर्खेत	४	२५.७५
४६	हुम्ला	हुम्ला	१	६.००
		सुदूरपश्चिम प्रदेश		
४७	अछाम	अछाम	२	६.०२
४८	कन्चनपुर	कन्चनपुर	११	११५.३८
४९	कैलाली (धनगढी)	कैलाली	११	१५२.५८
५०	कैलाली (पहलमानपुर)	कैलाली	१	४.००
५१	डडेलधुरा	डडेलधुरा	७	७६.६६
५२	डोटी	डोटी	१	३.००
५३	बझाङ	बझाङ	३	८१.२६
५४	बाजुरा	बाजुरा	१	०.३९
		जम्मा	**१७९**	**२८०९.१४**

अनुसूची १८ : धार्मिक वन समूहहरुको स्थानीय तह अनुसारको विवरण

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		प्रदेश नं १		
१	सन्दकपुर गाउँपालिका	इलाम	१	१२.२१
२	माङसेबुङ गाउँपालिका	इलाम	१	२०४.२८
३	त्रियुगा नगरपालिका	उदयपुर (गाईघाट)	१	२
४	कटारी नगरपालिका	उदयपुर (त्रिवेणी)	२	७.७
५	धनकुटा नगरपालिका	धनकुटा	२	२९.५५
६	पाख्रिवास नगरपालिका	धनकुटा	१	०.८६
७	याङवरक गाउँपालिका	पाँचथर	१	१.६२
८	फाल्गुनन्द गाउँपालिका	पाँचथर	१	३०.७५
९	आमचोक गाउँपालिका	भोजपुर	३	८.१६
१०	उर्लावारी नगरपालिका	मोरङ	१	०.९२
११	कानेपोखरी गाउँपालिका	मोरङ	१	२
१२	पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	मोरङ	२	१७.३१
१३	बेलवारी नगरपालिका	मोरङ	४	२०.१९
१४	मिक्लाजुङ्ग गाउँपालिका	मोरङ	१	१.३३
१५	लेटाङ्ग नगरपालिका	मोरङ	२	२.०६७
१६	सुन्दरहरैंचा नगरपालिका	मोरङ	१	३.३
१७	सभापेखरी गाउँपालिका	संखुवासभा	१	४.३३
१८	चिचिला गाउँपालिका	संखुवासभा	१	६.९७
१९	सोलुदुधकुण्ड नगरपालिका	सोलुखुम्बु	२	६३.५७
२०	नेचासल्यान गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	१	७.५६
		प्रदेश नं २		
२१	विरगंज महानगरपालिका	पर्सा	१	१२
२२	पर्सागढी नगरपालिका	पर्सा	२	१६.५
२३	बर्दिवास नगरपालिका	महोत्तरी	१	२१.५
२४	चन्द्रपुर नगरपालिका	रौतहट	३	२६.३९
२५	लालबन्दी नगरपालिका	सर्लाही	१	४.०३
२६	हरिवन नगरपालिका	सर्लाही	१	२.०३४

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
		बागमती प्रदेश		
२७	कागेश्वरी नगरपालिका	काठमाण्डौ	२	१.७
२८	गोकर्णेश्वर नगरपालिका	काठमाण्डौ	१	०.५
२९	काठमाण्डौ महानगरपालिका	काठमाण्डौ	३	१२३.८७
३०	दक्षिणकाली नगरपालिका	काठमाण्डौ	२	५९
३१	टोखा नगरपालिका	काठमाण्डौ	१	२.५४
३२	बेथानचोक गाउँपालिका	काभ्रेपान्चोक	१	१.६७
३३	भरतपुर महानगरपालिका	चितवन	४	१०.७७
३४	कालिका नगरपालिका	चितवन	१	३
३५	भिमेश्वर नगरपालिका	दोलखा	१	२.०१
३६	तादी गाउँपालिका	नुवाकोट	१	५.१२
३७	किस्पाङ गाउँपालिका	नुवाकोट	१	०.०८
३८	मेघाङ गाउँपालिका	नुवाकोट	१	०.१६
३९	चागुनारायण नगरपालिका	भक्तपुर	१	५.४४
४०	सुर्यविनायक नगरपालिका	भक्तपुर	२	३.४७
४१	थाहा नगरपालिका	मकवानपुर (राप्ती)	१	१५.४४
४२	हेटौडा उपमहानगरपालिका	मकवानपुर (हेटौडा)	१	५
४३	उमाकुण्ड गाउँपालिका	रामेछाप	१	२०२.५
४४	मन्थली नगरपालिका	रामेछाप	१	९.२५
४५	लिखु तामाकोशी गाउँपालिका	रामेछाप	१	२.२३
४६	ललितपुर महानगरपालिका	ललितपुर	२	२.८९
४७	गोदावरी नगरपालिका	ललितपुर	३	७९.२२
४८	महालक्ष्मी नगरपालिका	ललितपुर	१	०.४३
४९	इन्द्रावती गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१	०.१७
५०	चौतारा साँगाचोकगढी नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१	३.२८

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
गण्डकी प्रदेश				
५१	पोखरा महानगरपालिका	कास्की	५	११.२
५२	गोरखा नगरपालिका	गोरखा	४	३९.१
५३	शहिद लखन गाउँपालिका	गोरखा	१	२१.९१
५४	देवघाट गाउँपालिका	तनहुँ	२	४.४७
५५	वन्दिपुर गाउँपालिका	तनहुँ	२	७.७
५६	भानु नगरपालिका	तनहुँ	२	२.३६
५७	ब्यास नगरपालिका	तनहुँ	१	४.४७
५८	शुक्लागण्डकी नगरपालिका	तनहुँ	१	४.८१
५९	गैंडाकोट नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	४	४२.६२
६०	कावासोती नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२	२०.४
६१	बिनयी गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	१	९५
६२	मध्यविन्दु नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	१	४०.१५
६३	बेनी नगरपालिका	म्याग्दी	१	९.३५
६४	वेसीशहर नगरपालिका	लमजुङ	१	२.०३
६५	जैमूनी नगरपालिका	बागलुङ	१	२.१६
६६	बागलुङ नगरपालिका	बागलुङ	१	४.२२
६७	ताराखोला गाउँपालिका	बागलुङ	१	४.८४
६८	चाँपाकोट नगरपालिका	स्याङ्जा	१	५.२
६९	अर्जूनचौपारी गाउँपालिका	स्याङ्जा	१	६.९१
लुम्बिनी प्रदेश				
७०	बुद्धभुमी नगरपालिका	कपिलबस्तु (गौतमबुद्ध)	१	१०.६३
७१	बाणगंगा नगरपालिका	कपिलबस्तु (कपिलबस्तु)	४	३०६.००
७२	रेसुङ्गा नगरपालिका	गुल्मी	१	१६५.१७
७३	छत्रकोट गाउँपालिका	गुल्मी	१	१.७१
७४	बारबर्दिया नगरपालिका	बर्दिया	१	६.००
७५	मधुवन नगरपालिका	बर्दिया	३	१५.६३
७६	तुलसीपुर उपमहानगरपालिका	दाङ (घोराही)	२	२४.६६
७७	घोराही उपमहानगरपालिका	दाङ (घोराही)	३	९०.८६
७८	गढवा गाउँपालिका	दाङ (देउखुरी)	१	३८.५०
७९	तिनाउ गाउँपालिका	पाल्पा	३	२५५.४९
८०	रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	पाल्पा	१	५.६२
८१	बुटवल उपमहानगरपालिका	रुपन्देही	२	१९.८५
८२	देवदह नगरपालिका	रुपन्देही	२	७.६२
८३	सुनिल स्मृती गाउँपालिका	रोल्पा	१	०.७५
कर्णाली प्रदेश				
८४	नारायण नगरपालिका	दैलेख	१	१.४४
८५	गुराँस गाउँपालिका	दैलेख	१	२.००
८६	मुसीकोट नगरपालिका	रुकुम (पश्चिम भाग)	१	४.००
८७	छत्रेश्वरी गाउँपालिका	सल्यान	१	४.४०
८८	वीरेन्द्रनगर नगरपालिका	सुर्खेत	३	२२.५०
८९	बराहताल गाउँपालिका	सुर्खेत	१	३.२५
९०	सिमकोट गाउँपालिका	हुम्ला	१	६.००
सुदूरपश्चिम प्रदेश				
९१	मंगलनसेन नगरपालिका	अछाम	२	६.०२
९२	कृष्णपुर नगरपालिका	कन्चनपुर	२	१३.५८
९३	भिमदत्त नगरपालिका	कन्चनपुर	२	१७.५२
९४	बेदकोट नगरपालिका	कन्चनपुर	३	४५.५६
९५	शुक्लाफाँटा नगरपालिका	कन्चनपुर	१	२४.७३
९६	बेलौरी नगरपालिका	कन्चनपुर	१	१.०३
९७	पुर्नवास नगरपालिका	कन्चनपुर	२	१२.९६
९८	गौरीगंगा नगरपालिका	कैलाली (धनगढी)	४	६४.४२
९९	धनगढी उपमहानगरपालिका	कैलाली (धनगढी)	६	८८.०१
१००	लम्कीचुहा नगरपालिका	कैलाली (पहलमानपुर)	१	४.००

सि.नं.	स्थानीय तहको नाम	डिभिजन वन कार्यालय/ जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)
१०१	गोदावरी नगरपालिका	कैलाली (धनगढी)	१	०.१५
१०२	परशुराम नगरपालिका	डडेलधुरा	१	५४.५०
१०३	अमरगढी नगरपालिका	डडेलधुरा	३	६.३६
१०४	अजयमेरु गाउँपालिका	डडेलधुरा	२	९.८०
१०५	नबदुर्गा गाउँपालिका	डडेलधुरा	१	६.००
१०६	जोरायल गाउँपालिका	डोटी	१	३.००
१०७	बुंगल नगरपालिका	बझाङ	२	७८.३२
१०८	केदारस्युँ गाउँपालिका	बझाङ	१	२.९४
१०९	खप्तड छेडेदह गाउँपालिका	बाजुरा	१	०.३९
		जम्मा	**१७९**	**२८०९.१४**

अनुसूची १६ : मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको संरक्षित क्षेत्र अनुसारको विवरण

सि.नं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	प्रदेश
१	कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष	उदयपुर	१	३१.७०	१२५	३७५	प्रदेश नं १
		सुनसरी	१५	१२५.९२	२१३०	९१९८	प्रदेश नं १
२	खप्तड राष्ट्रिय निकुञ्ज	अछाम	१२	५८६.२५	६७५	३५७८	सुदूरपश्चिम प्रदेश
		डोटी	१२	१२२७.१४	११६३	६९६६	सुदूरपश्चिम प्रदेश
		बझाङ	१७	१४८४.५३	१९१३	८९५८	सुदूरपश्चिम प्रदेश
		बाजुरा	६	३४०.३५	५८४	२४४६	सुदूरपश्चिम प्रदेश
३	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	चितवन	३८	६५६६.०२	३०८७१	१५१२६९	बागमती प्रदेश
		पर्सा	६	२१८५.१५	१५६९	९१९६	प्रदेश नं २
		मकवानपुर	१	३७७.५	५३६	१९०३	बागमती प्रदेश
		नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२६	५०३५.३१	११८२२	६०६७८	गण्डकी प्रदेश
४	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	पर्सा	१०	६३५.७३	१३७६	८०७६	प्रदेश नं २
		बारा	५	१८८९.८८	२७९३	१६९६४	प्रदेश नं २
		मकवानपुर	३१	७६७०.२३	९४३५	५४९४५	बागमती प्रदेश
५	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	सुर्खेत	१९	३२४६.५६	११७८	८५७५	कर्णाली प्रदेश
		बाँके	३	४३७.९२	८८१	४८९७	लुम्बिनी प्रदेश
		बर्दिया	१११	१३३५८.३	२२३५१	१२०३२०	लुम्बिनी प्रदेश
६	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	सल्यान	६	६२०.७	५९२	२९४१	कर्णाली प्रदेश
		दाङ	१४	९८४.७५	७४७	४०९५	लुम्बिनी प्रदेश
		बाँके	४९	५५२०.८५	१०६५५	५६२५२	लुम्बिनी प्रदेश
७	मकालु वरुण राष्ट्रिय निकुञ्ज	संखुवासभा	७७	२१५४५.९६	५८६१	२९२६४	प्रदेश नं १
		सोलुखुम्बु	१८	४१७४.५२	२०९६	१०४३२	प्रदेश नं १
८	रारा राष्ट्रिय निकुञ्ज	जुम्ला	४	६८२.९४	४२३	२७८२	कर्णाली प्रदेश
		मुगु	२१	२११४.७४	१७६३	९११२	कर्णाली प्रदेश
९	लाङ्गटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	रसुवा	४४	१७३६.९३	५१८५	३२०१२	बागमती प्रदेश
		नुवाकोट	१८	१६०३.८५	२०५४	१२०३८	बागमती प्रदेश
		सिन्धुपाल्चोक	२६	५३६४.३७	१५६१	८५०८	बागमती प्रदेश
१०	शगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	सोलुखुम्बु	९	३८३९.७०	९४०	३९९३	प्रदेश नं १
११	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	काठमाण्डौं	२७	३४६.२१	२०१७	१११३७	बागमती प्रदेश
		धादिङ	१	१०.७४	३८	२६९	बागमती प्रदेश
		नुवाकोट	२०	३७६.४७	२१३१	१२९३३	बागमती प्रदेश
१२	शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुञ्ज	कन्चनपुर	४४	३४३८.६०	११०९४	६१५३३	सुदूरपश्चिम प्रदेश
१३	शेफोक्सुन्डो राष्ट्रिय निकुञ्ज	डोल्पा	१८	५८२४.८०	२५४१	१००९८	कर्णाली प्रदेश
		मुगु	७	१२९८.२८	३६८	१४७२	कर्णाली प्रदेश
		जम्मा	**७१६**	**१,०४,६८२.९१**	**१,३९,४६८**	**७,४६,२१९**	

अनुसूची १७ : मध्यवर्ती सामदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको स्थानीय तह अनुसारको विवरण

सि.नं.	नगरपालिका/ गाउँपालिका	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षित क्षेत्र
			प्रदेश नं १				
१	बेलका नगरपालिका	उदयपुर	१	३१.७१	१२५	३७५	कोशीटप्पु व.आ.
२	कोशी गाउँपालिका	सुनसरी	१०	९०.३७	९६८	४२२८	कोशीटप्पु व.आ.
३	बराहक्षेत्र नगरपालिका	सुनसरी	५	३५.५५	११६२	४९७०	कोशीटप्पु व.आ.
४	भोटखोला गाउँपालिका	संखुवासभा	९	३७४०.३५	१३११	५२२६	मकालु वरुण रा.नि.
५	मकालु गाउँपालिका	संखुवासभा	२५	६२२६.४४	१९४८	९९६५	मकालु वरुण रा.नि.
६	सिलीचोङ गाउँपालिका	संखुवासभा	४३	११५७९.१७	२६०२	१४०७३	मकालु वरुण रा.नि.
७	महाकुलुङ गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	१८	४१७४.५२	२०९६	१०४३२	मकालु वरुण रा.नि.
८	खुम्बु पासाङल्हमु गाउँपालिका	सोलुखुम्बु	९	३८३९.७०	९४०	३९९३	शगरमाथा रा.नि.
			प्रदेश नं २				
९	सुवर्णपुर गाउँपालिका	पर्सा	६	२१८५.१५	१५६९	९१९६	चितवन रा.नि.
१०	सुवर्णपुर गाउँपालिका	पर्सा	१०	६३५.७३	१३७६	८०७६	पर्सा रा.नि.
११	जीतपुर सिमरा उपमहानगरपालिका	बारा	५	१८८९.८८	२७९३	१६९६४	पर्सा रा.नि.
			बागमती प्रदेश				
१२	खैरहनी नगरपालिका	चितवन	५	७८३.२६	३४४६	१९१३४	चितवन रा.नि.
१३	भरतपुर महानगरपालिका	चितवन	१४	१६८२.६१	११६०५	५७८९९	चितवन रा.नि.
१४	माडी नगरपालिका	चितवन	९	२९६६.२०	८५३२	४४१८५	चितवन रा.नि.
१५	रत्ननगर नगरपालिका	चितवन	५	६०२.४९	५३२४	२७३३९	चितवन रा.नि.
१६	राप्ती नगरपालिका	चितवन	५	५३१.४७	१९६४	१०७१२	चितवन रा.नि.
१७	मनहरी गाउँपालिका	मकवानपुर	१	३७७.५०	५३६	१९०३	चितवन रा.नि.
१८	मनहरी गाउँपालिका	मकवानपुर	१७	५३९०.४८	५३६५	३१६०९	पर्सा रा.नि.
१९	हेटौडा उपमहानगरपालिका	मकवानपुर	१४	२२७९.७५	४०७०	२३३३६	पर्सा रा.नि.
२०	तादी गाउँपालिका	नुवाकोट	६	७६२.१४	७७७	४५९७	लाङटाङ रा.नि.
२१	दुप्चेश्वर गाउँपालिका	नुवाकोट	१२	८४१.७१	१२७७	७४४१	लाङटाङ रा.नि.
२२	उत्तरगया गाउँपालिका	रसुवा	९	३९९.३६	७०४	४०५२	लाङटाङ रा.नि.
२३	कालिका गाउँपालिका	रसुवा	९	३९७.८७	१६६१	८५६५	लाङटाङ रा.नि.
२४	गोसाईकुण्ड गाउँपालिका	रसुवा	२	९८.७२	२१०	१०३२	लाङटाङ रा.नि.
२५	नौकुण्ड गाउँपालिका	रसुवा	२४	८४०.९८	२६१०	१८३६३	लाङटाङ रा.नि.
२६	जुगल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१	२१२.००	८८	३१२	लाङटाङ रा.नि.
२७	पाँचपोखरी थाङपाल गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	४	१७८८.३५	४४३	२३९८	लाङटाङ रा.नि.
२८	हेलम्बु गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	२१	३३६४.०२	१०३०	५७९८	लाङटाङ रा.नि.
२९	गोकर्णेश्वर नगरपालिका	काठमाण्डौं	६	२६.८९	२२३	११९१	शिवपुरी ना.रा.नि.
३०	तारकेश्वर नगरपालिका	काठमाण्डौं	६	४८.७८	३२९	१८९६	शिवपुरी ना.रा.नि.

सि.नं.	नगरपालिका/ गाउँपालिका	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षित क्षेत्र
३१	नागार्जुन नगरपालिका	काठमाण्डौं	५	५९.०३	४३४	२१६५	शिवपुरी ना.रा.नि.
३२	बुढानिलकण्ठ नगरपालिका	काठमाण्डौं	४	५९.८३	४४१	२४६०	शिवपुरी ना.रा.नि.
३३	शंङ्खरापुर नगरपालिका	काठमाण्डौं	६	१५१.६७	५९०	३५०५	शिवपुरी ना.रा.नि.
३४	धुनीबेंशी नगरपालिका	धादिङ्ग	१	१०.७४	३८	२६९	शिवपुरी ना.रा.नि.
३५	ककनी गाउँपालिका	नुवाकोट	४	१३८.७२	११३५	७०९१	शिवपुरी ना.रा.नि.
३६	शिवपुरी गाउँपालिका	नुवाकोट	१०	१६३.२३	५०१	२५२६	शिवपुरी ना.रा.नि.
३७	मेलम्ची नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	६	७४.५२	४९५	३३१६	शिवपुरी ना.रा.नि.
			लुम्बिनी प्रदेश				
३८	गेरुवा गाउँपालिका	बर्दिया	३९	१३५१.७१	६३६४	३४९११	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज
३९	ठाकुरबाबा नगरपालिका	बर्दिया	३०	३१२९.८८	५९६२	३३९९६	बर्दिया रा.नि.
४०	बाँसगढी नगरपालिका	बर्दिया	२२	४००७.६६	४१४३	२१२६९	बर्दिया रा.नि.
४१	बारबर्दिया नगरपालिका	बर्दिया	१६	४४५७.०७	५४२२	२७३२७	बर्दिया रा.नि.
४२	मधुवन नगरपालिका	बर्दिया	४	४११.९९	४६०	२८१७	बर्दिया रा.नि.
४३	बैजनाथ गाउँपालिका	बाँके	३	४३७.९२	८८१	४८९७	बर्दिया रा.नि.
४४	दंगीशरण गाउँपालिका	दाङ	४	१९६.८३	१७८	१०८७	बाँके रा.नि.
४५	बबई गाउँपालिका	दाङ	१०	७८७.९२	५६९	३००८	बाँके रा.नि.
४६	कोहलपुर नगरपालिका	बाँके	१८	२३०९.०२	४९६९	२६२८४	बाँके रा.नि.
४७	बैजनाथ गाउँपालिका	बाँके	७	११३१.२४	३२३३	१८६३४	बाँके रा.नि.
४८	राप्ती सोनारी गाउँपालिका	बाँके	२४	२०८०.५९	२४५३	११३३४	बाँके रा.नि.
			गण्डकी प्रदेश				
४९	कावासोती नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	९	२१८९.२४	६२८४	३१५१५	चितवन रा.नि.
५०	गैडाकोट नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२	२६.७५	२१६	१२२२	चितवन रा.नि.
५१	देवचुली नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	७	४१५.३४	२२५३	१०८९६	चितवन रा.नि.
५२	मध्यबिन्दु नगरपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	२	९५६.५५	१३५२	७४५३	चितवन रा.नि.
५३	विनयी त्रिवेणी गाउँपालिका	नवलपरासी (ब.सु.पू.)	६	१४४७.४३	१७१७	९५९२	चितवन रा.नि.
			कर्णाली प्रदेश				
५४	बराहताल गाउँपालिका	सुर्खेत	८	१०४९.१०	३८१	४३१९	बर्दिया रा.नि.
५५	भेरी गंगा नगरपालिका	सुर्खेत	११	२१९७.४६	७९७	४२५६	बर्दिया रा.नि.
५६	कालिमाटी गाउँपालिका	सल्यान	६	६२०.७०	५९२	२९४१	बाँके रा.नि.
५७	कनकासुन्दरी गाउँपालिका	जुम्ला	४	६८२.९४	४२३	२७८२	रारा रा.नि.
५८	खत्याड गाउँपालिका	मुगु	४	२९१.७०	१७९	१०२४	रारा रा.नि.
५९	छाँयानाथ रारा नगरपालिका	मुगु	१३	११४६.२५	१३६४	७७१६	रारा रा.नि.
६०	सोरु गाउँपालिका	मुगु	४	६७६.७९	२२०	११७२	रारा रा.नि.

सि.नं.	नगरपालिका/ गाउँपालिका	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षित क्षेत्र
६१	जगुदुल्ला गाउँपालिका	डोल्पा	७	३५७१.२०	६५२	३०११	शेफोक्सुन्डो रा.नि.
६२	ठूली भेरी नगरपालिका	डोल्पा	३	४३५.००	२८५	१२७२	शेफोक्सुन्डो रा.नि.
६३	त्रिपुरासुन्दरी नगरपालिका	डोल्पा	८	१८१८.६०	१६०४	५८०५	शेफोक्सुन्डो रा.नि.
६४	मुगुम कर्मारोंग गाउँपालिका	मुगु	७	१२९८.२८	३६८	१४७२	शेफोक्सुन्डो रा.नि.
			सुदूरपश्चिम प्रदेश				
६५	साँफेबगर नगरपालिका	अछाम	१२	५८६.२५	६७५	३५७८	खप्तड रा.नि.
६६	पूर्बिचौकी गाउँपालिका	डोटी	१	७८.००	१७६	१४०३	खप्तड रा.नि.
६७	सायल गाउँपालिका	डोटी	११	११४९.१४	९८७	५५६३	खप्तड रा.नि.
६८	खप्तडछान्ना गाउँपालिका	बझाङ	१२	१०८२.७७	१४८१	५६८३	खप्तड रा.नि.
६९	थलारा गाउँपालिका	बझाङ	५	४०१.७६	४३२	२४७५	खप्तड रा.नि.
७०	खप्तड छेडेदह गाउँपालिका	बाजुरा	६	३४०.३५	५८४	२४४६	खप्तड रा.नि.
७१	बेदकोट नगरपालिका	कन्चनपुर	४	६५८.३६	१००३	५५७२	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७२	बेलडाडी गाउँपालिका	कन्चनपुर	२	२८५.०६	११०४	५८३०	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७३	बेलौरी नगरपालिका	कन्चनपुर	४	६७०.०५	१४७०	९५९१	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७४	भिमदत्त नगरपालिका	कन्चनपुर	३	१९.४४	३३३	२८२६	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७५	महाकाली नगरपालिका	कन्चनपुर	२०	४४२.२९	३४५९	१८६९४	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७६	लालझाडी गाउँपालिका	कन्चनपुर	४	६५७.८४	६५३	४०९४	शुक्लाफाँटा रा.नि.
७७	शुक्लाफाँटा नगरपालिका	कन्चनपुर	७	७०५.५६	३०७२	१४९२६	शुक्लाफाँटा रा.नि.
		जम्मा	**७१६**	**१,०४,६८२.९१**	**१,३९,४६८**	**७,४५,२१५**	

अनुसूची १८ : संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको संरक्षण क्षेत्र अनुसारको विवरण

सि.नं.	संरक्षित क्षेत्रको नाम	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	प्रदेश
१	कन्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र	ताप्लेजुङ	२६	७३९०४.२९	१५०२	६२६२	प्रदेश नं १
२	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	५५	२४८७१.५१	११११९	५४५०७	बागमती प्रदेश
		रामेछाप	१३	६६२४.८५	१५१४	८२८४	बागमती प्रदेश
		सिन्धुपाल्चोक	१२	५५३३.७५	१४९८	७८५२	बागमती प्रदेश
३	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र	बर्दिया	१	१११.०५	१३५	७४०	लुम्बिनी प्रदेश
४	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र	दार्चुला	१३३	१३६१६.१४	११६११	६२१४८	सुदूरपश्चिम प्रदेश
		जम्मा	**२४०**	**१,२४,६६१.५९**	**२७,३८९**	**१,३९,७९३**	

अनुसूची १९ : संरक्षण सामदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको स्थानीय तह अनुसारको विवरण

सि.नं.	नगरपालिका/ गाउँपालिका	जिल्ला	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षित क्षेत्र
			प्रदेश नं १				
१	फक्ताङलुङ गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	२२	६४०८१.८८	१३०२	५२०८	कन्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र
२	सिरीजङ्घा गाउँपालिका	ताप्लेजुङ	४	९८२२.४१	२००	१०५४	कन्चनजंघा संरक्षण क्षेत्र
			बागमती प्रदेश				
३	कालिन्चोक गाउँपालिका	दोलखा	१	७६०.००	४१४	२०६८	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
४	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	दोलखा	२४	७९७१.२६	३५४३	१७२८४	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
५	जिरी नगरपालिका	दोलखा	२	७४५.२६	२६५	१२०२	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
६	विगु गाउँपालिका	दोलखा	२८	१५३९४.९९	६९०७	३३९५३	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
७	उमाकुण्ड गाउँपालिका	रामेछाप	८	१३५१.२२	९७७	४९२५	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
८	गोकुलगंङ्गा गाउँपालिका	रामेछाप	५	५२७३.६३	५३७	३३५९	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
९	त्रिपुरासुन्दरी गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	१	१२४.४२	१०३	५०५	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
१०	बाह्रबिसे नगरपालिका	सिन्धुपाल्चोक	३	९४९.९०	२९६	१५३९	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
११	भोटेकोशी गाउँपालिका	सिन्धुपाल्चोक	८	४४५९.४३	१०९९	५८०८	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र
			लुम्बिनी प्रदेश				
१२	गुलरिया नगरपालिका	बर्दिया	१	१११.०५	१३५	७४०	कृष्णसार संरक्षण क्षेत्र
			सुदूरपश्चिम प्रदेश				
१३	अपिहिमाल गाउँपालिका	दार्चुला	३२	२८८८.८२	१६४२	८६५५	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
१४	दुहुँ गाउँपालिका	दार्चुला	१३	३३९४.९३	१५५१	६१२३	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
१५	नौगाड गाउँपालिका	दार्चुला	२८	१०५८.३९	२४२४	१५०३०	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
१६	ब्याँस गाउँपालिका	दार्चुला	२५	३८०९.५९	२१४५	११०५५	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
१७	महाकाली नगरपालिका	दार्चुला	१५	४९०.४६	१५९१	७५८८	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
१८	मार्मा गाउँपालिका	दार्चुला	२०	१९७३.९५	२२५८	१३६९७	अपिनम्पा संरक्षण क्षेत्र
	जम्मा		**२४०**	**१,२४,६६१.५९**	**२७,३८९**	**१,३९,७९३**	

अनुसूची २० : मध्यवर्ती कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको विवरण

सि.नं.	समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षण क्षेत्रको नाम
			बागमती प्रदेश				
१	घट्टे वगर क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	७.२०	७	४४	चितवन रा.नि.
२	घट्टे वगर ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.४०	७	५४	चितवन रा.नि.
३	घट्टे वगर ग	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.०८	७	६२	चितवन रा.नि.
४	तल्लो रातोमाटो	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.३७	९	२७	पर्सा रा.नि.
५	स्वामीको झुलायन क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.३७	९	२८	पर्सा रा.नि.
६	स्वामीको झुलायन ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.३७	९	२९	पर्सा रा.नि.
७	लेकेस्वर	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	२.००	१०	३०	पर्सा रा.नि.
८	स्यार्सेकाली	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.२४	९	३१	पर्सा रा.नि.
९	आपखोलसी	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.४५	९	३१	पर्सा रा.नि.
१०	अमल भन्जयांग	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.४५	८	३०	पर्सा रा.नि.
११	बकखु झुलायन	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.६०	९	२९	पर्सा रा.नि.
१२	वनकरिया क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.००	८	३९	पर्सा रा.नि.
१३	वनकरिया ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.००	८	४२	पर्सा रा.नि.
१४	वनकरिया ग	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.२५	८	३७	पर्सा रा.नि.
१५	बिमिरो घारी	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.८०	९	२७	पर्सा रा.नि.
१६	डाले डाडा	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	२.८१	१०	४०	पर्सा रा.नि.
१७	दुम्सी खोल्सी	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.४३	९	३४	पर्सा रा.नि.
१८	काडाघारी क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.३५	९	३०	पर्सा रा.नि.
१९	गैडाधाप क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	५.२०	८	३८	पर्सा रा.नि.
२०	गैडाधाप ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	५.२०	९	२९	पर्सा रा.नि.
२१	गैडाधाप ग	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	५.२०	९	३२	पर्सा रा.नि.
२२	काडाघारी क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.१६	८	३९	पर्सा रा.नि.
२३	काडाघारी ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	३.७६	१०	३०	पर्सा रा.नि.
२४	नमुना	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	५.४३	१०	३०	पर्सा रा.नि.
२५	स्वामीखोल्सी	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	४.४३	८	४८	पर्सा रा.नि.
२६	बेलडाडा क	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.४०	८	४२	पर्सा रा.नि.
२७	बेलडाडा ख	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.८८	९	३१	पर्सा रा.नि.
२८	बेलडाडा ग	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.०८	८	४१	पर्सा रा.नि.
२९	बेलडाडा घ	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.०८	९	४०	पर्सा रा.नि.
३०	बेलडाडा ङ	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.०८	९	२५	पर्सा रा.नि.

सि.नं.	समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षण क्षेत्रको नाम
३१	बेलडाडा च	मकवानपुर	मनहरी गाउँपालिका	६.०८	९	३६	पर्सा रा.नि.
३२	बेलडाडा छ	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	२.१५	९	३१	पर्सा रा.नि.
३३	रातोमाटो	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	४.५०	८	२७	पर्सा रा.नि.
३४	गैडाधाप	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	७.००	१०	५०	पर्सा रा.नि.
३५	सानोकुवा	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	१०	४४	पर्सा रा.नि.
३६	चन्द्रमुखी	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	२.८०	१०	४०	पर्सा रा.नि.
३७	आधाभार	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	८	३४	पर्सा रा.नि.
३८	धनसर	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	९	३८	पर्सा रा.नि.
३९	सानोमझुवा	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	९	४२	पर्सा रा.नि.
४०	ठुलोमझुवा	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	८	३१	पर्सा रा.नि.
४१	रौसि दमार	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	३.९७	१	४९	पर्सा रा.नि.
४२	काली माई	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	४.५०	९	५३	पर्सा रा.नि.
४३	बिच दमार	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	३.२७	९	३५	पर्सा रा.नि.
४४	सिम्पानी क	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	४.५०	८	३०	पर्सा रा.नि.
४५	सिम्पानी ख	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	३.५०	१	४५	पर्सा रा.नि.
४६	सिर्जना	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	२.८०	९	३७	पर्सा रा.नि.
४७	रमन्थली	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	७.००	९	४५	पर्सा रा.नि.
४८	कालीबराह	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	६.००	८	४६	पर्सा रा.नि.
४९	कोइलि	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	२.३३	८	४१	पर्सा रा.नि.
५०	गणेशथान	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	२.०६	८	३६	पर्सा रा.नि.
५१	सालेपाखा	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	५.००	८	३८	पर्सा रा.नि.
५२	कोतारा	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	६.००	९	४५	पर्सा रा.नि.
५३	रमनटार क	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	१.५०	९	४३	पर्सा रा.नि.
५४	रमनटार ख	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	१.८०	१०	५५	पर्सा रा.नि.
			जम्मा	२४२.८३	४७३	२०४०	

अनुसूची २१ : संरक्षण कबुलियती वन (गरिबीको रेखामुनिका लागि) समूहहरुको विवरण

सि.नं.	समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या	संरक्षण क्षेत्रको नाम
			बागमती प्रदेश				
१	मानेडाँडा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.००	७	४७	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
२	च्याम्फुल	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.००	१३	७५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
३	बज्रदेवी	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.५०	८.००	३२	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
४	नुनढिकी	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.४९	१०	३५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
५	खोलुमाजोम्ले	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	६.४२	१०	४६	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
६	जलदेवी	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	३.६४	१०	४५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
७	घामतारा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.२२	९	४५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
८	दुंगढाड	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	३.७०	१४	६१	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
९	तस्कर्मुडाँडा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	४.६४	९	७०	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१०	चांपेचौतारो	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.५०	७	५०	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
११	बाघखोर	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.१९	९	४३	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१२	टारखोला	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.८३	१०	५३	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१३	ठुलोछागा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	८.१८	११	५३	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१४	सातधारा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.८५	१२	५१	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१५	जलदेवी मईथान	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.८३	१४	५४	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१६	सिद्दिगनेश	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.३६	१५	६०	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१७	ठुलोगैरा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.३६	१५	७७	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१८	भूमेबुद्द	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.८२	११	४५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
१९	सुकतुढङ	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	२.२५	१५	५९	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
२०	पतिभरा	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	३.३४	१२	३९	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
२१	कमलामाई	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	१.०६	८	३५	गौरीशङ्कर सं.क्षे.
			जम्मा	**५७.१८**	**२२९**	**१०७५**	

अनुसूची २२ : मध्यवर्ती धार्मिक वन समूहहरुको विवरण

सि.नं.	समूहको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	समूह संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	संरक्षित क्षेत्रको नाम	प्रदेश
			बागमती प्रदेश				
१	श्री निर्मल ऋग्जिन पेमा हबोईसल लिंग मध्यवर्ती धार्मिक वन	पर्सा	ठोरी गाउँपालिका	१	७.७६	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	प्रदेश नं २
२	ओशो तवोवन	काठमाण्डौ	तारकेश्वर नगरपालिका	१	१.८८	शिवपुरी नागार्जुन राष्ट्रिय निकुञ्ज	बागमती प्रदेश
३	कालिकामाई धार्मिक वन	रसुवा	कालिका गाउँपालिका	१	३.५६	लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज	बागमती प्रदेश
४	श्री गुम्बा तथा मन्दिर मध्यवर्ती धार्मिक वन	मकवानपुर	हेटौडा उपमहानगरपालिका	१	५३.८६	पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज	बागमती प्रदेश
५	ठाकुरबाबा मध्यवर्ति धार्मिक वन	बर्दिया	ठाकुरबाबा नगरपालिका	१	१७.४३	बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्ज	लुम्बिनी प्रदेश
६	राम जानकी मध्यवर्ती धार्मिक वन	बाँके	कोहलपुर नगरपालिका	१	०.८३	बाँके राष्ट्रिय निकुञ्ज	लुम्बिनी प्रदेश
			जम्मा	**६**	**८५.३२**		

अनुसूची २३ : संरक्षण संस्थाद्वारा (राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष) व्यवस्थापन भैरहेका संरक्षण क्षेत्रहरुको विवरण

सि.नं.	संरक्षण क्षेत्र	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टर)	लाभान्वित घरधुरी संख्या	लाभान्वित जनसंख्या	प्रदेश
१	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	२१	१०३५०२.००	१३०६५	६६३३९	बागमती प्रदेश
२	अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र	५७	१४६८८८.००	१८५४४	९६२६६	गण्डकी प्रदेश
३	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	७	२६७५०.००	२०७६	९३४४	गण्डकी प्रदेश
	जम्मा	**८५**	**२,७७,१४०**	**३३,६८५**	**१,७१,९४९**	

अनुसूची २४ : संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समितिहरुको विवरण

सि.नं.	संरक्षण क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	संरक्षण क्षेत्र ईकाइ	व्यवस्थापन समितिको नाम/ ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या
१	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	ओराङ	४५६	२५२४
२	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	लामावगर	४८७	२०१६
३	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	आलम्पु	५९९	२५००
४	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	बुलुङ	५४३	२८२३
५	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	लादुक	८३४	४१९८
६	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	चिलंखा	११०६	४३५५
७	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	विगु गाउँपालिका	-	विगु	४३०	१९१९
८	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	-	खारे	४७३	२३९४
९	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	-	चंखु	४२२	१९९३
१०	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	-	मावु	३१७	१७९२
११	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	-	गौरीशंकर	३१२	१३७६
१२	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	गौरीशङ्कर गाउँपालिका	-	सुरी	८९५	४२०५
१३	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	सिन्धुपाल्चोक	भोटेकोशी गाउँपालिका	-	मार्मिङ	८०५	४५६०
१४	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	सिन्धुपाल्चोक	भोटेकोशी गाउँपालिका	-	तातोपानी	११२७	६५१७
१५	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	सिन्धुपाल्चोक	भोटेकोशी गाउँपालिका	-	फुल्पिङकट्टी	९८३	४४११
१६	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	सिन्धुपाल्चोक	भोटेकोशी गाउँपालिका	-	लिस्तिकोट	७६०	४७८२
१७	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	सिन्धुपाल्चोक	बाह्रविसे नगरपालिका	-	घोर्थली	३७८	२०३५
१८	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	जिरी नगरपालिका	-	श्यामा	४४८	२३२२
१९	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	रामेछाप	गोकुलगङ्गा गाउँपालिका	-	चुचुरे	६३२	३८८९
२०	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	दोलखा	कालिन्चोक गाउँपालिका	-	कालिञ्चोक	५२०	२३३०
२१	गौरीशङ्कर संरक्षण क्षेत्र	रामेछाप	उमाकुण्ड गाउँपालिका	-	गुम्देल	५३८	३३९८
२२	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	विहि	२३०	८७५
२३	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	ल्हो	२२९	१०३२
२४	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	प्रोक	२०७	८३८
२५	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	सामागाउ	१६६	७३७
२६	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	सिरद्धिवास	६५८	३०७८
२७	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	चुमचेत	२६८	११३९

सि.नं.	संरक्षण क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	संरक्षण क्षेत्र ईकाइ	व्यवस्थापन समितिको नाम/ ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या
२८	मनास्लु संरक्षण क्षेत्र	गोरखा	चुम्नुब्री गाउँपालिका	-	छेकम्पार	३१८	१६४५
२९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लोमन्थाङ गाउँपालिका	लोमानथाङ	छोन्हुप	२०२	११५१
३०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लोमन्थाङ गाउँपालिका	लोमानथाङ	छोसेर	१५९	८०२
३१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लोमन्थाङ गाउँपालिका	लोमानथाङ	लोमन्थाङ्ग	१८९	९४७
३२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लो-घेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	लोमानथाङ	सुर्खाङ्ग	१२८	६६३
३३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लो-घेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	लोमानथाङ	चराङ्ग	१४२	८१०
३४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	लो-घेकर दामोदरकुण्ड गाउँपालिका	लोमानथाङ	घमी	१५०	८२६
३५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	वारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	लोमानथाङ	छुसाङ्ग	१४६	८७३
३६	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	वारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	जोमसोम	मुक्तिनाथ	१६५	१०९५
३७	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	वारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	जोमसोम	कागबेनी	२२५	११७८
३८	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	वारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिका	जोमसोम	झोङ	७१	५२४
३९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	घरपझोङ गाउँपालिका	जोमसोम	जोमसोम	२६८	१२८८
४०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	घरपझोङ गाउँपालिका	जोमसोम	मार्फा	४२९	१८६३
४१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	जोमसोम	टुकुचे	१५५	७३९
४२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	जोमसोम	कोवाङ	१७६	८३३
४३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	जोमसोम	लेते	१६३	८९९
४४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मुस्ताङ	थासाङ गाउँपालिका	जोमसोम	कुन्जो	१५३	७७२
४५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	क्व्होलासोथार गाउँपालिका	भुजुङ्ग	भुजुङ	३५३	२२३२
४६	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	क्व्होलासोथार गाउँपालिका	भुजुङ्ग	पसगाउँ	३७९	२२२२
४७	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	क्व्होलासोथार गाउँपालिका	भुजुङ्ग	भोजे	४७१	२५७४
४८	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	क्व्होलासोथार गाउँपालिका	भुजुङ्ग	उत्तरकन्या	२६६	१६५३
४९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	भुजुङ्ग	घनपोखरा	६३२	३७२५
५०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	भुजुङ्ग	खुदी	७१८	४१७९
५१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	भुजुङ्ग	ताघ्रिङ	५०७	२७३३
५२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	लमजुङ	मर्स्याङदी गाउँपालिका	भुजुङ्ग	सिम्पानी	७३३	४१६४
५३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	धम्पुस	५००	२६५८
५४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	ल्वाङघलेल	८८०	४५२७
५५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	रिभान	४२२	२०५४
५६	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	लाहाचोक	७४४	३४८७
५७	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	घाचोक	५८७	३०६९
५८	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	माछापुच्छ्रे	३७९	२००२
५९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	माछापुच्छ्रे गाउँपालिका	ल्वाङ	सार्दीखोला	६२३	३०६६
६०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	घान्द्रुक	११३६	५०४०
६१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	दाङस्रिङ	६८५	३३९९
६२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	लुम्ले	१०५२	५१५७
६३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	म्यादी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	शिख	४७५	२४००

सि.नं.	संरक्षण क्षेत्रको नाम	जिल्ला	स्थानीय तहको नाम	संरक्षण क्षेत्र ईकाइ	व्यवस्थापन समितिको नाम/ ठेगाना	लाभान्वित घरधुरी	लाभान्वित जनसंख्या
६४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	म्यादी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	घार	६३५	२९५९
६५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	म्यादी	अन्नपूर्ण गाउँपालिका	घान्द्रुक	नारच्याङ	३६५	१८००
६६	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	घाचोक	१३७	८४८
६७	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	मिजुरेडाँडा	१९५	१०७७
६८	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	नामार्जुङ	२५८	१४९१
६९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	पार्चे	४२७	२२१२
७०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	सैमराङ	८२	४३८
७१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	सिल्दुजुरे	४१३	२२८९
७२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	कास्की	मादी गाउँपालिका	सिक्लेस	थुमाकोडाँडा	४१२	२३०९
७३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	नार्पा भूमि गाउँपालिका	मनाङ	फु	३६	१७६
७४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	नार्पा भूमि गाउँपालिका	मनाङ	नार	८८	४२१
७५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	नासों गाउँपालिका	मनाङ	थोचे	९६	४८१
७६	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	नासों गाउँपालिका	मनाङ	धारापानी	१९८	९८८
७७	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	नासों गाउँपालिका	मनाङ	ताचेबगरछाप	७८	४९३
७८	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	चामे गाउँपालिका	मनाङ	चामे	२०१	८८०
७९	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	पिसाङ्ग	७०	२५३
८०	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	ध्यारु	३२	११९
८१	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	भ्राका	४०	१५१
८२	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	नावल	५१	१८५
८३	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	मनाङ	१३१	६३०
८४	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	टङ्गीमनाङ	९०	२७२
८५	अन्नपुर्ण संरक्षण क्षेत्र	मनाङ	मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका	मनाङ	खाङ्गसार	४६	२००
					जम्मा	**३३,६८५**	**१,७१,९४९**

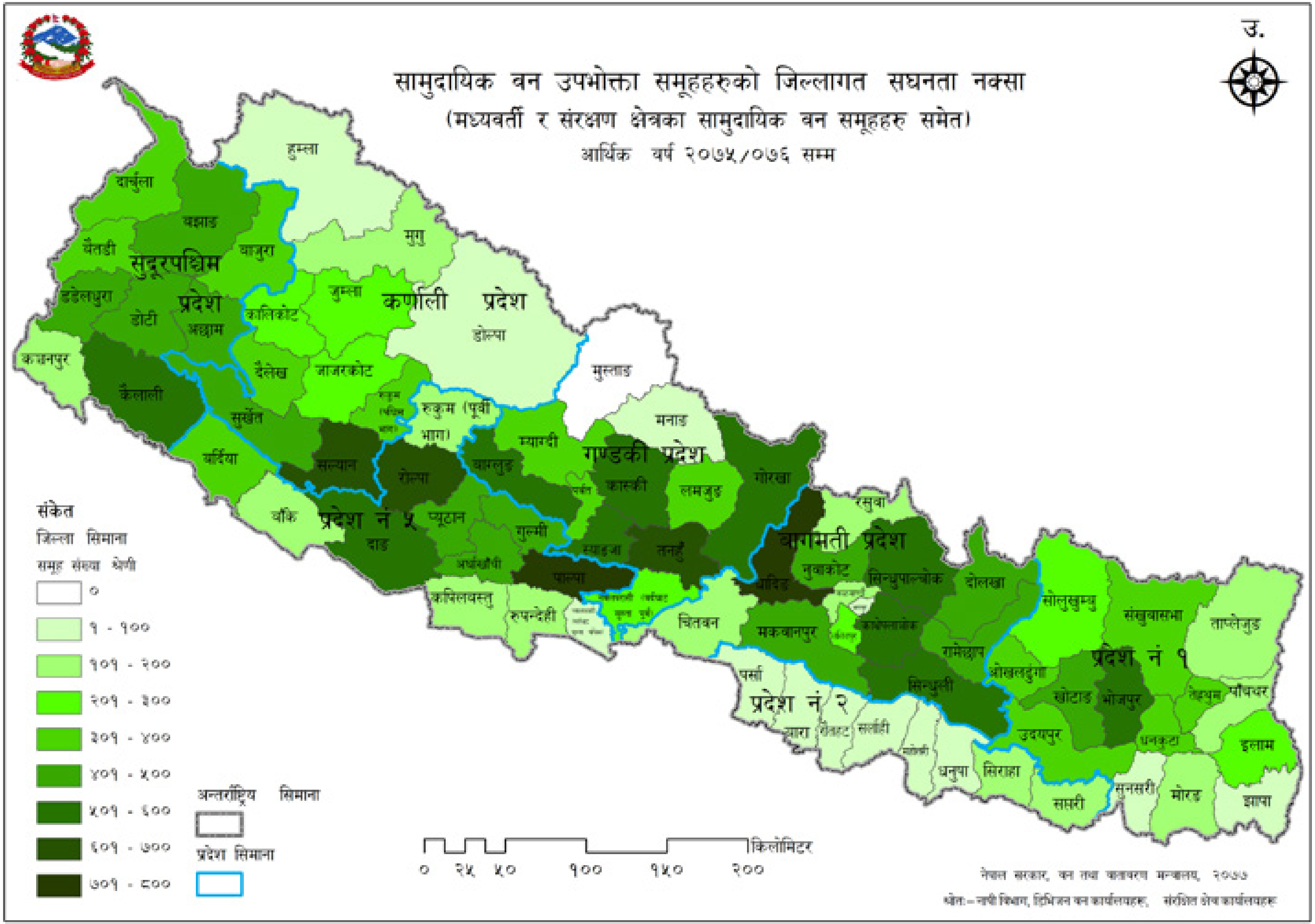

नक्सा ३: सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

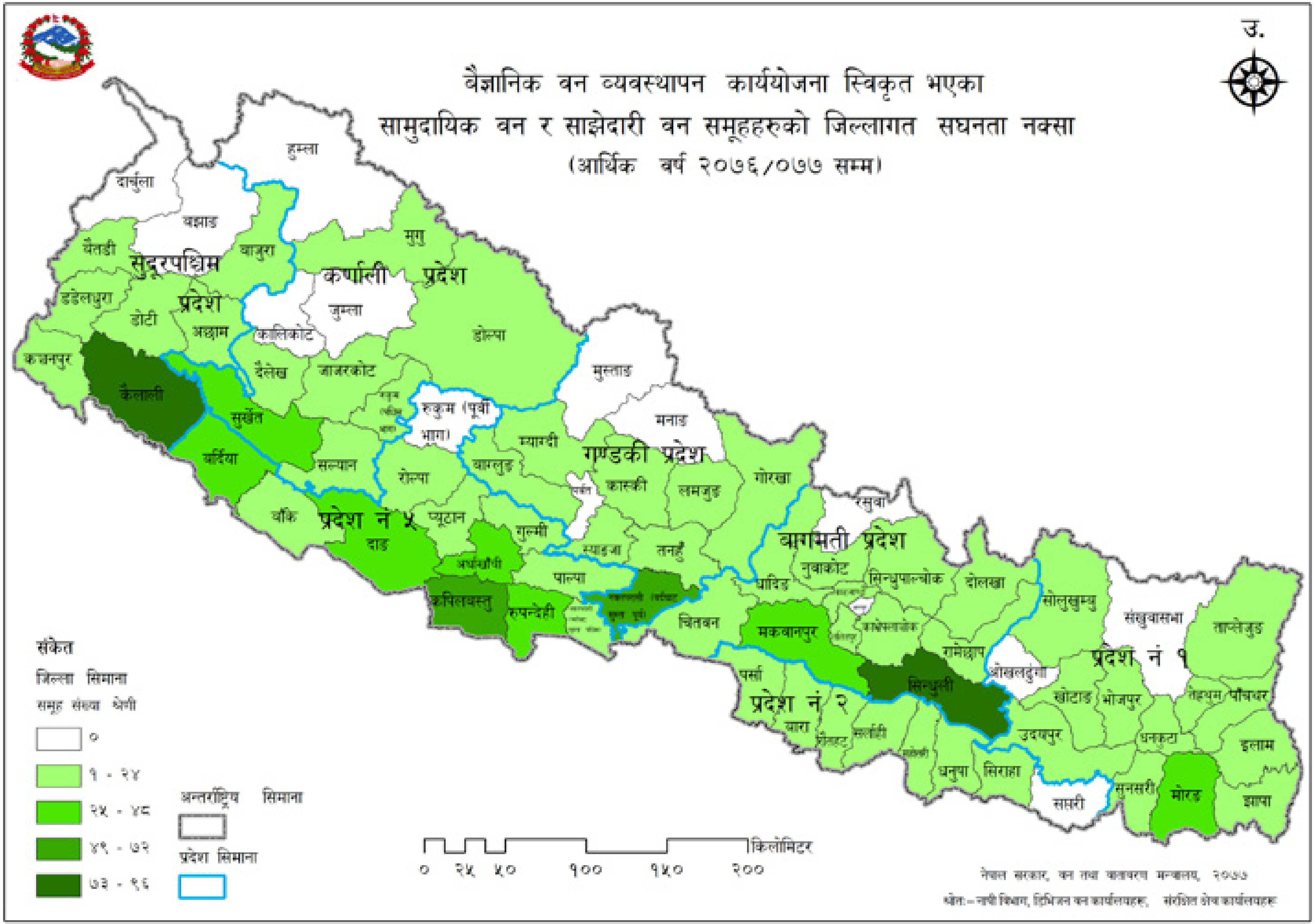

नक्सा ४ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना स्वीकृत भएका सामुदायिक वन र साझेदारी वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

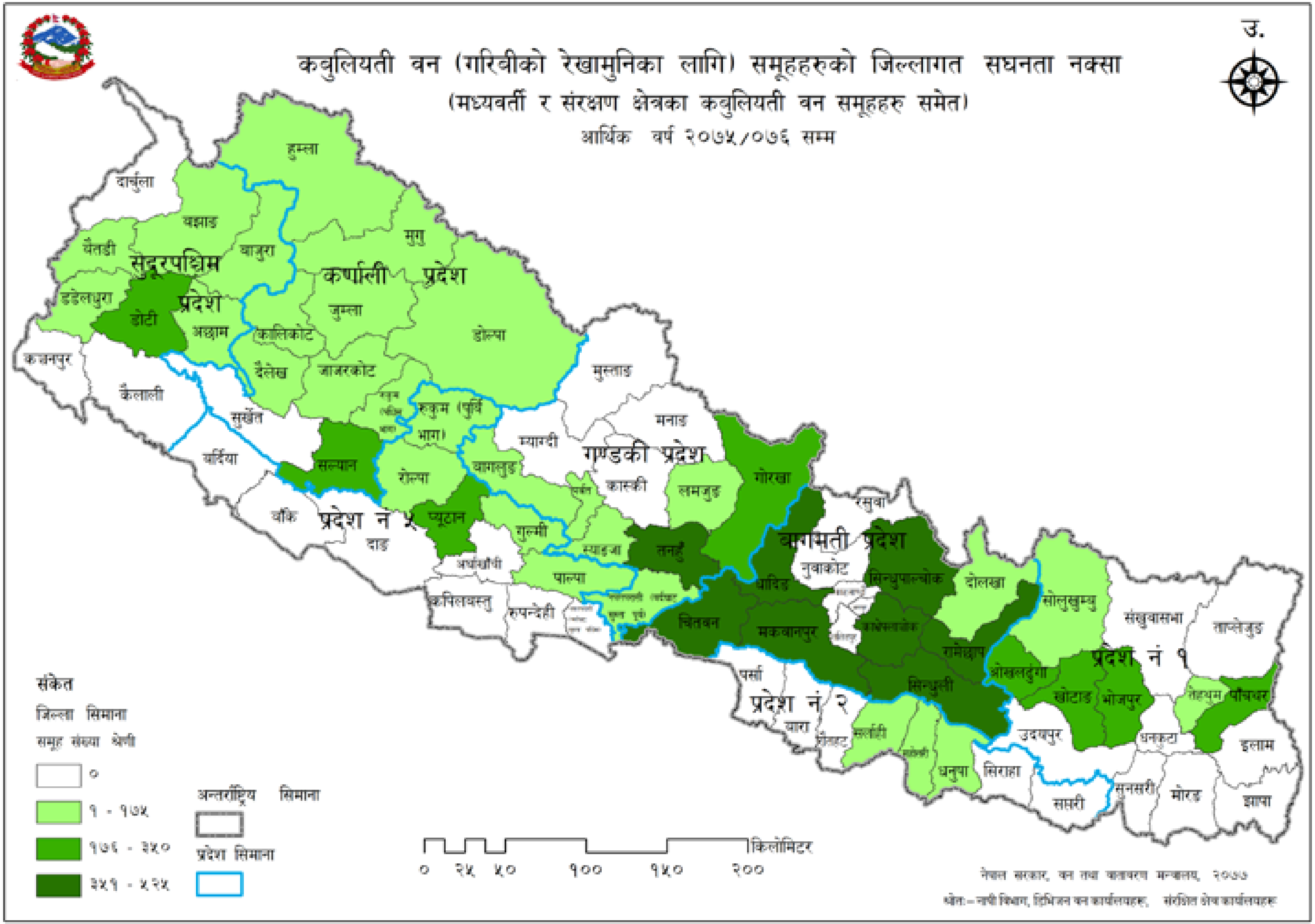

नक्सा ९ : कबुलियती वन (गरिबीको रेखा मुनिका लागि) समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

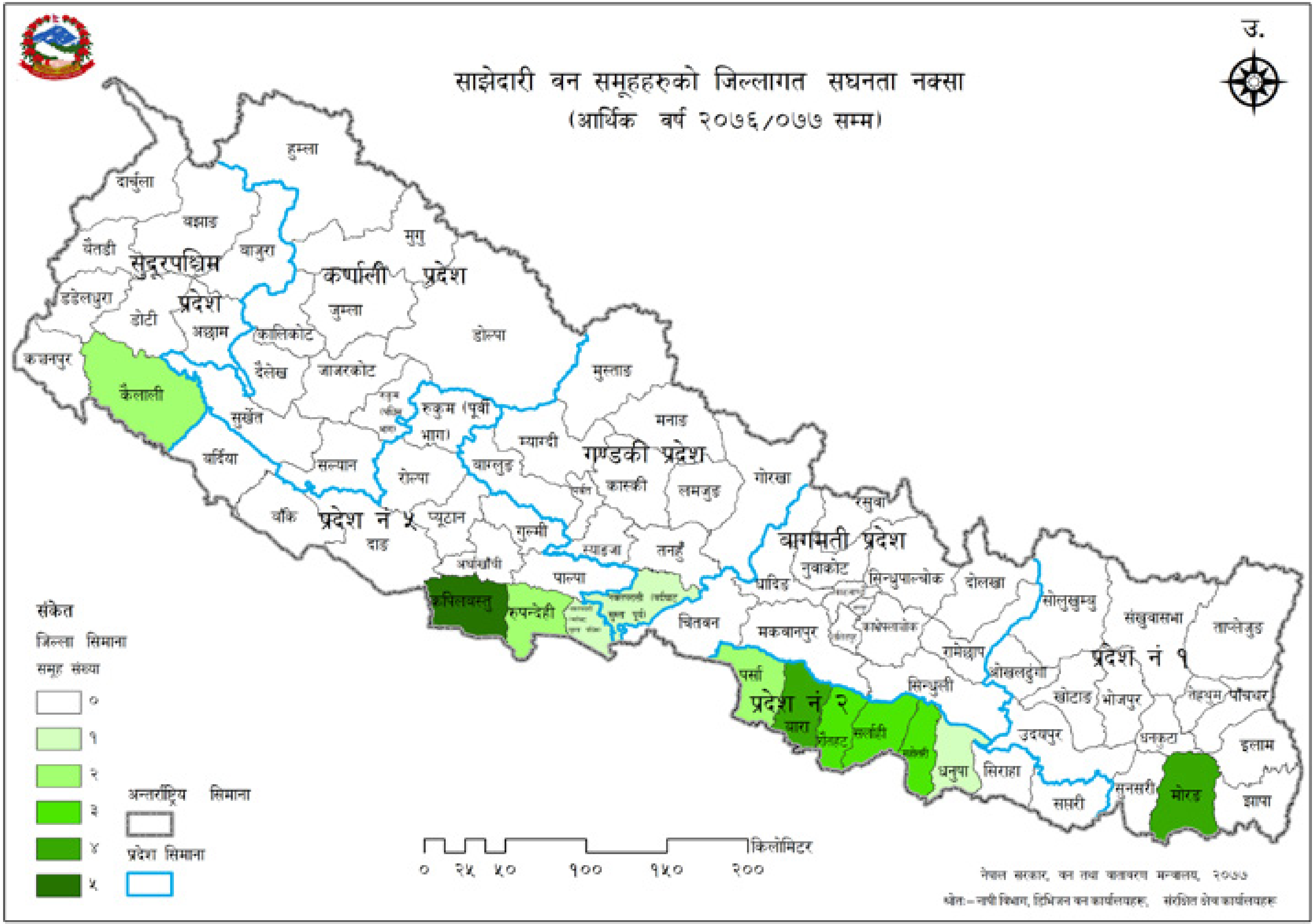

नक्सा ६ : साझेदारी वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

नक्सा ७ : वन संरक्षण क्षेत्रहरुको जिल्लागत वितरण नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

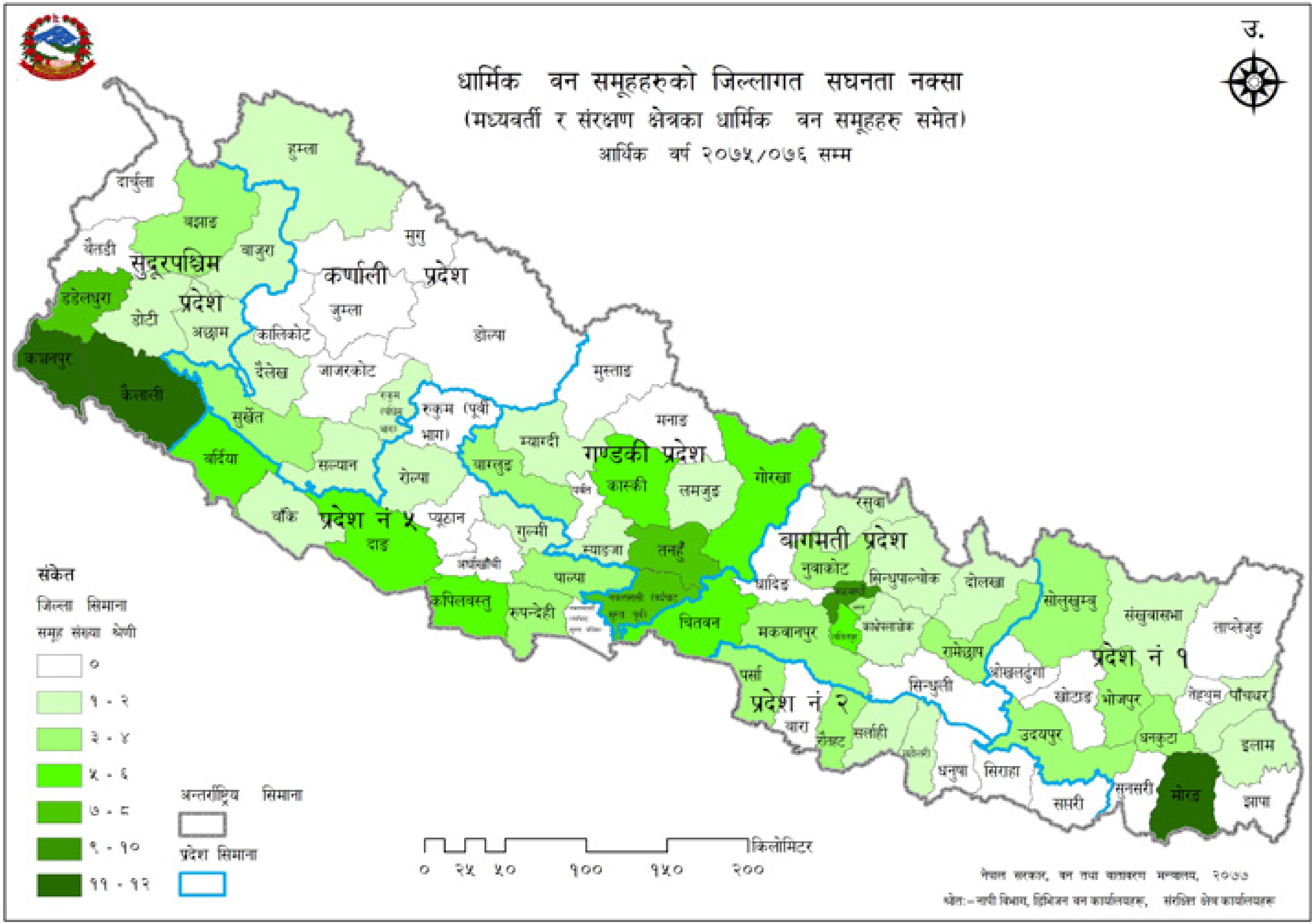

नक्सा ८ : धार्मिक वन समूहहरुको जिल्लागत सघनता नक्सा

स्रोत: वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०७७

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाण्डौं
फोन नं. ०१-४२११५६७
Email: info@mofe.gov.np
Website: www.mofe.gov.np